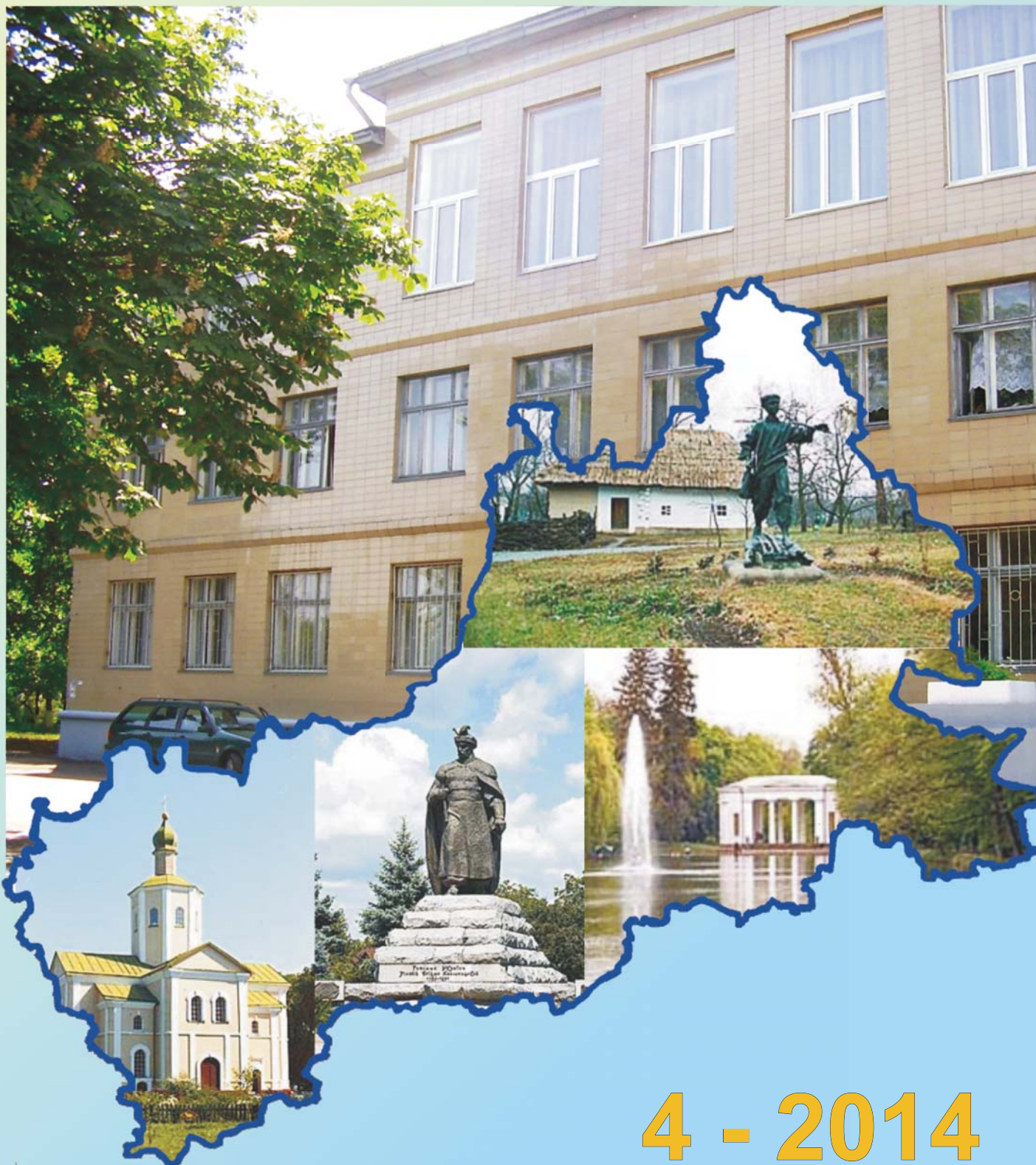

Педагогічний вісник

4 - 2014

ШОСТИЙ МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ-ПРЕЗЕНТАЦІЯ «ІННОВАТИКА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ»

21–23 жовтня 2014 року у Київському Палаці дітей та юнацтва відбувся Шостий Міжнародний форум-презентація «Інноватика в сучасній освіті».

Організаторами виставки стали Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, компанія «Виставковий Світ».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 № 605-р виставці «Інноватика в сучасній освіті» надано статус міжнародної та включено до переліку виставок, що проводяться в Україні в 2014 році.

У церемонії урочистого відкриття форуму взяли участь очільники Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України та представники органів державної влади.

Міжнародний Освітній Форум - масштабний комплексний захід галузі освіти України, об'єднав виставку національних і закордонних навчальних закладів; експозицію виробників і дистриб'юторів навчального обладнання та техніки, програм та рішень для освіти; науково-практичні конференції, семінари, презентації; конкурси для закладів освіти, підприємств.

На форумі були представлені близько 560-и навчальних закладів, наукових установ, методичних центрів, регіональних і муніципальних органів управління освітою, видавництва, фондів, асоціацій, закордонних освітніх агенцій, підприємств, бізнес-структур з 22 регіонів України, Польщі, США, Австрії, Словаччини.

У ході освітнього форуму учасники презентували інноваційні розробки та проекти, педагогічні технології, досвід упровадження інновацій у діяльність закладу освіти, новітні методики як необхідні складові підвищення якості освіти для підготовки фахівців.

Окремий блок форуму був присвячений експозиції навчального обладнання, під час ознайомлення з яким, педагоги, науковці, керівники закладів освіти змогли отримати вичерпну інформацію про електронні та технічні новинки для освітнього ринку, можливості, переваги та досвід їх упровадження у навчальний процес.

Провідні науковці Національної академії педагогічних наук України провели тематичні семінари «Актуальні питання імплементації Закону України «Про вищу освіту»; «Профільна школа: сучасний стан і перспективи розвитку»; «Особливості та інноваційні технології виховання патріотизму зростаючої особистості в сучасних умовах»; «Інноваційні технології розвитку педагогічної майстерності».

Під час проведення науково-практичних конференцій, круглих столів та презентацій освітяни й науковці з різних регіонів країни змогли поспілкуватися та обмінятися власним досвідом реалізації інноваційних освітніх проектів.

Відбувся конкурс з тематичних номінацій. Переможці конкурсу удостоїлися Почесного звання «Лауреат форуму» та дипломів I-II ступенів.

Освітня Черкащини презентували інноваційні здобутки на цьому освітянському форумі. 10 навчальних закладів області на чолі з обласним інститутом взяли участь у виставці з різних номінацій.

Із них Дипломом I ступеня отримали обласний інститут, Ковалівський НВК Драбівської районної ради, комунальний позашкільний навчальний заклад м. Черкас "Клуб юних моряків з флотилією", Коврайський НВК Золотоніської районної ради. Дипломом II ступеня відзначені Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №3 Черкаської міської ради, Головатинська ЗОШ Смілянської районної ради і Золотоніська школа-інтернат Черкаської обласної ради.

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників
Головне управління освіти і науки
Черкаської обласної державної
адміністрації

Регістраційне свідоцтво
ЧС № 417 від 15.01.2004

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради,
кандидат педагогічних наук, доцент
(головний редактор)

В.В.Данилевський, директор Департаменту
освіти і науки Черкаської обласної державної
адміністрації

К.М.Криворот (заступник головного редактора)
Г.А.Назаренко, проректор
з наукової роботи, кандидат педагогічних наук
(науковий редактор)

Н.С.Побірченко, науковий кореспондент
Інституту педагогіки НАПН України,
професор, доктор педагогічних наук

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу
якості освіти, кандидат педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора ДНУ
"Інститут інноваційних технологій та змісту
освіти МОН України", кандидат педагогічних наук

В.М.Оржеховська, завідувач лабораторії
превентивного виховання Інституту проблем
виховання АПН України, доктор педагогічних
наук, професор

О.М.Коберник, професор, доктор
педагогічних наук

М.Т.Мартинюк, професор, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.А.Біда, професор, доктор
педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент

Т.К.Андрющенко, кандидат
педагогічних наук

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних
наук, доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура
Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Фото **В.Ф.Богдана**

Думка редакції не завжди збігається з
думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам
не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних
імен, географічних назв та інших
відомостей відповідають автори
публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОП
Протокол №3 від 29.08.2014
Підписано до друку 1.11.2014
Папір друкарський №1
Умовн. друк. арк.5,25

Зам.№1405

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,
ОІПОП, т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Науково-методичний журнал

Зміст

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

Плахута В.В. Викладання предмета "Захист Вітчизни": основні проблеми і шляхи їх вирішення. Про семінар для методистів районних (міських) методичних кабінетів, які відповідають за викладання предмета "Захист Вітчизни", голів районних (міських) методичних об'єднань вчителів предмета "Захист вітчизни" та викладачів предмета "Захист Вітчизни" системи професійно-технічної освіти Черкаської області.....2
Неділья Л.Ф. Конкурс на крашу серію цифрових ресурсів.....5
Богославець Г.І. Старша школа має бути профільною...12

НАУКА - ШКОЛИ

Бех І.Д. Інноваційна виховна технологія: сутнісні положення та шляхи реалізації.....14
Зобенько Н.А. Державна соціальна політика в сфері соціального захисту дитинства в Україні : актуальність проблеми.....17
Гриценко О.М. Визначення основних критеріїв якості тестових завдань.....20
Матієнко Р.В. Психологічні особливості агресивної поведінки підлітків: теоретичний аспект.....24
Руденко І.М. Особливості стосунків між сиблінгами у сім'ї...28

МЕТОДИКА ДОСВІД

Машкаринець І.А. Мовні негаразди на тлі хвороб суспільства.....31
Комар В.І., Яворська Л.В. Сміючись, говорити правду. Розробка уроку із позакласного читання для учнів 6 класу...33
Чабанюк Л.М., Сокальський А.І. Шкільне розвивально-виховне середовище як основа для виявлення, розвитку та самореалізації дитячих обдарувань.....36
Тертична І. М. Микола Негода. Історична драма "Гетьман". Розробка уроку з української літератури. 11 клас.....38
Малік Н.В. Школа лідерів "Як вести за собою". Розробка авторської програми з досвіду роботи школи.....40
Видай О.В. Екологічна ситуація у рідному місті. Розробка уроку з хімії. 9 клас.....42
Запорожан В.П. Навчання і виховання дітей із особливими потребами.....44
Чужинова Т.П. Творчість Г. Маркеса - одна із найяскравіших ілюстрацій "магічного реалізму". Розробка уроку із світової літератури. 1 курс.....47
Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Оновлення змісту трудового навчання в початковій школі у контексті компетентнісного підходу.....50
Жиденко О.М. Помилка. Розробка уроку з читання. 4 клас.....52
Леснікова Ю.В. Дистанційні технології навчання - провідна тенденція розвитку післядипломної освіти.....54
Каптенко Л.В. Технологія ВЕБ-квест на уроках математики.....56
Чепурний В.В. Рухливі ігри з елементами акробатики.....61
Сосницький В.М. Чи були американці на місяці? Розробка позакласного заходу для учнів 9-11 класів.....62
Поліщук О.В. Використання краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі.....66

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Панасенко Н.Г. Чорна книга України. Уроки минулого. /Правовий погляд через 80 років/.....69
Смілянець Г.П. "З якого роду в світі почались..." Розробка години спілкування.....72
Антоненко Л. І. "Скажем СНІДу - ні!" Розробка виховного заходу для старшокласників.....75
Тертишник Л.В. Давайте дружити. Розробка години спілкування для учнів початкових класів.....79

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Славетна історія - успішне сьогодення (Матеріали з історії створення Смілянського технікуму харчових технологій)....82

ІНФОРМАЦІЯ

Вимоги до оформлення статей.....84

В.В.Плахута,

методист відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА "ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ": ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

ПРО СЕМІНАР ДЛЯ МЕТОДИСТІВ РАЙОННИХ (МІСЬКИХ) МЕТОДИЧНИХ КАБІНЕТІВ, ЯКІ ВІДПОВІДАЮТЬ ЗА ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА "ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ", ГОЛІВ РАЙОННИХ (МІСЬКИХ) МЕТОДИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ВЧИТЕЛІВ ПРЕДМЕТА "ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ" ТА ВИКЛАДАЧІВ ПРЕДМЕТА "ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ" СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Конституція України визначає захист Вітчизни обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Безпека людини, її життя і здоров'я визначаються в Україні найважливішою соціальною цінністю.

Ідея захисту Вітчизни, яка впродовж віків зароджувалась і жила в українських душах, оберігала нас від винищення та поневолення, привела до омріяної свободи, дала право називатись нацією.

В умовах реальної військової агресії та захоплення території України Російською Федерацією, проблема захисту Вітчизни потребує кардинального покращення та посилення.

З метою вироблення єдиних підходів з покращення організації викладання предмета "Захист Вітчизни" в Черкаському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників проведений семінар для методистів районних (міських) методичних кабінетів, які відповідають за викладання предмета "Захист Вітчизни", голів районних (міських) методичних об'єднань вчителів предмета "Захист Вітчизни" та викладачів предмета "Захист Вітчизни" системи професійно-технічної освіти Черкаської області.

Під час проведення семінару працювала виставка навчальної та методичної літератури з проблематики розвитку військової справи, військово-патріотичного виховання та цивільного захисту, яка надзвичайно зацікавила учасників заходу, представивши багато видань з означеної проблеми.

Основна проблема семінару, а саме: використання інноваційних технологій з метою формування в учнівської молоді відповідального ставлення до захисту української держави, побудови громадянського суспільства, інтеграції України у світове та європейське співтовариство, продиктована часом.

Відкрила семінар ректор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників **Наталія Миколаївна Чепурна**, яка в своєму вступному слові привітала учасників семінару та накреслила його основні завдання та мету.

Про суспільно-політичну ситуацію в Україні, перспективи розвитку освіти, проблеми в організації викладання та можливі шляхи удосконалення роботи з учнівською молоддю з питань захисту Вітчизни, військово-патріотичного виховання та цивільного захисту розповів **Віталій Володимирович Коваль**, заступник голови Черкаської обласної державної адміністрації.

Про стан викладання предмета "Захист Вітчизни" та роботи з військово-патріотичного виховання з учнями в навчальних закладах Черкаської області та актуальність проблеми суттєвої модернізації його викладання та підвищення навчально-методичної підготовки вчителів "Захисту Вітчизни" доповів **Валерій Вікторович Данилевський**, директор Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації.

Підполковник **Олег Анатолійович Захаренко**, заступник військового комісара Черкаської області по роботі з особовим складом, охарактеризував стан призовного складу до Збройних Сил України, проблемні питання, якість військово-патріотичного виховання та напрямки удосконалення роботи з учнями в навчальних закладах Черкаської області з метою покращення якості допризовної підготовки.

У своїх виступах доповідачі підкреслили, що захист Вітчизни є найважливішою функцією держави та обов'язком громадян України і відповідно до ст. ст. 1, 8, 9 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" в усіх загальноосвітніх навчальних закладах та вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації, в обов'язковому порядку, вводиться для вивчення предмет "Захист Вітчизни (допризовна підготовка)".

У 2014/2015 навчальному році у навчальних закладах системи загальної середньої освіти учні 10-11 класів вивчатимуть предмет "Захист Вітчизни" за навчальною програмою авт. Мелецький В.М. та ін. Наказом Міністерства освіти і науки від 27.08.2010 № 834, із змінами згідно з наказом МОН України від 29 травня 2014 року № 657, яким затверджено Типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів, вивчення предмета у 2014/2015 навчальному році буде здійснюватися:

- 2 години на тиждень - у класах з профільним та військово-спортивним профільним навчанням;
- 1,5 години на тиждень - у класах всіх інших напрямів, за винятком спеціалізованих класів, в яких викладання організовано обсягом 1-ї години на тиждень;
- та 18-30 годин - на проведення навчально-польових занять (зборів).

Предмет викладається протягом трьох періодів - у 10 і 11 класах під час навчального року та навчально-польових зборів (занять у лікувально-оздоровчому закладі).

Предмет "Захист Вітчизни" вивчається в 438 загальноосвітніх навчальних закладах Черкаської області, де організовано 1 045 класних груп, в яких навчається 12 444 учні.

1 година на тиждень - 34 навчальні заклади, де 63 класні групи, в яких навчається 977 учнів.

1, 5 години на тиждень - 396 навчальних закладів, 961 класна група, 11 216 учнів.

2 години на тиждень - 8 навчальних закладів, 21 класна група, 251 учень.

У відповідності до вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.1996 р. №264 "Про затвердження Тимчасових типових штатних нормативів денних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів", листа Міністерства освіти і науки України від 19.06.2001 р. №1/9-234 "Методичні рекомендації із питань порядку формування штатів загальноосвітніх навчально-виховних закладів" "...в школах I-III ступеня на гурткову роботу військово-патріотичного та спортивного спрямування передбачено додатково 0,5 посади керівника гуртка", тобто в 438 загальноосвітніх закладах Черкаської області повинно виділятися 3942 години гурткової роботи, а виділяється 980 годин, що складає 25% від потреби.

На сьогодні завдання, функції, основні напрями і зміст роботи вчителя предмета "Захист Вітчизни" визначаються Постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2000 р. № 1770, яким затверджено "Положення про допризовну підготовку", відповідно до якої вчитель предмета "Захист Вітчизни" виконує організаторську, виховну, координаційну та стимулюючу функції.

В області здійснено аналіз кадрового забезпечення вчителів предмета "Захист Вітчизни" в загальноосвітніх навчальних закладах Черкаської області (див. рис. 1).

Більше 12% вчителів предмета "Захист Вітчизни" мають звання:

- старший вчитель - 27 осіб;
- вчитель-методист - 16 осіб.

66 % вчителів викладають предмет "Захист Вітчизни", як основний.

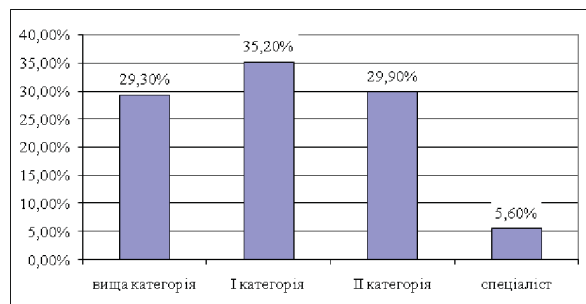

Рис.1. Якісний склад викладачів предмета "Захист Вітчизни" в районах Черкаської області станом на 10 вересня 2014 р.

Стаж роботи на посаді викладачів предмета "Захист Вітчизни" коливається у широких межах: від 1 року до 30 і більше (див. рис. 2);

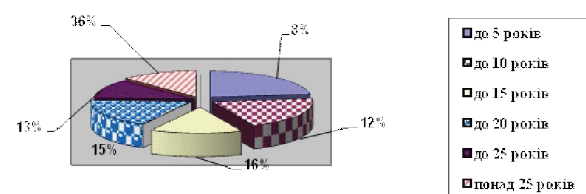

Рис.2. Стаж роботи вчителів предмета "Захист Вітчизни"

Віковий ценз викладачів також неоднорідний (див. рис. 3).

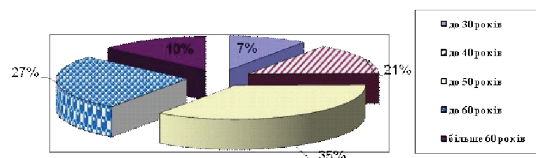

Рис.3. Вік вчителів предмета "Захист Вітчизни"

За військовим званням викладачі предмета "Захист Вітчизни" можна поділити таким чином (див. рис. 4):

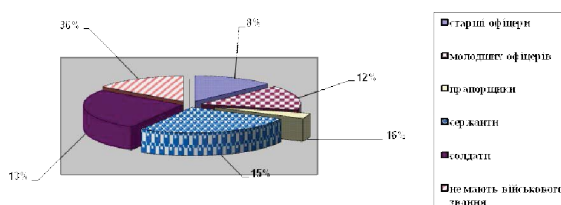

Рис.4. Склад вчителів предмета "Захист Вітчизни" відповідно військового звання

За останній час покращилося забезпечення навчальних закладів навчальною літературою. Усі навчальні заклади отримали підручники "Захист Вітчизни" та нову програму "Захист Вітчизни" (авт. Мелецький В.М., Бахтін А.М., Добровольський В.В. та інші).

Але стан об'єктів навчально-матеріальної бази для практичного відпрацювання навчальних питань з кожним роком погіршується.

Так із 438 загальноосвітніх навчальних закладів мають обладнані кабінети для проведення занять з предмета "Захист Вітчизни" - 195 закладів або 44.5%; кількість місць (тирів) для проведення навчальних стрільб - 127 або 28,9%; кількість майданчиків для проведення занять з тактичної підготовки - 111 або 25,3%; кількість майданчиків для проведення занять з стройової підготовки - 308 або 70,3%; кількість полос перешкод - 128 або 29,2%, 65,8% із них потребують ремонту.

У наявності у навчальних закладах є всього 514 одиниць малокаліберної та пневматичної зброї.

У закладах повністю відсутні наочні засоби навчання, а саме: навчальні автомати Калашнікова, протигази, респіратори, індивідуальні засоби захисту шкіри, прилади радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю; малі піхотні лопатки, сталеві шоломи, сумки для магазинів та гранат, тактичні ремені, міни тощо.

Під час проведення семінару були визначені основні недоліки в організації вивчення предмета "Захист Вітчизни":

1. Недостатня увага приділяється з боку керівників загальноосвітніх навчальних закладів до вивчення та аналізу стану викладання й рівня навчальних досягнень учнів з предмета "Захист Вітчизни". Питання стану викладання предмета не обговорюється щорічно на засіданнях педагогічних рад, як того вимагає постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2000 р. № 1770 "Положення про допризовну підготовку".

2. Не в усіх районах перед початком навчального року та в канікулярний період проводяться триденні навчально-методичні заняття з викладачами предмета "Захист Вітчизни" спільно з військовими комісаріатами.

3. Органи управління освітою разом із районними військкоматами недостатньо уваги приділяють добору кандидатів на посади викладачів предмета "Захист Вітчизни". Всього 140 (26,3%) викладачів предмета "Захист Вітчизни" призначені на свої посади за погодженням з військовими комісаріатами. А 62 викладачі (15%) взагалі не мають військового звання, тобто не проходили військову службу, що є грубим порушенням Постанови КМУ від 30.11.2000 р. № 1770.

4. Потребує вдосконалення робота шкільних музеїв та кімнат бойової слави в реалізації завдань військово-патріотичного виховання учнів.

У своїх виступах **Віктор Вікторович Плахута**, методист з "Захисту Вітчизни" та військово-патріотичного виховання Черкаського ОІПОПП та **Володимир Миколайович Мелецький**, голова авторського колективу з розроблення діючої програми предмета "Захист Вітчизни" для загальноосвітніх навчальних закладів, акцентували увагу на вимогах нормативно-правових документів з організації викладання предмета "Захист Вітчизни", проведення військово-патріотичного виховання в загальноосвітніх закладах Черкаської області та на напрямки роботи з досягнення мети при викладанні предмета "Захист Вітчизни" в світлі сучасних вимог.

Надія Михайлівна Щербина, методист міського методичного кабінету управління освіти, молоді і спорту виконавчого комітету Смілянської міської ради, представила презентацію доробків вчителів предмета "Захист Вітчизни" "Досвід та шляхи удосконалення роботи учителів м.Сміли з навчання і виховання учнівської молоді до захисту Вітчизни".

Наталія Василівна Бугайчук, методист відділу виховної роботи ЧОІПОПП, окреслила актуальні питання національно-патріотичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах в контексті нових вимог. **Максим Миколайович Матло**, методист обласного центру туризму, проінформував про хід обласного конкурсу "Бійці другого фронту" та акції "Лист пораненому". А **Анатолій Васильович Шулежко**, директор Тернівської ЗОШ I-III ступенів Смілянської районної ради, розповів про особистий практичний досвід з впровадження у навчальному закладі козацької педагогіки шляхом реалізації проекту дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл ("Джура")".

І останнім блоком питань, які були запропоновані учасникам семінару, були питання про стан цивільного захисту в загальноосвітніх закладах Черкаської області та впровадження новітніх педагогічних технологій при викладанні розділу "Основи Цивільного захисту" під час вивчення предмета "Захист Вітчизни" і морально-психологічна підготовка учнів до дій при виникненні надзвичайних ситуацій. Питання цивільного захисту слухачі опрацьовували під керівництвом досвідченого фахівця з питань Цивільного захисту **Миколи Миколайовича Германа**, методиста відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та цивільного захисту Черкаського ОІПОПП. А з питань сутності стресостійкості, її розвитку в умовах викладання предмета "Захист

Вітчизни", психологічної допомоги в ситуації гострої стресової ситуації та необхідні морально-психологічні установки майбутнього бійця були розглянуті в практичній площині шляхом проведення тренінгів. Тренінги провели фахівці психологи **Валентина Іванівна Коновальчук**, завідувач кафедри психології ЧОІПОПП, **Тетяна Борисівна Артеменко** та **Віталій Миколайович Боголій**, методисти - практичні психологи центру практичної психології та соціальної роботи Черкаського ОІПОПП.

Інформація, яка надавалася учасникам семінару, викликала в них живий інтерес, що привело до виникнення дискусій. Слухачі і доповідачі обмінювалися практичним досвідом у досягненні поставленої мети в тих чи інших формах проведення занять, заходів тощо.

Під час дискусій поставали питання особливої гостроти, такі як, наприклад, недостатня теоретична підготовка деяких викладачів предмета "Захист Вітчизни", у зв'язку з невиконанням вимог постанови КМУ від 30.11.2000 р. № 1770, щодо якості роботи з підбору кадрів викладачів і супроводження їх практичної роботи та методичного і матеріально-технічного забезпечення викладання предмета "Захист Вітчизни".

За підсумками дискусії були окреслені проблеми і знайдені шляхи їх вирішення, а саме:

- спільно з військовими комісаріатами налагодити якісний підбір кадрів викладачів предмета "Захист Вітчизни" з числа колишніх військовослужбовців, в першу чергу - офіцерів;
- якісно проводити навчально-методичні збори (триденні - перед початком нового навчального року і одноденні - кожного місяця) для підвищення не тільки методичного рівня викладачів, а і, що досить суттєво, підвищення фахового рівня викладачів, як професіоналів військової справи;
- на викладання предмета "Захист Вітчизни" виділяти не менше 140 годин (2 години на тиждень), а в класах військово-спортивного напрямку не менше 270 годин (4 години на тиждень);
- організувати куцові (на дві-три школи) стрільбища для стрільби з малокаліберної зброї;
- клопотати перед обласним військовим комісаріатом про забезпечення всіх навчальних закладів навчальною зброєю;
- постійно проводити нарощування навчально-матеріальної бази і, в першу чергу, у всіх навчальних закладах обладнати кабінети з предмета "Захист Вітчизни", містечка (місце) для занять з тактичної, вогневої та стрійової підготовки;
- години на гурткову роботу військово-патріотичного та спортивного напрямку, на які виділяється 0,5 посади керівника гуртка, використовувати в суворій відповідності за призначенням;
- закінчити практику "економії" на оплаті праці викладачів предмета "Захист Вітчизни". У питанні оплати праці викладачів предмета "Захист Вітчизни" суворо керуватися вимогами інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти (наказ МОН №102 від 15.04.1993р зі змінами та доповненнями).

Л.Ф.Неділя,

методист інформаційно-ресурсного центру Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

КОНКУРС НА КРАЩУ СЕРІЮ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ

На виконання наказу Департаменту освіти і науки Черкаської облдержадміністрації від 05.11.2013 № 598 "Про проведення XIX обласної виставки "Освіта Черкащини" із 3 березня по 17 квітня 2014 року на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради у рамках виставки "Освіта Черкащини - 2014" відбувся конкурс на кращу серію цифрових ресурсів (далі - конкурс).

Для участі у конкурсі представлено 720 комплектів (всього 4926 одиниць) цифрових ресурсів із 25 районів та міст області, лише **Чигиринський район** не взяв участі у конкурсі. Найбільшу кількість інформаційних ресурсів представлено освітянами Христинівського (74 комплекти), Черкаського (62 комплекти), Уманського (40 комплектів), Монастирищенського (39 комплектів) Городищенського (35 комплектів) районів, міст Черкаси (49 комплектів), Золотоноша, Сміла (по 45 комплектів).

Колекцію цифрових ресурсів Черкаського освітянського порталу поповнено цінними оригінальними матеріалами, виконаними на достатньо високому методичному та технічному рівні. А саме: розробками педагогічних працівників міст Черкаси (27 комплектів), Сміла (24 комплекти), Золотоноша (22 комплекти), Умань (16 комплектів), Ватутіне (3 комплекти), Канів (2 комплекти), Черкаського (31 комплект), Христинівського (24 комплекти), Монастирищенського (21 комплект), Городищенського (20 комплектів), Смілянського (15 комплектів), Тальнівського (14 комплектів), Звенигородського, Шполянського (по 13 комплектів), Уманського (12 комплектів), Кам'янського, Лисянського, Чорнобаївського (по 11 комплектів), Канівського (10 комплектів), Катеринопільського (9 комплектів), Золотоніського (8 комплектів), Жашківського, Драбівського (по 7 комплектів), Маньківського (6 комплектів), Корсунь-Шевченківського (4 комплекти) районів.

71 переможець, який представив на конкурс матеріали, що мають найбільшу навчально-методичну цінність, нагороджений дипломами Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, 103 автори серій цифрових ресурсів, які визнано кращими, нагороджені грамотами Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 216 осіб отримали сертифікати про розміщення матеріалів на Черкаському освітянському порталі.

Серії цифрових ресурсів цих авторів розроблені відповідно до чинних навчальних програм з дошкільної, початкової та загальної середньої освіти, орієнтовані на сучасні форми навчання із забезпеченням сумісності з традиційними методами та прийомами навчання, у відповідності до документів, що регламентують зміст освіти, покликані доповнити матеріал уроку додатковими наочними та пізнавальними матеріалами. Можуть використовуватися викладачем та учнем у

підготовці до уроку, при проведенні уроку із використанням мультимедійних засобів навчання, при самостійній індивідуальній роботі учня за комп'ютером.

До серій цифрових ресурсів увійшли електронні педагогічні програмні засоби, електронні посібники, розробки уроків, мультимедійні презентації, авторські відеофільми, дидактичні та наочні матеріали, копії художніх та науково-популярних відеофільмів, тестові комп'ютерні програми, практичні, контрольні роботи, інформаційні довідники, аудіо-книги, мультимедійні ігри, конкурси тощо.

Журі відзначило високу якість електронних педагогічних програмних засобів, розроблених **учителями Тальнівського району**, а саме: Мамієнко Ольги Михайлівни, учителя музичного мистецтва Соколівоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради, із теми "Світ музичних творів"; Нерубайської Валентини Валеріївни, учителя української мови і літератури Соколівоцької загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради, із теми "Дієслово як частина мови"; Сомика Андрія Васильовича, учителя інформатики Мошурівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради, із теми "Інформатика. 5 клас"; Дерени Алевтини Петрівни, учителя початкових класів Тальнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Тальнівської районної ради, із теми "Захоплива математика"; Капиніс Марії Вікторівни, учителя початкових класів Мошурівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради, із теми "Вчимо таблицю множення"; Сивокінь Людмили Анатоліївни, учителя світової літератури Тальнянківської загальноосвітньої школи I-II ступенів Тальнівської районної ради, із теми "Елеонор Портер "Полліанна".

Педагогічні програмні засоби розроблені у вигляді простої у використанні програми, що дозволяє вчителю сформувати набори необхідних наочних матеріалів для окремого уроку, містять набір мультимедійних компонентів - текстів, малюнків, презентацій, аудіо - та відеоматеріалів, творчих завдань до різних етапів уроку. Зміст і структуру педагогічних програмних засобів зорієнтовано на розв'язування навчальних завдань через впровадження сучасних педагогічних технологій, у тому числі й інтерактивних форм, та використання варіативної методики проведення уроків.

Кращими також визнано більшість серій цифрових ресурсів, які включають в себе мультимедійні презентації, виконані у програмі Microsoft Office Power Point з аудіо та відео супроводом, анімаційними ефектами та гіперпосиланнями. Презентації збережені у режимі редагування (ppt), вони можуть бути використані вчителем на уроках як цілісні презентації і як елементи для створення і компонування власних презентацій, а для учнів як цікавий пізнавальний матеріал. Презентації активізують пізнавальний інтерес учнів, розширюють кругозір дітей, дають

можливість цікаво та нестандартно подати навчальний матеріал. Водночас це сприяє кращому запам'ятовуванню та раціональному використанню часу.

Часто ілюстративний матеріал презентацій доповнений текстовими розробками уроків, інформаційними довідками, аудіо та відео файлами, тестовими завданнями для перевірки розуміння викладеного матеріалу.

Серед таких розробок журі конкурсу відмітило найкращі серії:

Для дошкільної освіти:

- **Чапенко Оксани Анатоліївни**, вихователя Михайлівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської обласної ради, із теми "Подорож до країни ввічливості та доброти". Презентації є збіркою з морально-етичного виховання, допоможуть дітям правильно поводитися в товаристві, самореалізуватися в спілкуванні з людьми, навколишньому середовищі, уникнути непотрібних конфліктів, зайвих неприємностей;

- **Мартиненко Наталії В'ячеславівни**, вихователя Золотоніського дошкільного навчального закладу № 1 "Берізка" загальноосвітнього розвитку Золотоніської міської ради, із теми "Гурток "Чарівна ниточка". Презентації містять практичні заняття для дітей старшого дошкільного віку, розроблені за технологією навчання "ниткографії", подані майстер-класи, практичні пояснення та схеми виконання за технологією навчання "ниткографії";

- **Черниченко Наталії Іванівни**, завідувача; **Миколенко Тетяни Василівни**, вихователя-методиста Уманського дошкільного навчального закладу № 31 Уманської міської ради, із теми "Дітям про Тараса Григоровича Шевченка. Тематичний тиждень". Серія містить схеми перспективного планування заходів та освітньої роботи з дітьми, розробки занять, презентації до теми тижня "Дітям про Т.Г.Шевченка";

- **Різник Оксани Семенівни**, музичного керівника Шполянського дошкільного навчального закладу № 3 "Зірочка" Шполянської районної ради, із теми "Шевченкова пісня в віках не старіє". Містить презентації з мелодекламаціями творів Тараса Григоровича Шевченка, розроблені згідно з програмою виховання і навчання від 2 до 7 років "Дитина" для дошкільних навчальних закладів.

Для початкової школи:

- **Мигаль Тетяни Миколаївни**, учителя початкових класів Новоукраїнського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-II ступенів" Чорнобаївської районної ради, із теми "Цей невідомий віртуальний світ". Розробка містить презентації, авторські відео фільми, цифрові копії мультфільмів та тестові завдання для викладання курсу "Сходинки до інформатики" в 3 класі;

- **Завгородньої Раїси Миколаївни**, учителя початкових класів Смілянської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Черкаської обласної ради, із теми "Курс за вибором "Маленькі українці подорожують країнами Євросоюзу". Представлена робота розрахована для занять з курсу за вибором "Маленькі українці подорожують країнами Євросоюзу" в 4 класі. Розробка містить двадцять вісім занять. Інформація представлена у вигляді презентацій, відеофільмів, текстових та музичного файлів;

- **Лесечко Ніни Василівни**, учителя початкових класів Новоукраїнського навчально-

виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-II ступенів" Чорнобаївської районної ради, із теми "У майстернях художників". Розробки уроків та презентації містять репродукції творів архітектури, портрети видатних художників та їхні біографічні дані. Заслугує уваги розмаїтість творчих вподобань, специфіка різновидів образотворчості мистців;

- **Маценко Наталії Володимирівни**, учителя початкових класів Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 - колегіум" Смілянської міської ради, із тем: "Психічна і духовна складова здоров'я", "Соціальна складова здоров'я", "Сонце - джерело енергії на Землі". Ресурс представлений добіркою уривків з мультфільмів, презентацій, фото, звукових файлів, текстових файлів для уроків основи здоров'я у 3 класі;

- **Творчої групи вчителів початкових класів міста Черкаси**, керівники - Мединська Валентина Михайлівна, Дмитренко Любов Генадіївна, методисти міського методичного кабінету департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради, із тем "Природознавство. 2 клас", "Природознавство. 3 клас". Презентації з відео та аудіо файлами розроблені до 65 уроків для 2 класу та до 64 уроків для 3 класу на основі Державного стандарту початкової загальної освіти, відповідно до нової програми предмета "Природознавство";

- **Творчої групи вчителів початкових класів міста Черкас**, керівник - Осадча Ліана Миколаївна, учитель початкових класів Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 32 Черкаської міської ради, із теми "Світ, у якому ти живеш". Презентації до 27 уроків розроблені на основі Державного стандарту початкової загальної освіти, відповідно до нової програми курсу "Я у світі". Матеріал презентацій спрямовується на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання.

3 історії:

- **Брахно Ірини Василівни, Чанцевої Людмили Григорівни, Коноплі Віри Олексіївни**, учителів історії Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради, із теми "Віртуальні джерела з історії Стародавнього світу". Основна ідея презентацій - розвиток самостійного творчого мислення учнів у роботі з історичними джерелами, перетворення історичних джерел з матеріалу для ознайомлення на матеріал для дослідження. Дані підбірки є особливо актуальними для проведення практичних занять, які стали новизною нової Програми з історії для учнів 6 класу, і мають на меті вивчення нового матеріалу на основі опрацювання історичних джерел, що є важливим засобом формування предметних умінь і навичок учнів;

- **Стецюка Андрія Сергійовича, Завіновської Ірини Вікторівни**, учителів історії Черкаської гімназії № 9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради, із теми "Стародавній Рим". Метою їхньої розробки є створення додаткового інструментарію для вчителя-практика, який би дозволив йому достатньо повно висвітлити один з розділів навчального матеріалу, курсу всесвітньої історії у 6 класі;

- **Гриценко Наталії Миколаївни**, учителя історії Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Черкаської міської ради, із теми "Про кого і про що розповідає історія". Даний

цифровий ресурс укладений у вигляді презентацій-поурочних конспектів, які відповідають діючій навчальній програмі "Вступ до історії". Пропедевтичний курс. 5 клас, 2012 р. та створений на основі підручника Власов В. С. Історія України (Вступ до історії): підручник для 5 кл. - К.: Генеза, 2013;

- **Плясунової Ніни Григорівни**, учителя історії Теклинської загальноосвітньої школи I-II ступенів Смілянської районної ради, із теми "Доба Мейдзі в Японії". Містить презентації, текстові файли, кросворди, відео файли. Матеріали розкривають програмовий зміст вивчення теми: висвітлюють основні напрямки соціально - економічного і політичного розвитку Японії в період "мейдзі", визначають особливості становлення Японії як провідної держави світу, її характерні ознаки, відмінності від західної цивілізації, характеризують процес реформування суспільно - політичного устрою в Японії, розкривають зміст внутрішньої та зовнішньої політики.

З правознавства:

Зіми Ольги Миколаївни, учителя правознавства Леськівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради, із теми "Основи публічного права". Даний цифровий навчальний ресурс інтегрований до частини третьої "Основи публічного права України" з правознавства в 10 класі згідно з програмою для загальноосвітніх навчальних закладів "Правознавство. 10-11 (рівень стандарту, академічний рівень)" (автори Палійчук Н.Й., Котюк І.І.).

З російської мови:

- **Сизько Галини Леонідівни**, учителя російської мови Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради, із теми "Занимательность на уроках русского языка". Ці матеріали допоможуть вчителю зробити багато теоретичних понять "живими", створити живу ситуацію на уроці, засіданні філологічного гуртка чи факультатива;

- **Скляренко Ольги Анатоліївни**, учителя російської мови Балаклівської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 імені Євгенії Гуглі Смілянської районної ради, із теми "Російська мова. 5 клас". Презентації виконано у вигляді ігор. Дібрані матеріали дають можливість учителю самостійно варіювати матеріал, творчо підходити до організації навчання, удосконалювати комунікативну діяльність учнів. Такий різновид інформаційного навчання створює атмосферу зацікавленості, небайдужості до нового матеріалу, спільного розв'язання навчальної проблеми.

З світової літератури:

- **Хитрій Олени Миколаївни**, учителя світової літератури Монастирищенського навчально-виховного комплексу "Лицей - загальноосвітня школа I-III ступенів "Ерудит" Монастирищенської районної ради, із теми "Світова література. 6 клас". Серія містить 13 презентацій з аудіо та відео супроводом до вивчення біографії та творчості В.Г. Короленка, Г. Бічер - Стоу, Г. Лонгфелло, І.В. Крилова, М.В. Гоголя, Р. Бернса;

- **Кравець Тетяни Миколаївни**, учителя світової літератури Мліївської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Городищенської районної ради, із теми "Туве Маріка Янссон "Комета прилітає". Даний цифровий ресурс допоможе вчителям світової літератури для підготовки та

проведення уроків у 5 класі при вивченні розділу "Сучасна дитяча література": Т.Янссон "Комета прилітає" за Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів "Світова література", 5-9 класи за редакцією О.М. Ніколенко (2011 рік). Цифровий ресурс представлений художнім текстом, презентаціями, анімаційним фільмом, ілюстративним матеріалом, аудіо файлами;

- **Терлиги Наталії Василівни**, учителя світової літератури Орловецької загальноосвітньої школи I-III ступенів Городищенської районної ради, із теми "Міфологічні образи і символи троянського циклу міфів. Міфологічна основа гомерівського епосу". Зміст диска можна використати для проведення уроків із світової літератури в 8 класі з теми "Міфи троянського циклу. Гомер "Іліада". Міфологічна основа героїчного епосу" за новою Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання та розділу "Людина та її світ у давніх літературах" нині діючої Програми Міністерства освіти і науки України. Презентації також можна використовувати на уроках історії при вивченні теми "Греція в XI - VI столітті до нашої ери".

З математики:

- **Бондаренко Тетяни Володимирівни, Перебийніс Світлани Миколаївни**, учителів математики Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 10 Смілянської міської ради, із теми "Коло і круг - тіла обертання". Презентації розроблено відповідно до нової програми курсу "Математика, 6 клас" під час вивчення розділу "Відношення і пропорції". З метою наглядного супроводу розповіді вчителя презентації містять основні поняття про коло і круг, формули для обчислення довжини кола і площі круга, поняття про число π , типові задачі, цікавинки до зазначеної теми. Для покращення сприйняття учнями навчального матеріалу в презентацію додано анімаційні ефекти;

- **Куделі Інни Степанівни**, учителя математики Новодмитрівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Золотоніської районної ради, із теми "Графіки функцій та їх застосування до розв'язування рівнянь, нерівностей та їх систем". Дані презентації можна використати учителю для учнів 9 класу при вивченні нових тем та при повторенні і систематизації навчального матеріалу. Ресурс сприяє формуванню умінь будувати графіки функцій, що містять знак модуля; сприяє розвитку комунікативної, інформаційної, соціальної, полікультурної компетенцій; виховує уважність, кмітливість, акуратність, дисциплінованість;

- **Гуць Лариси Григорівни**, учителя математики Христинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Христинівської районної ради, із тем "Тригонометричні нерівності", "Ортогональне проектування". Містить конспекти уроків з мультимедійними презентаціями, матеріал розрахований на учнів 10 класу з поглибленим вивченням математики та вчителів, що працюють у таких класах.

З фізики:

- **Цапок Людмили Василівни**, учителя фізики Уманської спеціалізованої школи I-III ступенів № 12 з поглибленим вивченням англійської мови Уманської міської ради, із теми "Коливання і хвилі". Даний цифровий ресурс містить презентації з відеофрагментами та таблицями основних понять, позначень, одиниць вимірювання, формул призначень для вчителів, які викладають фізику у 11-му класі, відповідно

до чинної програми з фізики рівень стандарту для 11-го класу загальноосвітніх закладів;

- **Малої Ольги Гаврилівни**, учителя фізики Ковтунівського навчально-виховного комплексу "загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради, із теми "Фізичні тренажери". Фізичні тренажери зроблено у формі презентацій, що містять макроси та гіперпосилання, дозволяють перевірити знання основних формул та закономірностей вивчених розділів у 10-11 класах, повторити теоретичний матеріал теми, доопрацювати матеріал.

3 хімії:

- **Смаглюкової Олени Іванівни**, учителя хімії Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Золотоніської міської ради, із теми "Металічні елементи та їх сполуки". Міні-підручник у вигляді презентацій до теми дають можливість отримати теоретичні знання даної теми. Учні зможуть характеризувати розміщення лужних металів у періодичній системі, визначати можливі ступені окиснення, електронегативність, структуру, будову, електронні формули та тип хімічного зв'язку, фізичні та хімічні властивості лужних металів.

3 біології:

- **Костриці Інни Вікторівни**, методиста районного методичного кабінету відділу освіти Монастирищенської райдержадміністрації, із теми "Зоологія безхребетних. Найпростіші. Черви". Презентації та відео файли містять теоретичний і науковий матеріал про будову та процеси життєдіяльності організмів класу Саркодові;

- **Осадчої Оксани Миколаївни**, учителя біології Бойківцівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Драбівської районної ради, із тем "Гриби", "Різноманітність тварин". Дані серії цифрових ресурсів інтегровані до тем курсу "Біологія у 6 та 7 класах" "Програми з біології (6-9 класу) 11- річної загальноосвітньої школи". У презентаціях розкрито основні інтерактивні засоби навчання та перевірки знань під час проектування уроків з тем курсу біологія. Вони допоможуть учням ознайомитися з особливостями будови, функціональними пристосуваннями, ознайомитися з різноманітністю видового складу Ракоподібних, яскраві фотокартки спонукатимуть учнів до емоційного засвоєння нового матеріалу, зоровим сприйняттям;

- **Шевченко Людмили Василівни**, учителя біології Шполянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 - лицей" Шполянської районної ради, із теми "Пізнавальна діяльність учнів у вигляді міні-проектів". Для учнів 6 класу пропонуються пізнавальні міні-проекти, мета яких - формування уміння знаходити необхідну інформацію про живі організми в різних джерелах (у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій).

3 природознавства:

- **Соколовського Сергія Олексійовича**, учителя природознавства Топильнянського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Шполянської районної ради, із теми "Природознавство. 5 клас". Містить добірку презентацій до вивчення теми "Всесвіт" і, зважаючи на актуальність теми, має на меті максимально забезпечити навчальний процес наочними засобами, інформаційними матеріалами. До даної серії також входять науково-методичний текст та інформаційна довідка, в яких йдеться про особливості будови неба та небесної сфери, роль

в житті людини. Важливою є також інформація про вплив людини на Всесвіт та його охорону;

- **Шраменко Аліни Вікторівни**, учителя природознавства Руськополянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради, із теми "Всесвіт". Містить розробки уроків, презентації, відео та аудіо файли, які розроблені відповідно до діючої навчальної програми з природознавства та покликані доповнити матеріал уроку додатковим наочним матеріалом, пізнавальними матеріалами, що спонукають до розвитку мислення.

3 музичного мистецтва:

- **Калюжки Оксани Сергіївни**, учителя музичного мистецтва Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 17 Черкаської міської ради із теми "Презентації та розробки уроків щодо впровадження інтегрованого курсу "Мистецтво". Даний цифровий навчальний ресурс інтегрований до нової програми Міністерства освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів, підручника "Мистецтво. 5 клас" (автор Масол Л.М.). Він містить серію мультимедійних презентацій, аудіо-відеофайли та розробки уроків. У пропонуваніх презентаціях відображені всі етапи уроків. Найвні портрети композиторів, твори яких розглядаються на уроках, власне музичні твори, ілюстрації до них, теоретичний матеріал, викладений текстово або схематично, що сприяє кращому розумінню і запам'ятовуванню. Окремо додаються аудіо та відео файли, які можуть застосовуватися творчими вчителями самостійно.

3 образотворчого мистецтва:

- **Чикаленко Раїси Володимирівни**, учителя образотворчого мистецтва Руськополянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради, із теми "Графіка". Містить конспекти уроків з мультимедійними презентаціями. Презентація містить графічні зображення і текстові матеріали інформаційно - навчального характеру.

3 фізичної культури:

- **Токар Вікторії Леонідівни**, учителя фізичної культури Черкаської гімназії № 9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради, із теми "Цікава Аеробіка". Серія є навчально-методичним матеріалом до розділу "Варіативні модулі за темою "Аеробіка". Розробки уроків, презентації, відео файли, дидактичні матеріали та тестові завдання містять питання щодо історії виникнення ритмічної гімнастики та засоби, які використовуються під час занять, назви базових кроків аеробіки, цікаві рухливі ігри. Розробку можна використовувати як на факультативному курсі, так і на уроках з теми "Аеробіка" в 5-9 класах.

3 трудового навчання та технологій:

- **Кисленко Тетяни Леонідівни**, учителя технологій Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 33 ім. Василя Симоненка Черкаської міської ради, із теми "Технологія розпису на склі у 10-11 класах". Даний матеріал ознайомлює з досвідом роботи вчителя із застосуванням інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій на уроці при вивченні варіативного модуля "Технологія розпису на склі" для 10-11 класів (дівчата, хлопці, змішані групи);

- **Прокопенка Олександра Івановича**, учителя трудового навчання Яснозірської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради, із теми "Проектна робота "Граблі металеві". Містить презентації та відео майстер-класи, які дають уявлення про послідовність

технологічних прийомів при виготовленні певної частини виробу.

- Досить цікавими та об'ємними розробками є електронні посібники, які містять текстовий та мультимедійний супровід, систематизований за розділами і темами програми певного курсу та класу. **Журі конкурсу визнано найкращими такі електронні посібники:**

- **Сімон Лариси Едмондівни**, учителя світової літератури Шполянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 - гімназія" Шполянської районної ради, із теми "Лауреати Нобелівської премії з літератури". Електронна енциклопедія є мультимедійним проектом, що містить 11 презентацій про життєвий і творчий шлях лауреатів Нобелівської премії з літератури. Додатки до енциклопедії ? науково-популярні фільми виробництва Encyclopedia Channel (науково-популярного телевізійного проекту) про Нобелівських лауреатів з літератури;

- **Творчої групи вчителів економіки міста Сміли**, керівник - Івченко Людмила Антонівна, учитель економіки Смілянської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Черкаської обласної ради, із теми "Фінансова грамотність". Навчальний посібник складається з 15 розділів, які об'єднують 35 уроків. Інформація представлена у вигляді презентацій, текстових файлів, малюнків, таблиць та ілюстрацій, відеофільмів, комп'ютерних тестів. Уроки містять різноманітні цікаві завдання, зокрема зі складання схем, діаграм, розв'язування задач, роботу з статичними матеріалами;

- **Курінної Галини Василівни**, учителя математики Корсунь-Шевченківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Корсунь-Шевченківської районної ради, із теми "Відсотки. Середнє арифметичне". Електронний посібник містить презентації, призначені для вивчення нового матеріалу на уроках математики у 5 класі, опорні схеми, математичні диктанти, картки для опитування, тестові завдання, контрольні роботи;

- **Місьонг Тетяни Леонідівни**, учителя фізики та астрономії Бобрицького навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Канівської районної ради, із теми "Астрономія. 11 клас". Електронний посібник доповнює традиційний підручник великим обсягом фотоматеріалів, подається за використанням гіпертекстової розмітки. Посібник не містить інформацію, ефекти, які не призначені для досягнення навчальної мети та відволікають увагу. Оптимально застосовуються мультимедійні форми подання матеріалу;

- **Патяки Юлії Володимирівни**, учителя предмета "Основи здоров'я" Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 Черкаської міської ради, за серію цифрових ресурсів із теми "Емоційний, інтелектуальний та духовний розвиток підлітків". Посібник складено відповідно до програми "Основи здоров'я. 5-9 класи". У роботі представлені мультимедійні розробки занять. Це презентації, дидактичні матеріали, інформаційні додатки, конспекти уроків із слайдами з відповідних тем;

- **Коломійчука Сергія Володимировича**, учителя географії Шполянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 - гімназія" Шполянської районної ради, із теми "Економічна і соціальна географія України". У електронному посібнику запропоновані презентації, відео-файли, карти відеосюжети, складені за програмою загальноосвітньої школи 5 - 11 класів, що дає

можливість поглиблювати знання, закріплювати матеріал, формувати кмітливість та спостережливість, вчить учнів правильно, логічно і чітко мислити, а основне - дисциплінувати їх та розвивати творчі здібності;

- **Резніченко Людмили Іванівни**, учителя географії Корсунь-Шевченківської гімназії Корсунь-Шевченківської районної ради, із теми "Політична географія". Електронний посібник складено у відповідності з програмою курсу за вибором "Політична географія", для учнів 10-11 класів, автор О. Топузов, Т. Назаренко, Н. Сорока. - К., 2010 р. У посібнику розкриті територіальні аспекти політичної сфери суспільного життя, вплив політичних чинників на розвиток і розміщення об'єктів економіки, на життя і діяльність людей, розкрито предмет і завдання політичної географії та геополітики, визначено їх місце в системі знань та практичної діяльності;

- **Дубини Валентини Олексіївни**, учителя початкових класів Монастирищенської спеціалізованої школи I-III ступенів № 5 Монастирищенської районної ради, із теми "Абетка моральності". Електронний посібник складається із 59 презентацій, створений за сторінками навчального видання Мовчун Антоніни Іванівни та Мовчун Лесі (Лариси) Вікторівни "Абетка моральності" для використання на уроках з різних предметів початкової школи "Українська мова", "Літературне читання", "Я у світі". Презентації посібника допоможуть інтегрувати вивчення цих предметів із формуванням людської особистості.

Одним із різновидів цифрових ресурсів є дидактичні, пізнавально-навчальні різномірневі ігри, найкращими з яких визнано такі серії:

- **Лук'яненко Наталії Анатоліївни**, вихователя Драбівського центру розвитку дитини "Сонечко" Драбівської районної ради, із теми "Дидактичні ігри з логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку". Такі ігри дозволяють не тільки розширювати знання дошкільнят, а й закріплювати уявлення дітей про кількість, величини, геометричні фігури, орієнтуванні в просторі і в часі;

- **Зіменко Олени Леонтіївни**, вихователя Ватутінського дошкільного навчального закладу № 8 "Зірочка" загального розвитку Ватутінської міської ради, із теми "Коректурні таблиці як засіб ознайомлення старших дошкільників з рідним краєм - Черкащиною". Готуючись до святкування 60-ї річниці з Дня народження Черкаської області, вихователь Зіменко О. Л. розробила гру "Подорожуємо містом", яка допомагає розвивати здібності до аналізу, запам'ятовуванню деталей, розробки стратегій. Гра складається з таблиці, на якій зображено 30 фотографій. Були вироблені разом з дітьми правила, зокрема: гравцю дозволяється задавати не більше 20 запитань, які вимагають відповіді "так", "ні", щоб визначити, який об'єкт загадав перший гравець. Виграє той, кому знадобилося менше запитань, щоб відгадати вибір суперника. Вихователь забезпечила мотиваційно-цільовий компонент гри за правилами через створення атмосфери довіри, впевненості дошкільників у власних силах і в тому, що вони зможуть досягти поставлені грою цілі.

- **Денщикова Юрія Вікторовича**, учителя історії Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів № 5 Смілянської міської ради, із теми "Ігри патріотів: Двадцять кроків до мрії". Цей цифровий ресурс покликаний активізувати пізнавальну діяльність учнів на уроках історії України в 5 класі. Він є збіркою інтерактивних тестів з історії України (вступ), за весь курс навчання, фото загадками, уривками відомих художніх фільмів

та телепередач, аудіо записами на історичну тематику;

- **Підкошеної Ольги Василівни**, учителя інформатики Руськополянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Черкаської районної ради, із теми "Навчальні ігри засобами Power Point". Ігри створені з використанням гіперпосилання та тригерів, є доволі простими в користуванні, розроблені відповідно до діючої навчальної програми з інформатики та покликані доповнити матеріал уроку додатковим наочним матеріалом, пізнавальними матеріалами, що спонукають до творчості. Дана гра допоможе учням формувати знання шляхом самостійної пізнавальної діяльності.

Заслугують на увагу також авторські відеофільми, зокрема:

- **Ступаченко Валентини Іванівни**, Івченко Любові Дмитрівни, учителів української мови і літератури Драбівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів імені С. В. Васильченка - гімназія"; Дзеги Володимира Дмитровича, учителя української мови і літератури Степанівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Драбівської районної ради, із теми "На перетині доріг".

- **Документальний відеофільм "На перетині доріг" (до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка) складається з II частин.** У I частині "Перебування Т. Шевченка у Мойсівці" висвітлено матеріали краєзнавчих досліджень авторів фільму, матеріали краєзнавчих музеїв міст Яготина, Пирятина, селища Линовиці, сіл Мар'янівка, Березова Рудка та спогади місцевих краєзнавців. Відеофільм детально розкриває візити Т. Шевченка до Мойсівки Драбівського району Черкаської області в 1843, 1844, 1846 та 1859 роках, стосунки поета з дворянськими родинами Закревських, Репніних, де Бальменів. У II частині "Мойсівка після Т. Шевченка" розкриваються історичні моменти села Мойсівка Драбівського району Черкаської області періоду скасування кріпосного права, у роки революцій та сьогодення; висвітлено матеріали досліджень місцевого краєзнавця М. П. Ніколаєва, який з дитячих років вивчав історію рідного села, власними руками на основі зібраних фотографій створив макети палацу Волховських і церкви Петра і Павла у Мойсівці. Відеофільм містить розповіді жителів села про вшанування пам'яті Кобзаря, інтерв'ю про значення державної програми "Золота підкова Черкащини". Відеоресурс є ще одним штрихом до яскраво висвітленої у сотнях праць і монографій, художніх відеоматеріалів і поетичних шедеврів біографії видатного земляка нашого та вшанування його священної пам'яті.

- **Іванова Сергія Вікторовича**, учителя іноземної мови Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів № 5 Смілянської міської ради, із теми "Мультимедійні фільми до підручника англійської мови Оксани Карпюк. 1 клас". Даний цифровий ресурс є відео додатком до підручника англійської мови Оксани Карпюк. 1 клас. Складається з 35 серій в середньому по 2 хвилини кожна. Озвучено носієм мови. З дозволу автора підручника використано оригінальних персонажів. Може використовуватися на кожному уроці як засіб візуалізації;

- **Скалиги Сергія Андрійовича**, Тесленко Валерія Миколайовича, учителів фізичної культури Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 імені С. С. Гулака-Артемівського Городищенської районної ради, із

теми "Навчання стрибків у довжину з розбігу". В авторських відео майстер-класах розкрито основи методики навчання стрибків у довжину з розбігу на уроках фізичної культури за варіативним модулем "Легка атлетика" відповідно до навчальної програми з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класи (автори Т.Ю. Круцевич, С.М. Дятленко, І.Х. Турчик, Н.С. Кравченко, С.М. Чешейко, О.М. Лакіза, Д.В. Деменков К.: літера ЛТД, - 2009 р.).

Досить багато серій цифрових ресурсів містять тестові завдання, контрольні та самостійні роботи. Серед таких кращими визнано такі серії цифрових ресурсів:

- **Лискової Світлани Миколаївни**, учителя математики Золотоніської спеціалізованої школи № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради, із теми "Електронні тести з математики за новим державним стандартом для 5 класу". Тести створено за допомогою конструктора тестів easyQuizzy. Програма-конструктор розміщена на сайті <http://easyquizzy.ru>, де її можна скачати і придбати ліцензію. Програма easyQuizzy легка і зручна у використанні, створює і редагує тести. Кожний тест представлений незалежною програмою, яку достатньо скопіювати на будь-який комп'ютер та запустити, щоб почати тестування. Програма має дуже зручний редактор тестів. Будь-який вчитель, що володіє комп'ютером, може легко створити свої тести-завдання і використовувати їх на уроках. Редактор тесту має три вкладки "Інформація про тест", "Питання і відповіді", "Налаштування тесту". Автором створено 22 тести відповідно до навчальної програми за новим Державним стандартом (за підручником Математики для 5 класу авторів Н.А.Тарасенкова, І.М. Богатирьова, О.П.Бочко, О.М.Коломієць, З.О.Сердюк);

- **Гулінської Наталії Олегівни**, учителя математики Тальнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Тальнівської районної ради, із теми "Комп'ютерні тести для поточного контролю навчальних досягнень учнів". У матеріалі представлено серію комп'ютерних тестів з математики для поточного контролю навчальних досягнень учнів у 5 класі за діючим підручником (автори Н.А.Тарасенкова, І.М.Богатирьова, О.П.Бочко, О.М.Коломієць, З.О.Сердюк). Розроблені тести охоплюють більшість ключових питань курсу та підтримуються контрольно-діагностичною системою MytestX. Цифровий ресурс може бути використаний учителями та учнями для експрес-контролю знань учнів. Завдання тестів відкритої і закритої форм у двох варіантах розроблено за рівнями складності. Невеликий обсяг вправ дозволить швидко оцінити рівень знань учнів, а підтримка програмним засобом вивільнить учительський час від перевірки зошитів;

- **Сагайдак Альони Валентинівни**, учителя початкових класів Червонослобідської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради, із теми "Тематичні тестові завдання". Ресурс розроблений в програмі My TestX містить електронний варіант тестових завдань до 23 уроків "Сходинки до інформатики у 2 класі". Тестові завдання мають на меті допомогти учневі у підготовці та самоперевірці знань з теми. Учитель має можливість за короткий час перевірити знання учнів. Завдання тестів є різні за формою, складністю. В них передбачено: вибрати один або декілька варіантів відповіді, переставити літери у слові;

- **Компанійця Віктора Олексійовича**, учителя інформатики Червонослобідської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради, із теми "Комп'ютерні тести з інформатики для 5 класу". Інтерактивні тестові завдання створені в програмі Power Point з використанням Visual Basic for Application, призначені для проведення підсумкових робіт з інформатики в 5 класах із таких тем: "Інформаційні процеси", "Основи роботи з комп'ютером", "Комп'ютерна графіка", "Редактор презентацій". У тестах по 14 запитань. Учневі потрібно серед відповідей після кожного питання вибрати одну або декілька правильних. Також є запитання у вигляді ребусів. Після проходження тесту програма автоматично виставляє відповідний бал.

Журі відзначило високий рівень естетичного оформлення представлених обкладинок до дисків та компакт-дисків міст Ватутіне, Канів, Умань, Драбівського, Городищенського, Звенигородського, Жашківського, Лисянського, Уманського, Кам'янського, Смілянського районів. Проте частина матеріалів Христинівського (47 комплектів), Черкаського (31 комплект), Уманського (25 комплектів), Маньківського, Монастирищенського (по 18 комплектів), Звенигородського (17 комплектів), Жашківського (16 комплектів), Городищенського, Катеринопільського, Тальнівського (по 15 комплектів), Драбівського, Чернобаївського (по 14 комплектів), Кам'янського, Корсунь-Шевченківського, Смілянського (по 9 комплектів), Канівського (7 комплектів), Золотоніського (6 комплектів), Лисянського (5 комплектів), Шполянського (4 комплекти), міст Черкаси, Золотоноша (по 24 комплекти), Сміла (18 комплектів), Канів (7 комплектів), Умань (6 комплектів), Ватутіне (3 комплекти) не відповідали вимогам, визначеним Положенням про конкурс. Зокрема, тема програми уже розроблена на Черкаському освітянському порталі (Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Катеринопільський, Смілянський, Уманський, Христинівський, Черкаський райони); представлено одну-дві роботи, а не серію цифрових ресурсів (мм. Ватутіне, Золотоноша, Сміла, Умань, Черкаси, Жашківський, Звенигородський, Канівський, Катеринопільський, Лисянський, Маньківський, Монастирищенський, Корсунь-Шевченківський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чернобаївський райони); несистематизовано ресурси відповідно до теми чи розділу програми (мм. Золотоноша, Сміла, Черкаси, Городищенський, Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Канівський, Катеринопільський, Лисянський, Монастирищенський, Корсунь-Шевченківський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чернобаївський райони); зміст розробок не відповідає чинній програмі, заявленій темі, неактуальний, не враховано вікові особливості учнів (місто Черкаси, Городищенський, Жашківський, Звенигородський, Кам'янський, Катеринопільський, Лисянський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Уманський, Черкаський райони); ресурси не містять науково-методичної та інформаційної цінності (мм. Золотоноша, Канів, Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Канівський, Катеринопільський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Черкаський райони); більшість представлених розробок - авторські роботи учнів, а не учителя (Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Черкаський райони); відсутні авторські роботи, представлені

матеріали дубльовані із мережі Інтернет (мм. Золотоноша, Сміла, Умань, Драбівський, Кам'янський, Уманський, Христинівський, Черкаський райони); відсутня картка опису та пояснювальна записка (м.Сміла, Жашківський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Маньківський, Уманський, Христинівський райони); одна картка опису цифрового ресурсу додана до всієї серії, а не окремо до кожного цифрового ресурсу (мм. Ватутіне, Золотоноша, Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Жашківський, Золотоніський, Кам'янський, Маньківський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чернобаївський райони); не зазначені використані джерела інформації в кінці кожного цифрового ресурсу (мм. Золотоноша, Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Звенигородський, Кам'янський, Катеринопільський, Маньківський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чернобаївський райони); обкладинка до диска та компакт-диск оформлені неестетично, не відповідають шаблону положення про конкурс (м.Черкаси, Корсунь-Шевченківський, Маньківський райони); обсяг окремих файлів, електронних посібників перевищує встановлені норми (мм. Ватутіне, Золотоноша, Сміла, Черкаси, Корсунь-Шевченківський, Тальнівський, Уманський, Черкаський райони); відсутня інструкція для запуску маловідомих програм (мм. Сміла, Черкаси, Драбівський район); неякісне оформлення текстових матеріалів (місто Золотоноша, Драбівський, Смілянський, Христинівський райони); неякісне оформлення презентацій "Microsoft Power Point" (мм. Золотоноша, Канів, Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Кам'янський, Катеринопільський, Маньківський, Монастирищенський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чернобаївський райони); допущені граматичні, орфографічні та фактичні помилки (мм. Золотоноша, Канів, Умань, Черкаси, Городищенський, Звенигородський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Лисянський, Маньківський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Шполянський райони); відео та аудіо файли не прикріплені до презентацій або текстових файлів (мм. Сміла, Черкаси, Христинівський, Черкаський райони); методичні посібники та лише текстові файли не є цифровими ресурсами (мм. Золотоноша, Сміла, Золотоніський, Канівський, Маньківський, Уманський, Христинівський, Чернобаївський, Шполянський райони); диск пошкоджений (мм. Золотоноша, Черкаси, Корсунь-Шевченківський, Тальнівський, Уманський райони); диск пустий (Христинівський, Чернобаївський райони).

Отже, педагогічним працівникам та методистам вищезгаданих районів потрібно краще опрацювати Положення про конкурс, врахувати зауваження та усунути недоліки на наступний рік.

А загалом, у результаті проведення конкурсів за 2009-2014 рр., серія цифрових ресурсів на Черкаському освітянському порталі налічує більше 8500 ресурсів, усі вони завантажуються у вільному доступі на сторінці: http://oipopp.ed-sp.net/component/option,com_dcr/Itemid,50/. Рекомендуємо педагогічним працівникам системно впроваджувати дані цифрові ресурси у викладання навчальних дисциплін.

Г.І. Богославець,

старший викладач кафедри освітнього менеджменту й педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

СТАРША ШКОЛА МАЄ БУТИ ПРОФІЛЬНОЮ

Реформування освітньої галузі тісно пов'язане з тими суттєвими змінами, які відбулися і відбуваються в останні десятиліття в суспільно-економічному житті України. Зміна пріоритетів, перехід до ринкових відносин, виникнення ринку праці вимагають нового бачення самої суті освітнього процесу і нових підходів до його реалізації.

Реформування освіти в нашій країні спрямоване на відродження національної культури, виховання освічених громадян, спроможних розвивати та примножувати її багатства, формування творчої особистості, становлення морального й фізичного здоров'я, підвищення ефективності освіти в Україні до рівня світових стандартів.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, не можуть не впливати на процес формування життєвих цінностей кожної людини. У сучасному світі важливо, щоб освіта давала людині нові життєві стратегії, життєву компетентність, сприяла мобільності її соціальної поведінки, тому що саме це дозволяє особистості подолати кризові настрої, обрати шлях у професійному зростанні.

Одним із пріоритетних завдань реформування загальної середньої освіти в Україні є організація профільного навчання старшокласників. Актуальність такого навчання зумовлена потребами сьогодення - посиленням ключової ролі школи у професійному визначенні старшокласників, створення умов для розвитку соціально сформованої, здатної до життєвої самореалізації особистості, спроможної ефективно працювати та навчатися упродовж життя. У новій Концепції профільного навчання в старшій школі зазначається, що мета профільного навчання - це забезпечення умов для якісної освіти старшокласників у відповідності з їхніми індивідуальними нахилами, можливостями, здібностями і потребами, забезпечення професійної орієнтації й самовизначення старшокласників, встановлення наступності між загальною середньою і професійною освітою.

Сучасний випускник, вступаючи у самостійне життя, відчуває на собі труднощі чітко визначених життєвих орієнтирів та суттєву розбіжність між змістом життя і змістом того, чого навчали в школі. Подолати цю розбіжність між освітою й вимогами сьогодення має реформування освіти і, зокрема, перехід до профільного навчання старшокласників. Саме профільне навчання забезпечує можливості для рівного доступу учнівської молоді до неперервної освіти протягом життя, створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, найповніше реалізовує принцип особистісно зорієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної траєкторії.

Ідея профільного навчання вже міцно увійшла в життя сучасної української школи. Вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що старша

школа має бути профільною, це - вимога часу. Цим шляхом пройшла вся Європа. У нас і в законодавчих, і в нормативних документах (зокрема, у затверджених урядом стандартах) базова освіта завершується у 9-у класі. А потім - старша профільна школа. Профільне навчання - справа нова, але перспективна. Для ефективного впровадження будь-якого нового кроку в процесі реформування потрібні широкі практичні пошуки. Саме це і є зараз на порядку денному у педагогів та керівників освіти всіх рівнів. Обговорюючи нову Концепцію профільного навчання в старшій школі, виникають запитання: чи готові ми до реалізації такого навчання? Чи маємо спільну думку стосовно переваг, форм і принципів реалізації навчання? Які проблеми потребують першочергового розв'язання?

Погляди на шляхи вирішення цих проблем висловлюють і педагогічні працівники, і керівники навчальних закладів, й управлінці під час проведення науково-практичних семінарів, конференцій, нарад, під час моніторингових досліджень, у публікаціях педагогічних видань. **Узагальнюючи, їх можна виокремити у такі напрями:**

По-перше. Як основний критерій для обрання профілю навчального закладу береться його матеріально-технічна база. Матеріальна база для викладання профільних предметів є складовою матеріально-технічної бази навчального закладу, яка включає: будівлі, споруди, комунікації, обладнання, навчальні кабінети, майстерні, бібліотеку, спортивну й актову зали тощо. Тільки третина керівників зазначають, що їхні навчальні заклади в основному забезпечені матеріально-технічною базою для викладання саме профільних предметів; дві третіх, що відповідна база у ЗНЗ наявна частково і майже 10 відсотків опитаних дають негативну відповідь. Як бачимо, більшість керівників ЗНЗ відчуває гостру необхідність у поліпшенні матеріально-технічної бази для викладання профільних предметів. Навіть у закладах, де така база є, вона потребує систематичної модернізації та оновлення. Звичайно, окремий навчальний заклад не в змозі вирішити усі фінансові проблеми, пов'язані з поліпшенням матеріально-технічного забезпечення як допрофільної підготовки, так і профільного навчання. Тут потрібна значна фінансова підтримка з боку державного й регіонального бюджетів. Адже потрібно облаштувати спеціалізовані кабінети для профільного навчання та модернізувати ті, що функціонують. Забезпечити навчальні заклади усіма видами наочності, інтерактивними дошками, мультимедійними системами, створити тим самим умови для впровадження у навчально-виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій. Створити умови для реалізації на практиці всіх

форм міжшкільної роботи для профільного навчання, які визначені у Концепції. Забезпечити транспортування учнів для навчання в профільних класах, динамічних профільних групах, дистанційного та індивідуального навчання тощо.

По-друге. Для запровадження дієвого профільного навчання мають бути зроблені суттєво нові кроки і в самій організації, в змісті освітнього процесу.

Зовсім нове бачення й нові підходи і в організації, й у змісті впровадження профільного навчання в старшій школі. Звичайно, далі повинні бути чіткі кроки, особливо в удосконаленні нормативно-правової бази. **На нашу думку, варто:**

- визначити чіткий перелік профілів навчання із зазначенням предметів, які мають вивчатися на базовому, профільному чи академічному рівнях;

- зробити розподіл годин інваріантної та варіативної складових Типових навчальних планів;

- конкретизувати зміст курсу "Природознавство", оскільки він охоплює декілька природничих дисциплін, і залишається незрозумілим, що мають вивчати учні профільної школи, оскільки має відбуватися інтегрування цих шкільних предметів, особливо з урахуванням можливості для учнів профільного навчання та його корекції;

- зробити чіткий розподіл годин варіативної складової навчальних планів при формуванні різних профілів навчання;

- у робочому навчальному плані для профільних класів старшої школи доцільно передбачити можливість використання додаткових годин для підсилення навчальних предметів інваріантної складової тощо.

Перелік таких проблем можна продовжити. Тобто, потрібно вдосконалювати й науково обґрунтувати навчальні плани, нормативно-навчальне забезпечення для профільного навчання, щоб привести у відповідність вимоги законодавчої бази з профільного навчання та реальні можливості загальноосвітніх закладів.

По-третє. Обговорюючи нову Концепцію профільного навчання в старшій школі, освітяни (особливо керівники навчальних закладів) вказують на проблеми, пов'язані з науково-методичним забезпеченням як допрофільної підготовки, так і профільного навчання. **І пропонують такі шляхи їхнього вирішення:**

- удосконалити діючі та розробити нові програми з профільного навчання (привести обсяг навчального матеріалу у відповідність до кількості годин, що відведені на його засвоєння);

- надавати можливість навчальним закладам використовувати експериментальні програми з профільного навчання;

- постійно вдосконалювати підручники, привести їх у відповідність до вимог навчальних програм; уникати надмірної теоретичності вміщених у підручниках навчальних матеріалів;

- забезпечити усі навчальні заклади та всіх учнів старшої школи підручниками й посібниками для вивчення профільних предметів;

- розробити та забезпечити загальноосвітні навчальні заклади навчально-методичними комплексами елективних курсів з обґрунтуванням значення кожного з них для конкретного окремого профілю;

- розробити електронні підручники й навчальні програми з кожного профілю;

- надати навчальним закладам інструментарій для проведення моніторингу рівня навчальних досягнень учнів з профільних предметів;

- удосконалити систему оцінювання знань, умінь та навичок старшокласників з профільних предметів тощо.

У ході впровадження нової Концепції в життя будуть з'являтися ще багато інших проблем і пропозицій щодо їхнього вирішення.

Наступне. Старт старшої профільної школи (як уже визначено) має відбутися в 2018 році. Саме до цього часу потрібно створити і навчальні програми, написати підручники і вирішити ще цілу низку інших завдань. Зокрема і проблеми, пов'язані з кадровим забезпеченням допрофільного й профільного навчання. Адже в значній мірі впровадження профільного навчання залежить від належної навчально-матеріальної бази і від висококваліфікованих учителів. Роль учителя профільного предмета є вирішальною, бо саме він суттєво впливає на вибір дитиною майбутньої професії. Тому це має бути творча особистість, що постійно працює над собою, шукає нові підходи, оновлює варіативну частину змісту матеріалу, оперативно реагує на вимоги часу, постійно удосконалює форми і методи навчання. Діяльність педагогів-новаторів повинна супроводжуватися постійним науково-методичним пошуком. Адже профільний характер повинна мати також і позаурочна, й позакласна виховна робота, яка доповнює навчальну й перетворює її в цілісний освітній процес. І тому педагогічні працівники мають постійно підвищувати свій професійний рівень. Напевно, необхідно розробити механізм проведення моніторингу професійної готовності педагогів до профільного навчання. А у вищих навчальних закладах запровадити спеціальну підготовку педагогічних кадрів для викладання профільних предметів.

Відповідно до нової Концепції профільного навчання в старшій школі значна роль відводиться керівникам навчальних закладів.

Нами означена тільки незначна кількість питань, що виникають в процесі обговорення Концепції профільного навчання і які потребують вирішення. Для реалізації такої серйозної справи дуже важливо мати одностайність. Хотілося, щоб ми усі були не спостерігачами, а й активними учасниками реформи середньої освіти. Тож запрошуємо усіх до обговорення й співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція профільного навчання в старшій школі. - К., 2013. - 21с.
2. Лозова О. Профільне навчання очима керівників шкіл / О. Лозова, М. Коваленко // Управління освітою. - 2013. - №10. - С. 21-29.
3. Профільне навчання старшокласників - складові вибору : матеріали науково-практичної конференції / [укладач Г.І. Богославець]. - Черкаси. - 2013. - 87с.
4. Трещов О. Про умови забезпечення доступності якісної освіти / О. Трещов, О. Полєтов // Управління освітою. - 2013. - №2. - С. 17-30.
5. Чернишов О. Проектування моделі безперервної сільської освіти / О. Чернишов, Т. Волобуєва // Управління освітою. - 2013. - №5. - С. 4-7.

І.Д.Бех,

дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту проблем виховання НАПН України

ІННОВАЦІЙНА ВИХОВНА ТЕХНОЛОГІЯ: СУТНІСНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У наш час, коли на соціальному рівні значно порушився образ людської ідеальності, за якого справжня духовність підміняється квазіцінностями, перед теорією і практикою виховання постають серйозні випробування. Чи зуміє вона у власних потенційних межах дати дієву відповідь на таку ситуацію? Тут ми звертаємося до її науково-методичного інвентаря, конкретніше, який має забезпечити повноцінний духовно-моральний розвиток підростаючої особистості.

Сучасна теорія виховання у своїх пошуках прагне здійснювати випереджальний вплив на виховну практику, яка повинна реально збагатити підростаючу особистість вищими смислами життя з метою постійного утвердження їх у власній діяльності та поведінці.

Отже, зрілість науки про виховання має визначитися тими її теоретико-методологічними можливостями, які дозволяють створенню виховних технологій, спроможних ефективно досягти вищезазначеної гуманістичної мети. **Розкриємо у цьому зв'язку наукові засади побудови та реалізації таких технологій.**

Ми не є прибічниками широко використовуваного визначення технології виховання, за яким вона тлумачиться як "система методів, прийомів і дій вихователя і вихованців у спільній діяльності, у зміст якої включене освоєння норм, цінностей, відносин" [1, с. 67-69].

У такому визначенні, на нашу думку, не міститься відповідь на основне: "Якими мусять бути ці методи і прийоми, щоб вони здійснювали продуктивне духовно-моральне перетворення вихованця?"

Під інноваційною виховною технологією розумітимемо систему теоретично обґрунтованих (на основі глибоких знань про психологію вихованця) й підтверджених практикою способів, прийомів, процедур розгортання гуманістично спрямованого змісту та організаційно доцільних умов виховної діяльності, які забезпечують підвищення рівня духовно-моральної вихованості особистості як суб'єкта відповідних цінностей.

Наше визначення виховної технології є адекватною конкретизацією більш широкої загальноприйнятої категорії "освіта" як культурно-історичної форми становлення і розвитку сутнісних сил людини, її фундаментальних, родових здібностей, набуття людиною образу людського у часі історії і просторі культури. Тож на виховну сцену має вийти **духовна здібність**, якій у традиційній виховній теорії і практиці немає місця. Переважно

наголошувалось на володінні підростаючою особистістю моральними якостями чи властивостями. За великим рахунком нині вживане поняття "духовна цінність" мусить асоціюватися якраз з духовною здібністю.

Під останньою будемо розуміти єдність певного етичного знання (поняття) і способу, за допомогою якого воно набуває особистісного смислу. Причому даний спосіб має ґрунтуватися на механізмах свідомого породження конкретною особистістю згаданого смислу як вищої духовної інстанції (наприклад, безумовної любові, милосердя, благочестя тощо).

Згадані механізми до цього часу не були експліковані із загального родового духовного досвіду. І це стало нашою задачею. Нині вони технологічно осмислюються як механізм свідомого осягнення певної духовної реальності; механізм рефлексивно-довільної спрямованості, механізм цілісної Я-Ти-детермінації, механізм позитивного емоційного само підкріплення. Їх поетапна реалізація й призводить до оволодіння підростаючою особистістю певною духовною цінністю.

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що виховна технологія забезпечує з одного боку, аксіологічний тип виховання, а з другого - виховання розвивальне.

1. Виховна технологія заперечує традиційний спосіб постановки центральної мети, коли вона містить у собі лише майбутню особистісну модель вихованця. Дана мета має бути представлена підростаючій особистості у діалектичному вимірі, де виховні суперечності викликати оптимальну розумову активність, за якої вихованець займе свідому духовно-моральну позицію й реалізуватиме у власній поведінці та діяльності, у житті в цілому. Виховний шлях підростаючої особистості в індивідуальному сприйнятті повинен бути окреслений у антиномії: Ти духовно недосконалий - Ти духовно досконалий. Наголос на духовній недосконалості зачіпає глибинну позитивну Я-структуру вихованця, стимулює його до відповідної духовної самодіяльності. Він дає собі відповідь - у чому полягає моя духовна недосконалість, що заважає мені бути духовно досконалим? За такого зіткнення двох суперечливих внутрішніх позицій й сформується провідна потреба підростаючої особистості до духовно-морального зростання. Без дії цієї потреби виховний процес зазнаватиме значних ускладнень.

При реалізації виховної технології у реальній практиці ідея духовної досконалості особистості **має втілюватися у ряді інтегрованих показників:**

1) відданості як цінності, що виступає наслідком сформованості гуманістичних ставлень і, перш за все, любові людини до інших людей;

2) гідності як цінності, яка репрезентує духовне ставлення особистості до самої себе, внутрішнім підґрунтям якої виступає благодотворне служіння людини іншим людям;

3) самодостатності як цінності, за якої особистість у власному житті покладається на саму себе, лише на свої потенційні можливості, які вона постійно нарощує.

2. **Виховна технологія** - це особливий жанр переконуючої педагогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Вона принципово заперечує рівень абстрактних умоглядних побудов - суджень, які часто використовуються у виховному процесі. Такі побудови декларують верховні духовні істини, на які має орієнтуватися вихованець у своєму особистісному зростанні. Умоглядність цих верховних духовних суджень пояснюється їх апеляцією до сенсу життя людини, її місця у світоіснуванні. Але цього недостатньо у виховному аспекті.

Продуктивність виховної технології, на наш погляд, безпосередньо залежить від внутрішньої спорідненості її змістової сторони з індивідуальним життям суб'єкта. Духовно-моральна настанова завжди має пов'язуватися у внутрішньому плані вихованця з конкретною життєвою ситуацією, у якій він перебуває. Якраз індивідуальне життєве опредмечення духовно-моральної цінності виступає необхідною умовою розгортання у вихованця власної духовної самодіяльності. В останній розуміння вихованцем себе у контексті певної духовної цінності, поданої у формі відповідної настанови, супроводжується з осмисленням поведінкової позиції, у якій він знаходиться. Таке духовне пізнання виявляється занепокоєнням як істинним ставленням вихованця до власного життя.

3. **Виховна технологія**, сутність якої ми розкриваємо, виходить з того, що кожній миті свого існування Я-духовне особистості має знаходитися в становленні. За такої позиції виховна технологія неодмінно націлює підростаючу особистість на її духовну перспективу, на майбутнє, яке закладається у теперішньому. З огляду на це, заперечується життєва реальність, згідно з якою вихованець живе лише у середині певного результату власного досвіду (насправді досить банального), покладаючись на протікання обставин чи звичний хід речей. Інноваційна технологія повинна кардинально змінити таку тенденцію, яка приречує підростаючу особистість на тотальну пасивність, зі всіма її духовно розвивальними втратами.

4. Інноваційна технологія має заперечити сучасне уявлення про Я-духовне як лише акумулятора відповідних духовних цінностей - таких, що перебувають у стані тих чи інших потенційних можливостей особистості. Річ у тім, що традиційні теоретичні погляди на процес виховання виходять з двофакторної моделі моральної активності

суб'єкта. Сутність її полягає у тому, що коли існує активний агент (потреба), вона обов'язково за певних зовнішніх умов розгортається у рух і призводить до відповідного результату. Така модель була введена в духовну сферу на основі подібності дії вітальних (біологічних) потреб людини. Тут дійсно актуалізована потреба безпосередньо задовольняється у оточуючій реальності.

По-іншому ведуть себе духовні цінності: тут механізм їх зовнішньої реалізації дещо складніший. Духовна цінність далеко не завжди, так би мовити, відгукується на поклик необхідності, тобто на певну соціальну ситуацію, яку вона спроможна змінити. Говорячи психологічно точніше, не обов'язково духовна цінність як мотив втілюється у відповідний вчинок, і це призводить до значного складного ускладнення процесу духовно-моральної вихованості особистості.

Зі сказаного випливає необхідність закріплення у структурі Я-духовного, окрім сформованих духовних цінностей як потенційних можливостей і адекватної для кожної з них духовної необхідності. Тож перехід від духовного можливого вихованця до духовної необхідності слід зробити прямою метою виховних дій педагога. Вони мають призвести до того, що Я-духовне особистості має бути представлене єдністю духовного потенційного і духовного необхідного, і в такій єдності формуватися. Лише за цієї умови необхідність поєднуватиметься з можливим у реальності, тобто у вчинку, поведінці, діяльності, спілкуванні.

Та все ж якою має бути змістова спрямованість цих дій? Щоб зняти розрив між духовною цінністю і її духовно-практичною реалізацією у відповідному вчинку, для підростаючої особистості мають бути рівною мірою значущими як певна духовна цінність, так і сам спосіб вчинкового втілення. Йдеться про так звану процесуальну духовну мотивацію, яка ще не стала предметом теоретичного осмислення, а, отже, й методичних умінь педагога щодо її оформлення.

5. Розуміючи надзвичайну трудність виховання у підростаючої особистості системи духовних утворень, педагог у центр своєї виховної дії ставить її як незалежного суб'єкта, відмежованого від інших у своїх реальних здобутках. У результаті цього у підростаючої особистості формується відношення "Я-духовно-моральна цінність". Це відношення завжди розгортається у внутрішньому плані як самовимога: "Я повинен прийняти цю цінність і орієнтуватися на неї у своїх вчинках". Здавалося б, що такий спосіб виховання будь-якої духовно-моральної цінності є методично правильним. Оскільки дійсно у підростаючої особистості відбулися реальні духовні зміни: вона стала на шлях духовного зростання. Все ж за такого виховного способу криється певна особистісна небезпека. У вихованця вільно чи невільно може сформуватися моральний індивідуалізм, за якого він не виявлятиме жодного інтересу до своїх ровесників та ближніх. Навпаки, хизуватиметься перед ними своєю вдаваною оригінальністю. Тож більш методично продуктивним видається орієнтація виховного процесу на відношення "Ми - духовно-моральна цінність", за якого у

підростаючої особистості має з'явитися переконаність у можливості її духовних надбань стати цінністю інших. Тепер вихованець піклується не лише про себе, а й за ровесника, товариша, знайомого. У цьому випадку вихованець виступатиме власне духовною особистістю і для себе, і для іншого.

6. Виховна технологія орієнтує вихователя на благородні складові моральної структури вихованця. Така виховна настанова зумовлюється тим, що особистісні якості у залежності від їхньої суспільної значущості об'єктивно диференціюються і функціонують як Я-доброцентроване і Я-егоцентроване. Це є реальним фактом у її розвитку, з яким мусить мати справу вихователь. Його завданням у цьому зв'язку, по-перше, виступає обов'язкове усвідомлення вихованцями такої структури їхнього внутрішнього світу. Цим самим він закладає підґрунтя для розгортання у підростаючої особистості процесу самопізнання. По-друге, у діяльності вихователя має панувати апеляція до Я-доброцентрованого, навіть, якщо вихованець учинив проступок. У випадку осудження вихователю доцільно віднайти найбільш вдалу форму вираження своєї поваги до якоїсь суспільно значущої властивості вихованця і пов'язувати з нею його моральне майбутнє. Проступок за такого ставлення характеризується вихователем як поведінкова непослідовність, як те, що не впливає з сутності підростаючої особистості. Така апеляція є вже сама по собі дієвим виховним впливом. Крім того, вона є проявом очікування педагога щодо духовних можливостей дитини.

7. Кардинальною відмінністю інноваційної виховної технології від сучасних теоретичних уявлень і відповідних їм методичних моделей є те, що вона не обходить проблеми негативного впливу глибинних Его-компонентів структури Я-особистісного на результативність виховного процесу. Такі утворення як себелюбство, заздрість, зверхність, гордія тощо у багатьох системах виховання не беруться до уваги, якщо не повністю ігноруються, виходячи з теоретичної позиції, що дитина від народження спрямована лише на добродійність. Даний погляд на генезис особистості нині видається досить уразливим. Виникає таким чином необхідність вироблення дієвої виховної тактики щодо цих Его-поглядів.

8. До канонів інноваційної виховної технології слід віднести більш виражене ставлення педагога до спілкування, у сферу якого стихійно включаються вихованці. Воно за своєю внутрішньою специфікою не може вважатися універсальним засобом духовно-морального розвитку підростаючої особистості. Тож необхідно культивувати ціннісно орієнтоване міжособистісне спілкування вихованців як його суб'єктів. Якщо не проводити постійної педагогічної роботи з формування такого виду спілкування, воно швидше за все призводить до існування суб'єкта як "людини натовпу". Таке спілкування осмислюється ним лише як засіб втечі від самотності.

9. Важливим сутнісним показником інноваційної виховної технології виступає спрямованість на формування у її суб'єкта високого образу думок, без наявності якого можуть різко

знижитися її духовно розвивальні можливості. Даний феномен заперечує психологічне явище, коли вихованець живе лише думками про себе; у його внутрішньому полі думки про іншу людину надзвичайно обмежені й до того ж серйозно збіднені. Тому внутрішній спокій такий вихованець пов'язує лише з особистим існуванням.

До того у нього формується настанова, згідно з якою потрясіння, які трапляються з іншими, його неодмінно обійдуть.

Однак, за такої спрямованості думок він виявиться неготовим до продуктивного розв'язання проблем, з якими зустрінеться на своєму життєвому шляху. Почуття безпечності як результат такої особистісної позиції згодом може спричинити у вихованця розвиток зарозумілості, за якої його судження про іншу людину виявляться вкрай неадекватними, що різко ускладнить його міжособистісні стосунки.

Високий образ думок може стати панівним у внутрішній організації вихованця, якщо постійно вести з ним роботу по встановленню більш чи менш віддаленого зв'язку між його життям і життям людей, з якими він вступає у певні відносини.

10. Інноваційність виховної технології не є її сталою величиною: рівень цього показника залежить від глибини й обсягу знань, якими на даний час володіють науки про людину, і які залучаються до кожної виховної дії. Тож наукоємність і є визначальною характеристикою інноваційної виховної технології у порівнянні з традиційними виховними методами. З огляду на це, інноваційна виховна технологія корелює з творчим підходом педагога до організації виховного процесу.

Важливо розуміти, що лише технологія, якій властиві високоефективні суспільно значущі перетворювальні можливості, здатна здійснити конструктивний, випереджальний вплив на існуючу виховну практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / І. Д. Бех. - К. : Академвидав, 2012. - 256 с.
2. Вишневський О. Г. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. для смут. вnz / О. Г. Вишневський. - Дрогобич: Коло, 2003. - 528 с.
3. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. - К. : Т-во "Знання" України, 2011. - 520 с.
4. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / Гордон Олпорт. - М. : Смысл, 2002. - 462 с.
5. Педагогические апокрифы: эдьюты о В. А. Сухомлинском / сост. О. Сухомлинская. - К. : Акта, 2008. - 430 с.
6. Ручинська Н. Технології дистанційного навчання в роботі викладача закладу післядипломної освіти / Н. Ручинська // Післядипломна освіта в Україні. - К., 2012. - С. 67-69.
7. Фрейджер Р. Большая книга психологии. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен ; пер. с англ. - СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. - 704 с.

Н. А. Зобенько,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доцент

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Сучасні політичні процеси в суспільстві, а також міжнародні зобов'язання України щодо забезпечення соціального захисту прав дітей вимагають оновлення стратегії й тактики державних і неурядових організацій в інтересах громадян. Стан справ у сфері соціального захисту дітей не в повній мірі задовольняє потреби особистості, суспільства, держави. Необхідним є пошук нових способів вирішення проблеми, що актуалізує наше дослідження оновлення системи соціального захисту дитинства в Україні.

Соціальний захист дитинства, як актуальна наукова проблема, об'єкт міждисциплінарного наукового дослідження перебуває сьогодні у центрі уваги дослідників різних наук. Для України значимість проблеми соціального захисту дитинства особливо очевидна в нинішніх умовах реформування всіх соціальних сфер. На важливості і необхідності соціального захисту дитинства в Україні наголошується в таких нормативних документах: Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Сімейний та Цивільний кодекси України (2004р.), закони України: "Про освіту" (1991р. із змінами та доповненнями), "Про охорону дитинства" (2001р.), "Про попередження насильства в сім'ї" (2003р.), "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" (2005р.), "Про позашкільну освіту" (2000р.), "Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року" (2009р.), "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю" (2009р.) та інші, підзаконні нормативні акти. На державному рівні розглядаються актуальні проблеми соціально-педагогічної допомоги, розширення соціально-правових гарантій дітей, що знайшли відображення в Національній програмі "Діти України", законах України "Про охорону дитинства", "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю", "Про молодіжні та дитячі громадські організації" тощо.

Дитинство як соціальний феномен визначає роль, місце й положення дітей у цілому в державі й суспільстві, стан і рівень відносин держави, суспільства, світу дорослих до дітей, створення достатніх і справедливих умов для виживання й розвитку дітей, захисту прав кожної дитини, насамперед з допомогою формування й реалізації адекватної соціальної політики держави. Масштаби поширення категорій дітей, що потребують допомоги, поставили перед світовим

співтовариством питання, що вимагають першочергового рішення, насамперед в сфері їхнього соціального захисту.

Соціальний захист дитинства в сучасному світі є одним з найважливіших та основних факторів економічного, соціального, культурного розвитку суспільства, держави й представляє основу його національної безпеки. Право дитини на соціальний захист, доступність одержання соціальної допомоги стали одним із природних прав і свобод особистості, і в такій якості зафіксовані в конституціях більшості цивілізованих країн.

У сформованих умовах реформування всього громадського життя українського суспільства, росту насильства, злочинності збільшується кількість дітей, які потребують правового захисту. Українські діти ростуть в умовах переходу економіки країни до ринкових відносин, швидкого розшарування населення на бідних і заможних. Ще більше положення дітей погіршується незнанням батьками, соціальними працівниками й іншими фахівцями, що працюють із дітьми, правових основ регулювання соціального захисту дитинства. Знання в області соціального захисту дитинства є необхідним інструментарієм ефективного захисту дитини [7].

Україна є соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя й вільний розвиток людини. Однією з найважливіших функцій соціальної держави є соціальна підтримка, захист соціально вразливих груп населення, до яких відносяться діти. Сучасну Україну не можна сьогодні назвати соціально благополучною державою. Рівень і якість життя українського суспільства відрізняються низькими життєвими стандартами основної частини населення й різкою диференціацією особистих прибутків окремої категорії населення [8]. Фактичні й статистичні дані останніх років свідчать про погіршення соціально-економічного становища нашого суспільства, внаслідок цього:

- різко позначилося протиріччя між світом дорослих і світом дитинства, зросло нерозуміння й відчуження дорослих стосовно дітей. Діти стали більш самостійними, незалежними від батьків у той час, як у дорослому суспільстві відсутні реальні можливості й механізми поетапного включення підлітків у серйозні справи суспільства;

- демографічна ситуація в Україні характеризується подальшим скороченням числа дітей, що обумовлено низьким рівнем

народжуваності, пов'язаним головним чином з економічною ситуацією в країні;

- основні якісні показники життєзабезпечення дітей залишаються низькими: розширення масштабів бідності українських сімей (у тому числі низький рівень діючих соціальних гарантій, виплат і пільг, адресованих дітям, ріст "вартості дитинства" на тлі зниження рівня життя населення); погіршення здоров'я дітей і підлітків, ріст числа соціально обумовлених і соціально значимих захворювань серед дітей (у тому числі туберкульозом, наркоманією, Віл-Інфекцією, а також інвалідизації дитячого населення); погіршення показників фізичного розвитку; зниження загальнодоступності сучасної якісної освіти, інфраструктури розвитку здібностей і інтересів дітей, фізкультури, спорту у зв'язку з комерціалізацією окремих послуг; особливо скрутний стан дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків, дітей-інвалідів, дітей батьківщин змушених мігрантів;

- високий рівень соціальної патології в дитячому середовищі: спостерігається тенденція росту дитячої злочинності, зміцнення її зв'язку з організованою злочинністю; гостру тривогу викликає поширення дитячої наркоманії й алкоголізму; загрозливі масштаби придбала бездоглядність і безпритульність дітей, росте кількість соціальних сиріт у зв'язку ростом числа батьків, що злісно не виконують свої обов'язки;

- широко поширення одержує дитяча праця, незважаючи на її правову заборону, у т.ч. і залучення дітей у проституцію, протиправні види діяльності;

- більші масштаби здобуває проблема насильства й жорстокого обігу з дітьми, у т.ч. сексуального насильства й експлуатації [3].

На жаль, у цілому сучасний стан захисту дитинства й реалізація прав дитини викликає обґрунтовану тривогу, спостерігається помітне зниження потенціалу соціального захисту дитинства. Сьогодні ми повинні визнати, що соціальні катаклізми в дитячому середовищі вже досягли небезпечних для українського суспільства масштабів, будучи потужним дестабілізуючим фактором тривалої дії, загрожуючи соціальній безпеці суспільству.

Відповідно до законодавства основними напрямками державної, соціальної політики щодо поліпшення положення дітей в Україні є такі: зміцнення правового захисту дитинства; підтримка родини як природного середовища життєзабезпечення дітей; забезпечення безпечного материнства й охорони здоров'я дітей; поліпшення харчування дітей; забезпечення виховання, утворення й розвитку дітей; підтримка дітей, що перебувають в особливо важких обставинах [6].

Законом "Про основні гарантії прав дитини в Україні" визначені принципи державної політики захисту дитинства: законодавче забезпечення прав дитини; підтримка родини з метою забезпечення виховання, відпочинку й оздоровлення дітей, захисту їхніх прав, підготовки їх до повноцінного життя в суспільстві; відповідальність посадових осіб, громадян за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди; підтримка суспільних об'єднань і інших організацій, що

здійснюють діяльність по захисту прав і законних інтересів дитини.

Відтак основними структурними компонентами системи соціального захисту дитинства є форми й методи її реалізації. Найбільш повна характеристика форм і методів соціального захисту дитинства представлена В.А. Варивдіним і І.П. Клемантович. **Відповідно до позиції науковців формами соціального захисту дитинства є [1]:**

1. Ухвали й рішення компетентних органів.

У сфері соціального захисту дитинства такими органами є: українські збори ВР, що приймає й схвалює закони з конкретних аспектів соціального захисту дитинства й по системі в цілому; Президент України, що підписує закони й видає відповідні Укази; Уряд України, що приймає ухвали з питань соціального захисту дитинства; суди України (Конституційні, Верховні, суди загальної юрисдикції, світові судді), що розглядають спірні й проблемні ситуації в сфері соціального захисту дитинства; міністерства й відомства України, що розглядають конкретні аспекти соціального захисту дитинства; органи влади й керування суб'єктів України й місцевого самоврядування; керівники установ і підприємств, що видають правові акти з питань соціального захисту дітей-вихованців, учнів, неповнолітніх співробітників, дітей співробітників своїх установ і підприємств.

2. Програми. Ця форма характерна для органів державної влади, що займаються соціальним захистом дитинства. Широко відома, наприклад, цільова програма "Діти України", у якій докладно викладено основні напрямки діяльності держави з різних аспектів соціального захисту дитинства. У регіонах нашої країни розроблені й реалізуються регіональні програми щодо соціального захисту дитинства, що враховують кліматичні, екологічні, демографічні, соціально-економічні особливості, специфіку проживання й потреб певних категорій дітей (наприклад, "Діти родин біженців і змушених переселенців", "Підліток", "Діти вулиці", "Охорона здоров'я матері й дитини", "Планування родини", програми сімейної політики, реформування освіти й інші.[2]

3. Плани заходів щодо соціального захисту дитинства (наприклад, план дій щодо поліпшення положення дітей в Україні).

4. Створення й розвиток матеріальної бази для соціального захисту дитинства, мобілізація для цього державних і недержавних ресурсів, контроль за витратою засобів, що направляються державними органами, громадськими організаціями, трудовими колективами й іншими джерелами на соціальний захист дитинства.

Також необхідно зазначити, що існують **методи соціального захисту дитинства**, а саме: переконання діючих і потенційних суб'єктів соціального захисту дитинства (керівників, посадових осіб, громадян, що володіють високим соціальним статусом, релігійних і суспільних діячів і ін.) у необхідності активної участі в соціальному захисті дитинства; використання авторитету відомих і популярних державних, суспільних, релігійних діячів, відомих діячів науки й культури, ветеранів воєн і праці, переможців міжнародних конкурсів, Олімпійських ігор під час проведення заходів щодо охорони дітей;

стимулювання й заохочення заходів щодо соціального захисту дитинства; метод примусу (застосовується, наприклад, при стягненні податків і аліментів на користь дітей, при реалізації права дитини на спадщину й житлову площу, при захисті її права на спілкування із батьками, що перебуває в розлученні, і з іншими родичами, в інших ситуаціях); метод аналізу й прогнозу в розвитку системи соціального захисту дитинства. Особливо актуальний у процесі нормоутворення, що регулює повсякденне життя всіх дітей і категорій дітей, особливо потребуючих соціального захисту, є порядок влаштування дітей, позбавлених опіки батьків, зміст і форми роботи з дітьми, схильними до порушення громадського порядку й законів [9].

Слід підкреслити, що в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. в числі пріоритетів освітньої політики визначено посилення соціальної спрямованості системи освіти: прийняття комплексних заходів щодо боротьби з безпритульністю, асоціальною поведінкою дітей та молоді, соціальним сирітством; розширення підготовки спеціальних кадрів - соціальних педагогів, соціальних працівників та психологів з профілактики соціального сирітства і для роботи з дітьми групи ризику.

Таким чином, **позитивними аспектами вирішення проблеми соціального захисту дітей** є наявні напрямки державної, соціальної політики щодо поліпшення положення дітей в Україні, означені принципи державної політики захисту дитинства, окреслені форми і методи соціального захисту дитинства. Проте в Україні відповідальність за дітей розділяється між різними міністерствами та департаментами, відомствами, науково-дослідними інститутами, громадськими організаціями, співпраця між якими є малоефективною, а подекуди відсутня взагалі. Діяльність цих організацій та установ є розрізною за окремими напрямками, що не сприяє спільному пошуку шляхів усунення причин малоефективного захисту прав дітей.

У цьому контексті набуває нової актуальності питання запровадження інституту Дитячого Омбудсмана, що неодноразово рекомендували зробити Україні як на рівні ООН, так і на рівні Ради Європи. Такою об'єднуючою інституцією може стати сьогодні Уповноважений з прав дитини, посада якого запроваджена в Україні в 2011 році. Дієвим механізмом у роботі Уповноваженого є функціонування громадської консультативної ради з питань захисту прав дитини, до складу якої ввійшли представники громадських об'єднань, які працюють в інтересах дітей.

Отже, проблема соціального захисту дітей безпосередньо пов'язана з проблемою модернізації соціальної політики щодо української нації. Структура та інституційна криза в українській державі, значні скорочення витрат на соціальні потреби, відсутність стратегії реформування системи соціального захисту дитинства, декларативність багатьох положень нормативних документів, які регламентують соціальний захист дитинства, усі ці чинники гальмування і сьогодні ускладнюють вирішення

проблем фізичного, духовного, культурного, морального розвитку дітей в Україні.

Підсумовуючи виклад, наголосимо, що в Україні відбувається поступове становлення і розвиток соціального захисту дитинства як цілісної комплексної системи, але не всі ці напрями реалізуються в Україні повною мірою. На особливу увагу заслуговує те, що соціально-правовий захист дитини повинен передбачати здійснення державної соціальної дитячої політики (або соціальної політики з питань дитинства); проведення спеціальних державно-громадських дитячих програм (комплексних і цільових) як державного, так і місцевого рівня; удосконалення законодавчого забезпечення і захисту прав дітей; створення соціальної служби або спеціальних служб з питань захисту прав дитини, консолідації зусиль органів державної влади і місцевого самоврядування, громадськості, а також підвищення рівня освіченості дітей та дорослих про існуючі механізми і можливості захисту конституційних прав та свобод дитини; запровадження єдиної загальнодержавної програми виховання підростаючого покоління; розробки та впровадження системи організації дозвілля дітей, доступної для кожної дитини; забезпечення державної підтримки діяльності дитячих організацій; запровадження дієвого механізму запобігання та боротьби з найгіршими формами використання дитячої праці; посилення відповідальності за порушення прав дитини. Доля дітей, захист їхніх прав та людської гідності - це головне, що має об'єднати все українське суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варьвдин В. А. Управление системой социальной защиты детства. Учебное пособие / В. А. Варьвдин, И. П. Клемантович - М. : Педагогическое общество России, 2004.- 192 с.
2. Вінгловська О. Діти України потребують правового захисту / О. Вінгловська // Право України. - 1996.- № 4. - С. 7-9.
3. Волинець Л. С. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. С. Волинець, Н. М. Комарова. - К., 1998. - 186 с.
4. Гончарова А. Діти-сироти / А. Гончарова // Право України. - 1998. - № 10. - С. 17.
5. Дитинство в Україні : права, гарантії, захист (збірник документів). Частина II. - К. : Столиця, 1998. - 292 с.
6. Палешко А. Правові аспекти захисту дітей в Україні /А. Палешко // Право України. - 1996. - № 7. - С. 10-12.
7. Поддубная Т. Н. Справочник социального педагога : защита детства в Российской Федерации /Т. Н. Поддубная, А. О. Поддубный; науч.ред. Р. М. Чумичева. - Ростов н/Д : Феникс, 2005. - 473 с.
8. Соціальна робота : технологічний аспект: навчальний посібник /За ред. проф. А. Й. Капської. - К. : Центр навчальної літератури, 2004. - 352 с.
9. Шость Н. В. Правове становище дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків (в питаннях та відповідях для практичних працівників) / Н. В. Шость. - Харків, 1995. - 63 с.

О.М. Гриценко,

методист лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КРИТЕРІЇВ ЯКОСТІ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Сучасна реформа української освіти спонукає вчителя до пошуку та використання найбільш ефективних методів, прийомів контролю й оцінювання знань учнів. Особливо актуальними ці процеси виявляються в умовах реформування як загальної освіти - запровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), так і вищої освіти - приєднання до Болонського процесу, спрямованих на досягнення Україною європейських і світових стандартів освіти.

Нині спостерігається тенденція всеохоплюючого поширення та впровадження тестових технологій у навчальний процес. Адже тестування в сучасних умовах є одним з найбільш технологічних засобів діагностики й оцінювання навчальних досягнень учнів, оскільки неможливо досягти значних знань без відповідного контролю за ходом їх здобуття, відповідної коригувальної діяльності. Незважаючи на те, що стандартизоване тестування випускників загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється в нашій країні впродовж шести років, цей процес все ще потребує глибокого аналізу і методичних практик щодо удосконалення якості тесту як інструменту оцінювання навчальних досягнень майбутніх абітурієнтів вищих навчальних закладів.

На момент започаткування на державному рівні масового впровадження тестових технологій у навчальний процес існувала думка про те, що вони допоможуть вирішити, якщо не всі, то, принаймні, значну низку проблем, що пов'язані з об'єктивністю оцінювання, незалежного контролю якості освіти тощо. Але згодом з'ясувалося, що, як і будь-який інший інструмент педагогічних вимірювань, тестові технології мають свою обмежену сферу застосування. Окрім суттєвих переваг у порівнянні з іншими засобами контролю їм притаманні й певні недоліки.

Аналіз останніх досліджень із проблематики роботи

Проблеми удосконалення контролю за тестовою методикою досліджуються у роботах вітчизняних (О.В. Авраменко, П.І. Андронатій, Г.С. Кашина, Ю.О. Ковальчук, В.В. Котьяк, Л.О. Кухар, М.П. Малечик, Г.Ю. Павличенко, С.Д. Парашук, В.П. Сергієнко, Т.В. Сіткар, В.С. Фетісов) та зарубіжних вчених (В.С. Аванесов, А.Н. Майоров, Н.Н. Самилкіна, М.Б. Челишкова, Н.А. Гулюкіна, В.С. Kim, L. Croker, J. Algina, Ch. Alderson, L. Bachman, G. Fulcher, M. Kane, A. Palmer, G. Wiggings) та багатьох інших. Фахівцями обґрунтовано теоретичні аспекти контролю - його зміст, завдання, функції, створено типи тестових завдань, технологію їх розробки, визначено організаційно-процедурні засади щодо проведення контрольних заходів. Однак

проблема проведення максимально об'єктивного контролю на основі якісних і кількісних показників залишається до кінця невирішеною.

Мета і завдання

Мета дослідження: визначити та розкрити чинники, що забезпечують високу якість стандартизованого тесту. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію наступних завдань: вивчити історію виникнення ЗНО в Україні та охарактеризувати основні критерії якості тестових завдань, проаналізувати умови і фактори, що впливають на якість стандартизованого тесту.

Основний матеріал

Належне управління системою освіти, її розвиток неможливі без створення ефективної національної системи моніторингу якості освіти. Через це завжди залишається актуальною проблема організації проведення якісного та своєчасного контролю результатів навчальних досягнень учнів, з метою оперативного виявлення розуміння ними вивченого матеріалу, набуття вмінь і навичок та у разі потреби - їх корегування. Адже кожен вчитель усвідомлює, що без контролю не буде якості знань. За таких умов виникає потреба у пошуку та використанні методів контролю знань, з допомогою яких можна швидко і якісно перевірити їх у достатньо масовій аудиторії учнів.

Саме тому дослідження зарубіжних і вітчизняних учених і практиків упродовж тривалого часу були спрямовані на пошук оптимального механізму діагностування та оцінювання навчальних досягнень учнів. Одним із таких механізмів було визначено незалежне стандартизоване тестування. Розглянемо історичні витоки останнього.

Відомо, що слово "тест" англійського походження, яке означає "проба", "випробування". Існують різні визначення педагогічних тестів. Зокрема згідно з визначенням В.С. Авансова "Педагогічний тест - це система паралельних завдань зростаючої складності, специфічної форми, що дає змогу якісно й ефективно виміряти рівень і оцінити структуру підготовки учнів" [1, с.7]. За визначенням В.С. Кіма "Педагогічний тест - це система тестових завдань різної складності, яка дає змогу якісно й ефективно вимірювати рівень та структуру підготовки випробуваних" [2, с.19].

Історія освітнього тестування налічує вже кілька тисяч років. Тестові технології контролю знань використовували ще у давньому Китаї, Вавилоні й Греції. Термін "тест" був запропонований Дж. М. Кеттеллом. Родоначальником сучасного тестування вважають відомого англійського вченого Френсиса Гальтона, який створив перший

"розумовий тест". Вагомим внеском Ф. Гальтона у розвиток теорії тестів було визначення трьох головних принципів, а саме: застосування серії однакових досліджень до великої кількості випробовуваних, статистична обробка результатів, визначення еталонів оцінювання. Відлік освітнього тестування здійснюють від праць Альфреда Біне й Теодора Симона, які на замовлення Міністерства освіти Франції розробили тести для відбору учнів із затримками розвитку до спеціалізованих шкіл. Перші педагогічні шкільні тести успішності склали Дж. Фішер і Дж. М. Раіс, а перший стандартизований тест - М. Стоун [3].

Дотримуючись класифікації Е. Торндайка, **впровадження тестування на заході відбувалося у таких три етапи:** 1900-1915 роки - період усвідомлення і спроб використання тестів пам'яті, уваги, сприйняття та апробації тестів інтелекту; 1915-1930 роки - період бурхливого розвитку шкільного тестування (розробки та використання багатьох тестів, узагальнення їх результатів), що дозволило зробити висновки про можливості й недоліки тестування; з 1931 року - сучасний етап розвитку шкільного тестування, який характеризується пошуком шляхів підвищення об'єктивності тестів, створенням безперервної освітньої системи тестової діагностики, що підпорядкована єдиній ідеї і загальним принципам, нових, досконаліших засобів обробки результатів тестування, акумулюванням і ефективним використанням діагностичної інформації. Починаючи з 60-х років ХХ ст., використання тестів мало загальноосвітній характер і було пов'язане з розробками американського педагога Р. Тайлера. З його ініціативи розроблено програму National Assessment of Educational Progress (NAEP) - Державну програму педагогічних вимірювань, яка суттєво вплинула на впровадження тестування в систему освіти США та створення в 1981 році Національної Ради із стандартів освіти і тестування.

Використання тестів у школах Росії, а згодом і в Радянському Союзі, також відбулося на початку ХХ ст. Зокрема, в 20-х - середині 30-х років вивчався американський досвід тестування. У результаті цього в 1926 році спеціальною тестовою комісією при Інституті методів шкільної роботи були розроблені стандартизовані тести з природознавства, суспільствознавства, арифметики, географії, правопису і розуміння прочитаного. У період сталінізму тестологію почали розглядати як ворожу і буржуазну. Хоча серед вчених і педагогів були й ті, які захищали ідеї тестування, вважали тести не тільки засобом контролю, а і раціоналізації всієї шкільної справи [3], після постанови ЦК ВКП(б) 1936 "Про педологічні викривлення в системі Наркомпросів" тести успішності були скасовані. У 30-50-х роках тести використовувалися переважно у психологічних дослідженнях, а в 60-90-х роках - у навчальних закладах підпорядкованих військовим відомствам. Спроби відновити тестування як метод контролю навчальних досягнень учнів у 70-х і 1993-1994-х роках не мали успіху.

Історія впровадження тестування в незалежній Україні бере свій початок з 1991 - 1992 навчального року, коли Львівський національний університет імені Івана Франка, а з часом Національний університет "Києво-Могилянська академія" вперше провели вступні іспити виключно у формі тестів. З ініціативи та за

підтримки Міжнародного фонду "Відродження" у 1999 році розпочато експериментальний проект тестування абітурієнтів декількох університетів. Починаючи з 2000 року, значна частина ВНЗ перейшла на нові умови прийому з використанням тестових технологій. У 2002-2005 роках Центром тестових технологій, за підтримки Міністерства освіти і науки України та Міжнародного фонду "Відродження", поетапно впроваджується ЗНО з кількох шкільних предметів - історії України та всесвітньої історії, математики, української мови, географії, біології, фізики, хімії. Результати тестування випускники загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) за бажанням могли зарахувати при вступі до ВНЗ в 2003-2007 роках.

Згідно з указом Президента України від 4 липня 2005 р. № 1013/2005 "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні" з 2006 року в нашій країні впроваджується національна система ЗНО, в основі якої використовується модель зовнішнього стандартизованого тестування. У 2006 році було створено Український центр оцінювання якості освіти, який здійснює оцінювання і сертифікацію навчальних досягнень випускників ЗНЗ. У цей же рік Центр (за підтримки МБО "Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти" та міжнародного фонду "Відродження") вперше на національному рівні провів зовнішнє незалежне тестування з предметів українська мова, математика, історія, в якому взяли участь понад 40 тисяч випускників ЗНЗ.

У 2007 році в ЗНО брали участь вже 116 тисяч випускників. У 2008 році вступ до ВНЗ проводять за результатами ЗНО. Тестування 2009 року проходило з предметів українська мова і література, історія України, математика, біологія, фізика, хімія, географія і вперше додалось тестування з іноземних мов (англійської, німецької, французької, іспанської), а тестування з української мови і літератури, історії України, математики вперше проходило протягом двох сесій, результати яких зараховувалися при вступі до ВНЗ [4].

Під час організації ЗНО в 2010 році дещо змінився його статус і воно стало переважно інструментом оцінювання навчальних досягнень випускників ЗНЗ, які вирішили стати студентами вищих навчальних закладів. У ньому взяли участь майже 400 тисяч абітурієнтів, які здавали тести як із загальноосвітніх предметів - української мови та літератури, історії України або математики (за вибором), так і з біології, фізики, хімії, географії, англійської, німецької, французької та іспанської мов.

У 2011 році в ЗНО вирішили брати участь більше 250 тисяч школярів. Вперше абітурієнти мали можливість зареєструватися в електронному режимі. Також, крім вищезазначених предметів, абітурієнти вперше здавали тест з російської мови, а тести з ряду предметів, за бажанням учасників, були переведені на мови національних меншин. Перелік предметів для тестування ЗНО 2012 року був доповнений всесвітньою історією, а ЗНО 2013 року - світовою літературою. Разом з тим, із 2012 року абітурієнтам була надана можливість здачі ЗНО не більше ніж з чотирьох предметів, що дозволило істотно скоротити витрати на його проведення [5].

Таким чином, зовнішнє незалежне оцінювання впевнено увійшло в практику

української шкільної освіти, хоча дискусія в суспільстві, а також серед вчених і вчителів про його доцільність та об'єктивність продовжується і нині. Тому вважаємо за необхідне розглянути та виокремити проблеми якості цієї технології педагогічного вимірювання.

Ефективність ЗНО як моніторингового дослідження залежить від багатьох факторів, а саме: чіткого визначення мети моніторингу; спрямованості на отримання об'єктивного результату дослідження; репрезентативності учасників; часу проведення; засобів проведення моніторингу; організаційної та інформаційної підтримки на всіх етапах; кадрового забезпечення процедури моніторингу; вибору надійних методів обробки результатів; вибору критеріїв для статистичного аналізу результатів; визначення сфер використання результатів [6]. При цьому, тестування формату ЗНО повинно ґрунтуватися на теорії педагогічних вимірювань. Однак, за В. Аванесовим, розвиток цієї теорії в СНД відстає від потреби практики тестування, що значно підвищує ризик отримання ненадійних і невалідних результатів тестування.

Оскільки з 2010 року тести відіграють визначальну роль у процедурі прийому до ВНЗ, увагу розробників завдань ЗНО має бути сконцентровано на якості самих тестів, оскільки від цього залежить точність вимірювання навчальних досягнень учнів, ефективність моніторингових досліджень якості освіти. Якість тесту, як вважають В. Аванесов, Н. Гулюкіна, Ю. Дорошенко, Н. Дюканова, Л. Коваленко, Л. Марцева, Л. Фігурська та ін, залежить, перш за все, від дотримання технології його створення, що передбачає таку послідовність дій: 1) визначення мети і завдань тестування за допомогою аналізу змісту навчальної дисципліни; 2) підготовка специфікації тесту, підбір навчального матеріалу для використання в тесті; 3) підготовка завдань у вигляді тестів різного формату, рівня складності у відповідності зі специфікацією; 4) аналіз завдань експертами на предмет їх конгруентності навчальному матеріалу і меті тестування; 5) впорядкування завдань у тесті, групування завдань за формою, їх підготовка до пробного тестування; 6) написання чітких інструкцій до всього тесту і окремих його частин; 7) апробація підготовленого тесту на групі учнів; 8) статистичний аналіз результатів первинного тестування, оцінювання надійності тесту, коригування змісту тестових завдань; 9) формування тесту із завдань, які пройшли перевірку з урахуванням їх складності; 10) проведення тестування за стандартизованими процедурами; 11) аналіз виконання завдань тесту [7].

Для перевірки якості тесту, зазвичай, використовують такі показники, як надійність й валідність.

Найбільш фундаментальним є критерій **валідності**. Цей термін походить від англійського "valid" і означає обґрунтований, дійсний, придатний, той, що має силу. На наш погляд, найбільш вдале визначення валідності педагогічного тесту було сформульоване американським психологом Анною Анастасі: Валідність тесту - це "поняття, яке визначає, що вимірює тест і наскільки якісно це здійснюється" [8, с.73]. Поняття валідності використовується для загальної характеристики тесту в аспекті відповідності одержаних результатів меті та вимогам оцінювання. Валідність - одна з основних характеристик ефективності тесту.

Виділяють кілька типів валідності, які, по суті, є різними способами її визначення. До того ж, якщо показник валідності від'ємний, тест вважають непридатним для використання, якщо низький (наближений до нуля), - доопрацьовують [8].

Надійність - важливий кількісний показник якості і ефективності тесту, який вказує на те, наскільки послідовні й точні виявилися його результати. П. Клайн вважає, що у психометрії термін "надійність" має два значення. Тест називається надійним, якщо він є внутрішньо узгодженим. Тест також називається надійним, якщо він дає одні й ті ж показники для кожного тестованого (за умови, що тестований не змінився) при повторному тестуванні. Оцінювання результатів надійного тесту не залежить ні від часу, ні від умов проведення, ні від експертів, які здійснюють перевірку. Надійність передбачає сталість результатів, що дає можливість робити достовірні висновки. Надійність тесту залежить від кількості тестових завдань. Тому для достатньої надійності тест має містити не менше ніж 40 завдань [8]. Надійність тестових балів визначається за допомогою коефіцієнта надійності або стандартної похибки вимірювання. Характеристика тесту за коефіцієнтом надійності наведена в табл. 1.

Таблиця 1
Коефіцієнт надійності тесту

Інтервали коефіцієнта надійності	Характеристика тесту
0,90 – 0,99	Відмінний
0,85 – 0,89	Дуже хороший
0,80 – 0,84	Хороший
0,75 – 0,79	Задовільний
0,70 – 0,74	Незадовільний

Існує думка про те, що надійність тесту зростає за рахунок зменшення похибки вимірювання та збільшення розкиду тестових балів.

Крім цього при розробці тестів необхідно визначати якість завдань. Серед показників їхньої якості важливе місце займають рівень складності завдань, коефіцієнт (індекс) дискримінативності, коефіцієнт кореляції.

Складність завдань - здатність завдань оцінити належний рівень знань і навичок за певної допустимої частки помилок. Показником складності тестового завдання є частка вибірки випробуваних, які розв'язали чи не розв'язали дане завдання. Наприклад, якщо лише 20% тестованих виконали завдання, його можна вважати складним для даної вибірки, якщо 80% - легким [8].

Підбір завдань за показниками складності важливий для успішного використання тестів. Так, при підборі надто складних тестових завдань валідність і надійність тесту суттєво зменшуються. Надто прості тестові завдання призведуть до одноманітності тесту та його неефективності. Складність тестового завдання визначається як відношення кількості балів, що набрали всі учасники тестування за виконання даного завдання, до максимальної кількості балів, яку вони могли б отримати за його виконання, виражену у відсотках і вона варіює від 1 до 100%. Для нормативно орієнтованого тесту оптимальними є показники від 40% до 70%, що дає можливість підвищити його надійність. Характеристика тестових

завдань за коефіцієнтом складності подана в табл. 2.

Таблиця 2
Коефіцієнт складності тесту

Інтервали індексу складності завдань (%)	Характеристика завдань тесту
Понад 80	Занадто легкі
60 – 79	Легкі
40 – 59	Оптимальні
20 – 39	Складні
19 і менше	Занадто складні

Диференційованість - властивість завдання тесту розрізнати у вибірці добре і погано підготовлених учнів. Висока диференційованість - важлива характеристика ефективного тестового завдання. Нема потреби акцентувати увагу на тому, що є очевидним, оскільки сумнівною виявляється цінність тесту, за яким усі випробувані показали однаковий результат. Якісний тест повинен складатися лише із завдань з високою диференційованістю. Для того, щоб визначити диференційованість завдання, після проведення тестування всіх учасників ділять на дві групи: групу, що налічує близько 27% тестованих з високими результатами тестування і таку ж за чисельністю групу, що отримала невисокі результати. Підсумковий аналіз кожного завдання вказує на відсоток учнів у кожній з груп, що вибрали ту чи іншу відповідь. Диференційованість завдання визначають за коефіцієнтом дискримінативності [9]. Максимальне значення індексу дискримінативності досягне в тому випадку, коли всі учні з підгрупи сильніших правильно виконали j-е завдання тесту, а з підгрупи слабших це завдання не виконав правильно жоден учень. У цьому випадку завдання буде мати максимальний диференційований ефект.

Більш точно визначити дискримінативну здатність завдання можна підрахувавши коефіцієнт кореляції. За отриманим значенням цього коефіцієнта можна стверджувати, що чим вища кореляція, тим кращі завдання у тесті. На думку багатьох фахівців, завдання, що мають коефіцієнт кореляції менший за 0,2, повинні бути видалені з тесту.

Крім визначення вище зазначених критеріїв, результати тестування слід обов'язково прошкалювати, оскільки "лише шкальовані результати тестування визнаються, на думку В. Аванесова, повноцінними педагогічними вимірами" [10]. Під шкалюванням розуміємо "процес формування тестових шкал і тестових норм, тобто правил нарахування тестових балів за результатами тестування на основі статистичних даних. Після тестування складається таблиця (шкала) відповідності між первинними і тестовими балами, вносяться поправки в попередні тестові норми, а також розраховується сертифікаційний бал з урахуванням реальної складності" [11]. Окрім вище зазначених характеристик, що визначають якість тесту ЗНО як інструменту моніторингового дослідження, слід враховувати й інші умови - рейтингове походження оцінки, неповну репрезентативність вибірки учасників ЗНО (тестування проходять тільки ті учасники, які мають намір вступити до ВНЗ), вплив на рівень підготовки учасників інших, крім власного навчального закладу, факторів (підготовчі курси,

репетитори, самопідготовка тощо), а також недостатній для надання правильних наукових висновків період проведення загальнонаціонального тестування.

Висновок.

Беручи до уваги вище зазначені вимоги до якості тестових завдань, потрібно зазначити, що тестування формату ЗНО повинно ґрунтуватися на теорії педагогічних вимірювань. До того ж у педагогічній діагностиці намагаються визначити якість результатів вимірювання (вимірювання успішності) і всі вищеназвані критерії спрямовані на забезпечення такої єдиної загальної вимоги: тест повинен давати якнайточнішу інформацію про досліджуване явище. Критерії конкретизують цю вимогу і характеризують її з різних боків.

Особливо ретельної підготовки потребують тести ЗНО, оскільки вони є найбільш публічними й формують громадську думку про якість та ефективність системи освітнього тестування в цілому, до того ж їх якість істотно впливає на якість відбору студентів до українських вищих навчальних закладів та долю кожного абітурієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аванесов В.С. Теория и практика педагогических измерений (материалы публикаций) / В.С. Аванесов. - М.: Центр тестирования МКО УГТУ-УПИ, 2005. - 98 с.
2. Ким В.С. Тестирование учебных достижений / В.С. Ким. - Уссурийск : Издательство УГПИ, 2007. - 214 с.
3. Кадневский В.М. История тестов / В.М. Кадневский. - М.: Народное образование, 2004. - 464 с.
4. Офіційні звіти про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2007, 2008, 2009 рр. Львівський регіональний центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.lvtest.org.ua/zvity>
5. Офіційні звіти про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2010, 2011, 2012, 2013 рр. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://testportal.gov.ua/reports/>
6. Фігурська Л. В. Науково-методологічні основи конструювання педагогічних тестів [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N137/N137p076-081.pdf
7. Гулюкіна Н. А. Педагогический тест: этапы и особенности конструирования и использования / Н. А. Гулюкіна, С. В. Клишина. - Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2006. - 151 с.
8. Ярошук Л. Г. Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти: навч. посіб. / Лілія Григорівна Ярошук. - К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. - 304 с.
9. Звонников В.И. Современные средства оценивания результатов обучения: учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.И. Звонников, М.Б. Челышкова. - М. : Издательский центр "Академия", 2007, - 224 с.
10. Аванесов В. С. Проблема становления национальной системы педагогических измерений / В. С. Аванесов // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті - № 1. -2008. -С. 38-42.
11. Короткий тестологічний словник-довідник / Упоряд. Л. Т. Коваленко. - К. : Грамота, 2008. - 160 с.

Р. В. Матієнко,

магістрант спец. "Психологія" ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Для наукового осмислення природи людської агресивності необхідно насамперед уточнити сутність і значення основних понять, пов'язаних із цим феноменом. Складність цього зумовлюється тим, що термін "агресія" дуже часто вживається у найширшому значенні. Здатність суб'єкта до агресивної поведінки розглядається як відносно стійка риса особистості - **агресивність**. Рівні агресивності визначаються як наочуванням у процесі соціалізації, так і орієнтацією на соціально-культурні норми, найважливішими з яких виступають норми соціальної відповідальності [1].

Ч. Райкрофт визначає агресію як гіпотетичну силу, інстинкт, або першопричину, яка є спонуканням низки дій та почуттів. Часто вона розглядається як антитеза сексу або лібідо і в цьому випадку позначає руйнівні потяги. Учений вказує на те, що навіть, коли термін використовується як синонім деструктивності, існують різні розбіжності в тому, чи є агресія первинним потягом, тобто руйнівним агресивним інстинктом, або ж реакцією на фрустрацію [19].

О. Ю. Михайлова [18] виокремлює **три головні підходи** до визначення поняття "агресія": трактовка агресії в термінах її наслідків, як поведінку, пов'язану із заподіянням шкоди іншому суб'єкту; визначення агресії через попередні умови, зокрема, через намір заподіяння шкоди; нормативний підхід, який надає соціальним нормам провідну роль у визначенні поведінки як агресивної, і робить висновок про те, що в даний час немає визначення агресії, яке б задовольняло всіх дослідників. Агресія розглядається і як властивість особистості, і як її стан, і як інстинкт, і як поведінка.

А. А. Реан, позначаючи межі поняття агресії, визначає його як будь-які дії, які заподіюють шкоду іншій людині, групі людей чи тварині. Якщо говорити про внутрішньовидову агресію, то визначення стає ще більш коротким і повинне пов'язуватися з заподіянням шкоди людині або групі людей [20]. Він акцентує увагу на тому, що необхідно розрізняти поняття "агресія" і "агресивність".

Отже, поняття "агресія" і "агресивність" не є синонімами. Під агресивністю в подальшому будемо розуміти властивість особистості, яка виявляється в готовності до агресії, таким чином, агресія є певними діями, які заподіюють шкоду іншому об'єкту, а агресивність - це готовність до агресивних дій відносно іншого, яку забезпечує готовність особистості сприймати та інтерпретувати поведінку іншого відповідним чином. У цьому розумінні, очевидно, можна говорити про потенційно агресивне сприймання і потенційно агресивну інтерпретацію як про стійку особистісну особливість світосприймання і світорозуміння [20].

Відмінність понять "агресія" і "агресивність" веде до важливих наслідків. З одного боку, не за будь-якими агресивними діями суб'єкта стоїть агресивність особистості. З іншого боку, агресивність людини зовсім не завжди виявляється в явно агресивних діях. Виявлення агресивності як особистісної властивості в певних актах поведінки як агресивних дій завжди є

результатом складної взаємодії транситуаційних і ситуативних чинників. У випадку агресивних дій неагресивною особистістю в основі генезису, першопричиною цих дій є чинник ситуації. У випадку ж агресивних дій особистості у взаємодії транситуаційних і ситуативних чинників примат належить особистісним якостям. Незважаючи на відмінності у визначенні поняття агресії у різних авторів, ідея заподіяння шкоди (збитків) іншому суб'єкту існує практично завжди. Під агресивністю можна розуміти властивість особистості, яка характеризується наявністю деструктивних тенденцій, переважно у сфері суб'єктно-суб'єктивних стосунків. Вірогідно, деструктивний компонент людської активності є необхідним у творчій діяльності, оскільки потреби індивідуального розвитку з необхідністю формують у людей здатність до усунення і руйнування перешкод, подолання того, що протидіє цьому процесу.

Агресивність може мати якісну і кількісну характеристики. Як і будь-яка властивість, вона має різну міру вираженості: від майже повної відсутності до її максимального розвитку. Кожна особистість повинна мати певну міру агресивності. Її відсутність призводить до пасивності, підпорядкованості, конформності тощо. Надмірний її розвиток починає визначати весь зовнішній вигляд особистості, яка може стати конфліктною, нездатною на свідому кооперацію тощо. Сама по собі агресивність не робить суб'єкта свідомо небезпечним, оскільки, з одного боку, існуючий зв'язок між агресивністю і агресією не є жорстким, а з іншого, може не набувати свідомо небезпечних і не схвалюваних форм.

У повсякденній свідомості агресивність є синонімом "злонаміреної активності". Однак, сама по собі деструктивна поведінка "злонаміреності" не має, такою її робить мотив діяльності, її цінності, заради досягнення яких і володіння якими активність розгортається. Зовнішні практичні дії можуть бути подібні, але їх мотиваційні компоненти прямо протилежні. Враховуючи зазначене, можна поділити агресивні вияви на два основні типи: мотиваційна агресія як самоцінність та інструментальна як засіб (мається на увазі, що і одна й інша можуть виявлятися під контролем свідомості, та поза нею і пов'язані з емоційними переживаннями: гнів, ворожість тощо). Під гнівом розуміється емоційна реакція з включенням мускулатури обличчя та скелету, особливо у дітей. Ознакою гніву є внутрішнє напруження. Ворожість - це негативне ставлення до чого-небудь або кого-небудь, яке може тривати досить довго і частіше за все характеризується як вербальна поведінка, що реалізується у відсутність об'єкта агресії.

Розрізняють агресивність недиференційовану, яка характеризується, насамперед, відсутністю предмета агресії. Як правило, це незначний вияв агресії, що виявляється в криках, сварках з будь-якого приводу і з різними людьми. Ці люди можуть бути друзями по роботі, дому, членами сім'ї, знайомими і малознайомими людьми, причому в кожній ситуації майже завжди різні.

Агресивність локальна характеризується домінуванням предмета конфлікту, предмету агресії. Тут дещо більша вираженість агресивності: суб'єкт допускає і застосовує іноді фізичні дії. Існує самовиправдальна позиція. Суб'єкт допускає, що при втручанні іншої людини в його особисте життя, його інтереси, останню можна як словесно, так і фізично образити, висміяти при людях. У конфліктній ситуації він вважає спочатку за необхідне намагатися уникнути агресивних дій, якщо ж це не дає належного результату, то легко переходить до них. Міра загального роздратування виражена менше, ніж у попередньому випадку.

Агресивність ворожа. Під такими агресивними виявами розуміють дії особистості, які носять позиційний характер і відображають світоглядну позицію. Така ворожість характеризується опортуністською спрямованістю, демонстративним невтручанням в дії, невизнанні авторитетів, керівництва тощо. Вона може виявлятися в таких емоціях як злість, ненависть, заздрість. До цього підтипу можна віднести дії особистості, яка відкрито виявляє своє вороже ставлення, але не прагне до зіткнення сторін. Реальна фізична агресія може бути і не дуже вираженою. До підтипу "агресивність жорстока" можна віднести крайній вияв агресивності: заподіяння фізичної шкоди або збитків, психічної травми. Такий вияв агресивності може виходити з ворожих позицій особистості щодо оточуючих взагалі або реалізовуватися щодо конкретних осіб.

За дослідженнями К. Лоренц, варто говорити про пізні види агресії. Він пропонує розрізнати агресію на індивідуальному рівні, як таку, що заслуговує на засудження, неспровоковану відкрито ворожу поведінку; на рівні внутрішньодержавних відносин, де цей термін часто використовується в метафоричному значенні; агресію як поняття сучасного міжнародного права, яке позначає інструмент зовнішньої політики [17].

При вивченні агресивної поведінки акцент робиться на ціннісних орієнтаціях особистості, які відображають головні життєві інтереси, на спрямованості особистості на насилля як засіб досягнення поставлених цілей або реагування на певні ситуації. Агресивність розцінюється як деяка готовність особистості до використання насильницьких засобів для реалізації своїх цілей [12]. З урахуванням висловлених міркувань були виокремлені **параметри агресивності** різної модальності, які відрізняються:

- 1) інтенсивністю агресії;
- 2) спрямованістю на конкретну особу, або взагалі на всіх людей;
- 3) ситуативністю або стійкістю агресивних тенденцій особистості.

Умовно вони були названі "агресивність недиференційована", "агресивність локальна", "агресивність ворожа", "агресивність жорстока" і "антиагресивність". Елементи, що визначають кожен підтип агресивності, були заміряні за допомогою емпіричних методів індивідуально-психологічних властивостей особистості і поведінкові вияви, які діагностуються біографічною анкетой.

За умови значної кількості розбіжностей у розумінні феноменів агресії та агресивності, найбільш прийнятною, з огляду задач нашого дослідження, є точка зору С. Г. Шибанової [24]. На її думку, агресія - це сукупність дій, які спрямовані на заподіяння шкоди і завдають шкоду об'єктам нападу, як живим, так і неживим. Прояви можливі як у вигляді реактивної агресії, так і у вигляді спонтанної або проактивної агресії (заради користі з точки зору носія). Як би вона не виявлялася - у формі фізичного впливу або словесної лайки, опосередковано, або через

розрядку іншого виду, агресія за всіх умов є неконструктивною поведінкою, яка заподіює людям фізичні ушкодження або психологічний дискомфорт (негативні переживання, стан напруженості, пригніченості тощо) [24].

Агресивність як відносно стала властивість особистості відбиває рівень готовності її до агресивного сприймання, агресивної інтерпретації та агресивних дій відносно інших. У цьому зв'язку можна говорити про потенційно агресивне сприймання і потенційно агресивну інтерпретацію як про відносно стійкі особливості світосприймання і світорозуміння осіб з високим рівнем агресивності.

У працях педагогічного напрямку багато авторів розглядають динаміку формування агресивної поведінки у молоді як наслідок педагогічної занедбаності і важковиховуваності. При цьому правопорушник визначається останньою ланкою ланцюга, в якому першою є педагогічно занедбаний - соціально занедбаний - важковиховуваний - правопорушник [5]. Водночас дослідження Н. В. Алікіна свідчать про те, що не існує прямої залежності між різними ланками цього ланцюга, оскільки не всі педагогічно занедбані діти в подальшому притягувалися до кримінальної відповідальності [2].

Результати дослідження українських учених свідчать про те, що порушники дисципліни, які виявляють агресію, мають спільні негативні риси особистості - соціально негативні тенденції. Для них, зокрема, властивий відхід інтересів від негативних цінностей, бажання виявити себе в соціально-деструктивній акції; нахил та інтерес до поганих вчинків, цинізм і хизування з цього приводу; недобррозичливе ставлення до людей, постійні конфлікти з оточуючими, частіше за все у вигляді негативного ставлення до людини, чужого майна, прав, норм, розпорядженням, у вигляді неправильного ставлення до власних вчинків, невміння вчитися і працювати; відсутність відповідальності за своє життя, значні порушення в емоційному розвитку [3].

Для іншої групи авторів агресивна поведінка асоціюється з негативними емоціями (зокрема такими, як гнів та злість), захистом самоствердження та самоствердження. При цьому захист виявляється в агресивних діях щодо кривдника у формі екстремної вибухової мобілізації захисту проти загрози для "Я" [14]. З точки зору деяких авторів, захист зафіксований у філогенетично древньому механізмі афекту: "афект, нав'язуючи суб'єкту стереотипні дії, є певним способом "аварійного" розв'язання ситуації, що закріпився в еволюції: заціпенінні, втікани, агресії" [15]. Особлисте значення емоційних процесів відзначає В. К. Вілюнас: "Емоційна подія може викликати формування нових емоційних ставлень до різних обставин... Предметом любові-ненависті стає все, що пізнається суб'єктом як причина задоволення-незадоволення" [8]. Разом з тим, на думку деяких авторів, афект є наслідком недостатньої сформованості в особистості механізмів саморегуляції поведінки, що заважає їй розв'язувати ситуацію конструктивним шляхом [9; 16]. Умовою свідомого прийняття тактики терпимості як мотиву індивідуальної поведінки виступає усвідомлене прийняття суб'єктом неагресивних стратегій поведінки як внутрішньої цінності [6].

Різні визначення феномену агресії, безумовно, охоплюють деякі грані соціальної реальності, але істотним чином залежать від уявлень автора про взаємодію особистості і суспільства. Отже, агресія є складною й інтенсивно досліджуваною емоційно-ціннісною сферою психології особистості. Але, незважаючи на це все, ще залишаються безліч не вирішених проблем, тому

що існуючі на сьогоднішній день теорії агресії по-різному пояснюють причини й механізми агресивної поведінки людини.

Р. Берон у своїй фундаментальній праці "Агресія" виділяє **чотири основних детермінанти агресії**: соціальні, зовнішні, індивідуальні й біологічні [7]. Вагомість фінальних детермінант зумовлена тим, що сама агресія "не виникає у соціальному вакуумі". "На нашу агресивну поведінку, - пише Р. Берон, - впливають присутність і дії інших людей із соціального оточення" [7]. Однак, агресію породжують не тільки слова та вчинки інших людей. Вона може стати наслідком дії особливостей середовища або життєвої ситуації, які підвищують вірогідність агресії. Ними можуть стати параметри фізичного середовища: спека, гамір, тіснота, забруднене повітря, а також вплив засобів масової інформації, насамперед, кіно і телебачення. У виникненні агресії важливу роль відіграють особистісні, соціальні й ситуаційні детермінанти. У дитячому та підлітковому віці роль індивідуальних детермінант агресії надзвичайно велика.

Поведінка нерідко розглядається як найбільш запевняюча модель, що підтверджує тезу про генетичну природу агресивності. При цьому припускають, що агресивна, особливо недостатньо вмотивована поведінка виступає прямим проявом генетичного негаразду індивіда, хай навіть і не вираженого в хромосомній аномалії. Разом із тим питання про генезис агресивності, про роль, яку в її походженні відіграють біологічні та соціальні чинники включно, є складне.

Існуючі на сьогодні теорії агресії по-різному пояснюють причини й механізми агресивної поведінки людини. З. Фрейд, К. Лоренц пов'язують агресію з інстинктивними нахилами, у Дж. Долларда, Л. Берковітца поведінка трактується як безпосередня реакція на фрустрацію, у А. Бандури агресія розглядається як результат соціального навчання. Існує також велика кількість модифікацій та різновидів цих підходів [3; 4]. Засновник психоаналізу З. Фрейд уперше сформулював своє розуміння агресії у праці "По той бік принципу задоволення". У ній він розглядав агресію як поєднання Еросу (лібідо, творчого начала) і Танатосу (мортидо, деструктивного джерела), з перевагою останнього, тобто як злиття сексуального інстинкту та інстинкту смерті за умови його домінування. З. Фрейд вважав, що агресія в людині - це прояв і доказ біологічного інстинкту смерті [21]. Він стверджував, що Танатос протистоїть Еросу, і його метою є повернення до неорганічного стану. Автор вважав, що є механізм нейтралізації внутрішньої агресії, який є головною функцією Его. Але Его не проявляється від народження дитини, а формується в процесі її розвитку. Разом з його формуванням починає розвиватися й механізм нейтралізації агресії.

На думку К. Лоренца, Homo Sapiens як один із багатьох видів тваринного світу має інстинкт агресії. Для прикладу К. Лоренц вказує на підлітка, який під час першого знайомства з ровесником, одразу починає з ним битися, вчиняючи так само, як в аналогічному випадку роблять мавпи, щури та ящірки [17].

Е. Фромм розрізняє **два види агресії**. Перший вид є загальним як для людини, так і для тварин - це філогенетично закладений імпульс до атаки чи втечі в залежності від ситуації, коли виникає загроза життю. Ця захисна, "доброякісна" агресія служить для виживання індивіда чи роду і вона має біологічні форми прояву й згасає, як тільки зникає небезпека. Інший вид представлений "злоякісною" агресією - деструктивною чи жорстокістю, властивими тільки людині і практично відсутніми в інших ссавців; вона не має філогенетичної програми, не служить біологічному пристосуванню і не має таким чином

ніякої конкретної мети. Е. Фромм розуміє відношення доброякісно-захисної агресії до злоякісно-деструктивної як інстинкту до характеру. Пропонується необхідність розмежування між природними потягами, які мають коріння у фізіологічних потребах, і специфічними людськими пристрастями, що мають своє джерело в характері людини. Інстинкт - це відповідь на фізіологічні потреби індивіда, а пристрасті - це відповідь на екзистенціальні потреби, і тому останні є суто людськими [22].

Однією з теорій, яка претендує на пояснення феномена агресії, є фрустраційна теорія Джона Долларда, котрий стверджує, що агресивна поведінка виникає як реакція на фрустрацію, а, отже, фрустрація завжди супроводжується агресивністю [10]. А. А. Реан, К. Бютнер також розглядають деякі випадки агресивного прояву як адаптивну властивість, пов'язану з позбавленням від фрустрації і тривоги.

Стан фрустрації - це психічний стан, що характеризується наявністю стимулюючої потреби, що не знайшла свого задоволення ("Психологічний словник" під редакцією Давидова). Цей стан супроводжується різними негативними переживаннями: роздратуванням, відчаєм.

Л. Берковітц називає фрустрацію одним із найбільш різних аверсивних стимулів, котрі здатні лише спровокувати агресивні реакції, але не призводять до агресивної поведінки прямо, а скоріше, створюють готовність до агресивних дій. Така поведінка виникає тільки тоді, коли присутні відповідні передумови до агресії - середовищні стимули, пов'язані з актуальними або попередніми чинниками, що провокують злість, або з агресією в цілому. Психолог стверджує, що фрустрація не завжди веде до агресії. Емпіричні дослідження доводять наступне: незважаючи на те, що фрустрація іноді сприяє агресії, це відбувається не так часто. Мабуть, вона викликає агресію насамперед у людей, котрі засвоїли звичку реагувати на фрустрацію чи інші аверсивні стимули агресивною поведінкою. З іншого боку, люди, для яких звичні інші реакції, можуть і не поводитися агресивно, коли вони фрустровані [4].

Австрійський учений В. Холлічер відзначає, що "все те, що є специфічним для поведінки людини, не є природженим, а природжене не має рис, специфічних тільки людини" [23]. Про те, що ті чи інші прояви агресивності тісно пов'язані не з біологією, а з типами людської культури, наочно свідчать антропологічні дослідження. Вони показують, що переживання та емоції, породжені як зовнішніми, так і внутрішніми причинами, виражаються в людині зазвичай у формі, прийнятній до тієї культури, якій вона належить. Іншими словами, виникнення і розвиток агресивності залежить у першу чергу від суспільних умов, до яких належить як суспільний устрій, так і найближче суспільне середовище, мала група. Підкреслюється, що безпідставним є твердження про агресивну природу людини, про генетичну зумовленість агресії. Ще Ч. Дарвін, визнаючи, що певні реакції та вчинки людей базуються на природжених механізмах, разом з тим визначав, що багато чого в їх поведінці зумовлено.

Згідно з поглядами А. А. Реан, соціалізація агресії - процес і результат засвоєння навичок агресивної поведінки та розвитку агресивної готовності особистості під час набуття індивідом соціального досвіду [20]. Соціоонтогенетична детермінація агресивності підтверджується численними результатами досліджень процесу соціалізації, соціального навчання і онтогенетичного розвитку особистості. Нерідко агресивність у відкритій замаскованій формі культивується в суспільстві як знаряддя в боротьбі за процвітання і успіх. Проявам агресивності сприяють недоліки виховання, яке здійснюється різними інститутами соціалізації, в тому

числі не лише сім'єю, школою, але й засобами масової інформації та ін.

А. Бандура на основі опитування й життєвих спостережень встановив, що, якщо батьки (матері) поблажливо ставляться до агресивних дій своїх дітей і навіть схильні їм потурати, то діти стають більш агресивними [3]. Важливу роль у становленні агресивної поведінки відіграють навчання і виховання. Зокрема, визначено, що над агресивними проявами можливий контроль, пов'язаний з процесом соціалізації. Соціалізацією агресії можна назвати процес навчання контролю власних агресивних устремлень і вираження їх у формах, прийнятних у рамках даної цивілізації. У результаті соціалізації багато хто вчиться регулювати свої агресивні імпульси, адаптуючись до вимог суспільства. Інші ж залишаються вельми агресивними, але вчать проявляти агресію тонше: через словесні образи, приховані примуси, завуальовані вимоги та інше. Треті нікому не навчаються і проявляють свої агресивні імпульси у фізичному насильстві. У даному випадку важливу роль відіграє ранній досвід виховання дитини в конкретному культурному середовищі, сімейні традиції та емоційне тло ставлення батьків до дитини.

На думку А. В. Захарової, податливість до агресивних дій формується в міру накопичення недоліків у процесі соціалізації. **Вона виділяє два ступені соціалізації:** 1) засвоєння соціального досвіду, цінностей, норм культурної поведінки; 2) засвоєння субкультурного досвіду меншого об'єму, але поведінки, що містить норми, які допускають агресивність [13].

У дослідженнях І. В. Дубровина, М. І. Лисіної показано, що діти, до яких застосовують дуже суворі покарання, відзначаються високою агресивністю у відношенні до товаришів (ровесників). При чому фізичні покарання за агресивну поведінку підсилюють жорстокість, агресивність дітей [11].

Узагальнюючи численні дані, можна виділити три основних чинники становлення агресивних форм поведінки:

1. Сім'я як фактор агресивної поведінки. Саме в родині дитина проходить свій перший етап соціалізації, і саме там вона може засвоїти перший урок агресивної поведінки.

2. Взаємостосунки з ровесниками. Агресивна поведінка пов'язана також із становищем дитини в колі своїх ровесників. Знехтування дитини іншими й низький соціальний статус в референтній групі також провокують її до застосування агресивних форм поведінки.

3. Засоби масової інформації, насамперед, інтернет і телебачення. Під час регулярних переглядів телепередач дитина бачить, як герої з'ясовують стосунки за допомогою агресивної поведінки. Ототожнюючи себе з ними, дитина згадує агресивні дії, обрані телеперсонажами для вирішення своїх проблем. Ці сцени насильства стимулюють появу агресивних фантазій, допомагаючи "відрепетувати" дитині можливі агресивні дії. Якщо сімейні стосунки або спілкування з ровесниками зміцнюють цю агресію, вона стає звичкою. Звичка до агресивної поведінки стає бар'єром на шляху до успішної соціалізації дитини. Система виховання, яка склалася нині в суспільстві, прийняті вимоги до дітей, ставлення дорослих до підростаючого покоління не враховують особливостей їх особистісного становлення, приводячи до конфлікту з підлітками, у яких розвивається потреба в самостійності, самореалізації, звільнення від спілкування.

Таким чином, існуючі на сьогоднішній день теорії агресії по-різному пояснюють причини, механізми та проблеми агресивної поведінки людини. Є також безліч модифікацій і різновидів цих підходів. Наявні наукові дані тією чи іншою мірою підтверджують всі

основні теорії агресії, що говорить лише про багатоплановість агресії. Відзначимо, що проблема агресивної поведінки вивчалась багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, де головними є підтвердження фрустраційної теорії агресії та теорії соціального научіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверин В. А. Личностные детерминанты девиантного поведения подростков / В. А. Аверин, З. Н. Григорова / Эколого-социальные вопросы защиты и охраны здоровья молодого поколения в XXI веке : материалы IV Международного конгресса. - СПб., 2008. - С. 324-326.
2. Аликина Н. В. Возрастные психологические особенности агрессивного поведения несовершеннолетних: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 "Педагогическая и возрастная психология" / Н. В. Аликина. - К., 1999. - 21 с.
3. Бандура А. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений / А. Бандура, Р. Уолтерс; пер. с англ. Ю. Брянцевой, Б. Красовского. - М. : Владос, 2000. - 512 с.
4. Берковитц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Берковитц. - СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. - 570 с. (С. 24-30.)
5. Битуев В. П. Психология взаимоотношений учителя и учащихся / В. П. Битуев. - Улан-Удэ, 2008. - 115 с.
6. Буева Л. П. Личность и среда / Л. П. Буева // Ребенок в системе внутриколлективных отношений. - М., 2009. - С. 14-27.
7. Бэрн Р. Агрессия / Р. Бэрн, Д. Ричардсон. - СПб., 2008. - С. 22-53.
8. Вилюнас И. П. Психология эмоциональных явлений / И. П. Вилюнас. - М., 2006. - 143 с.
9. Выготский Л. С. Педология подростка / Л. С. Выготский // Собр. соч. : в 6 т. - М., 1984. - Т. 4. - С. 5-243.
10. Доллард Дж. Формирование личности в переходный (от подросткового к юношескому возрасту) период / Дж. Доллард / Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. - М., 2007. - С. 7-26.
11. Дубровина И. В. Особенности психического развития детей в семье и вне семьи / И. В. Дубровина, М. И. Лисина / Возрастные особенности психического развития детей. - М., 2002. - С. 3-18.
12. Ениколопов С. Н. Агрессия и агрессивность насильственных преступников / С. Н. Ениколопов. - М., 2004. - С. 39.
13. Захарова А. В. Исследование самооценки младшего школьника в учебной деятельности / А. В. Захарова, Т. Ю. Андрущенко // Вопросы психологии. - 2006. - № 4. - С. 90-99.
14. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. - СПб, 2000. - С. 238-243.
15. Кисловская В. Р. Школьники в среде сверстников и взрослых / В. Р. Кисловская. - Алма-Ата, 2005. - 40 с.
16. Котова И. Б. Педагогическое взаимодействие / И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов. - Ростов-на-Дону, 1997. - 109 с.
17. Лоренц К. Агрессия (Так называемое зло). - М. : Высшая школа, 1994. - 320 с. (С. 22.)
18. Михайлова О. Ю. Криминальная сексуальная агрессия: теоретико-методологический подход / О. Ю. Михайлова ; под ред. П. Н. Ермакова. - Ростов-на-Дону, 2000. - 150 с.
19. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа / Ч. Райкрофт. - СПб. : ВЕИП, 1995. - 244 с.

І.М.Руденко,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ СТОСУНКІВ МІЖ СИБЛІНГАМИ У СІМ'І

Розвиток психіки дитини протікає у різних стосунках: подружніх, батьківсько-дитячих, сиблінгових (стосунки між братами і сестрами). Сиблінгові стосунки включені в єдину сімейну систему і безпосередньо пов'язані як з батьківсько-дитячими, так і з подружніми стосунками. Дослідження особистості сиблінгів і характеру сиблінгових взаємин дає можливість для більш повного розкриття специфіки розвитку особистості дитини.

Питанням вивчення взаємин братів і сестер у сім'ї займалися науковці: А. Адлер [11], В.Клайн [2], І.Є. Козлова [3], Л.Б.Леонидова [4], Г.Монина [6], Т.Ніколаєва [7], Е.А.Сіліна [8], С.Стокер [12], Г.Т.Хоментаскас [10].

Одним із перших спробу аналізу стосунків між братами і сестрами зробив засновник індивідуальної психології А.Адлер. Психолог вивчав особливості розвитку дитини в залежності від порядку її народження в сім'ї. Він дав опис особистісних особливостей первістка (старшої дитини), другої (середньої), останньої (молодшої) і єдиної дитини в сім'ї [11]. А.Адлером був введений спеціальний термін "розвінчування" для позначення ситуації, при якій старший сиблінг перестає бути центром уваги батьків. Основу взаємин між сиблінгами А.Адлер бачив у "боротьбі за панування над іншими". З його точки зору, боротьба за панування - основний елемент динаміки особистості, і все подальше життя в дорослому віці отримує спрямованість на основі переживань, пов'язаних із суперництвом, яке існувало всередині стосунків сиблінгів у дитинстві.

У науковій роботі М.МакГолдрік виділялися наступні фактори, що впливають на розвиток сиблінгових стосунків: стать, різниця у віці, час народження кожної дитини в історії сім'ї, характеристики особистості дитини, сиблінгова позиція дитини по відношенню до сиблінгової позиції батьків. Однак науковці С.Стокер, Д.Данн, Р.Пломін у своєму дослідженні факторів, що впливають на якість сиблінгових взаємин (таких як поведінка батьків, темперамент дитини, вік і сімейна структура), прийшли до висновку, що найменший вплив на характер сиблінгових стосунків здійснюють сімейна структура і сімейна позиція сиблінгів [12].

Більшість сучасних досліджень зосереджено на вивченні сиблінгових стосунків у зв'язку з подружніми і батьківсько-дитячими взаєминами. Дослідники вказують на взаємозалежність характеру стосунків між батьками і якістю взаємин у сиблінговій парі. Подружній конфлікт у парі батьків безпосередньо пов'язаний з наявністю негативних реакцій у стосунках між рідними братами і сестрами. Науковець І.Є. Козлова підкреслює, що конфліктна поведінка між рідними братами і сестрами тісно пов'язана з особливостями

батьківсько-дитячих взаємин. Низький рівень батьківської уваги, емоційна холодність до дітей, непослідовність з боку батьків, низький батьківський авторитет безпосередньо пов'язані з конфліктами між сиблінгами. Також негативна поведінка між рідними братами і сестрами проявляється тоді, коли батьки по-різному реагують на схожу поведінку дітей. Різне ставлення до дітей може бути наслідком формування батьківсько-дитячих коаліцій, які часто виникають в конфліктних сім'ях, наприклад, об'єднання матері з однією дитиною, а батька - з іншою.

Більш високий рівень позитивності в батьківсько-дитячих стосунках пов'язаний з більш високим рівнем позитивних емоцій у взаєминах між сиблінгами. І.Є. Козлова зазначає, що, чим вище рівень батьківської уваги, чим батьки більш послідовні і більш емоційно близькі зі старшою дитиною, тим більше вони схильні до співпраці з нею, тим краще ставлення старшої дитини до молодшої [3].

Отже, аналіз наукових джерел дав можливість виокремити причини виникнення конфліктів у сім'ї між рідними братами та сестрами:

- боротьба дітей за любов і увагу батьків;
- неоднакове ставлення батьків до дітей. Коли у батьків одна дитина "любимчик", а інша - "не така". "Не така" дитина перебуває в ізолюваній, відстороненій позиції, її сприймають як вперту, вередливу. Тоді "погана" дитина своє почуття образи й ревнощів вивільняє в бійці (сварці) на "хорошу" для батьків. Якщо в сім'ї одна дитина виділяється батьками як улюблена, то інша - відчуває себе знехтуваною, непотрібною і намагається звернути на себе увагу, найчастіше через проблемну поведінку;
- порівнювання дітей між собою. Коли батьки, керуючись власними симпатіями, більше цінують одну дитину за красу, стать, розум, музичний слух або гарне навчання. Обдарованість однієї дитини викликає почуття суперництва в іншій;
- вимога батьків до однієї дитини постійно поступатися іншій. Як наслідок, у першій дитини посилюється почуття гніву та образи, а у другій - може з'явитися відчуття всюдозволеності та безкарності;
- одна дитина претендує на місце іншої. Наприклад, старша дитина хоче, щоб батьки не висували до неї такі високі вимоги і давали стільки ж свободи, скільки молодшій;
- батьківсько-дитячі коаліції в сім'ї. При конфлікті батьків, коли одна дитина стає на бік батька, а інша - на бік матері, і починають відчувати одна до одної ворожі почуття. Тобто, діти виявляють злість і гнів, які відчувають один до одного батько й мати.

Виокремимо психологічні побажання батькам щодо створення добрих стосунків між братами та сестрами та зниження почуття ревнощів між ними:

1. **Щиро сказати дітям:** "Я хочу, щоб ви одне для одного з дитинства і на все життя стали вірними друзями, щоб любили і розуміли один одного. Я хочу, щоб вам було радісно і цікаво серед близьких людей. Я хочу, щоб ви допомагали один одному не тільки, коли я скажу, а щоб ваше сердечко відчувало, коли потрібна допомога брату (сестрі). Тому ми з сьогоднішнього дня припиняємо бійки, погані слова і будемо вчитися допомагати один одному, дружити один з одним (краще це говорити, коли вся родина разом, наприклад, за обіднім столом).

Ця фраза дасть дітям зрозуміти, що в сім'ї з'явилися інші правила поведінки, яким важливо слідувати; для батьків брат і сестра не суперники, а команда друзів.

2. **Спілкування з дітьми:**

- знизити почуття ревності у дітей. Перед сном підійти до кожної дитини (важливо встановити для себе правило-ритуал перед сном заходити до дітей щодня). Важливо щиро сказати: "Я люблю вас однаково, ти для мене єдиний і неповторний, тому що такого як ти більше немає на всьому білому світі, і твоя молодша сестра (старший брат) для мене єдина (ий) і неповторна (ий), тому що вона (він) у нас одна така (один такий). Я хочу, щоб і для тебе вона (він) став любимою сестрою (любимим братом)". Діти сумніваються, що батьки можуть їх любити однаково, тому важливо зробити акцент на почерговості їх народження: "Я люблю тебе, як старшу дитину, а тебе, як молодшу дитину".

Ця фраза налаштує дитину на прийняття сестри (брата), розвиток у неї почуття любові до сестри (брата), усунення почуття ревності, коли діти думають, що батьки більше люблять її (його);

- хвалити за допомогу брату (сестрі), навіть найменшу; доброту; гру з братом (сестрою) тощо (хвалити дитину можна протягом дня після зробленого вчинку, але ВАЖЛИВО і перед сном, як підсумок дня).

Похвала для дитини, як дрова для багаття, дасть їй сили бути хорошою і наступного дня. Важливо також сказати: "Твій брат (сестра) теж сьогодні добре вів (вела) себе, а що ти помітив хорошого в його (її) поведінці?". Коли ви хвалите брата (сестру), то ви допомагаєте їм розвивати в собі добре ставлення до свого брата (сестри). Ви вчите дитину бачити в братові (сестрі) позитивні риси характеру, добрі вчинки в поведінці і, таким чином, дитина вчиться сприймати брата (сестру) не як суперника, а як друга;

- постійно проявляти любов словами "Я люблю тебе", тілесними контактами: гладити по голові, цілувати. Для емоційного благополуччя важливо одночасно проявляти любов до дітей: одну дитину погладити і відразу обняти іншу. Прояви любові знизять страх дитини, що її люблять менше;

- налаштовувати дитину на роль помічника, кажучи: "Допоможи мені виростити твого брата (сестру) щирою, доброю, турботливою людиною. Нехай твоя поведінка, твої вчинки будуть прикладом, як потрібно себе вести. Згоден мені допомагати?". Якщо дитина погодиться, то важливо не забувати, і щовечора хвалити її за поведінку, наприклад: "Молодець, що ти сьогодні приготував чай братові - ти своєю поведінкою вчии його бути добрим і турботливим, скоро брат приготує чай тобі".

Налаштування на роль помічника допомагає дітям змінювати свою поведінку, діти починають думати і брати відповідальність за свої вчинки, але

обов'язковою і важливою для них залишається похвала.

Сказати: "З сьогоднішнього дня в нашій дружній сім'ї нове правило - перед сном кожен має побажати один одному доброї ночі, поцілувати, якщо образив у цей день брата (сестру), попросити вибачення" (важливо, щоб ритуал діти виконували кожного дня разом з батьками, лише систематичне його виконання дасть хороші результати). Цей ритуал сприятиме розвитку почуття любові і добрих стосунків з братом (сестрою).

3. **Не порівнювати дітей.** Порівняння занижує самооцінку дитини, підштовхує її до думки, що "я погана і батьки більше люблять брата (сестру), ніж мене". Якщо ви хочете поліпшити поведінку або навчання дитини, то краще порівнювати результати дитини з її власними, наприклад, тиждень тому і зараз, при цьому потрібно робити акцент на успіхах, а не на недоліках.

4. **При кожній бійці, сварці між дітьми, бажано робити так:**

а) зупинити бійку, сварку без докорів і покарань;

б) доброзичливо сказати: "Будь-яка бійка, боротьба, війна - це зло. Тому ворожнечі уникаємо ЗАВЖДИ. У війні не буває правих. Воюємо, б'ємося - це значить, що неправі обидві сторони, треба шукати інший шлях";

в) серйозно і переконливо сказати кожній дитині в присутності іншої дитини, наприклад, спочатку синові: "Ти дуже хороший хлопчик. Не роби так. Бійка - це погано. Я не дозволяю тобі ображати сестру. Я дуже люблю твою сестру", потім сказати доньці: "Ти дуже гарна дівчинка. Не роби так. Бійка - це погано. Я не дозволяю тобі ображати брата. Я дуже люблю твого брата". Нехай попросять вибачення один у одного, не розбираючись, хто правий, а хто винен.

г) важливо вчити дітей самостійно вирішувати конфлікти. Коли виникає конфлікт, треба не визначати, хто правий, а хто винен, а допомогти дітям дізнатися про способи його вирішення. Бажано робити так:

- необхідно дати кожній дитині можливість висловити свою скаргу або образу, в той час як інша буде слухати. Важливо уточнити у кожної дитини, що саме їй неприємно в конфліктній ситуації, сказати про почуття дітей, наприклад: "Тобі було прикро, коли сестра сказала на тебе погане слово?", "Ти була зла, коли брат кинув твою ляльку на підлогу?";

- щоб переконатися, що кожен з дітей почув і зрозумів іншого, має сенс попросити їх по черзі розповісти про конфлікт з позиції свого брата (сестри), а також сказати, що брат (сестра) відчувають;

- необхідно попросити дітей сказати, в чому ж суть конфлікту;

- далі варто запропонувати їм разом пошукати вихід із ситуації. Батьки можуть допомогти скласти список способів вирішення конфлікту і вибрати ті, які будуть найбільш оптимальними;

д) припиняти скарги дітей один на одного. Якщо дитина приходить повідомити, наприклад, що сестра забруднила кофту фарбою, скажіть їй, що вас не цікавить, що робить сестра, але, якщо вона хоче розповісти вам про те, що сама зробила, ви уважно слухаєте. Дайте зрозуміти, що ви не допускаєте думки, що ваші діти будуть намагатися наговорювати один на одного. Однак переконайтеся, що діти

розуміють один важливий виняток з цього правила: якщо хто-небудь в небезпеці, або поранений, або робить боляче кому-небудь, тоді ви хочете почути про це негайно.

5. **Власний приклад.** Навчіть себе не грубити дітям і не принижувати їх злою, роздратованою інтонацією. Важливо стежити за інтонацією, з якою говоримо, за поведінкою. Діти дуже швидко наслідують поведінку батьків. Якщо батьки грублять дітям, потім ці грубі слова, грубе ставлення діти переносять в спілкування зі своїми братами (сестрами), однокласниками. Глузлива інтонація з сарказмом від батьків змушує дітей відчувати себе скривдженими і нелюбимими.

Основою розвитку гармонійної особистості дитини є самопочуття самих батьків, на думку педагога А.С.Макаренка. Якщо батьки отримують задоволення від життя, якщо вони радісні, щирі, щасливі разом - це кращі приклади для наслідування дітей.

6. **Вчити дітей поступатися один одному в проханнях** (обов'язково ввічливих). Пояснити на принципі дзеркала: як ти ставишся до брата (сестри), так і він (вона) вчиться ставитися до тебе й інших людей. Приберіть зі спілкування фразу: "Ти повинен, ти ж старший!". Перш, ніж вимагати, потрібно навчити як бути старшим, які обов'язки на старшому, хвалити за правильну поведінку "старшої дитини".

Для того, щоб знизити почуття ревності у старших дітей щодо того, що батьки більше часу приділяють малюкові, покажіть старшим їхні фотографії в дитячому віці і розкажіть, що вони теж вимагали багато уваги і турбот. Це допоможе їм зрозуміти, чому вам потрібно витратити так багато часу на малюка. Повідомте переваги старших дітей - вони ходять, говорять, одягаються, граються самі, ходять до школи. Це зробить їх поблажливо терплячими по відношенню до немовляти.

7. **Допомагати дітям працювати разом.** Придумайте ситуації спільної роботи, наприклад, діти можуть разом прибрати в квартирі (сестра - миє підлогу, брат пилює); сходити до магазину (сестра - купує продукти, брат - несе сумку); пограти з молодшим братом (сестрою). Потім похваліть обох: "Спасибі, мої любими помічники. Я бачу, що ви тепер команда і коли ви щось робите разом, то все у вас виходить просто чудово". Спільна робота і спільна похвала дасть можливість дітям відчути, що їх люблять однаково і вони не суперники, а команда помічників для батьків.

8. **Проводити спільний час разом з дітьми.** Кращий спосіб навчити дітей співпрацювати - проводити час разом з ними, піти в похід, до музею, парку, підготувати подарунки до дня народження однієї дитини разом з іншою. Весело і цікаво проведений час разом, спільні позитивні емоції міцніше об'єднують членів сім'ї між собою.

Для того, щоб мати можливість провести час з дітьми, батькам бажано ігнорувати безлад у домі. Набагато важливіше сісти і подивитися з вашими дітьми дитячу передачу, ніж пройтися з пилюсопом по килиму, важливіше піти всією сім'єю на прогулянку до парку, ніж півдня провести біля плити, готуючи обід з трьох страв. Обмежте домашню роботу найнеобхіднішим, одягайте дітей в одяг, що не вимагає прасування, готуйте прості страви. Організуйте старших дітей, як своїх помічників, для виконання таких обов'язків, як витирати пил,

накривати на стіл, мити посуд: спочатку допомоги від них буде менше, ніж помилок, але проявіть терпіння - і ви переконаєтеся в тому, що вони зможуть стати вам прекрасними помічниками.

9. **Задовольняти потреби дітей.** Для того, щоб діти не сварилися через іграшки, потрібно купувати їм комплекти. Поясніть дітям, що вони можуть обмінюватися іграшками. Важливо, щоб у сім'ї ставилися з повагою до потреби кожної дитини в її індивідуальному просторі і в її особистих речах. Важливо забезпечити кожну дитину її особистою зоною - це можуть бути особисті тумбочки або ящики столу, де вона буде зберігати найбільш дорогі для себе штучки, свої секрети. Має сенс ввести і підтримувати таке правило: "Перш ніж взяти річ, що належить іншому, треба попросити у нього дозволу". Якщо цього правила дотримуються дорослі в сім'ї, то правило швидко буде виконуватися дітьми. Це правило служить основою для добрих стосунків між дітьми.

Отже, доброзичливі стосунки між рідними братами і сестрами залежать від гармонійної атмосфери у сім'ї, позитивних взаємин батьків один з одним і з дітьми та від вміння батьків організувати дітей як команду друзів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дольто Ф. На стороне ребенка / Франсуаза Дольто. - М.: Аграф, 1997. - 528с.
2. Клайн В. Как подготовить ребенка к жизни/ Виктор Клайн. - М.: Прогресс, 1991. - 279с.
3. Козлова И.Е. Особенности сиблинговых отношений в двухдетных семьях [Электронный ресурс]/ И.Е.Козлова. - Режим доступа до ресурсу: <http://psystudy.ru/index.php/num/2010n4-12/345-kozlova12.html>
4. Леонидова Л.Б. Когда их двое/Л.Б.Леонидова. - М.: Знание, 1987. - 94 с.
5. Макаренко А. С. Книга для родителей: лекции о воспитании детей / Антон Семенович Макаренко. - М.: Правда, 1986. - 448 с.
6. Моница Г., Лютова Е. Проблемы маленького ребенка/ Галина Моница, Елена Лютова. - СПб.: Речь, 2002. - 181 с.
7. Николаева Т. Домашняя педагогика. Как без проблем и невротички вырастить прекрасных детей/ Т.Николаева. - М.: Николаев, 2006. - 160с.
8. Силина Е.А., Баландина Л.Л. Особенности взаимоотношений с сиблингами и сверстниками у детей из многодетных и однодетных семей [Электронный ресурс]/Е.А.Силина,Л.Л.Баландина. - Режим доступа до ресурсу:<http://psystudy.ru/index.php/num/2010n4-12/344-balandina-silina12.html>
9. Хоментаскас Г. Т. Использование детского рисунка для исследования внутрисемейных отношений / Г. Т. Хоментаскас // Вопросы психологии. - 1986. - № 1. - С. 165-171.
10. Хоментаскас Г. Т. Семья глазами ребенка / Гинтарас Теодорович Хоментаскас. - М.: Педагогика, 1989. - 160с. - (Кн. для родителей).
11. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер; [пер. с англ. С.Меленевская, Д.Викторова]. - СПб.: Питер, 2002. - 608 с. - (Серия "Мастера психологии").
12. Stocker C., Dunn J., Plomin R. Sibling relationships in childhood: links with child temperament, maternal behavior and family structure // Child Development. - 1989. - Vol. 60. - P. 715-727.

I. А.Машкаринець,

учитель української мови та літератури Голов'ятинської ЗОШ І-ІІІ ступенів Смілянської районної ради

МОВНІ НЕГАРАЗДИ НА ТЛІ ХВОРОБ СУСПІЛЬСТВА

До найкоштовніших надбань кожного народу належить мова. Тому й називаємо це надбання - рідна мова. Рідна, як мати, як Батьківщина, як усе найдорожче серцю. Мова - найбільший духовний скарб, у якому народ виявляє себе творцем, передає нащадкам свій досвід і мудрість, перемоги і славу, культуру і традиції, думи і сподівання. Рідним словом народ збагачує також світову культуру. Слово - наше повнокровне життя, невмируще джерело поступу, з якого мовець здобуває не тільки знання про навколишній світ, а й моральні і естетичні оцінки та уподобання народу.

Здійснюючи мандрівку містами України, любуючись краєвидами, історичними пам'ятками чи шедеврами мистецтва, складається враження, що, нарешті, настав час науково-технічного та інформаційно-наукового прогресу, про що ми читали в книжках. Здавалось, усе має бути добре, адже людський розум не стоїть на місці, а розвивається. І він мав нас навчити не жити спогадами про минуле, а сміливо і з надією йти в майбутнє. А вийшло навпаки: що далі просувається людство, тим складніше стає існування, тим більше люди деградують.

Зазвичай, від кількаразового повторення "цукор", у роті не посолодшає. Скільки разів ми не будемо повторювати, що українська мова калинова, солов'їна, державна, рідна, материнська, але в державних установах, торгівлі, сфері послуг та й просто на вулицях все ж продовжує тримати пріоритет російська мова. Чому ж ми, українці, зрікаємося і нехтуємо тим, що дала нам матінка-природа і Творець Всесвіту? Українська мова входить до переліку найрозвинутіших мов світу. То чому ж ми зневажаємо цим даром Божим? Що потрібно робити, щоб заблудлі діти поверталися в мовне лоно матері-України? Опишу свої міркування з цього питання.

Безумовно, значна частина з тих, хто розмовляє ще російською, знає й українську, тобто вони білінгвісти. Вони вважають, що московською їм легше висловити свої думки, що її краще сприймають співрозмовники, бо вона розвинутіша, сучасніша і т.д. А чому так сталося? Коли Московія "пробила вікно до Європи", розбудувала Північну столицю на українських кістках, ставила "на ноги" освіту, завдяки викладачам Острозької та Києво-Могилянської академії, то наших пращурів перетворювали на малоросів. Та й в радянські часи справи були не кращі, бо йшло загальне закабалення під егідою "наша адреса - радянський союз" й спільна для усіх мова - загальнодержавна, російська.

Запам'ятайте, що тільки державна мовна політика, виконання Закону про мови, дублювання фільмів українською мовою, повернення рідної мови в освіту, медицину, торгівлю, транспорт і т.д. -

гарантія того, що українська мова повернеться в своє історико-географічне русло.

Тим, хто планує перейти на спілкування українською, слід починати з малого - протриматись годину, дві чи більше. Потім переходити на україномовні дні та тижні. Не варто переживати за те, що інші можуть не зрозуміти. Українську знають усі, хто тут проживає тривалий час. Україномовні повинні допомагати своїм друзям, колегам та близьким переходити на спілкування українською. Домагатись, щоб у державних установах, сфері послуг з вами спілкувалися державною, що гарантують Конституція та Закон про мови.

Тільки так можна призупинити повзучу мовну окупацію України. Може, так ми повернемо рідну мову, яку в нас відняли і продовжують віднімати антиукраїнські сили. Розмови про те, що так склалося історично, пустопорожні. Джерелом збереження і розвитку російської мови є її історична батьківщина - Московія. І тільки держава Україна може гарантувати збереження української мови. І тільки ми, носії цієї мови, можемо передати її майбутнім поколінням. Досить бути наймитами мови у різного роду окупантів, холопами, бидлом, хохлами та малоросами у близьких і далеких сусідів.

Як розмовляєш, так і мислиш... Справді, помічено: хто як говорить, той так і думає. Коли весь активний запас слів дорослої людини можна вмістити коротким списком у шкільний зошит, а пасивний лексикон у неї такий бідний, що вона постійно недочуває на рідну мову, куди вже й помисляти їй про натхненну й високу працю ума і серця, плодами якої вона б могла ошчасливити свою родину, колег по професії, свій народ і весь світ. Їй - сердешній, небораці, безталаннику - годі виборсатися зі щоденних особистих бід і жаху самотності, з провалля психічних комплексів, псевдооцінок і непорозумінь. Їй не осягти широчіні набутого людством духу, краси і щему взаємин, злетів поезії і благородства.

Саме через вузькість і обмеженість мовної свідомості, у лексиконі заводяться "зайві" слова і вислови, що так просяться, щоб їх виправили. Їх ще називають суржиком, варваризмами, паразитами тощо. "Зайві" не відповідають традиційній нормі, яка саме і покликана забезпечити між людьми порозуміння, а отже, єдність етнічної та громадської спільноти. Комусь доводиться повсякчас лізти за кривеньким знаряддям думки до чужої кишені, перекладаючи крадькома у свою, бо у своїй нічого властивого не припасено. А слід би звернутися до цілющих джерел рідної мови і завести собі на всі випадки життя палату власного розуму - оте розмаїте багатство способів себе виразити, що його будь-хто знайде, прочитавши бодай з півсотні книжок українських літературних класиків. При бажанні для такої самоосвіти вистачить і року. А втім,

вік живи - вік учись. Це чужу мову можна опанувати за рік чи півроку, свою ж годиться залишити після себе у дітях та внуках як найцінніший скарб і своє безсмертя.

Велика біда настає, коли вже сам суржик гуртує спільноту супроти норми: забувається духовний досвід вервечки поколінь, а з ним пропадає і природна опірність суспільства до жорсткіших різновидів агресії ззовні, втрачається здатність протистояти поневоленню. Раби - німі. Парадокс полягає в тому, що всяк робить із себе раба сам. І скинути з себе пута німотності він може тільки сам, за власним бажанням, пізнавши смак свободи. Жодну кризу громада не переборє, якщо їй бракує культурної і морально-етичної стійкості та й просто ладу в орудних поняттях, втілених у СЛОВО. Шлях морального очищення пролягає теж через нього, через саме ставлення до мови як до єства особистості і душі народу.

Треба щодня працювати над своєю мовою, треба пройти з нею крізь пекло, чистилище і рай. Бо мова - це наше духовне здоров'я, це обрій нашого інтелекту й добробуту, це наша слава і гідність. Звичайно, наш лексикон є дзеркалом нашого буття. Криве чи рівне, воно, проте, ніколи не буває пасивним.

На превеликий жаль, і, як не дивно, знуцаються з української мови не тільки ті, хто говорить суржиком, а й ті, кому й сам Бог велів стояти на варті її чистоти й неухильного утвердження. Я, в першу чергу, маю на увазі працівників засобів масової інформації. Адже саме з їхньої подачі в мізки людей послідовно й настирливо втокмачують гірші зразки західно-діаспорської говірки, нахабно втискуються якісь архаїчні "неологізми" типу "летовища", "слухавки", "наразі" та їм подібні.

Запитується: чому слово "аеродром", яке широко застосовується в міжнародному вжитку, яке всім відоме й зрозуміле і є похідним від слів аероплан, аеропорт, аеродинаміка, раптом стало "летовищем"? Тоді, як же бути зі словами "автодром", "танкодром" та іншими подібними поняттями? Вони ж продовжують існувати в українській мові. Вихід із ситуації, правда, можна знайти, автодром назвати, наприклад, "їздилищем". Чим не знахідка? А танкодром - "гуркотилищем" чи "ревищем", вийде надзвичайно оригінально і ... смішно.

Гірку усмішку викликає винахід - "слухавка", яка все частіше утверджується тепер уже не тільки в устах новаторів-журналістів, а й у розмовах усе ширшого загалу. З якого дива всім відома телефонна трубка стала "слухавкою"? В такому разі, потрібно було вигадати щось розумніше, що точніше відображало б суть предмета, про який мовиться. Адже ми не лише слухаємо ту телефонну трубку, а й говоримо в неї. Отож, новаторам-неологістам потрібно було б згаданий предмет назвати "слухавкою-говорухівкою". Було б дохідливіше й ... веселіше.

Не можу обійти й широковживаного слова "маю". Як часто доводиться чути: "Я маю знати", "Я маю дати"... А чи знаєте ви, що з глибинної пори слово "маю" вживається в значенні "у мене є". Наприклад: "Я маю карі очі", "Я маю сестричку" тощо. Якщо ж мова ведеться про те, щоб щось знати, дати

або мати, то правильно було б говорити й писати: "Я хочу знати", "Я можу дати", "Я повинна мати" і т.п.

Цікаво, кому так не терпиться генетично модифікувати нарівні з картоплею рідну мову й людські душі? Передбачаю, що хтось може заперечити мені, мовляв, мова є живим організмом і стояти на місці аж ніяк не може. Згодна, мова є живим організмом. Але все живе гине, якщо в нього вливають занадто багато нового та ще й отруйного. Знуцання з материнської мови - непростимий гріх. Тож, бережімо рідну мову від половини та очищаймо нашу чисту криницю від наносного мулу й сміття. Давайте докладемо чимало зусиль для пізнання надбань народу, який творив їх упродовж сторіч, виборював право збагачувати світову культуру своїм словом, своєю відшліфованою до вершин мовної і музичної віртуозності піснею. Пізнання має початок, але не має кінця.

Кожне слово рідної мови має неповторну біографію. Воно може наповнюватися як ніжністю серця народу-мовотворця, так і ненавистю, гнівом до ворогів. Любов до України виявляється в любові до рідного слова. Ним треба дорожити, як честю матері, як совістю, як найвищими проявами народної моралі. Якщо людина байдужіє до рідної мови, то в її душі вмирають віковічні духовні надбання народу, народні ідеали і прагнення, краса рідної землі. Збайдужіння до свого народу і слова породжує збайдужіння до інших народів і мов. Людина стає без роду і племені, котиться перекотиполем у безодню бездуховності.

Тільки той, хто виплекав у своїй душі красу рідного слова, зможе проникнутись уявленнями народу про навколишній світ, його думами і почуттями, любов'ю і ніжністю, ненавистю і презирством. Водночас із мелодією рідного слова вливається в серце напруга думки і почуття, яку заніс народ у слово, вигранючи його протягом сторіч. Дбати про мову - це справа совісті сучасної людини, якщо вона громадянин і патріот, а не бюрократ і обиватель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко І. Хто вилікує українську мову? / І.Бондаренко // Сучасність. - 2008. - № 1-2. - С. 66-76.
2. Бородюк Н. Щоб рідне слово не вмирало / Н. Бородюк // Уряд. кур'єр. - 2010. - 20 лют. - С. 10.
3. Дроздов О. Мова - надто важлива річ, щоб довіряти її мовознавцям / О.Дроздов // Дзеркало тижня. - 2006. - 23 верес. - С. 16.
4. Жулинський М. Українська мова - дзеркало своєрідності народу / М.Жулинський // Уряд. кур'єр. - 2008. - 16 лют. - С. 8.
5. Крайній І. Аби нації не відібрало мову / І. Крайній // Україна молода. - 2010. - 23 лют. - С. 2.
6. Кушнір Л. Розмовляти українською не конституційно? / Л.Кушнір // Україна молода. - 2010. - 5 лют. - С. 2.
7. Лизанчук В. Без української мови, культури, духовності - не може бути української України / В. Лизанчук // Слово і час. - 2005. - № 2. - С. 3-11.
8. Лозинський А. Дещо про державну мову в Україні / А. Лозинський // Україна. - 2008. - № 11. - С. 46.
9. Пахолко О. Рідна мова: порохувати все / О. Пахолко // Експрес. - 2007. - 15-22 лют. - С. 14.

В. І. Комар,

учитель української мови і літератури Черкаської ЗОШ I- III ступенів №12 Черкаської міської ради;

Л. В. Яворська,

учитель світової літератури Черкаської ЗОШ I- III ступенів №12 Черкаської міської ради

СМІЮЧИСЬ, ГОВОРИТИ ПРАВДУ

РОЗРОБКА УРОКУ З ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ ДЛЯ УЧНІВ 6 КЛАСУ

Мета: дати уявлення учням про байку, ознайомити з історією, особливостями структури; розвивати пам'ять, образне мислення, вміння зіставляти твори; виховувати щирість, правдивість, доброту; на прикладі байок учити життєвої мудрості.

Тип: урок позакласного читання.

Вид: бінарний.

Цілі уроку: учні повинні знати зміст байок, визначених для позакласного читання.

Учні повинні вміти: називати байки, цікаві факти з життя байкаря, називати риси характеру та відтворювати їх за допомогою засобів інших видів мистецтва(живопис, театр, музика); висловлювати власне ставлення до прочитаного.

Обладнання: портрети байкарів, ілюстрації до творів, тексти байок, виставка книг, мультимедійна дошка, проектор.

Випереджувальні завдання: клас розділений на групи; кожна група отримала завдання.

Словникова робота

Байка - невеликий віршований або прозовий повчальний твір алегоричного змісту.

Мораль-основна повчальна думка байки, яка міститься на початку або в кінці твору.

Алегорія - спосіб художнього зображення одного явища, предмета чи істоти через інше.

Езопова мова - замасковане висловлювання думок з допомогою натяків із сатиричним наміром.

Байкар - автор байок.

Здається, байка просто бреше,

А насправді - ясну правду чеше

Л. Глібов

Хоч розповідь коротка й жартівлива,

Мета її ясна й правдива

Федр

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Мотивація навчальної діяльності.

"Мозковий штурм".

Бесіда.

- Що таке байка?
- Екскурс в історію байки.
- Це давній чи новітній літературний жанр?

Учитель. Байки відомі в Стародавній Греції. Батьком літературної байки називають Езопа(5-7 ст. до н.е.). Тому алегоричну мову називають "езоповою мовою".

- Як би ви розташували такі поняття: літературна байка, народна казка, народна байка, літературна байка?

- Яких байкарів знаєте?

Езоп → Федр → Бабрій → Авіан → Лафонтен → Г.Сковорода → Лессінг → Крилов → Глібов → Л.Толстой → Дем'ян Бєдний → С.Михалков → М.Годованець.

- Які ознаки вирізняють байку з-поміж інших жанрів?

У байках розповідається про тварин, які поведуться як люди. Художній прийом іносказання

зображення людських рис та характерів за допомогою образів тварин, рослин, явищ називають алегорією.

- Яка будова байки?(Оповідна частина і мораль).

2. Робота в групах.

Історія розвитку жанру байки.

1 група

Найвідомішим байкарем визнаний Езоп. Його байки написані прозою, відзначаються чіткістю, ясністю, простотою, дотепністю. Тому не дивно, що вони надто розповсюджувались по всьому світу, перероблялися впродовж багатьох століть, аж до наших днів. Із грецької літератури перейшли до сирійської, а далі - до арабської, вірменської, єврейської.

1-2 ст. Бабрій, переробляючи байки Езопа, надав їм поетичної форми.

У 1ст. було вперше здійснено переклад езопових байок латиною. Ним був Федр, який за новою традицією склав нові байки у віршах та уклав їх у збірку.

У 2,4 чи 5 ст. римський письменник Авіан написав 42 байки на зразок Федра та Бабрія.

3. Робота з портретом.

Езоп - байкар за долею своєю був рабом, а за родом - фригійцем із самої Фрігії. Зовнішність була потворною: живіт надутий, голова, що котел, кирпатий, брудний, шкіра темна, руки короткі, на спині горб, губи товсті - таке страховисько, що при зустрічі можна злякатися. А ще гірше - він був німим і зовсім не міг розмовляти.

Характеристика портрету І.Крилова.

До 10-ї річниці від смерті байкаря на кошти шанувальників спорудили у Літньому саду йому пам'ятник з написом: "Крилову. 1855.". Пам'ятник знаменитий скульптор Клодт зробив величним, але не уникнув гумору - байкар сидить в оточенні своїх персонажів і дивиться крізь Неву в далечінь. Проте Т.Шевченко вважав, що скульптор Клодт показав у постаті лише письменника для дітей, а не для дорослих.

Характеристика портрету Л.Глібова

Відкрите чоло свідчить про мудрість людини. А міцно стиснуті тонкі губи, виразне підборіддя, що трохи видається вперед, говорять про його мужній і стійкий характер. І дивні очі. Ніби добрі і лагідні, проте якісь далекі, без вогника. Немов вигаслі. Це очі людини, яка не бачить. Десь після 50 років почав сліпнути. Але перед нами талановитий ніжний поет-лірик, байкар, творець загадок - такий він - Дідусь Кенар.

4. Пошукова робота.

2 група. Історія розвитку байки

Найвидатнішим європейським байкарем 17ст. став Жан де Лафонтен.

18ст. теж було багатим на байки: Франк, Річч, Фелічі, Красицький - ось далеко не повний перелік видатних байкарів всього світу.

У 19ст. байки увійшли в моду. Світове визнання прийшло до Івана Андрійовича Крилова. Його байки (200) набули великої популярності. Крилов довів обробку цього жанру поезії до досконалості, і після цього жоден російський письменник не брався за складання байок.

3 група. Історія жанру байки.

Байка в її краших зразках має давню традицію в українській літературі. Зразки байок зустрічаються в шкільних підручниках 17-18ст. Митрофана Довгалевського, Феофана Прокоповича. Нову літературну байку в Україні започаткував Григорій Сковорода "Басні Харківські".

Петро Гулак-Артемівський, Левко Боровиковський, Євген Гребінка збагатили жанр байки. Т.Шевченко високо цінував байки Крилова, не раз згадував у повістях, листах. Самому Шевченку належить одна байка "Сичі"-перший вірш політичної байки в українській літературі. Із творчістю Л. Глібова пов'язують розквіт байки в Україні.

У ХХ ст. до байки зверталися Василь Блакитний, Микита Годованець, Павло Глазовий.

III. Робота з теми.

1. Аналіз байок Л.Глібова.

Учень. Коли я прочитав байку "Коник-стрибунець", то зрозумів, що людина повинна працювати, дбати про своє майбутнє, завтрашній день, не ледарювати, бо буде, як тому Коникю, що проспав усе літо, а тепер танцює "гопака на морозі".

Учениця. Я прочитала байку "Лебідь, Щука і Рак". Хочу зробити висновок - ніколи не буде толку, якщо немає злагожденості в роботі і кожен з гурту тягтиме до себе.

А в байці "Вовк та Ягня" автор говорить, що сильні та багаті люди не розуміють проблем слабких і бідних, часто принижують, а то й знищують їх. Черствість дуже погана риса характеру.

Читаючи байку "Муха і Бджола" у формі діалогу, автор змальовує Муху "ледащицею", розповідає про її безтурботне життя - буття. Це дармоїдка, нахабна, хвалькувата, зухвала. А Бджола - чесна, роботязка, скромна. Зранку до вечора вона в праці.

Байка "Жаба і Віл" розповідає про те, що слід жити так, як тобі призначено самою природою, тобто за заповідями Божими. Людині треба розраховувати на свої сили і не заміряти на те, чого не здатна зробити.

Байка "Синиця" висміює людей спесивих і хвалькуватих. Народ про них каже:

Не хвали сам себе, нехай тебе люди похвалять.

Не слова красять людину, а діла.

Не вір словам, а вір ділам.

Нічим ніколи не хвались, якщо не можеш - не берись.

Мораль байки "Чиж та Голуб" зрозуміла: не смійся над чужим горем, бо ніхто не знає, що його чекає у майбутньому; допоможи людині, яка потрапила в біду, тоді й ти можеш сподіватись на чийсь допису в скрутку хвилину.

Байка "Орачі й Муха" висміює людей, які люблять приписувати собі чужі чесноти, привласнювати не свої заслуги, видавати їх за власні. Про таких людей народ висловлюється:

Калина себе хвалить, що з медом добро.

Люблю роботу: годинами можу спостерігати, як хтось працює.

А ще у Глібова є акровірші, загадки. Читаючи їх, бачимо любов автора до дітей, утверджує ідеал людяності.

2. Робота в групах

На картках записані байки без повчального змісту. Завдання:

1. У чому схожі байки про Вовка, Ягня у викладі Езопа, Федра, Бабрія, Крилова, Глібова?

2. Кому, на вашу думку, вдалося найяскравіше передати мораль байки? Відповідь обґрунтуйте.

3. Якими рисами наділяють персонажів байки?

4. Подумайте, чому впродовж тисячоліть до цього сюжету звертаються різні письменники?

3. Завдання для літературознавців.

Ідейно-художній аналіз байок за планом.

1 група

Байка "Крук і Лисиця". Езоп
Байка "Ворона і Лисиця". І Крилов
Байка "Гава і Лисиця". Л.Глібов

2 група

Байка "Мурашка і Цикада". Езоп
Байка "Стрекоза и Муравей". І.Крилов
Байка "Коник-стрибунець". Л.Глібов

3 група

Байка "Вовк і Ягня". Езоп, І.Крилов, Л.Глібов

4 група

Байка "Лисиця й виноград" І.Крилов, Л.Глібов.

5 група

Байка "Лебідь, Щука й Рак" І.Крилов, Л.Глібов.

Запитання до груп:

- Що засуджує автор?
- Мораль.
- Які герої є носіями нових рис?
- Для чого висміювати недоліки людей?
- З якими власними недоліками боретесь ви?

Висновки

1. Опис і звірів, і людей.
2. Складається з двох частин: оповідної та моралі.
3. Алегорія як основний художній прийом.
4. Народність та афористичність мови.
5. Сатиричні сценки з персонажами.

4. Гра "Згадай, згадай..."

З якого твору ці слова і хто автор?

- Хоч як би виправдовувалось, я все одно тебе з'їм (Езоп "Вовк і Ягня").

- І вдень, і ввечері там соловей співав (Л.Глібов "Лисиця - жалібниця").

- Усе народ, як бачите, такий (Л.Глібов "Щука").

- На світі вже давно ведеться, Що нижчий перед вищим гнеться (Л.Глібов "Вовк та Ягня").

- Не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати. (Езоп "Мурашки та Цикада").

- О, Круче, коли б ти мав також розум, тобі більше не бракувало б нічого, щоб стати царем (Езоп "Крук і Лисиця").

5. Гра "Слово - не горобець".

- Ей, Вороно, знав я твого батька і твою матір: славні були люди! (раку)

А хоч би й пив, то шкоди в тім немає, бо я стою зовсім не там, де треба пити вам (ягнят)

- Як можна гріх такий зробити! Воно було б зовсім не диво, якби він їв собі м'ясо (ведмедю).

- Дозвольте і мені, панове, річ держать... (лисиці)

- Щоб бути музикою, потрібне тут уміння.

Та трохи тонших би ушей... (солов'ю)

- Голубко, гарна ж ти яка!

Ну й шийка в тебе, а очі! (лисиці)

6. Побудьмо байкарями.

Письменник М.Є.Салтиков-Щедрін "езопівською мовою називав ту особливу манеру алегоричного викладу, яку письменникам доводилось застосовувати для того, щоб обійти царську цензуру. Тепер цей вислів уживають для позначення мови, сповненої натяків, замовчувань, алегорій.

Колись в Україні 16-18ст. писання байок на запозичений сюжет було в школах традицією, як і писання вірша на задану тему. Ця традиція прийшла з предметів у наших давніх навчальних закладах. Пропонуємо вам побути байкарями.

До запропонованої "моралі" скласти невеликий власний сюжет. Час - до 10хв.

Наприклад:

Ми й між людьми чимало знаєм

Брехливих прихвоснів таких;

Вертаються скрізь, щоб бачили і їх:

І ми, мов, тут - турбуємось і дбаєм (Л.Глібов "Орачі і муха")

ЗЖИТТЯ ГОРОБЦІВ ЗІСТРИХИ

У маленькому гнізді жили Горобці: Мати, Тато, Син. Як тільки пригріло сонце, Синочок заявив, що йому вже досить сидіти в гнізді, а треба йти у світ та й розуму набиратися. Батьки ж застерігали, щоб він був обережний, бо в світі можна такого набратися, що вони потім і не влізнуть свого Сина. Проїшло два місяці і Горобець повернувся до батьків. Він відразу почав верещати на весь двір, що розкаже батькам, де був і яких друзів собі надбає. А батьки були мудрим Горобцями, та й кажуть, що нехай мине кілька днів і вони самі розкажуть йому, з ким він водився. Проїшло кілька днів і тато-горобець посадив коло себе свого Сина та й почав йому розказувати. "Так от синочку, - каже батько. Був ти у Пугача, бо кожної ночі ти сам не спиши і нам не даєш. Ще й очі витріщаєш та й "пугу" казати навчився. Комах ти вже не ловиш на льоту, бо лазиш по стовбурах та б'єшся дзьобом, як дятел, у якого ти був, а вчора ми бачили, що ти як качка плавати намагався в калюжі".

Мораль, синочку, тут така: з ким поведешся, того й наберешся, але дивись, щоб з тебе інші горобці не сміялись.

Д. Спаських

КІТ ЛИСИЦЯ

Якось лисиця сметану купила та додому принесла. Відма з нею Кіт жив, рудий та хитрий.

Захотів Кіт сметану скуштувати, але Лисиця не давала йому їсти її. От кіт і задумав хитрість: дочекався доки Лисиця зайде на кухню, ліг на підлогу і почав качатись по підлозі.

Зайшовши до будинку, Лисиця сплеснула в долоні:

- Ой, що ж з тобою сталося Котику?

- Це, - каже Кіт, - це страшна хвороба, вона в котів буває лише раз у житті.

- А від цієї хвороби є якісь ліки? - тривожно питає Лиска.

- Ліки то є, але тобі буде шкода ...

- Мені для тебе нічого не шкода, - плачучи відповідає Лиска, - що ж то за ліки? Я все зроблю, все на світі, тільки скажи, що ж то за ліки ?!

- Ліки від цієї хвороби ... - зупиняється Кіт, - лише одні - сметана.

- Так, так звичайно, - відказує Лиска, - тримай.

Віддала дурна Лисиця йому сметану, бачить, Кіт очима хитро, так, дивиться. Зрозуміла все відразу Лисиця: забрала у Кота сметану й почала його сварити:

- Як тобі не соромно, цю сметану я принесла нам на вечерю, ми б з тобою нею разом ласували. Ех ти - зітхнула Лисиця, - не отримавши ти нічого в мете тепер!

Мораль байки така: не слід обманювати і красти, це погано і Вас все одно потім викриють.

Н.Калиновська

Копись у лісі трапилась пригода.

"Яка?" - питає мене, а я вам відповідь: "Повчальна. !"Зараз розповім ...

Йшла Лисичка, хизувалась перед звірами лісовими, а назустріч їй їжачок маленький.

- Привіт! - каже йому голодна Лисичка.

- Привіт!

- А давай, якщо я тебе наздожену, то з'їм!

- Ні!

- Чому? Злякався?

- Ні, з чого ти це узяла?

Тоді давай! Згода?

- Гарзд!

І їжачок помчав уперед, а Лисичка його наздогнала і з'їла.

Байка вчить тому, що потрібно мати свою особисту думку.

Д.Задихина

7. Майстри інсценізації (переказ від першої особи).

8. Майстри пензля (конкурс малюнків).

9. Числовий кросворд.

16	8	1	19	10	18	6	17	22	7	1	20	21	1	25
9	4	2	6	10	2	25	7	4	3	11	3	22		

1	25	6	9	4	1	12	8	15	23	14	5	8	4	5
29	9	4	1	12	8	5	25	13	3	11	3	24		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
А	О	Е	Р	У	С	Б	Д	П	Т	Ш	В	Ч	М	І

16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
3	Я	Ь	Є	Й	К	,	.	-	«»

("Здається, байка просто бреше, А справді - правду мудру чеше")

IV. Систематизація знань, умінь, навичок.

Учитель. Сьогодні ми отримали ще один урок від байки: боротися з недоліками та вадами можна гострою та влучною зброєю-сміхом.

Афоризми про байку

- Правда в байці-як світло в кімнаті.
- Байка без фантазії - птах без крил.
- Байкар імені не називає, а кожен, читаючи байку, себе впізнає, коли про нього йдеться.
- Пиши так, байкаря, щоб творити прислів'я, які б стали народними.
- І свиня в байці теж людина.
- Умій слухати народ-тему матимеш і його душу знатимеш.

Рефлексія результатів.

1. Ілюстративний диктант (усно). Можна підібрати різноманітні ілюстрації до байок.

Учні називають байки, яким відповідають ілюстрації.

2. Літературна гра "З'єднай пари".

"Дві бочки" Чия сила, того й правда
"Лебідь, Щука і Рак" Зима питає, де літо було
"Синиця"

Голосний, як дзвін, а дурний, як довбня

"Вовк та Ягня"

Не слова красять людину, а добрі діла

"Коник-стрибунець" Берись дружно, не буде суцужно

V. Підсумок.

Метод "Мікрофон". Діти висловлюють власні враження щодо уроку.

1. У світі чимало зла. Не слід сподіватися на те, що погана людина може змінитися, вона може лише приховати свою сутність.

2. Нерідко згубним для людини є її пристрасті. Найнебезпечніша з них-жадібність, за нею йдуть марнославство, ласолюбство, заздрість, наївність. Людина, яка стала жертвою пристрастей, поводитьсь нерозсудливо і робить помилки, які призводять до лиха.

3. Треба радіти тому, що маєш у житті, необхідно уміти вдовольнятися тим.

VI. Домашнє завдання. Написати твір з теми "Правда в байці-як світло в кімнаті".

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байки: Навчальний посібник / [Упоряд. Н.О. Будна, В.І. Паронова] - Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2006. - 96 с.
2. Богдан Л.С., Крячек Н.Ю., Шторлін В.В. Зарубіжна література. 6 клас. Книга для вчителя / За заг. Ред. Є.В. Волощук. - К.: Генеза, 2007. - 328 с.
3. Глібов Л.І. Котилася тарілочка: Вірші і загадки. / Л.І. Глібов. - К.: Веселка, 1989. - 14 с.: іл.
4. Зарудня І.О. Міфи та байки на уроках зарубіжної літератури. 5-6 кл. / І.О. Зарудня. - Тернопіль: Мандрівець, 2005. - 76 с.
5. Мовчун А.Л. Глібов та його твори у шкільному вивченні / А.Л. Мовчун // Дивослово.-2000.- №2.- С. 44-50.
6. Ходанич Л. Феномен Л.Глібова / Л. Ходанич // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк.-2002-№1-2 - С. 48.
7. Хропко П. Національна основа творчості Л.Глібова / П. Хропко // Дивослово.-2002-№3.-С.55.
8. Холдана Ю.А. Зарубіжна література. 6 клас: Книга для вчителя. - Тернопіль: Мандрівець, 2009.-400 с.

Л.М.Чабанюк,

заступник директора з навчально-виховної роботи Легедзинської ЗОШ I-III ступенів Тальнівської районної ради;

А.І.Сокальський,

учитель географії Легедзинської ЗОШ I-III ступенів Тальнівської районної ради

ШКІЛЬНЕ РОЗВИВАЛЬНО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ДИТЯЧИХ ОБДАРОВАНИЙ

*Пізнай свій край, себе, свій рід,
свій нарід, свою землю - і ти
побачиш свій шлях у житті.*

Г.Сковорода

Кожна дитина по-своєму неповторна і талановита. Численні дослідження показують, що із задатками обдарованості, здатністю до ефективною плідної діяльності народжується кожна психічно нормальна людина. А ось спрямованість і рівень обдарованості різні. Для того, щоб кинуте в землю зерно стало колоссям, потрібні певні умови, а саме склад і вологість ґрунту, сприятлива погода, так і здібності людини - це ті властивості людини, які допомагають здобувати знання і вміння, а чи стануть вони запорукою творчого розв'язання проблем залежить від безлічі умов. Однією з найважливіших умов є середовище, в якому живе, розвивається дитина та формує кожна особистість своє "я".

На нашу думку, саме школа повинна створити таке розвивальне середовище. Але воно не може бути ізольованим від життя (сім'ї, села, району, області, країни), не повинне підлаштовуватися під нього, а навпаки перетворювати світ, що оточує особистість, робити його кращим і досконалішим. Шкільне розвивальне середовище має бути організоване так, аби спонукати дитину до виконання активних дій відповідно до її життєвого ритму, фізичних та психічних можливостей. На думку видатних педагогів, середовище, в якому виховуються діти, повинно стимулювати учнів до діяльності, підтримувати їх у навчально-виховному процесі. Як зазначає Т. Михальчук, у ньому мають панувати свобода, порядок, реальність, природність, естетичність, і воно є важливою умовою ефективною підготовки дитини до майбутнього самостійного життя. Саме таке розвивально-виховне середовище створене в Легедзинській школі I-III ступенів Тальнівського району.

Воно є початковим і завершальним етапом у системі роботи закладу щодо розвитку обдарованих школярів та забезпечує виявлення, розвиток здібностей і самореалізацію юної особистості.

У його формуванні беруть участь учні, вчителі, батьки, жителі села, гості. Ми розуміємо, що в невеличкій сільській школі, де середня наповнюваність класів 5-6 осіб, не можуть всі діти мати задатки інтелектуальної обдарованості. Тому ми створюємо умови, коли виявляються і

розвиваються різні види здібностей в залежності від індивідуальності дитини.

Для того, щоб особистість прагнула відкрити свої таланти і постійно саморозвиватися, необхідна сильна мотивація. Найкращим мотивом є мрія, яка виникає в дитини, вчителя чи батька, і підхоплюється всім шкільним колективом. "Школа - це постійне об'єднання маленьких громадян навколо єдиної мрії, щоразу нової, щоразу захоплюючої і "здійсненої", - так вважав О.Захаренко. Мрії дитини є внутрішнім стимулом для її розвитку.

Саме мрії є основним дороговказом розвитку розвивального середовища в Легедзинській школі, які перетворюються згодом у захоплюючі, одухотворені та значимі проекти, серед них:

- кіностудія "Мальва" та зйомки художнього українського історичного кіно;
- танцювальний колектив "Візерунок" та постановка хореографічної вистави "Лісова пісня";
- розкопки та відродження з Державним історико-культурним заповідником "Трипільська культура" трипільських жителів;
- відродження народних традицій, свят, обрядів(весілля, "Івана Купала", толоки);
- проведення майстер-класів з визначними митцями;
- залучення до співпраці науковців, успішних та видатних людей з усього світу;
- освоєння давніх народних ремесел;
- створення "Дитячої країни мрій";
- збереження навколишнього середовища та надання "другого життя" речам(відходам).

Ці проекти не завершуються із закінченням, а розвиваються на щоразу вищому рівні і стають основою виховного середовища закладу. Вони приваблюють, залучають до участі кращих людей села, району, України і світу. Встановлюють перед дітьми такі високі духовні та моральні планки, які залишаються мірою цінностей у подальшому житті. Вони стимулюють і захоплюють не тільки на досягнення результату, але й на участь і спробу.

Знаходити обдарованих та здібних дітей - талант, вміння їх виховувати - мистецтво. І це зможе зробити тільки обдарований, творчий учитель. Саме такими є вчителі нашої школи, які створюють для

учнів цікаве, яскраве, творче середовище, сповнене важливих і серйозних справ, незабутніх подій, цікавих зустрічей з неординарними особистостями, життя, в якому активним учасником є кожна дитина.

Вони допомагають своїм учням стати успішними, надають можливість кожному вихованцеві відчувати радість від досягнення успіху, віри у власні сили, створюють такі умови, за яких з'являється можливість досягти результатів і пережити задоволення від досягнутого, таке середовище, яке допомагає сформувати силу волі, мотивувати і навчити працювати, підштовхнути до самореалізації.

Пошук дитячих здібностей у школі відбувається з допомогою тестування, анкетування, спостереження за школярами під час проведення уроків, виховних заходів, у процесі розробки та впровадження проєктів, втілення мрій, за результатами участі в конкурсах, олімпіадах, під час роботи гуртків, майстер-класів, пошукової та наукової діяльності, екскурсій. Проводимо співбесіди з батьками, з 1 класу відслідковуємо навчання учнів, участь у різноманітних заходах. Важливу роль у виявленні здібностей дітей відіграють класні керівники та психолог. Створені картки обдарованих дитини, які веде кожний класовод, класний керівник. Починаємо дослідження з дитячого садочка, потім школа, навчання в ВНЗ і робота. Класовод разом із вихователем визначає зародження здібностей дитини і заносить до картки. Дитячий садочок ми залучаємо до нашого середовища: участь у зйомках фільмів, проведення майстер-класів, лялькові вистави, виготовлення подарунків власними руками.

Для розробки системи пошуку здібностей шкільним психологом підбрано спеціальний комплекс психодіагностичних методик. Класні керівники використовують результати досліджень для розподілу обов'язків учнів у класі, планування роботи, створення умов з метою повного розкриття потенціалу школярів. Батькам надається інформація про здібності дітей та рекомендації щодо роботи з ними в сім'ї.

Дієвим засобом формування громадянської активності підрастаючого покоління та, відповідно, розвитку соціальної обдарованості стала у закладі діяльність органів учнівського самоврядування. Вся робота колективу проходить під гаслом "Школа - наш дім, а ми - господарі в ньому". Учнівське самоврядування має чітку структуру, спонукає школярів до активної діяльності, вимагає самостійно і свідомо накреслювати завдання та шляхи їх реалізації, вчить приймати рішення, аналізувати, порівнювати, нести відповідальність за свої дії. Діти не є пасивними спостерігачами всього навчально-виховного процесу в школі, а разом з педагогічним колективом беруть участь у вирішенні всіх життєвих проблем навчального закладу. Головне - дитина бачить результат своєї роботи. Це приносить їй усвідомлення важливості виконаного нею завдання, відчуття успіху, що, у свою чергу, виховує позитивну самооцінку, почуття впевненості в собі, довіру до людей.

Системна робота педагогічних працівників щодо створення розвивального середовища дала можливість школі займати щороку призові місця в районному конкурсі "Школа року". У 2010 році заклад був учасником Другої Національної виставки - презентації "Інноватика в сучасній освіті" і нагороджений дипломом за активну участь в освітній інноваційній діяльності, а в 2011 році за участь у Міжнародній виставці "Сучасний навчальний заклад - 2011" отримав срібну медаль у номінації "Упровадження у навчальний процес

середнього освітнього закладу інноваційних педагогічних технологій", у 2013 році - третє місце на Всеукраїнському конкурсі "Первоцвіт". У травні 2013 року школа брала участь у зустрічі українських та польських вчителів у місті Львові з метою налагодження відносин, обміну молоддю.

Важливу роль у функціонуванні розвивально-виховного середовища відіграє профільне та допрофільне навчання (три роки школа працює за географічним профілем).

Створенню розвивально-виховного середовища допомагає співпраця з районним будинком дітей та юнацтва, на базі якого працюють два гуртки: кіностудія "Мальва" (керівник Кулик М.П.), "Народна іграшка" (керівник Собкович О.Д.). У листопаді 2011 року в школі було проведено обласний семінар директорів та методистів позашкільних закладів "РБДЮ як центр творчості, профільного навчання та особистісного зростання".

Презентували роботу закладу на обласному семінарі "Інноваційна діяльність загальноосвітнього навчального закладу", Міжнародному фестивалі інновацій у місті Черкасах. Школа є активним учасником Міжнародного проєкту "Уроки для стійкого розвитку". Систему екологічного проєкту "Екокрай" презентували на обласній конференції "Стійкий розвиток - в дії" в м. Черкасах, Міжнародній конференції щодо стійкого розвитку в м. Києві.

Налагоджена тісна співпраця з Уманським державним педагогічним університетом ім. П.Тичини, Уманським університетом садівництва, Уманським педагогічним коледжем, районним методичним кабінетом. На базі школи проводилися виїзні засідання кафедри початкової освіти, природничих наук, українознавства Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. У січні 2012 р. на базі шкільного методичного кабінету проведено виїзне засідання кафедри української літератури та народознавства УДПУ ім.П.Тичини, на якому розглядалися питання впровадження українознавства та народознавства під час вивчення шкільних дисциплін, позакласній та позашкільній роботі.

До школи приїжджають учителі зі шкіл Тальнівського, Уманського, Маньківського, Монастирищенського, Лисянського районів, колеги з Кіровоградської, Київської області та м. Києва. Проходять зустрічі із педагогічним колективом, гості знайомляться із досвідом роботи школи.

За останні три роки змінилася динаміка вступу наших випускників до ВНЗ. Якщо в 2012-2008 н.р. та 2008-2009 н.р. із 18 випускників лише 11 осіб стали студентами ВНЗ, що становить 61%, то, починаючи з 2009-2010 н.р., всі випускники 100% стають студентами ВНЗ, вступаючи на державну форму навчання. Вважаємо, що важливу роль у цьому відіграє ЗНО, яке дає шанс сільським дітям навчатися в престижних ВНЗ і обрати таку професію, про яку вони мріяли.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Голубева Е.А. Здібності й індивідуальність / Е.А.Голубева. - М.: Прометей, 1993. - С.150.
2. Кузьменко Л.А. Форми і методи роботи з обдарованими дітьми / Л.А. Кузьменко // Обдарована дитина. - 2010. - №10. - С.60-66.
3. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В.О. Моляко // Обдарована дитина. - 1998. - №1. - С.3-5.
4. Хоменко З. Психологічні особливості роботи з обдарованими дітьми / З.Хоменко // Обдарована дитина. - 2008. - №3. - С.26.

I.M.Тертична,

учитель української мови і літератури Руськополянської
ЗОШ I-III ступенів №1 Черкаської районної ради

МИКОЛА НЕГОДА. ІСТОРИЧНА ДРАМА "ГЕТЬМАН"

РОЗРОБКА УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 11 КЛАС

Мета уроку: ознайомити школярів з життєвим і творчим шляхом письменника, творчою манерою, розглянути ідейно-художню палітру твору, поєднання історичної правди та вимислу; розвивати мислення, пам'ять, уяву, усне і писемне мовлення; виховувати патріотичні почуття, відповідальність за свої дії та вчинки.

Тип уроку: урок-бесіда.

Обладнання: портрет письменника, виставка його творів, ілюстрації до драми, географічна карта України, комп'ютер.

Хід уроку

I сміх, і гріх... I слава, й поговорі ідуть... слідом...
Микола Негода

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

III. Оголошення теми, мети, завдань уроку.

- Повідомлення учнів про лауреатів Симоненківської премії.

- Перегляд презентації про Миколу Негуду.
- Робота з географічною картою (показати на карті України місця, пов'язані з життям митця).

- Доповнення учителя і учнів про письменника.
- Перегляд ілюстрацій до твору.
- Робота з текстом драми "Гетьман".

Слово вчителя. У драмі Миколи Негоди розповідається про історичні події в Україні 1648 - 57 років. Перед автором постало непросте завдання: поєднати вимисел з відомими історичними фактами. Це завдання нелегке, бо трактовка подій того часу істориками далеко неоднозначна. Розуміючи свою відповідальність, автор п'єси зумів уникнути прямих відповідей там, де історія ще не розставила крапки над "і". Складна ситуація в Україні за часів Богдана Хмельницького показана в п'єсі з усією очевидністю. А якою ж була ця ситуація, розкажуть нам учні.

- **Повідомлення учнів про події в Україні 1648 - 57 років.**

Учень 1. Січень - листопад 1648 - низка блискучих перемог зрушила все українське суспільство, це мобілізувало широку підтримку для Хмельницького і перетворило суто козацьке повстання на загальноукраїнський антипольський рух. 21.01.1648 Хмельницький на чолі невеликого загону реєстрових і запорізьких козаків напав на польську залозу на острові Базавлук (на Дніпрі) і знищив її. Це звільнило Запорізьку Січ від польського контролю, притягнуло запорожців на бік Хмельницького, обраного гетьманом. Для того, щоб ліквідувати повстання, у квітні 1648 уряд Речі Посполитої вислав 30 000 війська проти Хмельницького. Не сподіваючись на труднощі, польські полководці - Великий гетьман М. Потоцький і польський гетьман М.Калиновський - поділили свої сили. Це була велика тактична помилка. Після тих перемог по всій Україні розгорілася війна між українськими козацько-селянськими і польськими шляхетськими загонами. Жорстокі бої відбулися на Правобережжі влітку 1648 між загонами полковника М.Кривоноса і шляхетськими частинами під проводом князя Я.Вишневецького.

Учень 2. Квітень - серпень 1649. У Хмельницького наріла думка цілком відірвати Україну від Польщі, але хоч він здобув дальші перемоги, проте не міг остаточно розгромити ворога. Кампанія закінчилася Зборівською угодою, якою не були задоволені обидві сторони.

Серпень 1650 - вересень 1651. Тоді міжнародні сили почали відігравати більшу роль в українсько-польському конфлікті. Також козаки зазнали перших військових поразок, які змусили їх відступити з позицій, котрі вони здобули за попередніх років. Влітку 1650 і українці й поляки намагалися ізолювати одні одних дипломатично. Польські дипломати перестерігали Москву перед козаками і перетягнули на свій бік Василя Лупула, господаря Молдови. Хмельницький посилив свої зв'язки з кримськими татарами. Щоб запобігти поширенню польських впливів у Молдові, Хмельницький у серпні 1650 вислав велике козацько-татарське військо в Молдову і примусив Василя Лупула підписати договір та обіцяти віддати заміж доньку Розанду за свого сина Тимоша.

Учень 3. Весна 1652 - зима 1653. Хоч козаки здобували далі деякі перемоги над поляками, з'явилися ознаки ослаблення і зневіри, і Хмельницький покладав щораз більшу надію на зовнішню допомогу. 1651 - 52 він посилив зв'язки з кримськими татарами й Оттоманською Портою. Центром його уваги була Молдова. Одруження Тимоша і Розанди мало забезпечити союз України з Молдовою, а далі з Туреччиною і Кримським Ханатом. Хмельницький вислав Тимоша навесні 1652 з великим козацько-татарським військом до Молдови. Під Батою 2 червня 1652 відбувся бій з 30-тисячним польським військом, з якого Хмельницький, що прийшов синові на допомогу, вийшов з блискучою перемогою, і в серпні 1652 Тимош побрався з Розандою. Але навесні 1653 молдовські бояри, підтримані Валахією і Семигородом, повстали проти Лупула і козаків, а у вересні Тимош загинув, обороняючи Сучаву. Смерть гетьманича 15 вересня 1653 поклала кінець молдовській орієнтації Хмельницького. Тим часом в Україні знову розгорілася війна. Велике 80-тисячне польське військо наступило на Поділля, але було оточене об'єднаними силами козаків і кримських татар під Жванцем на початку грудня 1653. Та у вирішальний момент кримці знову погодилися з поляками, без згоди українського союзника, і Хмельницький мусив замиритися з поляками на основі Зборівського договору 1649. Ця нова татарська зрада примусила гетьмана до рішучої зміни орієнтації.

Учень 4. Майже від початку повстання Хмельницький утримував дипломатичні зв'язки з Московією, але цар Олексій Михайлович уникав підтримки повстання, бо це означало б війну Москви з Річчю Посполитою. Проте польські поразки в Україні і загроза, що Хмельницький визнає зверхність Оттоманської Порти, заохотили Москву до нових переговорів з гетьманом (1653), які закінчилися укладенням так званої Переяславської угоди (у січні - березні 1654), у ході якої були підписані Березневі статті. За цими статтями Україна визнала протекторат

московського царя, зберігаючи свою цілковиту автономію і діставала військово-політичну допомогу Москви проти Польщі.

Літо 1654 - осінь 1655. На цей час з'єднані українсько-московські сили перейшли в наступ проти Польщі і досягли чималих успіхів. Головні бої тоді точилися на Правобережжі, Білорусі й Західній Україні. Улітку 1654 московське військо (25000) і 20 000 козаків під проводом І. Золотаренка повели наступ на Білорусь і зайняли Смоленськ, а 1655, продовжуючи наступ, у липні заволоділи Вільною. Хмельницький і московський полководець В. Шереметев, на чолі 70 000 українсько-московського війська, пішли назустріч ворогові й 29 січня 1655 відбувся тяжкий, але не вирішальний бій біля Охматова. Навесні того ж року українсько-московські сили перейшли в наступ на західноукраїнських землях і наприкінці вересня облягли Львів, але у жовтні, коли кримчани, що тоді стали союзниками Речі Посполитої, прийшли полякам на допомогу, відступили на схід.

Учень 5. Осінь 1656 - літо 1657. Розчарування Хмельницького москвинами зростає, і він шукає інших союзників для боротьби з Річчю Посполитою. Війна Речі Посполитої з козаками й Москвою дала шведському королеві Карлові X Густавові нагоду зайняти влітку 1655 північні частини Польщі і Литви. Стурбована поширенням шведської сили, Москва уклала з поляками Віленське перемир'я (24 жовтня 1656) і разом з ними виступила війною проти Швеції. Український уряд, посли якого не були допущені до переговорів, був дуже обурений Віленською угодою. Тому в жовтні 1656, ігноруючи протести Москви, Хмельницький вступив у ширшу коаліцію з Швецією, Семигородом, Бранденбургом, а почасти з Молдавією і Валахією, метою якої був поділ Речі Посполитої. Гетьмана у тій коаліції найбільше цікавило те, що вона давала йому можливість зайняти західноукраїнські землі та з'єднати їх з Правобережною Україною.

Слово вчителя. Поляки, татари, росіяни, і між ними драматична постать гетьмана. ...Болісно відчуває Богдан Хмельницький свою відповідальність за кожне прийняте рішення: адже за цим - доля улюбленої батьківщини. Постать гетьмана виписана автором опукло: з одного боку, це державний діяч, а з іншого - жива людина, котра діє, помиляється, кохає, страждає.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Робота за текстом

1. До кого звертається автор у передмові до п'єси "Гетьман"?

/"Читачу мій, заглибся й зрозумій: за Україну ще триває бій, - народжується воля в боротьбі між можновладцями, в парламентах, в тобі."/

2. Назвіть у творі історичних та вигаданих персонажів.

/Історичні - Богдан Хмельницький, Максим Кривоніс, Тиміш, Гелена, Іслам-гірей; вигадані - Лаврін, Василина, кобзар з поводирем, шинкар та інші /.

3. Поясніть, як за людиною можуть одночасно йти слава, поговор і гріх.

4. Як характеризують Б. Хмельницького його соратники?

/ Лаврін: "Натуру має Хмель не бездогану..."

Кобзар: "Гей, Богдане, грізний муже,

Славний наш гетьмане.

Твою силу не подужа

Панство препогане".

Іванець (з лукавством):

" Хвалу велику воздають.

Пісні про тебе

кобзарі складають,

На всіх шляхах співають..."

"Немов не сам ти,

А тобою керує ляхка-шлюха..."

та самці, котрі її оточують..."

Адам: "Твій батько мужній і хоробрий..."

Тиміш: "Я батькові передав: не довіряйся хану.

Та він а чи оглухнув, чи осліп..."/

5. Чи усвідомлює Богдан, яку вагу мають прийняті ним рішення?

6. В чому вбачає сенс свого гетьманування?

/ Богдан : "...ліпше мир, аніж кровопролиття.

Я водив вас у походи

за правду й волю, не заради мсти.

Волю поріднити всі народи,

а завиню - народе мій, прости!"/

7. Чи має право державний діяч на особисте життя?

8. Які вимоги до його обраниці?

9. Чи справді Гелена кохає Богдана?

/ Гелена : " Кінчай ці війни. В славі поживи!"

Приборкай серце гнівне та шалене.

Приймай дари з Стамбула і Москви.

Вези мене на Переяслав, Київ.

Люби мене й лови щасливу мить.

Нехай мані слугують гнучкоші.

В розкішному палаці хочу жить!"

" Піду за нього ради одного:

щоб всі мужчини повзали круг мене,

подолу доторкалися мого!

Щоб той лише торкався мого тіла,

Кого сама захочу цілувать.

О, стільки я приниження стерпіла,

Що хочу панувати і кохать!

" Бо я люблю...вуста твої веселі,

Хоч ти буркун, хвастун і вередун.

Хотіла помогти, пораду дать."/

10. Чи відчуває цю фальш Тиміш, син Богдана?

11. Як Гелена ставиться до Тимоша?

/ Гелена : "Як глипне - аж мороз іде по шкірі.

У зорі - холод, зненависть і злість..."

Гелена про Тимоша: "А ти - щеня диявольське й скажене,

Як люто я ненавиджу тебе!"/

12. У чому особиста трагедія Богдана?

13. Що ви можете порадити йому як людині і гетьману?

14. Дайте характеристику мові твору.

Учитель. Дійсно, мова образна і різноманітна. Це не просто у віршованому творі. Микола Негода - гарний поет, його вірш ллється вільно, невимушено. Кожний персонаж має свою мовну характеристику - живу, реалістичну. Велику увагу приділяє автор рівню освіти Хмельницького і Кривоноса: їх діалог щедро насичений латинськими фразами.

Успіх автора твору і в тому, що він розробив психологічну характеристику героїв. Тому вони вийшли повнокровними, з усіма протиріччями, властивими живим людям. До таких постатей належить насамперед Тиміш, який водночас і любить батька, і пишається ним, і засуджує певні його вчинки, Максим Кривоніс - соратник і антипод Хмельницького.

Драма є гарним матеріалом для постановки, що нагадає сьогоднішньому глядачеві про складну сторінку нашої історії.

V. Підбиття підсумків.

VI. Домашнє завдання. Написати твір "Протиріччя людської душі у драмі "Гетьман""

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Негода М.Г. Гетьман / М.Г.Негода. - Черкаси.: Сіяч, 1995. - 68 с.
2. Негода М.Г. Гетьман / М.Г.Негода. Дух пращура. - Черкаси: Відлуння - Плюс, 2003. - 90 с.
3. Негода М.Г. Гетьман / М.Г.Негода. Колотнеча. - Черкаси: Брама, 2004. - 40 с.
4. Негода М.Г. Гетьман / М.Г.Негода. Лукава слава Брама, 2004. - 40 с.

Н.В. Малік,

педагог-організатор Ротмістрівської загальноосвітньої школи I - III ступенів Смілянської районної ради

ШКОЛА ЛІДЕРІВ "ЯК ВЕСТИ ЗА СОБОЮ?"

РОЗРОБКА АВТОРСЬКОЇ ПРОГРАМИ З ДОСВІДУ РОБОТИ ШКОЛИ

Діти і молодь, як майбутні повноправні громадяни, потребують стимулюючої участі в соціальному житті для розвитку самоповаги та соціальної компетентності. Листом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України затверджено план дій на виконання Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2009-2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 №41, та відповідного наказу МОН від 24.02.2009 №168 Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, органами управління освітою, педагогічними колективами навчальних закладів проводиться значна робота, спрямована на формування соціальної активності та громадянської самосвідомості молоді через розвиток органів учнівського врядування. Саме учнівське самоуправління відіграє провідну роль в набутті особистісного досвіду демократичних стосунків. У кожній школі є свій лідер самоуправління: президент, гетьман, командир, тобто людина, яка стоїть попереду і відповідає не тільки за себе, але й за тих, кого вона поведе, відповідальна за справу, для якої вона опинилася попереду.

Розуміння механізмів відносин у групі і колективі, вміння подібатись і вести за собою - декому щедро дані від природи.

Але є лідери, за якими чомусь не йдуть. І це "чомусь" залишається для них загадкою, є причиною розчарувань в собі і своїх можливостях, не кажучи вже про втрату авторитету, про багато справ, які так і не відбулися, про нереалізовані задуми і "завалені" заходи.

Більшість цих негараздів відбувались і відбуваються через те, що деякі обрані лідери просто не знають, як вести за собою, як бути ЛІДЕРОМ.

Лідерами не народжуються, лідерами стають. Лідерська обдарованість - це і володіння якоюсь цінністю, важливою для суспільства, і видатна здатність встановлювати конструктивні взаємовідносини з іншими, як з однолітками, так і з людьми старшого віку. Лідерство характеризується, перш за все, зверненням уваги на людину і має безпосереднє відношення до механізмів людських стосунків. Воно полягає в умінні бачити і використовувати особливості індивідуальності іншої людини, її особистісні і інтелектуальні ресурси.

Одним з важливих навичок лідера є вміння спілкуватися. Геніями спілкування є люди, які володіють душевним спокоєм, почуттям гумору, непідробним інтересом до людей, артистизмом, позитивною енергетикою і вмінням при цьому

провести агресивну атаку, сказати "ні" - нікого при цьому не образивши.

Навчання через практику, навчання через участь - важливі інструменти для становлення особистості підлітка, здатного для саморозвитку й конструктивної взаємодії з однолітками.

Одним з осередків формування у лідерів управлінського мислення, інтуїції та організаційної імпровізації - є постійно діюча **дитяча організація - Школа лідерів "Як вести за собою"**

Мета програми: допомогти керівникам організації у проведенні органами учнівського самоврядування різноманітних форм колективних творчих справ; сприяти формуванню демократичних якостей представників органів учнівського самоврядування, культури спілкування та побудови міжособистісних стосунків у колективі, розкрити можливості дітей в організації однолітків; виховувати вміння міжособистісного спілкування, доброзичливості, відповідальності за доручену справу, здатності до самоаналізу, самооцінки; формувати здатність об'єктивно оцінювати себе і роботу інших; розвиток уміння та навичок організації оптимального спілкування, конструктивної взаємодії.

Завдання:

- збільшувати самоповагу лідерів, усвідомлення ними своєї цінності як особистості;
- актуалізувати ціннісно-мотиваційну сферу підлітків на досягнення успіху;
- знайомити з методами організаторської роботи;
- навчати вмінню знаходити вихід у скрутних обставинах, вирішувати проблеми, приймати відповідальні рішення;
- розвивати вміння і навички оптимального спілкування;
- стимулювати толерантне, неупереджене і доброзичливе ставлення до однолітків.

Основні поняття для засвоєння: лідер, лідерство, кодекс, самопізнання, толерантність, спілкування, проблема, життєві цінності, мета, план, гідна поведінка, активне слухання, повідомлення.

Заняття з лідерським активом поєднують різноманітні форми роботи: ділові зустрічі, рольові ігри, ігри на увагу, психологічні вправи, практичні вправи, хвилинки змагань, розважальні ігрові компоненти, вправи на самостійне вивчення, організаційно-навчальні практикуми, тренінгові заняття, практичні лабораторії, майстер-класи, лідерські змагання. Кожен з лідерів має право на власну думку, творчу ініціативу, потребу до самовдосконалення.

Періодичність проведення занять: щомісяця

Зміст програми

№ п/п	Тема заняття	Мета заняття
1.	Заняття-знайомство «Ось і Я»	Допомогти визначити лідерські якості; дати змогу самостійно оцінити свої здібності стати організатором і натхненником життя в колективі.
2.	Ділова гра «Колектив починається з тебе»	Самоврядування допомагає дітям у самореалізації, самовираженні кожного з його представників. Потрібно дітям дати зрозуміти, що від колективу і від кожного з них особисто залежить, яким буде самоврядування і атмосфера в колективі.
3.	Заняття-практикум «Як вести за собою»	Навчати керівників організації та проведення органами учнівського самоврядування різноманітних форм колективних творчих справ; сприяти формуванню демократичних якостей представників органів учнівського самоврядування, культури спілкування та побудови міжособистісних стосунків у колективі, розкрити можливості дітей в організації однолітків; виховувати вміння міжособистісного спілкування, доброзичливості, відповідальності за доручену справу, здатності до самоаналізу, самооцінки.
4.	Організаційно-навчальний практикум «Лідерство починається з самопізнання»	Визначити завдання лідера шкільного самоуправління як організатора, стимулювати групову згуртованість, емоційну підтримку; сприяти визначенню учасниками власних життєвих цінностей, орієнтирів, успіхів; надати учасникам можливість відчувати вагомість своїх переконань і життєвих цінностей.
5.	Психологічні вправи «Кожна людина унікальна»	Допомогти учасникам на основі аналізу проблеми формулювати цілі; продемонструвати учасникам як сприйняття проблеми визначає спроби її вирішити; допомогти усвідомити, що стилі, з допомогою яких учасники вирішують свої проблеми, у кожного індивідуальні. Підвести до розуміння, що навіть в однаковій ситуації кожен діє по-різному тому, що кожна людина – унікальна.
6.	Практичні вправи «Лідер – приймає рішення»	Ознайомити учасників з технологією прийняття відповідальних рішень, сформувати у них відповідальне ставлення до власних вчинків.
7.	Майстер-клас «Ораторське мистецтво»	Формувати у підлітків навички групової взаємодії та ефективного спілкування, довести необхідність знання лідером законів спілкування; показати механізми створення неефективної комунікації, виявити фактори, що впливають на спотворення інформації у процесі спілкування; з'ясувати уявлення учасників про вміння слухати; активізувати учасників до роботи в групі, тренувати увагу до дій іншого, вміти знаходити засоби невербального спілкування зрозумілі іншим.
8.	Лідерські змагання «Я вирішую проблеми»	Допомогти учасникам проаналізувати ситуацію щодо умов, необхідних для реалізації вказаної роботи; продемонструвати різниці в сприйнятті проблем різними людьми, відповідно в методах їх вирішення, проілюструвати схильності людей вирішувати проблеми у відповідності з особистими особливостями; дати відчувати дух конкуренції за право бути кращим: проаналізувати свою поведінку та свої відчуття у станах суперництва та співпраці.
9.	Підсумкове заняття «Я – Лідер!»	Закріплення досвіду, отриманого на заняттях; формування позитивної самооцінки, почуття власної гідності, усвідомленню свого творчого потенціалу; надати можливість учасникам з'ясувати, яких якостей у них не вистачає, щоб бути хорошим організатором в роботі з однолітками; підбити підсумки проведеної роботи. Створення кодексу законів Школи лідерів.

Очікувані результати

- підвищення духовно-етичного, інтелектуального, творчого потенціалу молодого покоління;
- активізація й удосконалення індивідуального досвіду кожного учасника;
- розвиток творчої і соціальної ініціативи молоді, високий рівень соціально-комунікативних здібностей учнів;
- засвоєння методів організаторської роботи, прийомів ефективного спілкування та взаємодії;
- уміння вести дискусію, публічно виступати, покращуючи навички і набуваючи упевненості;
- засвоювати вміння володіти собою, приймати і виконувати правові і моральні зобов'язання;
- поява інтересу до соціально-значимої лідерської діяльності в рамках школи і в соціумі;
- об'єднання підлітків в процесі організації спільних соціально значимих справ;
- участь в роботі учнівського самоврядування і реалізації проектів.
- самореалізація учасників проекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наукове видання/ І.Д. Бех - К.: Либідь, 2006. - 272 с.
2. Зимівець Н.В. Методика освіти "рівний - рівному": навч. - метод. посіб. / Лещук Н.О., Авельцева І.Н. - К.: Навчальна книга, 2002. - 127 с.
3. Клименко В. Механізм творчості: чим його розвинути / В. Клименко // Шкільний світ. - 2002. - №3 - С. 4 - 9.
4. Лутошкин А.Н. Как вести за собой: старшекласникам об основах организаторской работы / А.Н. Лутошкин - М.: Просвещение, 1981. - 208 с.
5. Оржеховська В.М. Учнівське самоврядування: пошук ефективних моделей і технологій: навч. посібник / Оржеховська В.М., Ковганіч Г.Г. - К., 2007. - 234 с.
6. Основні орієнтири виховання учнів 1 - 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма. - К., 2011. - 98 с.
7. Смолій Е.С. Організація і розвиток учнівської самоврядності в загальноосвітній установі / Смолій Е.С. - М., 2003. - 118 с.
8. Школа лідерів: тренінг для лідерів шкільного самоврядування/ [автор - укладач Зюман Л.В.]. - Кременчук, 2007. - 92 с.
9. Яковлева Є.Л. Методичні рекомендації вчителям з розвитку творчого потенціалу учнів / Під ред. В.І. Панова. - М.: Молода гвардія, 2007. - 78 с.
10. Яременко Н.С. Клуб інтелектуальних ігор / Яременко Н.С. - К.: Шкільний Світ, 2005. - 128 с.

О. В. Видай,

учитель хімії Христинівської спеціалізованої школи I- III ступенів №1 ім. О.Є Корнійчука Христинівської районної ради

ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ У РІДНОМУ МІСТІ**РОЗРОБКА УРОКУ З ХІМІЇ. 9 КЛАС**

Мета уроку: розглянути основні екологічні проблеми; показати позитивний і негативний вплив хімічної промисловості та діяльності людини на вічне джерело життя - природу; розкрити можливості розв'язання екологічних проблем; розширити знання про зв'язок хімії та екології; з'ясувати причини забруднення довкілля; переконати учнів у необхідності охорони навколишнього середовища; поглибити вміння аналізувати факти, робити висновки, прищеплювати любов до природи, виховувати свідоме та дбайливе ставлення до здоров'я та життя.

ХІД УРОКУ**I. Організація класу.**

Перевірка присутності і готовності учнів до уроку. Відповіді на запитання учнів.

II. Мотивація уроку.

Ми продовжуємо вивчення теми: "Хімія та екологія". Сьогоднішній урок буде побудований на місцевому матеріалі. Ми розглянемо стан навколишнього середовища на нашій рідній Христинівщині, вплив хімічної промисловості та діяльності людини на вічне джерело життя - природу рідного міста.

III. Повідомлення теми, мети уроку.

Проголошується тема, девіз, мета і демонструється емблема уроку.

Девіз уроку: Любімо, шануймо, бережімо, захищаймо, як захищає мати дитину від великої небезпеки, природу - вічне джерело нашого життя і нашої творчості. Вона нам у стократ більше віддасть, ніж ми можемо їй дати.

IV. Перевірка домашнього завдання.**Завдання**

Задача 1. Одне дерево сосни виділяє за добу 45 л кисню, а дерево липи - 60 л. Яке з дерев виділить більше кисню протягом року? Яка маса глюкози утвориться в листі протягом доби?

Задача 2. Який об'єм вуглекислого газу поглинає одне дерево тополі за добу, якщо при цьому виділяється 180 л кисню?

Задача 3. Коксохімічний завод виробляє протягом року 16 тисяч тонн сульфатної кислоти. Який об'єм сірчастого газу не буде випущено в атмосферу?

Задача 4. Коксохімічний завод виробляє протягом року 16 тисяч тонн сульфатної кислоти. Яку масу добрива амоній сульфату можна виготовити з цієї маси сульфатної кислоти?

Задача 5. У гальванічному відділенні заводу у відходи потрапляє хром (PI) сульфат. Якими способами можна очистити стічні води від отрути? Яка маса їдкового натру потрібна для знезараження 100 кг 2%-го розчину цієї солі?

V. Актуалізація знань.

Учитель. У наш час людство переживає складний період своєї історії - період загрозливої для існування цивілізації дії негативних факторів: знищення природи, незворотні явища в біосфері, деградація людської моралі, зростання бідності, поширення хвороб, голоду, посилення конфлікту між техносферою і біосферою. (Учень читає вірш)

*Зупинись, Людино, озирнись
І подумай, що тебе чекає,
Якщо ти не зможеш, як колись,
Босоніж іти зеленим гаєм,
Якщо ти не зможеш до озер,
Ніби до люстєрка, нахилитись,
Якщо ти не зможеш відтепер
Із криниці жодної напиться,
Якщо раптом, звідки не візьмись -
Газ страшний почне тебе душити.
Зупинись, Людино, озирнись
І подумай, як нам далі жити?*

У побуті існує думка, що найбільшої шкоди навколишньому середовищу завдає хімія та хімічні виробництва. Те, що хімія завдає шкоди навколишньому середовищу, не зовсім правильно. Протягом усього свого розвитку з давніх-давен і донині хімія завжди слугувала й продовжує слугувати людині та її практичній діяльності. Її роль у житті суспільства надзвичайно велика.

У наш час без розвитку хімії неможливий розвиток паливно-енергетичного комплексу, металургії, транспорту, зв'язку, будівництва, електроніки, сфери побуту, галузі створення нових матеріалів, розробки нових способів використання сировини.

Ми переконуємося в тому, як "Широко простягає хімія руки свої у справи людські. Куди не подивимося, куди не озирнемося, скрізь обертаються перед очима нашими успіхи її старанності". Ці слова великого російського вченого-природодослідника М. В. Ломоносова, висловлені майже 250 років тому, й сьогодні не втратили свого значення. Навпаки, вони звучать з особливою силою, оскільки в наш час роль хімії в житті суспільства постійно зростає.

XX століття увійшло у світову історію як століття бурхливого розвитку хімії. Хімічні процеси, що приносять нам користь, одночасно є джерелом забруднення навколишнього середовища. Тому не можна вивчати хімію, не згадуючи про екологічні проблеми.

Україна у XXI столітті. Разом з корисним, цінним здобутком людства ми маємо і серйозні проблеми, які можуть завадити зробити майбутнє століття щасливим і здоровим. Треба піклуватися про навколишній світ, щоб життя для наступних

поколінь було кращим. Проблема охорони середовища - одна з найважливіших проблем сучасності.

Бліцопитування:

1. Що таке екологія?

Екологія - наука про взаємозв'язки живих організмів, їх угруповань між собою та довкіллям, як основа раціонального природокористування та охорони живих організмів, у тому числі й людини.

2. Які головні питання екології?

Головні питання - забруднення повітря, ґрунту, води відходами промисловості та транспорту, результатами людської діяльності.

3. Які основні екологічні проблеми атмосфери?

Проблеми атмосфери - парниковий ефект (вплив ТЕС), озонова діра, смог, кислотні дощі, радіоактивне забруднення.

4. Яка речовина обумовлює парниковий ефект?

5. Що таке озонова діра?

6. Що обумовлює смог?

7. Які речовини обумовлюють кислотні дощі?

8. Що таке радіоактивне забруднення?

9. Які основні екологічні проблеми гідросфери?

Проблема гідросфери - забруднення води нафтопродуктами, кислотами, лугами, мінеральними солями.

10. Як відбувається забруднення нафтопродуктами, адже вони не отруйні?

11. Які основні екологічні проблеми літосфери?

Проблеми літосфери - ерозія ґрунтів, нерациональне використання ґрунтів, побутові і промислові відходи, надмірне використання засобів захисту рослин.

IV. Вивчення нового матеріалу.

Учні класу працювали за методом проектів та вивчали екологічні проблеми рідного міста. Вони працювали в групах: історики, географи та екологи (дослідники повітря, води і ґрунту).

VI. Закріплення знань учнів.

Учитель. Заплюште очі. Уявімо себе на березі річки. Йде літній дощ. Послухаємо його шум. Подивимося на круги, утворені краплями дощу на поверхні води. Мільярди крапель падають на воду. І кожна виконує своє призначення так, ніби інших крапель немає поряд - круги розходяться від кожної краплі, не заважаючи один одному. Принцип незалежності сил. Принцип незалежності хвильового руху. Як приємно спостерігати, що ніхто нікому не може завадити виконувати його роботу. (Пропонується зробити тест).

Тест, який пропонується на комп'ютері.

1. Елемент, алотропні видозміни якого входять до складу атмосфери Землі.

2. Речовина, що становить 3/4 поверхні Землі.

3. Оксиди, що спричиняють кислотні дощі.

4. Оксид, накопичення якого в атмосфері спричиняє парниковий ефект.

5. Загальна назва елементів, розпад яких супроводжується випромінюванням, яке становить загрозу для живих організмів.

6. Наука, продукти якої є найвпливовішим екологічним фактором сучасності.

7. Елемент, відомий антибактеріальними властивостями. Використовується в одному із церковних ритуалів.

8. Елемент, радіонуклід якого призводить до гіперплазії щитоподібної залози.

9. Неотруйна речовина, яка, потрапивши у воду, стає небезпечною для життя її мешканців.

10. Катіони, що зумовлюють твердість води.

11. Родина рослин, які є гарним природним заміником нітратних добрив.

12. Екологічно чисте паливо.

VI. Завдання додому.

Вивчити: §25, с.100 дати відповіді на питання 173 - 179. Написати есе по темі уроку.

VII. Підсумок уроку.

Підсумовується робота класу на уроці. Оцінки проголошуються на початку наступного уроку з урахуванням балів картки самооцінювання.

Згідно статті 63 Конституції України, яка встановлює, що в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь, в Україні вживають необхідних заходів для охорони й науково обґрунтованого раціонального використання землі, її надр, природних ресурсів з метою поліпшення навколишнього середовища, в якому живе людина.

Екологічні проблеми, породжені сучасним суспільним розвитком, спричинили в усьому світі суспільно-політичний рух проти забруднення довкілля та інших негативних наслідків науково-технічного прогресу. В Україні у цьому плані діє Партія зелених.

(У руках велике красиве яблуко і ніж.) Наша унікальна планета... її назвали Землею, хоч 3/4 її площі зайнято світовим океаном. Тут людина не може постійно жити. (Зрізає 3/4 яблука, відкладає їх, у руці тримає 1/4). Відкиньте площу Антарктиди, височенні гірські пасма, палючі пустелі, непрохідні ліси, і залишиться ще менша площа, на якій комфортно може почувати себе людина. (Зрізає більшу частину чверті яблука.) Це тільки спори, мікроби та деякі личинки можуть проникати у земну товщу на глибину до 10 км, а людині там немає чого робити. (Зрізає так, щоб з чверті яблука залишилася тільки шкірочка.) І ось на цьому клаптику Землі людина має жити, кохати, народжувати дітей. Ми тимчасові гості на обійсті матері - Землі. Але невігластво та гординя власне засліплюють очі, і ми, тикаючи собі пальцем у груди, просторікуємо: "Я тут господар". Але ми не господарі, а лише гості. Коли ваш гість у вашому домі не поводить себе нечемно, чи запросите ви його ще на гостину до себе? Земля - острівець, занурений в океан Вселенської енергії. Прекрасний блакитний острівець, який існує, розвивається згідно із законами Всесвіту. Але незнання законів не рятує нас від відповідальності за їх порушення.

(Входить янголятко.) Любі дев'ятикласники! Перед вами стоїть обов'язок передати у спадок майбутнім поколінням здорове повітря, кришталево чисту воду і родючий ґрунт - три скарби землі.

В. П. Запорожан,

учитель фізики Шполянської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів Черкаської обласної ради

НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Одним із важливих показників розвитку освіти в державі є рівень забезпечення умов для навчання і виховання дітей з особливими потребами, тобто таких, які мають певні відхилення у психічному і фізичному розвитку. Це діти з аномаліями розвитку слухового (глухі, слабочуючі, пізньоглухі) і зорового аналізатора (сліпі, слабозорі), сліпоглухі. До цієї категорії належать також діти із розладами навчання, з порушенням опорно-рухового апарату, а також з деякими соматичними захворюваннями, що накладають відбиток на формування особистості дитини і потребують тривалого лікування. Досить численну групу дітей з особливими потребами становлять ті, що мають низький рівень інтелектуального розвитку: розумово відсталі та діти із затримкою психічного розвитку.

До появи дитини на світ ми не можемо проаналізувати, якою вона буде, мабуть, не можемо і щось поправити. А от уже при появі такої дитини ми повинні знати, що зробити, щоб підправити розвиток цієї дитини, щоб наблизити її якомога ближче до нормального.

Серед такої категорії дітей є такі, яких ми називаємо діти із затримкою психічного розвитку. Всі діти, крім нормальних, це діти з особливими потребами. Діти із затримкою психічного розвитку при певних умовах розвитку, навчання і виховання можуть вирівнятися і стати цілком здоровими дітьми.

Встановлення діагнозу і визначення у разі необхідності типу спеціальної школи, де повинна навчатися дитина, є компетенцією медико-педагогічної консультації. Такими консультаціями є державна обласна міська або районна. До складу консультації входять лікарі-психіатри, педагогі-дефектологи, логопеди, психологи. Психолог проводить обстеження дитини з допомогою спеціальних методів, які дозволяють розкрити особливості інтелектуального і психічного розвитку дитини.

Відкриття шкіл для дітей із затримкою психічного розвитку є значним кроком нашого суспільства щодо забезпечення кожній дитині таких умов навчання, де вона може найкраще реалізувати свої потенційні можливості. Спеціальне навчання дітей, які відчувають труднощі у засвоєнні шкільної програми, існує в усіх розвинених країнах світу. Так, в Англії і США школи для дітей, що відстають від своїх ровесників у психічному розвитку, почали відкривати наприкінці 50-их - початку 60-их років минулого століття. Коли журналіст із Австралії в 1959 році запитав одного із завідувачів облвно області, що ми робимо з тими дітьми, що "ні в кут, ні в двері", він сказав: "А в нас таких немає".

Це свідчить про те, що в нашій країні не приділяли належної уваги школам для дітей із затримкою психічного розвитку.

В Україні перші школи для дітей із затримкою психічного розвитку почали функціонувати з 1982 року (5 шкіл). З того часу в країні відкриваються щороку по кілька шкіл цього типу. У 2002 році їх було 24.

Негуста мережа цих шкіл змушує їх організувати як інтернатні установи. Це, звичайно, має свій негативний бік, оскільки для навчання в спеціальній школі дитина відривається від сім'ї, щоденної батьківської турботи про неї. На багатьох дітях це позначається негативно. Тому останнім часом все

більше при масових школах відкривають спеціальні класи для дітей із затримкою психічного розвитку. У цих школах і класах повинні працювати вчителі, які пройшли спеціальну курсову підготовку (3 міс.) і ознайомились з психологічними особливостями дітей із відхиленням у розвитку, оволоділи особливостями методики роботи з ними. Курсова підготовка повинна проводитись 1 раз в 5 років. На превеликий жаль її немає. Курси повинні бути при Академії наук України, організовані Інститутом дефектології. Звичайно, у цій школі знайде застосування своїм знанням і дефектолог.

Програма навчання і корекційної роботи в цих школах подібна до програми масової школи, але скорочена на 30%. Для такої школи необхідно не тільки інші програми, але й інші підручники. На жаль, вони є тільки для початкових класів і фізики.

Проте є ряд змін в програмі для шкіл, де навчаються діти із затримкою психічного розвитку. У початковій ланці програма складена на 5 років замість чотирьох. Зважаючи на те, що діти із затримкою психічного розвитку приходять до школи, як правило, невідготовленими, до програми вводяться уроки знайомства із навколишнім світом і розвитку мовлення, пропедевтичні заняття з мови й математики. Крім того, програма передбачає уповільнений порівняно з масовою школою темп навчання, дрібне дозування навчального матеріалу на уроках. Значно зменшена кількість дітей у класі (не більше 12) сприяє індивідуалізації корекційної роботи з кожною дитиною відповідно до її психічного і фізичного стану, рівню її вмінь і навичок.

Для корекції фізичного і психічного розвитку вводяться спеціальні уроки ритміки, на яких учать вправно, гарно рухатися, танцювати, робити вправи в різному темпі і ритмі. Це не лише дає змогу дитині оволодіти своїм тілом, позбутися незграбності, яка часто буває властивою дітям із затримкою психічного розвитку, а й тренує увагу, координацію рухів, зорове й слухове сприймання, що має велике значення для розвитку навичок письма, читання, мовлення.

Переважна більшість дітей із затримкою психічного розвитку отримує також допомогу логопеда. На заняттях з логопедом у дітей поліпшується вимова окремих звуків, збагачується словник, вони набувають умінь будувати правильно речення і послідовно вилловлювати свої думки.

У дітей із затримкою психічного розвитку сповільнене дозрівання емоційно-вольової сфери. Багато з таких дітей мають труднощі в процесі сприймання, або сприймають матеріал в перевернутому вигляді. У таких дітей спостерігається недостатність пам'яті: вільної і довільної, зорової і моторної. Дуже ослаблене мислення. Такі компоненти мислення, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування взагалі відсутні. Так, наприклад, при самостійному аналізі запропонованих їм об'єктів діти із ЗПР виділяють значно менше ознак, ніж їх ровесники з типовим розвитком.

Але, якщо дітям в процесі огляду об'єкта спостережень надавати допомогу, то результати значно покращуються.

Однією з психологічних особливостей цих дітей є те, що в них спостерігається відставання в розвитку всіх форм мислення. Це відставання спостерігається під час розв'язання задач, які вимагають словесно-

логічного мислення. Відрізняється від норми і мова дітей із затримкою психічного розвитку. У багатьох є дефекти вимови, а це призводить до труднощів у процесі оволодіння читанням і письмом. Вони мають малий словарний запас. Це ускладнює розуміння мови оточуючих людей. Складні логічно-граматичні конструкції вони зовсім не розуміють.

Надзвичайно вирізняється поведінка цих дітей. Після вступу у школу вони продовжують вести себе, як дошкільнята. Основною діяльністю в них є гра. У них не спостерігається позитивне ставлення до школи. Навчальна мотивація відсутня. Дитина із затримкою психічного розвитку вперше у школі відчуває свою слабкість, неповноцінність у зв'язку з неможливістю засвоювати навчальний матеріал.

З іншого боку, дитина проявляє намагання особистої компенсації в якійсь іншій сфері. Такі спроби виражаються в різних порушеннях поведінки: викрики на уроках, залишення уроків без дозволу, нецензурні вирази, погрози учням і вчителям, фізична дія на них, крадіжки, псування майна і т. і. Під впливом невдач у дитини із затримкою психічного розвитку розвивається негативне ставлення до навчання.

У дітей із затримкою психічного розвитку дуже ослаблена увага і сприйняття. Відчувається нестійка підвищена неухважність, неможливість сконцентрувати увагу на певному об'єкті, особливо на дітей діють світлові і звукові подразники. Недоліки уваги у дітей негативно впливають на процес сприймання. Про це свідчить недостатність, обмеженість, фрагментарність знань учнів про навколишній світ.

Всі відомості про довкілля і про себе діти одержують у формі зорових, слухових, рухових, шкірних, смакових, нюхових відчуттів і сприймань. Тому недостатність уваги в дітей із затримкою психічного розвитку негативно відображається на процесах сприймання. Разом з тим, сприймання не зводиться до суми окремих відчуттів і формування цілісного образу предмета - результат складних взаємодій відчуттів. Розрегульованість взаємодії відчуттів призводить до того, що діти затруднюються в пізнанні предметів в іншому ракурсі. Крім того, вони відчувають проблеми при необхідності впізнати предмети на контурних або схематичних зображеннях. Особливо, якщо вони перекреслені або перекривають одне одного. Тому діти часто переплутують схожі букви, слова.

Крім цього, діти дуже сповільнено переробляють елементи інформації, які надходять. В умовах короткотривалого сприйняття тих чи інших об'єктів багато деталей залишається неохопленими. Діти із затримкою психічного розвитку сприймають за певний час менший об'єм матеріалу, ніж його типовий ровесник. Швидкість сприйняття також відстає від нормальної для даного віку дитини. Є дані і про те, що коли багато джерел інформації, то дитина не може їх сприймати взагалі, а також не може виділити із єдиного цілого окремих елементів інформації. Сповільненість процесів сприйняття, безумовно повинна враховуватися при навчанні дітей (при поясненні, демонстрації дослідів, показів картин і т. д.).

Дуже важливу роль в навчанні дітей має довільна пам'ять. Більшість навчального матеріалу діти засвоюють дякуючи довільній пам'яті. Із досвіду ми знаємо, що в різних дітей ця пам'ять різна. Прослухавши оповідання, один учень схоплює майже все, а інший - тільки слабо пов'язані між собою елементи або й зовсім перекручені. Діти із затримкою психічного розвитку мають дуже слабку пам'ять.

Одним із компонентів готовності учня до школи є певний об'єм знань. Інші компоненти - це певне коло навичок, умінь (розумові дії і операції і необхідний рівень сформованості емоційно-вольової сфери, в першу чергу, мотивів навчання). До вивчення в школі мови, математики, письма в учнів уже повинні бути

елементарні навички і знання з цих предметів. Для засвоєння мови учні повинні мати сформовані елементарні фонетичні уявлення, робити прості форми звукового аналізу і мати певний словниковий запас.

Для оволодіння математикою дитина повинна мати уяву про кількість, форму, величину предметів. Крім цього, дитині необхідно уміти оперувати невеликими множинами (порівнювати, зменшувати, збільшувати, порівнювати по параметрах (довжині, висоті, ширині)). Діти із затримкою психічного розвитку володіють значно меншим запасом елементарних практичних знань і умінь, ніж їх ровесники, які нормально розвиваються.

У деяких дітей проявляється несформованість емоційно-вольової сфери, в інших - нестача мислительної діяльності, тобто процесів узагальнення порівняння, абстрагування. Ці особливості вчитель масової школи не помічає. Наприклад, "хлопчик дуже слабо розвинутий. Програму не засвоює, читає по складах, перепитує букви, змісту прочитаного не розуміє. Під диктовку писати не може, в межах десяти погано рахує". Це характеристика дитини, неготової до школи.

Більшість вчителів відносять таких дітей до розумово відсталих. Разом з тим, в багатьох випадках ці діти деякі завдання можуть виконувати, але швидко стомлюються і перестають сприймати матеріал. В одних випадках вони можуть працювати досить зацікавлено, в інших - виявляються непрацездатними. Такі коливання пов'язані з нервово-психічними станами. Найбільш високий рівень роботи спостерігається в спокійній обстановці при виконанні дітьми завдань, що не потребують великого напруження.

Зосередитись і напружено працювати діти можуть тільки кілька хвилин. Якщо їх змушувати працювати в такому стані, то в них настає відрив до цього завдання. Навіть при правильному дозуванні матеріалу багато з таких дітей можуть працювати не більше 15-20 хв., а далі настає втома і виснаження. У результаті втоми працездатність і увага різко знижуються, виникають імпульсивні необдумані дії, у роботі з'являються багато помилок, виправлень. У деяких дітей у відповідь на зауваження виникають озлобленість, протест або ж вони зовсім відмовляються працювати. Можуть нагрубіяти, самовільно залишити клас.

Після настання втоми діти починають поводити себе по-різному. Одні стають в'ялими і пасивними, лягають на парту, безцільно дивляться у вікно, притихають і не працюють. У вільний час стараються залишитись окремо, подалі від товаришів. Інші, навпаки, проявляють підвищене збудження, розгальмованість, нестриманість, зайву рухливість. Стають образливими і заводними, без причин можуть нагрубіяти, образити, навіть жорстоко побити кращого товариша.

Погана працездатність і підвищена втомлюваність в єдності з низьким рівнем пізнавальної активності призводять до того, що будь-який новий вид роботи, або необхідність зміни способу дії викликає в дітей затруднення, а іноді і протест. Навіть найелементарніші навички формуються дуже повільно, для їх закріплення потрібно багато вправ, вказівок і нагадувань. Навіть, як оформляти записи в зошиті, більшість учнів запитують вчителя ще і в 9-му класі.

Діти із затримкою психічного розвитку важко переключаються з одного виду роботи на інший: виконавши один приклад на ділення, нерідко починають виконувати ділення і в іншому прикладі, хоч бачать, що там стоїть знак множення. Дітей втомлюють будь-які однотипні дії. Молодшим школярам із затримкою психічного розвитку важко дотримуватись робочого режиму занять: буває, що вони викрикують, ходять класом, розмовляють з

товаришами, ставлять запитання, які не пов'язані із навчанням, без кінця перепитують вчителя і т. д.

Різноманітність причин і форм затримки психічного розвитку, різні індивідуальні прояви її у дітей зумовлюють більші чи менші труднощі її корекції. Більш легкі прояви цього недоліку у розвитку учня можна скорегувати в умовах масової школи. Більш глибокі порушення потребують спеціальних умов навчання дітей. Критерієм порушення питання про перевід учня до спецшколи є нездатність його засвоювати програму масової школи.

У роботі вчителя і психолога з дітьми даного контингенту дуже відповідальним є саме перший етап встановлення причин, що зумовлюють ті чи інші труднощі в навчанні. Від правильного виявлення цих труднощів і встановлення їх взаємозалежності залежить стратегія всієї корекційної роботи з учнем, яку разом побудують вчитель і психолог. Для того, щоб цілеспрямовано здійснювати корекцію психічного розвитку дитини, мало знати недоліки в розвитку її окремих психічних функцій. Потрібно ще й усвідомлювати взаємозв'язок і взаємозалежність між ними. Практично не можна розділити розвиток сприймання, мислення, пам'яті та інших функцій, спочатку сформувавши одну, а потім іншу. Чим більше ми не займаємося з дитиною, ми розвиваємо її психіку в цілому, оскільки сприймаючи річ, дитина тут же запам'ятовує її зовнішній вигляд, назву, свої дії з нею, осмислює її приналежність до певної групи відомих уже предметів. Водночас дуже важливо у певному недоліку психічної діяльності дитини розрізнити причини, що його зумовлюють, і наслідки, які лежать на поверхні явища і першими привертають увагу. Саме за їх корекцію часто починають братися і, звичайно, безуспішно.

Так, батьки і вчителі часто скаржаться на погану пам'ять дитини. Її і вважають причиною неможливості засвоїти навчальний матеріал, просять поради, як розвивати дитячу пам'ять. Ознайомившись же із станом учня, можна переконатися, що він справді запам'ятовує погано: не може вивчити вірша, а, вивчивши його ціною великих зусиль, швидко забуває, не пам'ятає правил, не запам'ятовує нових предметів, не може повторити умову задачі. Але б даремно ми займалися тренуванням запам'ятовування, оскільки саме воно залежить від багатьох причин, передусім від розуміння змісту того, що треба запам'ятати. Якщо матеріал дитині не зрозумілий, то запам'ятовування можливе лише механічне, а воно виявляється непродуктивним там, де матеріал потрібно осмислити, зрозуміти.

Розуміння, як відомо, є наслідком роботи мислення. Мислення ж, у свою чергу, спирається на чуттєве сприйняття світу (відчуття, сприймання, уявлення), яке формується дуже рано і є основою розвитку всієї пізнавальної діяльності. Саме чуттєве пізнання навколишнього світу в дітей із затримкою психічного розвитку з раннього дитинства було збіднене і стало першопричиною вад у розвитку різних видів мислення, мовлення, пам'яті, уяви.

Отже, дбаючи про корекцію психічного розвитку дитини, недостатньо навчити її того, що вона не зуміла зробити на уроці. В усіх випадках доводиться працювати над тими програмами в її розвитку, які утворилися протягом дошкільного дитинства і тепер у школі заважають їй успішно навчатися. Передусім, потребують розвитку всі види сприймання, і насамперед зорове і слухове, на базі якого розвиваються вищі психічні функції. Важливо у тісному взаємозв'язку з розвитком сприймання та чуттєвої основи пізнання світу збагачувати дітей різноманітними знаннями про навколишнє життя і взаємозв'язки з предметами і явищами і таким чином розвивати мислення і мовлення дітей.

Також необхідно зміцнювати працездатність дітей, їх уміння зосереджувати увагу і цілеспрямовано працювати, ставити перед собою мету, усвідомлювати

способи її досягнення, адекватно оцінювати результати; розвивати позитивну навчальну мотивацію, бажання вчитися, віру дитини у власні успіхи.

Усі ці корекційні завдання розв'язуються безпосередньо на уроці і в позакласній роботі з дітьми. Залучення таких дітей до виконання навчальних завдань потребує від учителів особливо напруженої уваги до них. Незримість процесів саморегуляції у цих дітей зумовлює те, що навіть просте завдання їм важко виконувати самостійно і вони не можуть його розпочати, а виконавши певну дію зупиняються і не знають, що робити далі. Тому вчителю доводиться кожне завдання дробити на більш прості і допомагати учневі перейти від одного до іншого, вчасно заохочувати до подальшої роботи. Приділяючи багато уваги учневі і індивідуально працюючи з ним, водночас слід зважити на обмеженість його працездатності, на її нерівномірність і уникати його перевантаження. Слід придумувати і проводити все нові і нові види фізкультурних вправ. Успішність індивідуальної роботи з учнем, що відстав у розвитку, великою мірою залежить від того, наскільки педагогові вдалося з'ясувати, у чому полягають прогалини в його розвитку, знаннях, уміннях, навичках і планомірно заповнювати їх.

Так, до найсуттєвіших прогалин, що заважають учневі в засвоєнні мови, передусім належить недостатність оволодіння звуковим складом слова. З огляду на те, що звуковий аналіз є основою звуковимови, читання, письма і необхідною передумовою навчання грамоти, вчителю потрібно визначити рівень уміння учня аналізувати слова за звуками, а потім знаходити час для вправлення в швидкості і точності сприймання звукового складу слова. Дітям, що мають особливі труднощі у засвоєнні читання і письма, потрібні консультації і додаткові заняття з логопедом.

Під час навчання математики у дітей із затримкою психічного розвитку виявляються несформовані поняття множини, складу числа, кількісного співвідношення (рівно, більше, менше). Кваліфікована корекція цих недоліків є запорукою успішного засвоєння математичних знань. Особливе значення тут має і індивідуальна робота із виявлення недоліків. Неправильна поведінка, яка проявляється у школярів через пустощі, може перерости у стійкі риси характеру, якщо вчасно не вжити відповідних виховних заходів. Тому шкільний психолог, який регулярно відвідує з метою вивчення учнів уроки і виховні заходи в класах, повинен вивчити тип затримки розвитку кожного учня, тип його характеру і надати педагогові кваліфіковану допомогу.

Потрібно взяти на облік складних учнів і щоденно згідно з графіком проводити з ними корекційну роботу у плані виховання. Дітей, які мають порушення у психіці, слід направляти на лікування до психіатра та психотерапевта. Психолог повинен постійно працювати з батьками. Корекція навчальної діяльності цих дітей неможлива без формування в них позитивної мотивації. Звичайно, могутнім стимулом до навчання є вдосконалення вміння учнів виконувати ті чи інші завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дети с задержкой психического развития / Под ред. Т. А. Власовой, В. И. Лубовського, Н. А. Цыпиной; науч.-исслед. ин-т дефектологии Акад. пед. наук СССР. - М.: Педагогика, 1984. - 256 с., ил.
2. Затримка психічного розвитку в дітей: методичні рекомендації / [упоряд.: Т. Д. Ілляшенко, М. В. Рождественська] - К., 1992. - 96 с.
3. Леви В. Л. Нестандартный ребёнок / В. Л. Леви. - М.: Просвещение, 1983. - 176 с.
4. Обучение детей с задержкой психического развития: пособие для учителей / Под ред. Т. А. Власовой и др. - М.: Просвещение, 1981. - 119 с.

Т.П.Чужинова,

викладач Смілянського технікуму харчових технологій НУХТ

ТВОРЧИСТЬ Г. МАРКЕСА - ОДНА З НАЙЯСКРАВІШИХ ІЛЮСТРАЦІЙ "МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ"

РОЗРОБКА УРОКУ ІЗ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 1 КУРС

Мета: поглибити знання про латиноамериканську літературу на прикладі творчості Г. Гарсія Маркеса, проаналізувати його оповідання "Стариган із крилами", визначити філософсько-етичний смисл твору та особливості "магічного реалізму", притаманного творчості Маркеса; удосконалювати вміння вести дискусію і обстоювати власну точку зору.

Обладнання: портрет Г. Гарсія Маркеса, презентація, дидактичні матеріали.

"Якщо б Христос з'явився сьогодні на землі і завітав би у чиюсь оселю, його запросили б до столу, пригостили б чаєм, чемно послушали і ... посміялись би".

Англійський філософ Карлейль

...Це справжні тортури - жити в цьому пеклі, яке аж лускає від янголів.

Г. Гарсія Маркес

Хід уроку

I. Оголошення теми, мети та завдань уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

- Вибіркова перевірка письмового домашнього завдання.

- Події, що мали вплив на формування світогляду письменника.

- Головні твори. "Сто років самотності".

- Метод "магічного реалізму".

III. Опрацювання теми уроку.

1) Слово вчителя з елементами бесіди.

Оповідання "Стариган із крилами" написано в характерній для Габріеля Маркеса манері: поєднання реального і фантастичного, звичайного і міфологічного, тобто в дусі так званого "магічного реалізму". Міф для письменника - важливий засіб проникнення в реальний світ, засіб його художнього відтворення, філософського осмислення. Міфологічна "стихія" наскрізь пронизує оповідання, роблячи його зміст майже символічним.

- Що таке міф?

- Як ви розумієте - "міф як особлива форма світогляду"?

- Назвіть ознаки міфологічного світогляду.

- Який зв'язок між міфом і фольклором, міфом і художньою літературою?

Справді, фольклор, художня література вийшли з міфу, який є першоосновою художнього осмислення дійсності. Міфотворчість - це духовна історія людства. Сьогодні ми сприймаємо міф по-іншому ніж наші пращури. Для більшості з нас - це казка, легенда, таємнича давнина. А в світі художньої літератури міф - джерело поезії, засіб художнього відтворення та осмислення дійсності.

Таким він є для колумбійського письменника Г. Г. Маркеса. Та сказати, що для нього це лише художній засіб, мало. Міфологічна стихія в його творах настільки сильна, природна та органічна, що неминуче напрошується висновок про особливе міфологічне світосприйняття письменника. Дуже рідко доросла людина пам'ятає духовний світ свого дитинства.

2) Мозковий штурм.

Творчість Маркеса є реалізацією творчого методу з дивною назвою - "магічний реалізм"

- Чому ця назва здається дивною?

По-перше тому, що з лінгвістичної точки зору - це оксюморон, або поєднання несполучуваних понять, іншими словами - несінитниця, абсурд.

Реальність і магія - слова-антоніми, як "день" і "ніч", "чорне" і "біле".

- Що таке магічний реалізм?

- В яких художніх творах ще використовується цей творчий метод?

"Майстер і Маргарита"

- Чи зустрічались ми з янголом?

- Чи є відмінність між цими двома зустрічами?

- Як і у якому вигляді з'явилися ці особи не від миру цього на цьому світі?

- Порівняйте умови їх перебування на цій грішній землі?

- Ставлення до них оточення?

- Можете уявити, щоб хтось насмілився припекти Воланда розпеченою залізякою?

- А чи є між ними щось спільне?

- в обох випадках ідеться про атракціон, про дивиденди, вирішення тих проблем, які герої за жодних умов самотужки не вирішили б, щоправда, не всі, і не завжди так, як вони сподівалися.

- однак Пелайо і Елісенда, завдяки старигану з крилами, влаштувалися досить непогано.

3) Особливості людського ставлення до янголів. Дослідницька робота з текстом.

1. Як люди сприйняли янгола?

2. Що керує людьми при зустрічі з янголом?

3. З якими проханнями вони звертаються до янгола? Чи виходили їх прохання за межі власних потреб?

4. В якій ролі виступає церква?

5. Це янгол не розуміє "божого мови" чи падре Гонсага?

6. Яке призначення янгола в релігійній міфології?

7. Чи попросив хто-небудь янгола звернутися до Бога з проханням відпустити гріхи чи заступитися за ближнього?

8. Чи здатні люди відрізнати добро від зла? В чому зміст бінарної пари?

9. Чи здатні досягнути глибини добра і зла? Чи заслуговує проступок дівчини-павука прокляття?

4) Робота над дискусійними питаннями.

- Знайдіть у творі міфологічні персонажі, міфологічні ознаки, конструкції.

(янгол і дівчина-павук)

Взаємопроникнення - одна з ознак міфологічного світогляду.

5) Філософський зміст твору. Система образів. Евристична бесіда.

- Але в яких взаєминах вони знаходяться одне з одним, як пов'язані з реальним світом людей? Яке смислове навантаження несуть?

- Розкрийте суть архетипу "світового дерева".

- Розмістіть на різних частинах світового дерева, в образі якого наші предки органічно поєднували царство небесне з царством земним і царством підземним, героїв оповідання. (Крона - світ небесний, стовбур - світ земний, коріння - світ підземний)

- Чи відповідає образ янгола традиційним уявленням?

- І все-таки, це янгол? Чи є риси, ознаки янгола?

("ангельське терпіння", уміє творити чудеса, здатен на самовідновлення - безсмертний)

- Чому жінка-павук розміщена в підземному царстві?

В уяві наших предків у підземному царстві знаходились покарані за гріхи, перетворені, перевертні. Напевно, її прокляли батьки.

- Яке співвідношення між цими двома образами?

(протиставлені; в міфологічній науці - бінарні опозиції)

- Якщо хворий стовбур дерева, то що станеться з його короною?

Висновки. Мозковий штурм.

Ось чому такий вигляд має янгол. Все в цьому світі взаємопов'язане. Янгол втомився і постарів, зболівся від людських гріхів. Його розчарування в людях таке глибоке, що чогось іншого він від них уже не чекає. Йому вже не під силу боротися за людські душі.

- То навіщо на землі опинилася ця дуже стара людина з крилами?

- А чи варто янголам відвідувати землю?

- Ви погодились би з думкою філософа (епіграф) чи заперечили б таке блюзнірство?

- Навіщо тоді потрібні янголи, а також інші містичні створіння, та й чи потрібні вони взагалі?

- Як закінчується оповідання?

Це дуже невесела історія, сумне бачення людського життя. Та все ж в оповіданні відсутнє почуття безнадії, бо закінчується воно оптимістичною нотою. Янгол зумів самовилікуватися і самовідновитися. Чи стане сил на те ж саме в людей? Адже люди хворіють на ті ж самі хвороби, що й янголи. Або навпаки. Тому надія є. Справа лише в тому, щоб кожний почав з себе, а не надіявся, що це зробить хтось інший.

IV. Підбиття підсумків роботи

Пам'ятаєте у Маяковського: "Если звёзды зажигают - значит это кому-нибудь нужно"? Це

до того, що, якщо янголи комусь потрібні, то чому б їм не бути.

Маркес поєднує два світи - реальний і трансцедентальний (магічний), намагається довести, що все на світі повинно мати своє місце. Зіткнення життя з потойбічним дало йому змогу у художній формі висловити скептичний, а, отже, реальний погляд на природу людини, яка, живучи на землі, керується законами, що панують тут. Добре це чи погано - це вже інша справа, але так є, а тому жодне зовнішнє втручання навряд чи буде на добро. А щодо старигана з крилами, то, здається, він зрадив, коли перестав бути перешкодою у житті Елісенди й інших і перетворився на "уявну точку над морським горизонтом"

Що хотів сказати письменник цим твором? До чого закликає письменник?

- Люди, лікуйте свої душі, самовдосконалюйтесь - така головна думка твору, дуже не нова і завжди актуальна.

V. Домашнє завдання.

1. Написати твір-мініатюру на одну з тем:

"Де мають жити янголи?"; "Як би я себе повів, зустрівшись з янголом?"; "Чого б я попросив у янгола?"

2. Життя та творчий шлях Я. Кавабати. Скласти хронологічну таблицю.

3. Прочитати повість "Тисяча журавлів".

4. Підготувати літературні картки-цитати до характеристики образів Кікудзі, Фуміко, Юкіко, Тікако Курімото.

Додаток до уроку

Варіант 1

1. Представником літератури якої країни є Габріель Гарсія Маркес:

- А) іспанської;
- Б) латиноамериканської;
- В) французької;
- Г) США.

2. Як називалось перше оповідання Г. Маркеса:

- А) "Третя відмова";
- Б) "Сто років самотності";
- В) "Стариган із крилами";
- Г) "Осінь патріарха".

3. Визначіть жанр твору Г.Г. Маркеса "Сто років самотності":

- А) п'єса-пересторога;
- Б) філософська повість;
- В) роман-притча;
- Г) новела.

4. У романі "Сто років самотності" проявляються тенденції 2-х стильових різновидів модернізму:

- А) імпресіонізму;
- Б) сюрреалізму;
- В) футуризму;
- Г) експресіонізму.

5. Визначіть 3 твори, які написані в традиціях "магічного реалізму":

- А) "Майстер і Маргарита";
- Б) "Стариган із крилами";
- В) "Сто років самотності";
- Г) "Альпійська балада";
- Д) "Старий і море".

6. Творам яких 2-х письменників притаманні ознаки експресіонізму:

- А) А. Камю;
- Б) Шолома-Алейхема;
- В) Г.Г. Маркеса;
- Г) Е. Хемінгуей.

7. З якого твору ці слова: "Парафіяльний священник запідозрив щось не те, побачивши, що ця істота не розуміє мови Господа Бога і не навчена шанувати його слуг"?

- А) "Старий і море" Е. Хемінгуей;
- Б) "Стариган із крилами" Г.Г. Маркеса;
- В) "Молочник Тев'є" Шолома-Алейхема.

8. Яке із названих імен не належить до героїв твору "Стариган із крилами" Г.Г. Маркеса?

- А) Пелайо;
- Б) Маноліно;
- В) Гонсага;
- Г) Елісенда.

9. "Господарі дому на долю не скаржилися. На виручені гроші вони збудували просторий двоповерховий дім з балконом і садом, на високому цоколі..."

- А) "Перевтілення" Ф. Кафки;
- Б) "Стариган із крилами" Г.Г. Маркеса;
- В) "Старий і море" Е. Хемінгуей.

10. Вкажіть 3 характерні ідеї, що в образно-символічній формі відтворюють постмодернізм:

- А) повний абсурд життя;
- Б) розрив соціальних і духовних зв'язків у світі;
- В) надію на кращу долю та процвітання людства;
- Г) падіння людства у безодню, де немає шансів на спасіння;
- Д) оптимізм та віру в світле майбутнє людства.

11. Вкажіть 3 головні мотиви у творчості експресіоністів:

- А) підкреслений песимізм, потворність буття, деформація людської психіки;
- Б) "зображення дійсності в її революційному розвитку"
- В) крик відчаю волаючого в "пустелі бездуховності";
- Г) пролетарський оптимізм, віра в світле майбутнє людства;
- Д) втрата ідеалів і віри в майбутнє.

12. Яка ознака характерна для філософії екзистенціалізму?

- А) на перше місце висуваються категорії абсурду життя, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті;
- Б) на перше місце висуваються категорії розумності світобудови, оптимізму, віри в остаточну перемогу добра над злом.

Варіант 2

1. Твір якого письменника справив на Гарсія Маркеса таке велике враження, що на наступний день він написав своє перше оповідання:

- А) Ф. Достоєвського;
- Б) Ф. Кафки;
- В) Е. Хемінгуей;
- Г) Ф. Камю.

2. Лауреатом якої премії став Г.Г. Маркес:

- А) премії братів Гонкурів;
- Б) премії "Феміна";
- В) Нобелівської премії;
- Г) "Етна-Таорміна".

3. Творчість Маркеса є реалізацією творчого методу:

- А) критичного реалізму;
- Б) соціалістичного реалізму;
- В) магічного реалізму.

4. Назвіть письменника, для якого екзистенціалізм не є філософською основою творчості:

- А) А. Камю;
- Б) Ф. Кафки;
- В) Е. Хемінгуей;
- Г) Г.Г. Маркеса;
- Д) Ж.П. Сартра;
- Е) О. Блока.

5. Вкажіть 2-х письменників, для яких "магічний реалізм" став улюбленим творчим методом:

- А) Б. Пастернак;
- Б) М. Булгаков;
- В) Е. Хемінгуей;
- Г) Г. Маркес.

6. Які 3 твори можна назвати літературно-філософською притчею?

- А) "Старий і море" Е. Хемінгуей;
- Б) "Стариган із крилами" Г.Г. Маркеса;
- В) "Сто років самотності" Г.Г. Маркеса;
- Г) "Молочник Тев'є" Шолома-Алейхема;
- Д) "Тисяча журавлів" Я. Кавабати.

7. Художній світ якого твору побудований на поєднанні елементів реального і фантастичного:

- А) "Старий і море" Е. Хемінгуей;
- Б) "Стариган із крилами" Г.Г. Маркеса;
- В) "Молочник Тев'є" Шолома-Алейхема.

8. З якого твору ці слова: "Простаки вважали, що його призначать алькальдом світу"?

- А) "Старий і море" Е. Хемінгуей;
- Б) "Стариган із крилами" Г.Г. Маркеса;
- В) "Перевтілення" Ф. Кафки.

9. З якого твору ці слова: "Без довгих розмислів.. вони вирішили, що це матрос з якогонебудь іноземного судна, що потерпіло катастрофу під час бурі"

- А) "Старий і море" Е. Хемінгуей;
- Б) "Стариган із крилами" Г.Г. Маркеса;
- В) "Перевтілення" Ф. Кафки.

10. Яке із названих імен не належить до персонажів твору "Старий і море" Е. Хемінгуей?

- А) Маноліно;
- Б) Гонсага;
- В) Ді Маджіо
- Г) Сантьяго.

11. Назвіть 3 характерні риси героїв літератури постмодернізму:

- А) людина, що загубилася у повсякденному бутті, втратила зв'язок із всесвітом;
- Б) людина-борець, здана перетворювати світ;
- В) людина, що гостро переживає власну відчуженість;
- Г) людина, що втратила духовні орієнтири.

12. Вкажіть 4 характерні ознаки сюрреалізму:

- А) "це критично-параноїдальний метод";
- Б) "це відтворення світу марень, сновидінь";
- В) введення у нереальний, фантастичний пейзаж предметів нарочито буденних;
- Г) правдиве зображення дійсності;
- Д) спотворення реальних предметів до страхітливого образу;
- Ж) копіювання дійсності.

Л.Н. Добровольська,

завідувач лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

В.О. Чорновіл,

методист лабораторії дошкільної та початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Оновлення змісту трудового навчання в початковій школі у контексті компетентнісного підходу

Ключовим завданням у Національній стратегії розвитку освіти на період до 2021 року визначено, що навчально-виховний процес повинен бути спрямований на раннє виявлення та найбільш повне розкриття потенціалу (здібностей) у дітей з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей, підготовку учнів до свідомого вибору сфери життєдіяльності. Великі можливості виконання зазначених завдань має предмет "Трудове навчання" освітньої галузі "Технології", метою якого відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти є формування і розвиток в учнів технологічної компетентності для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві.

Трудове навчання - важливий предмет у початковій школі, який є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту та створює базу для успішного опанування учнями технологіями основної школи та здобуття професійної освіти.

Курс "Трудове навчання" у початковій школі є першою сходинкою до вибору майбутньої професії. Програма курсу скерована на ознайомлення учнів зі світом професій та на самостійне розв'язання предметно-практичних та побутових завдань. Так, якщо програма 2006 року була в переважній більшості спрямована на пропедевтичну профорієнтаційну роботу з учнями початкової школи, то програма 2011 року спрямована переважно на формування та розвиток умінь і навичок дитини, необхідних у повсякденному житті та побуті.

У програмі зазначено, що метою "Трудового навчання" в початковій школі передбачено формування та розвиток в межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів. Для реалізації зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- формування в межах вікових можливостей узагальнених способів предметно-перетворювальної діяльності з дотримання безпечних прийомів ручної праці та економного використання матеріалів;
- розвиток творчих здібностей, елементів графічної грамоти, умінь працювати в команді та навичок виконання операцій з ручних технік обробки матеріалів;

- набуття досвіду предметно-перетворювальної та побутової практичної діяльності, алгоритмів і способів предметно-практичних дій ручними техніками для оволодіння в основній школі основами технологій;

- виховання в учнів ціннісного ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливого ставлення до людей праці та їх професій, трудових традицій українського народу та інших народів світу.

Виконання вищевказаних завдань дасть змогу розширити сенсорний досвід молодших школярів, збагатити їх знаннями і враженнями про навколишній світ, сформувати первинні прийоми роботи з інструментами для ручної праці, ознайомити з властивостями окремих матеріалів, навчити здійснювати їх обробку, розвинути пізнавальні процеси (сприйняття, увагу, пам'ять, уяву), моторику рук, координацію рухів і дій; виховувати організованість та культуру праці.

Зміст "Трудового навчання" у новій програмі визначається за такими змістовими лініями:

1. Ручні техніки обробки матеріалів.
2. Технічна творчість.
3. Декоративно-ужиткове мистецтво та самообслуговування.

Кожна змістова лінія програми передбачає формування культури виконання трудових дій та організованості праці. Результатом виконання програми є набуття вмінь і навичок обробки матеріалів, правильне уявлення про навколишню дійсність, розширення загального і політехнічного кругозору, виховання свідомого ставлення до праці. У молодшому шкільному віці предметна діяльність одночасно є і пізнавальною, яка передбачає обробку різних матеріалів, стає для дітей формою мислення, джерелом їх розумового розвитку.

Навчальну програму побудовано за такими принципами:

- диференціація матеріалу за видами діяльності (складання, згинання, ліплення, різання);
- використання різних конструкційних матеріалів (папір, картон, пластилін, природні та штучні матеріали);

- поступове ускладнення виконання трудових дій відповідно до зростання фізіологічних можливостей дитини;

- диференціація практичної діяльності протягом навчального року відповідно до календарних свят (державних і релігійних), регіональних традицій і звичаїв.

Диференціація дає змогу вчителю вносити зміни в орієнтовну сітку розподілу годин при тематичному плануванні. Уроки трудового навчання з 1-го по 4-ий клас проводяться 1 раз на тиждень (35 год за навчальний рік).

Змінено підхід до структурування програми. До опрацювання у 1-му класі пропонуються такі теми, як робота з:

- папером (знайомство з його видами і властивостями, рвання, різання, згинання, складання, виготовлення симетричних форм, аплікацій, прикрас);

- природними матеріалами (підготовка до роботи та виготовлення аплікацій з використанням клеєного способу з'єднання, створення композицій за мотивами казок та мультфільмів на площині);

- пластиліном (виготовлення плоских зображень);

- самообслуговування (ознайомлення з матеріалами для виготовлення одягу і взуття, догляд за ними, відпрацювання прийомів зав'язування шнурків);

- комбіновані роботи (конструювання найпростіших виробів);

- екскурсії.

У 2-му класі під час роботи з папером пропонується виготовити об'ємні фігури, оригами та витинанки. Опрацьовуючи теми "Робота з природним матеріалом" та "Робота з пластиліном", учні в парі або групі створюють предметні та сюжетні аплікації, композиції. Другокласники знайомляться з видами ниток та їх застосуванням. Під час вивчення теми "Самообслуговування" школярі вивчають культуру харчування, правила поведінки за столом та його сервірування, учаться пришивати ґудзики. Тема "Макетування" пропонує навички роботи з розгорткою та виготовленням макету об'ємного виробу.

Новими темами у 3-му класі під час роботи з папером є виготовлення мозаїки технікою торцювання, аплікації технікою квілінг та об'ємних виробів з коробок (упаковок). Працюючи з пластиліном, учні виготовляють барельєфні форми, вчать комбінувати природні та пластичні матеріали. Трьокласники ознайомлюються з видами та властивостями тканин, створюють з них аплікації. Учні вчать працювати з такими матеріалами, як м'який дріт та бісер (плоскі вироби). Вивчаючи тему "Самообслуговування", школярі вивчають способи складання серветок та виготовлення найпростіших мережок.

У 4-му класі програмою передбачено конструювання рухомих моделей з картону та паперу, виготовлення сюжетних витинанок та колажів, доповнення оригами додатковими елементами. Учні створюють об'ємні вироби з бісеру та із сучасних штучних матеріалів. Четвертокласники ознайомлюються зі

способами плетіння, основними прийомами вишивання, послідовністю виготовлення панно та декорування виробів. Школярі оволодівають початковими навичками створення виробів технікою пап'є-маше.

Введення в програму з 1-го по 4-ий клас теми "Самообслуговування" дає можливість учням набути досвід практичної роботи, а також виховує в них ціннісне ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливе ставлення до людини праці.

Реалізація нового розділу "Екскурсії" передбачає вміння аналізувати та узагальнювати результати побаченого, збагачення світогляду, розширення кола інтересів, сприйняття світу як системи взаємопов'язаних елементів.

Важливою складовою нової програми є перелік бесід, тематика яких спрямована на виховання працелюбності, шанобливого ставлення до професійної діяльності інших людей та поваги до близьких та рідних.

Введення теми "Комбіновані роботи" передбачає застосування парної та групової форми роботи, що дає можливість формувати соціальну і комунікативну компетентності учнів.

Предмет "Трудове навчання" створює сприятливі умови для розвитку загальнонавчальних умінь і навичок пізнавальної діяльності учнів. Оскільки завдання на кмітливість, створення художнього образу здійснюються шляхом виконання практичних завдань, одночасно розвивається і дрібна моторика руки, що, в свою чергу, допомагає розвитку певних ділянок мозку дитини. Все це дає змогу вирішувати більшість із перелічених завдань одночасно, у взаємозв'язку одне з одним. Однією з важливих особливостей курсу "Трудового навчання" є те, що кожен урок у ньому є поліфункціональним.

Таким чином, суттєвими перевагами нової програми є її практична спрямованість на формування вмінь та навичок учнів початкової школи, необхідних для самообслуговування і соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безрук Г. Аналіз програми з трудового навчання / Г. Безрук // Початкове навчання та виховання. -2013. - № 22-24. - С. 102-103.
2. Нові вимоги нового часу / [укладач С.А. Гаряча]. - Черкаси: ЧОІПОПП ЧОР, 2013. - 68 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/state_standards/
4. Котелянець Н. Уроки трудового навчання в 1-му класі / Н. Котелянець // Учитель початкової школи. - 2013. - № 3. - С. 21-24.
5. Курганська А. Аналіз нової програми з трудового навчання / А. Курганська // Початкове навчання та виховання. - 2013. - № 22-24. - С.66.
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/

О.М.Жиденко,

учитель початкових класів Золотоніської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 Золотоніської міської ради

ПОМИЛКА

РОЗРОБКА УРОКУ З ЧИТАННЯ. 4 КЛАС

Тема. Помилка. В. Сухомлинський "Як Павлик списав у Зіни задачу", "Найкраща лінійка".

Мета: розширювати знання дітей про життєвий і творчий шлях видатного українського педагога і письменника В.О. Сухомлинського, тематику його творів для дітей.

Удосконалювати загальнонавчальні уміння: формулювати запитання до тексту, визначати тему і основну думку творів.

Розвивати громадянську та соціальну компетентності: уміння аналізувати власні вчинки та головних героїв творів, висловлювати оцінні судження морального і естетичного характеру про події, вчинки персонажів, описані у творах.

Виявляти своє ставлення до прочитаного, висловлювати здогадки щодо можливого розвитку подій.

Формувати загальнокультурну компетентність: культуру мовлення та культуру спілкування, виховувати віру у свої сили, почуття товарищескості, взаємодопомоги.

Обладнання: мультимедійні засоби навчання, портрет В.О. Сухомлинського, збірки його творів, картки-блискавки, фотографії, ілюстрації, паперові сердечка.

Тип уроку: урок узагальнення і систематизації знань.

Хід уроку

I. Організація класу.

Учитель. - Наш урок - це урок творчості, натхнення, добра і радості.

II. Визначення теми і завдань уроку.

Вправа "Очікування".

Учитель. Сьогодні ми продовжимо вивчення розділу "Світ дитинства".

- Чого ви очікуєте від уроку?

- А я очікую від вас плідної праці. Сподіваюсь, що будете активними, дружними, будете виразно читати, фантазувати, творчо працювати.

Прочитаймо завдання уроку (метод "Мої сподівання"):

- виразно читати твір;
- орієнтуватися в структурі тексту;
- визначати головну думку.

Цей урок мене навчить:

- давати характеристику головним героям твору;
- працювати в групах;
- визначати моральні правила;
- аналізувати розвиток подій у творі.

III. Актуалізація опорних знань.

Вправа на формування уміння уточнювати і розширювати висловлювання.

Гра "Закінчи речення".

Учитель починає речення, а школярі його закінчують.

"Коли закінчу школу, то ..."

"Мені хочеться знайти те місце, де ..."

"Гарно жити на світі, коли ..."

"Справжній товариш той, хто ..."

"Я люблю читати оповідання, в якому ..."

IV. Перевірка домашнього завдання.

1. Бесіда. Мотиваційна підготовка.

Учитель. - Яку тему ми вивчаємо?

(А дружити треба вміти?)

Учитель. Діти, як ви розумієте поняття "дружби"?

(Це стосунки між людьми, в основі яких лежить довіра, відданість, прихильність, доброзичливість)

Учитель. Кого можна вважати справжнім другом?

2. "Асоціативний куц".

Учитель. - Спробуймо побудувати асоціативний куц і дібрати такі слова, які б допомогли нам краще зрозуміти значення слова дружба.

співробітництво
взаєморозуміння
злагода
чуйність
єдність
співчуття

взаємовиручка
турбота
повага
ввічливість
чуйність

Учитель. У давнину наш народ називали чудовим словом "добріччі". Це тому, що дуже добрі й чуйні були наші предки і ні на кого не нападали, ні в кого нічого не відбирали, а навпаки, останнє віддавали. Були то справжні українці, творили тільки добро, жили в мирі і злагоді. Недарма кажуть "Добре там жити, де вміють дружити".

3. Читання вірша "Словник Славка" ("ланцюжком").

4. Гра "Посперечаймося".

Я говоритиму твердження, а ви відповідайте - так чи ні.

- У Славка словник звичайний? (Ні)
- З дитинства вивчив 10 слів? (Так)
- Принесе відро води? (Ні)
- Друга виручить з біди? (Ні)
- Ну його! Пусте! Дарма! - в нього інших слів нема? (Так)

- Славі буде важко з нами? (Так)

- Знайомі й друзі люблять Славу? (Ні)

- Він залишиться один? (Так)

5. Гра "Уявний мікрофон".

Учитель. Що побажаєте Славкові?

(Виявляти повагу до друзів, вживати чарівні слова, ...)

6. Джерело народної мудрості. Гра "Збери прислів'я".

Учитель. Утворіть прислів'я, зібравши I і II колонки.

Справжній друг	шукають
Дружби дружбою	що дерево без коріння
Дружба -	а знайдеш - тримай
Людина без друзів,	найдорожчий скарб
Друга шукай,	пізнається в біді

Хвилинка релаксації (Гімнастика для очей).

- Сядьте зручно, випряміть спину, розслабтесь і зосередьтесь. Лікті на стіл.

- Потріть руки, щоб вони стали теплими.

- Прикрийте долонями очі.

- Заплющіть очі і легко та обережно обведіть 8-10 разів вказівними пальчиками навколо них.

- Відчули полегшення?

- Повільно розплющіть очі і повертаємось до роботи.

V. Підготовка до сприймання нового матеріалу.

1. Повідомлення про життя і творчість В.О. Сухомлинського.

Проект.

Учитель. Готуючись до уроку, ми з вами виконали проектну роботу. Кожна група проводила дослідження і збирала матеріали на задану тему. Послухаймо лідерів груп.

Проект.

Учні доповідають з таких тем:

- Життєвий шлях В.О. Сухомлинського.
- Педагогічна діяльність.
- Творча спадщина.

Учитель. Людина, - стверджував видатний педагог, - народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилінкою. Людина народжується, щоб лишити на землі слід вічний. Дійсно, вічний слід лишив по собі Василь Олександрович Сухомлинський.

- Сьогодні ми ознайомимося з новими творами В. Сухомлинського, в яких він описує ситуації зі шкільного життя.

VI. Опрацювання оповідання "Як Павлик списав у Зіни задачу".

1. Робота над заголовком "Річка нових знань".

Учитель. Прочитайте назву оповідання.

- Чи можете ви передбачити, про кого в ньому йтиметься?

- Чому могла трапитись така ситуація, що Павлик списав задачу?

2. Виразне читання оповідання вчителем і підготовленим учнем.

Учитель. Де відбулися описані події?

- То чому Павлик списав задачу в Зіни?

3. Словникова робота.

Читання пірамідок слів:

тож	дома
питає	питань
помилка	похнюпив
учителька	почервонів
стурбований	розв'язував
а) "луною" за вчителем.	
б) мовчки.	

- До слова "стурбований" доберіть синоніми (Схвильований, збентежений, знервований).

- Доберіть фразеологізми-синоніми до слова "почервоніти" (Горіти, як мак; пекти раків).

4. Повторне читання оповідання.

Метод "Ажурна пилка".

Учитель. Текст поділіть на 4 частини. Кожен учень з групи читає свою частину упродовж хвилини. Потім розповість іншим членам групи те, що він прочитав.

5. Творча робота "Гай творчих завдань".

1-ша команда - поміркувати, як далі можуть скластися стосунки Зіни і Павлика (гра "Фантастичні гіпотези").

2-га команда - поставити запитання до тексту.

- Чому Павлик прийшов до школи стурбований?
- Чому Павлик не розв'язав задачі?
- З яким проханням хлопчик звернувся до Зіни?
- Що він помітив у зошиті дівчинки?
- Чи сказав він про помилку Зіни?
- Чому ж він так вчинив?

3-тя команда - прочитати діалог в особах.

Учитель. З якою інтонацією треба читати слова Петрика? (Схвильовано)

- А Зіни? (З осудом, повчально)

Фізкультхвилинка

Гра "Чарівна паличка"

Діти стають у коло. Передають один-одному паличку і бажають щось хороше.

VII. Опрацювання оповідання "Найкраща лінійка".

Учитель. Як ви гадаєте, про що цей твір?

1. Підготовка до самостійного читання.

письмові	праці
найкращі	лінійка
ручні	роботи
кострубата	лінійка

Учитель. Утворіть словосполучення, з'єднавши слова I і II колонок.

- Поясніть значення слова кострубата? (З нерівною поверхнею, шорстка).

2. Самостійне напівголосне читання твору (метод "Бджілки") з наступним тестуванням.

3. Тест "Що з двох правильне?"

1. Цей твір є ...

- а) казкою;
- б) оповіданням.

2. Микола і Роман були ...

- а) однокласниками;
- б) сусідами.

3. За письмові роботи найкращі оцінки у ...

- а) Романа;
- б) Миколи.

4. Після уроку мови діти пішли ...

- а) у майстерню;
- б) додому.

5. Найкраща лінійка вийшла у ...

- а) Миколи;
- б) Романа

6. Для чого Роман узяв свою лінійку до класу?

- а) йому було шкода залишати її у майстерні.
- б) хотів показати, що і він може зробити щось найкраще.

Відповіді: 1 - б, 2 - а, 3 - б, 4 - а, 5 - б, 6 - б.

4. Гра "Знайди антоніми з тексту до слів"

Працюють всі учні.

Ледарювати - ...	(працювати)
Найнижча - ...	(найвища)
Запитує - ...	(відповідає)
Попереднього - ...	(наступного)

5. Творча робота в групах.

Приєм "Вітер дме..."

Учитель. Щоб виконати наступне завдання, нам потрібно розділитись на 2 групи за вашим бажанням. Перша спробує себе у ролі співавторів і продовжить оповідання ще кількома реченнями. (Наприклад, про те, як хлопці допомагали один-одному покращити свої оцінки)

Вітер дме для тих, хто складав продовження оповідання...

Друга група разом зі мною прочитає лист-звернення.

"Пишуть вам Микола і Роман. Допоможіть нам розібратись, які риси характеру гарні, а які погані. Розділіть їх, будь ласка, на дві групи".

Слова:

- доброта, справедливість, мудрість, співчуття, чесність, вірність, взаємодопомога, рішучість (гарні);
- лінь, ненависть, неправда, злість, улесливість, жадібність (погані).

VIII. Домашнє завдання

1-ша група - читати, переказувати і відповідати на запитання.

2-га група - скласти текст-міркування на тему "Ніколи не втрачай віри у свої сили".

IX. Підсумок уроку.

Учитель. Продовжіть речення:

- Цей урок мене навчив ...

Учитель. Тримайте свою душу завжди відкритою для добра, щастя, любові, і тоді ви відчуєте, яке прекрасне життя.

А зараз візьміть сердечка і запишіть якості справжнього друга.

Учитель. Отже, справжній друг завжди поруч. Він допоможе, порадить, виручить, підтримає, поділиться всім, розділить радість і смуток.

Гра "Чарівний клубочок ..."

Учитель. - Діти, а чи справдилися ваші очікування від уроку?

- Мені дуже сподобалось, як ви працювали - старанно, активно. Дякую за роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар Л.С. Сухомлинський про виховання у дітей загальнолюдських духовних цінностей / Л.С. Бондар //Початкова школа. - 1994. - №9-10. - С. 5 -12.
2. Забродська С.Г. Уроки читання 4 клас. / С.Г. Забродська - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан. - 2008. - 56с
3. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання /О.Пометун. - К., 2007.
4. Юрченко В. Ніколи не втрачай віри у свої сили / В. Юрченко //Початкова освіта. - 2008. - №23-24.

Ю. В.Лєснікова,
завідувач відділу дистанційної освіти Черкаського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ - ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Дистанційні технології навчання можна розглядати як природний етап еволюції традиційної системи освіти від дошки з крейдою до електронної дошки й комп'ютерних навчальних систем, від книжкової бібліотеки до електронної, від звичайної аудиторії до віртуальної аудиторії. Важлива роль у вдосконаленні вітчизняної освіти приділяється впровадженню в освітню діяльність технологій дистанційного навчання та притаманних їм нових методів організації навчального процесу. Важливим аспектом, що визначає характер змін у системі освіти, є науково-технічний прогрес та його вплив на соціальні та суспільні відносини.

Комп'ютерні технології постійно вдосконалюються, стають більш насиченими, емними, гнучкими, продуктивними, націленими на різноманітні потреби користувачів. Елементи відкритої освіти (в тому числі дистанційне навчання) здатні забезпечити вищий рівень прозорості системи освіти - що і як викладається і вивчається, які матеріали і методики використовуються, якою є якість роботи вчителів.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ - педагогічна технологія, яка відрізняється від традиційних рядом характеристик:

- доступність та комфортність навчання;
- особистісна орієнтованість: свобода вибору змісту; часу; темпу; форм та методів навчання;
- модульність структури змісту та організації навчального процесу;
- застосування в навчанні сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж (в т.ч і Інтернет).

Сучасна глобальна мережа Інтернет - це не лише сукупність комп'ютерних машин, об'єднаних між собою, а і велика кількість людей, об'єднаних між собою спільною роботою, обміном інформацією та дружбою. На сьогоднішній день створено багато спеціальних послуг (сервісів), за допомогою яких людство може обмінюватися своїми думками, пропозиціями, ідеями, творчими здібностями та корисною інформацією. Такі сервіси називають соціальними сервісами або Веб 2.0. Веб 2.0 - друге покоління мережевих сервісів Інтернету. На відміну від першого покоління сервісів (the mostly read-only Web) Веб 2.0 (the wildly read-write Web) дозволяє користувачам спільно діяти - обмінюватися інформацією, зберігати посилання та мультимедійні документи, створювати та редагувати публікації, тобто відбувається налагодження соціальної взаємодії. Появу терміну Веб 2.0 прийнято пов'язувати зі статтею Тіма О'Рейлі "Що таке Веб 2.0". За Тімом О'Рейлі "Веб 2.0 - це не просто інтеграція сервісів, це ідея використання колективного розуму".

Мережні сервіси, які забезпечують спільну діяльність учасників навчального процесу в мережі Інтернет, можна поділити на дві групи: асинхронні та синхронні.

Вебінар - це технологія, яка дозволяє в повній мірі відтворити умови колоборативної (спільної) форми організації навчання, а саме семінарського, лабораторного занять, лекцій, використовуючи засоби аудіо- , -відео обміну даними та спільної роботи з різноманітними об'єктами, незважаючи на те, що його учасники можуть фізично знаходитися в різних місцях. Таким чином створюється віртуальна "аудиторія", що об'єднує всіх учасників вебінару.

Вебінаром можна вважати віртуальний семінар, організований за допомогою Інтернет-технологій. Вебінар має головну ознаку семінару - інтерактивність.

В сучасних умовах складної фінансової ситуації в Україні, саме така форма навчання або підвищення кваліфікації найбільш перспективна та виправдана. Проте, активне впровадження потребує відповідного методичного та технічного озброєння як учителів, так і викладачів закладів післядипломної освіти. В освітній галузі України поняття "вебінара" вперше з'явилося в 2007 році і відтоді організація онлайн-конференцій набуває все більшого поширення, а дистанційне навчання стає все більш популярним в різних сферах освітніх програм. Ринок програмних продуктів для проведення вебінарів бурхливо розвивається. І все більше схиляється в бік розвитку Веб-додатків - модель продажу (надання у користування) програмного забезпечення, при якій постачальник розробляє веб-додаток і самостійно ним керує, надаючи можливість користувачам отримувати доступ до даного програмного забезпечення через мережу Інтернет. У Черкаському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників запроваджено проведення вебінарів для слухачів очно-дистанційних курсів підвищення кваліфікації на основі TeamViewer. Програмне забезпечення TeamViewer безкоштовне для некомерційних користувачів. Німецька компанія TeamViewer GmbH була заснована в 2005 році і цілком зосереджена на розвитку та поширенні високоякісних рішень для онлайн-співробітництва та комунікації. Швидкий старт і високі темпи зростання призвели до більше ніж 200 000 000 встановлень в понад 200 країнах по всьому світу. На даний момент програмне забезпечення доступне більше, ніж на 30 мовах.

Переваги TeamViewer коротко:

- Проводьте конференції за участю до 25 осіб.
- Демонстрації за допомогою браузера.
- Найвищі стандарти безпеки.

- **Навчальні сеанси** - скоротить витрати, проводячи навчання онлайн.

- **Групова робота** - співпрацюйте онлайн над документами в реальному часі.

Веб-каст - це асинхронна технологія, яка забезпечує лише односторонню доповідь, без інтерактивної взаємодії між доповідачем та слухачами. Веб-каст створюється та розміщується для ознайомлення на навчальній мережній платформі.

Блог, як технологію ведення в Інтернеті власного щоденника, слід віднести до асинхронних мережних сервісів. Його також можна розглядати як варіант особистого освітнього простору та засіб для організації спільної діяльності певної групи студентів - відкритим чи закритим середовищем для організації педагогічних дискусій з різних напрямів. Таке використання блогів допустимо та виправдано, оскільки багато блогів мають додаткові переваги перед форумами: можливість публікувати в тексті мультимедійні фрагменти, можливість перехресних зв'язків між кількома гілками і 1076 дискусій. Однак блоги не дозволяють обмінюватися повідомленнями в онлайні.

Вікі технології базується на реалізації радикальної моделі колективного гіпертексту, коли можливість створення та редагування будь-якого запису надається кожному із членів мережної спільноти. Це робить Вікі найбільш перспективним засобом для колективного написання гіпертекстів.

Віртуальне навчальне середовище (ВНС) (англ. virtual learning environment (VLE)) - програмна система, створена для підтримки процесу дистанційного навчання. ВНС, зазвичай, використовує мережу Інтернет і надає засоби для оцінки (зокрема, автоматичної оцінки, як от завдання на вибір), комунікації, закачування матеріалів, управління групами вчителів, збирання та організація оцінок, опитування тощо.

Розбудова інтерактивних навчальних середовищ - одна з тенденцій модернізації системи післядипломної освіти. Цей спосіб впровадження комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання надає відкритості навчальному середовищу, що набуває рис гнучкості та мобільності, розширюються діапазон використання та можливості вибору засобів в залежності від цілей навчання. Навчальну діяльність у дистанційному навчанні можна поділити за її функціональним і організаційним призначенням - на змістовну і операційну. **Перша**, у свою чергу, складається з етапу зовнішнього сприйняття знакової або іншої інформації і внутрішньої її переробки та присвоєння. Ця діяльність найчастіше називається придбанням знань. **Друга** - це втілення надбаних знань у практику, придбання умінь та здібностей. Як бачимо, обидві діяльності пов'язані між собою і забезпечують якість та ефективність одна одній. У функції керування входить: формування мислення і діяльності; адаптація; мотивація; варіативність, творча спрямованість і алгоритмізація діяльності; корекція діяльності і змісту; психологічна підтримка; контроль і багато іншого.

Здійснити такий складний процес здатні тільки підготовлені викладачі. Тому не дивно, що на Заході акцентується увага саме на проблемі підвищення кваліфікації викладачів дистанційного навчання. Для успішного електронного навчання важливим є

знання усіх сучасних інструментів, що стосується впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання, у тому числі й тих, які можна використовувати для передачі знань на відстані. Світова мережа дистанційного навчання (ДН) нараховує більше 1000 ВНЗ та Центрів, в яких навчається 1/3 студентів від загальної світової кількості.

За результатами дослідження, що проводилось Європейською комісією та передбачало визначення нових способів отримання освіти та підвищення кваліфікації в Європі у 2020-2030 рр., **експерти визначили такі прогнози:**

- відкрите навчання за допомогою Інтернету стане традиційною формою отримання освіти;

- мобільні Інтернет-пристрої стануть основним інструментом для навчання;

- паперові книжки будуть замінені електронним мультимедійним контентом.

Враховуючи зазначені тенденції та перспективи розвитку освіти, можна сформулювати одне із основних завдань сучасної освіти - запровадження таких технологій навчання, зокрема дистанційних, які б забезпечили надання повної, якісної, швидкої освіти для людини в найкоротший проміжок часу. Інформаційне суспільство вимагає від його членів "нового мислення та дій", інноваційних та альтернативних підходів, продуктивної діяльності в групах, професійної та географічної мобільності, і як наслідок, систематичного і ефективного навчання протягом всього життя.

Перспективи майбутніх наукових розвідок вбачаємо у дослідженні потенціалу технологій дистанційного навчання для вдосконалення змісту, форм та методів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в системі післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Иванов В. Ф. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування / Иванов В. Ф., Мелешенко О. К. - К. : ІЗМН, 2006. - 352 с.
2. Крилов І. В. Інформаційні технології: теорія і практика / І.В. Крилов. - К. : Центр, 2006. - 128 с.
3. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. пос. / Т. І. Коваль, С. О. Сисоєва, Л. П. Сущенко. - К. : Вид. Центр КНЛУ, 2009. - 380 с.
4. Коневшинська О. Е. Організація процесу електронного навчання з використанням технології вебінару [Електронний ресурс] / О. Е. Коневшинська // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2011. - № (25). - Режим доступу до журналу : <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
5. Кухаренко В.М. Навчально-методичний комплекс підготовки викладача дистанційного навчання. Інформаційні технології і засоби навчання: Електронне фахове видання. - Вип. 3. - 2007. <http://www.ime.edu.ua.net/em3/content/07kvmlido.htm>.
6. Морзе Н.В., Ігнатенко О.В. Методичні особливості вебінарів, як інноваційної технології навчання // Інформаційні технології в освіті. Збірник наукових праць. - Херсон: Видавництво ХДУ. - 2010. - Вип. 5. - 202 с.
7. Средства синхронного и асинхронного электронного обучения. Точка доступа - <http://www.trainings.ru/>

Л. В. Каптенко,

учитель математики Носачівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Смілянської районної ради

ТЕХНОЛОГІЯ ВЕБ-КВЕСТ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

*"Людина освічена -
це та, яка знає,
де знайти те, чого вона не знає"*

Георг Зиммель

Викладання в середній школі - це пошук креативних форм роботи, які забезпечують розвиток самостійного критичного і творчого мислення учнів. Актуальною залишається задача вміння опрацювати інформацію, добуваючи її з різних джерел. Розвиток цих умінь дозволяє у майбутньому школяру отримувати самостійно неперервну освіту впродовж всього життя, задовольняти свої пізнавальні інтереси, розвивати творчий потенціал та професійні якості, тобто, бути соціально адаптованою, креативно мислячою людиною. Тоді задача загальної середньої освіти буде виконана.

Перед вчителями завжди стояло завдання пошуку нових видів і форм організації навчальної діяльності. Педагоги використовували інтегровані уроки, елементи гри на різних етапах уроку, групові форми роботи, домашній експеримент, метод проектів тощо. Швидке зростання обсягу інформації, якою необхідно оволодіти, вимагає створення і використання нових ефективних засобів навчання. Бажано використовувати інтерактивні технології навчання, коли учень стає суб'єктом взаємодії, сам бере активну участь у процесі навчання, слідуючи своїм індивідуальним маршрутом.

Окремо треба наголосити на використанні методу проектів, тому що в основу реалізації всіх змістовних ліній Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти покладено проектно-технологічну діяльність, яка інтегрує всі види сучасної діяльності людини: від виникнення творчого задуму до реалізації готового продукту.

З розвитком мережі Інтернет і доступом до неї учнів використання методу проектів набуло широкого розповсюдження. Проекти можуть відрізнитись темою, метою, типом, змістом роботи, завданнями, оформленням результатів, але всі вони викликають зацікавленість учнів, збуджують інтерес до предмета, формують комунікативні, соціальні, самоосвітні та саморозвиваючі компетенції. Але велика кількість інформації в мережі та її якість ускладнюють роботу над проектом. Одне з можливих рішень даної проблеми - це технологія веб-квест.

Що таке веб-квест?

Веб-квест в освіті:

- Веб-квест - це приклад організації інтерактивного освітнього середовища.

- **Освітній веб-квест** - це сайт в Інтернеті, з яким працюють і навчаються, виконуючи ту чи іншу навчальну задачу.

- **Веб-квест** - одна із найбільш ефективних моделей використання Інтернету в навчальному процесі.

Веб-квест у навчанні:

- **Веб-квест** (webquest) - це проблемне завдання з елементами рольової гри.

- **Веб-квест** - це формат уроку, орієнтований на розвиток пізнавальної, пошукової діяльності учнів, на якому значна частина інформації здобувається через ресурси Інтернету.

- **Веб-квест** - це дидактична структура, в рамках якої викладач удосконалює пошукову діяльність учнів, задає їм параметри цієї діяльності і визначає її час.

Отже, веб-квест (webquest) в педагогіці - це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Уперше ця модель проектної діяльності була представлена викладачем університету Сан-Дієго (США) Берни Доджем і Томом Марч в 1995 році. Учителі всього світу використовують цю технологію як один із способів успішного використання Інтернету на уроках.

Веб-квест - сценарій організації проектної діяльності учнів з будь-якої теми з елементами рольової гри. Це продукт спільної діяльності вчителя та учнів. Результатом роботи з веб-квестом є публікація міні проектів у вигляді веб-сторінок і веб-сайтів (локально або в мережі Інтернет).

Веб-квест сприяє:

- пошуку Інтернет інформації, яку доручає учням вчитель;

- розвитку мислення учнів на стадії аналізу, узагальнення та оцінки інформації;

- розвитку комп'ютерних навичок учнів і підвищенню їх словникового запасу;

- заохоченню учнів навчатися незалежно від вчителя;

- розвитку дослідницьких і творчих здібностей учнів;

- підвищення особистісної самооцінки.

Розрізняють два типи веб-квестів: для короткочасної та тривалої роботи. Мета короткочасного веб-квесту - поглиблення знань і їх інтеграція і розрахований він на один-три заняття. Довготривалий веб-квест спрямований

на поглиблення і перетворення знань учнів та розрахований на тривалий термін (можливо, на семестр або навчальний рік).

Структура веб-квесту:

Будь-який веб-квест повинен включати в себе такі **структурні компоненти**:

Вступ, де чітко описані головні ролі учасників або сценарій квесту, попередній план роботи, огляд усього квесту.

Центральне завдання, яке зрозуміле, цікаве і здійсниме. Чітко визначено підсумковий результат самостійної роботи (наприклад, задана серія питань, на які потрібно знайти відповіді, прописана проблема, яку потрібно вирішити, визначена позиція, яка повинна бути захищена, і зазначена інша діяльність, яка спрямована на переробку і представлення результатів, виходячи із зібраної інформації).

Список інформаційних ресурсів (в електронному вигляді - на компакт-дисках, відео та аудіо носіях, у паперовому вигляді, посилання на ресурси в Інтернет, адреси веб-сайтів з теми), необхідних для виконання завдання. Цей список повинен бути анотований.

Опис процедури роботи, яку необхідно виконати кожному учаснику квесту при самостійному виконанні завдання (етапи).

Опис критеріїв та параметрів оцінки веб-квесту. Критерії оцінки залежать від типу навчальних завдань, які вирішуються у веб-квесті.

Керівництво до дій (як організувати і представити зібрану інформацію), яке може бути представлене у вигляді напрямних питань, які організують навчальну роботу (наприклад, пов'язаних з визначенням часових рамок, загальною концепцією, рекомендаціями з використанням електронних джерел, виставленням "заготовок" веб-сторінок тощо.)

Висновок, де підсумовується досвід, який буде отриманий учасниками під час самостійної роботи над веб-квестом. Іноді корисно включити на закінчення риторичні запитання, що стимулюють активність учнів продовжити свої дослідження в подальшому.

Розробник веб-квесту Берні Додж визначив такі види завдань для веб-квестів:

Переказ - демонстрація розуміння теми на основі подання матеріалів з різних джерел у новому форматі: створення презентації, плаката, оповідання.

Планування та проектування - розробка плану або проекту на основі заданих умов.

Самопізнання - будь-які аспекти дослідження особистості.

Компіляція - трансформація формату інформації, отриманої з різних джерел: створення книги кулінарних рецептів, віртуальної виставки, капсули часу, капсули культури.

Творче завдання - творча робота у певному жанрі - створення п'єси, вірші, пісні, відеоролика.

Аналітична задача - пошук і систематизація інформації.

Детектив, головоломка, таємнича історія - висновки на основі суперечливих фактів.

Досягнення консенсусу - вироблення рішення з проблеми.

Оцінка - обґрунтування певної точки зору.

Журналістське розслідування - об'єктивний виклад інформації (розподіл думок і фактів).

Переконавання - схилення на свій бік опонентів або нейтрально налаштованих осіб.

Наукові дослідження - вивчення різних явищ, відкриттів, фактів на основі унікальних он-лайн джерел.

Як створити веб-квест?

- **Крок 1:** визначте тему.

- **Крок 2:** виберіть сайт, на якому розміщена матриця (шаблон) для створення веб-квесту.

- **Крок 3:** надайте завдання, вибрав одну із форм:

- у вигляді презентації;

- у вигляді тексту;

- візуальний матеріал.

- **Крок 4:** придумайте систему оцінювання.

- **Крок 5:** знайдіть джерела інформації, якими користуватимуться учні для пошуку відповідей.

- **Крок 6:** маючи на аркуші приблизний план і основну інформацію, приступайте до розміщення веб-квесту на сайті.

Ключовим розділом будь-кого веб-квесту є детальна шкала критеріїв оцінки, спираючись на яку, учасники проекту оцінюють самих себе, товаришів по команді. Цими ж критеріями користуються і учитель. Веб-квест є комплексним завданням, тому оцінка його виконання повинна ґрунтуватися на декількох критеріях, орієнтованих на тип проблемного завдання і форму представлення результату.

Критерії оцінки робіт учнів

	Середній	Достатній	Високий
Розуміння завдання	Входять матеріали, що не мають безпосереднього відношення до теми; використовується одне джерело, зібрана інформація не аналізується і не оцінюється	Входять як матеріали, що мають безпосереднє відношення до теми, так і матеріали, що не мають відношення до неї; використовується обмежена кількість джерел	Робота демонструє точне розуміння завдання
Виконання завдання	Випадкова підбірка матеріалів; інформація неточна або не має відношення до теми; неповні відповіді на питання; не робляться спроби оцінити або проаналізувати інформацію	Не уся інформація узятая з достовірних джерел; частина інформації неточна або не має прямого відношення до теми	Оцінюються роботи різних періодів; висновки аргументовані; усі матеріали мають безпосереднє відношення до теми; джерела цитуються правильно; використовується інформація з достовірних джерел

Результат роботи	Матеріал логічно не побудований і поданий зовні непривабливо; не дається чіткої відповіді на поставлені завдання	Точність і структурованість інформації; привабливе оформлення роботи. Недостатньо виражена власна позиція і оцінка інформації. Робота схожа на інші учнівські роботи.	Чітке і логічне представлення інформації, яка має безпосереднє відношення до теми, точна, структурована і відредагована. Демонструється критичний аналіз і оцінка матеріалу, визначеність позиції
Творчий підхід	Студент просто копіює інформацію із запропонованих джерел; немає критичного погляду на проблему; робота мало пов'язана з темою веб-квеста	Демонструється одна точка зору на проблему; проводяться порівняння, але не робляться виведень	Представлені різні підходи до вирішення проблеми. Робота відрізняється яскравою індивідуальністю і виражає точку зору мікрогрупи

Окремо можна вивести критерії щодо оформлення роботи (звіту), а саме, якщо матеріал оформлений у вигляді: буклету (критерій оцінки до 20 балів), презентації (критерій оцінки до 40 балів), веб-сторінки (критерій оцінки до 65 балів). Оцінюється: письменність оформлення, дизайн (поєднання фону, шрифтів і так далі), навігація (можливість орієнтуватися в матеріалі), наявність ефектів (анімація, мультимедіа), об'єм.

Перш ніж об'єднати учнів в групи, увесь клас знайомиться із загальними відомостями з теми, що вивчається, тим самим занурюється в проблему майбутнього проекту. Учитель відбирає ресурси мережі Інтернет і класифікує їх так, щоб кожна група ознайомилася лише з одним проблемним аспектом теми. Після вивчення, обговорення і повного розуміння конкретної проблеми в кожній первинній групі учні перегруповуються так, щоб в знову створених групах було по одному представникові з кожної первинної групи. У процесі обговорення усі учні дізнаються один від одного вже усі аспекти обговорюваної проблеми. При такому обговоренні учні повинні висловлювати свою власну думку, робити висновки, прогнозувати подальший можливий хід дії (якщо це прийнятно). У ході рішення веб-квесту через вивчення матеріалу і його обговорення ті, що навчаються, повинні відповісти на одне загальне питання дискусійного характеру.

Веб-квести найкраще підходять для роботи в міні - групах, однак існують і веб-квести, призначені для роботи окремих учнів. Важливою умовою успішної роботи в проектній технології квест-уроку є наявність комп'ютерного обладнання з підключенням Інтернет-послуги. Іншою умовою є наявність ПК в учнів, що дозволяє в домашніх умовах продовжувати працювати з навчальними матеріалами.

Отже, під час роботи з веб-квестом в учнів є можливість проявити себе в самостійній діяльності. Веб-квест формує навички дослідної роботи, роботи з комп'ютером, з інформацією. Учні, працюючи в групах, набувають навичок спільної роботи: вести діалог, відстоювати свою думку, брати на себе відповідальність, робити обґрунтований вибір, проводити самооцінку та взаємооцінку. Всі ці якості дозволяють успішно соціалізуватися в суспільстві і зробити правильний життєвий

вибір. Веб-квест можна проводити з будь - якого предмета. Якщо виникають труднощі при роботі із шаблонами квеста on - line, можна використовувати сайт школи, електронну адресу вчителя.

В якості ілюстрації використання цих технологій в навчальному процесі пропонуємо розглянути урок алгебри у 9 класі з теми "Статистичні дані. Способи подання даних".

Тема: Статистичні дані. Способи подання даних

Мета і завдання: сформувати вміння і навички проведення статистичних досліджень; обробки статистичних даних; представлення у вигляді графічних зображень; оцінки числових характеристик; розвивати логічне мислення; виховувати культуру поведінки в мережі Інтернет.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: Комп'ютери, під'єднані до мережі Інтернет.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Повторення правил техніки безпеки.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Ви, очевидно, не раз слухали дані стану погоди в різних куточках планети, результатів виборів, соціальних опитувань тощо. Це все статистичні дані. Статистичні дані не тільки дозволяють охопити картину певного питання на даний час, а й планувати необхідні дії на майбутнє. Методи збирання, обробки, інтерпретації різноманітних даних вивчає окремий розділ прикладної математики - математична статистика. І сьогодні ми на цьому зупинимося більш детально.

III. Організація роботи

Вам необхідно виступити в одній із ролей:

- літератори;
- історики;
- науковці;
- статисти.

Тобто 4 ролі - це 4 групи, в які ви повинні об'єднатися самостійно. Кожна група повинна виконати своє завдання і відзвітувати про пророблену роботу у довільній формі, але з використанням комп'ютера. Щоб мати змогу виконати поставлені перед вами завдання, вам потрібно буде використовувати інтернет-ресурси, вказані вчителем, а також обрані самостійно. Основні критерії, за якими будуть оцінені ваші ролі - це розуміння завдання, виконання завдання, результат роботи, творчий підхід, а конкретніше таким чином.

Критерії	Обґрунтування критеріїв	
	Зміст	Бали
Зміст матеріалу	Розуміння завдання	
	– робота демонструє точне розуміння завдання;	5
	– мають місце матеріали, котрі частково не відносяться до теми;	3
	– включені матеріали, що зовсім не відносяться до теми, відібрана інформація не аналізується.	0
	Повнота розкриття теми	
	– повно;	5
	– частково;	3
	– не розкрито.	0
	Виклад аспектів теми	
	– викладено повно;	5
	– частково;	3
	– не викладено.	0
	Виклад стратегії розв'язку проблеми	
	– викладена стратегія розв'язку проблеми;	5
	– процес розв'язку неповний;	3
	– процес розв'язку неправильний.	0
Логіка викладу інформації		
– логічний виклад матеріалу;	5	
– порушення логіки;	3	
– відсутність логіки.	0	
Самостійна робота групи	Узгоджена робота в групі	
	– чітко спланована робота групи;	5
	– робота групи частково спланована;	3
	– не спланована робота в групі.	0
	Розподіл ролей в групі	
	– вся діяльність в групі рівномірно розподілена між її членами;	5
	– робота розподілена між більшістю учасників групи;	3
	– декілька членів групи відповідають за роботу всієї команди.	0
	Авторська оригінальність	
	– містить значну кількість оригінальних винахідницьких прикладів;	5
	– у роботі присутні авторські винаходи;	3
	– стандартна робота.	0
Рівень самостійності роботи групи		
– повна самостійність у виконанні роботи;	5	
– часткова самостійність роботи групи;	3	
– несамостійна робота групи.	0	
Оформлення роботи	Грамотичне та стилістичне оформлення роботи	
	– грамотно та стилістично правильно оформлена робота;	5
	– не грубі помилки;	3
	– грубі помилки.	0
Захист роботи	Якість доповіді	
	– аргументованість основних позицій, повнота представлення результатів;	5
	– порушення логіки, неповне представлення результатів;	3
	– відсутні аргументи з основних позицій, відсутні результати дослідження.	0
	Об'єм і якість знань з теми	
	– доповідачі демонструють ерудованість, відображають міжпредметні зв'язки;	5
	– доповідачі викладають матеріал, але не мають достатньо глибоких знань;	3
	– доповідачі не володіють матеріалом.	0
	Культура мови, манера триматися перед аудиторією	
	– доповідачі впевнено тримаються перед аудиторією, володіють мовою, дотримуються регламенту;	5
	– доповідачі допускають не грубі мовленнєві помилки у виступах, незначно порушують регламент, частково утримують увагу аудиторії;	3
	– доповідачі не володіють аудиторією, порушують регламент, не володіють мовою, не можуть утримати увагу аудиторії.	0
	Відповіді на запитання	
	– доповідачі впевнено і повно відповідають на запитання, розкривають зміст теми;	5
	– доповідачі можуть відповідати на всі види запитань;	3
	– доповідачі не можуть відповісти на жодне запитання.	0
	Ділові та вольові якості доповідача	
	– доповідач бажає досягти високих результатів, готовий до дискусії;	5
– доповідач готовий до дискусії, але не завжди доброзичливий;	3	
– доповідач не готовий до дискусії, агресивний, не контактний.	0	

Максимальна кількість балів - 120. Для визначення оцінки набрану кількість балів буде поділено на 10.

Поради щодо роботи:

1. Обговоріть в групі ваше завдання, розподіліть обов'язки.
 2. Знайдіть в Інтернет-ресурсах відповіді на задані завдання.
 3. Із знайденої інформації сформулюйте рекомендації, правила тощо.
 4. В свої відповіді можете добавляти таблиці, схеми, малюнки тощо.
 5. Перевіряйте помилки.
 6. Пам'ятайте - у вас колективна робота
- Кожна група після проходження веб-квесту повинна відповісти на його головне питання: "Як змінився рівень народжуваності, смерті та міграції населення по Носачівській сільській раді за останні 13 років".

Роль 1. Літератори

Завдання

До ваших обов'язків - входить знайти серед художньої літератури твір, де йдеться про математичну статистику і про те, що ВОНА ЗНАЄ ВСЕ.

Обов'язковою умовою буде посилання на інтернет-ресурси, де було знайдено потрібну вам інформацію.

Використовуйте для пошуку такі джерела:

<http://www.ukrlib.com.ua>

<http://fb2.booksgid.com>

Форма звіту: Звітом вашої діяльності буде видрукована з мережі Інтернет ця книга і, якщо це можливо, відео, оскільки ця книга екранізована.

Роль 2. Історики

Завдання

Ви - історики і, як будь-який представник цієї професії, маєте знайти відповіді на такі запитання:

1. Коли з'явилася математична статистика, як наука?
2. На які закони спиралася математична статистика в період свого ставлення як науки?
3. Як називали людей, що займалися вивченням явищ суспільного життя? Назвіть одного з головних представників цих людей.

Використовуйте для пошуку такі джерела:

<http://www.college-chnu.cv.ua>

<http://book.tr200.net>

<http://uk.wikipedia.org>

<http://formula.co.ua>

<http://ebooktime.net>

<http://radnuk.info>

<http://www.ukrreferat.com>

<http://teacherjournal.com.ua>

<http://znaimo.com.ua>

<http://buklib.net>

<http://refsmarket.com.ua>

Форма звіту: Звітом вашої діяльності може бути доповідь в супроводі з комп'ютерною презентацією, буклет, або веб-сторінка.

Роль 3. Науковці

Ви - науковці, які будуть займатися викладанням теоретичного матеріалу стосовно даної теми. Вам потрібно знайти відповіді на наступні запитання:

1. Що таке математична статистика?
2. Що називається вибірковою сукупністю або просто вибіркою?

3. Дайте визначення варіанти і частоти. Наведіть приклад.

4. Що таке гістограма та полігон частот? Наведіть приклад.

5. Що називається середнім значення даних?

6. Що таке мода та медіана?

Використовуйте для пошуку такі джерела:

<http://uk.wikipedia.org>

<http://www.dgma.donetsk.ua>

<http://pidruchniki.ws>

<http://zyurvas.narod.ru>

<http://eprints.kname.edu.ua>

<http://www.otimtp.nltu.edu.ua>

<http://vseslova.com.ua>

<http://www.college-chnu.cv.ua>

<http://book.tr200.net>

<http://portfel.at.ua>

Форма звіту: комп'ютерна презентація

Роль 4. Статисти

Ви - статисти і до ваших обов'язків входить збір таких даних:

1. Кількість народжень за період з 2001 по 2013 рік по Носачівській сільській раді.

2. Кількість смертей за період з 2001 по 2013 рік по Носачівській сільській раді.

3. Рух населення за період з 2001 по 2013 рік по Носачівській сільській раді.

Ще до ваших обов'язків входить обробка зібраних даних та представлення їх графічно.

Використовуйте для пошуку такі джерела:

<http://rada.info>

<http://uk.wikipedia.org>

<http://rada.gov.ua>

<http://vladainfo.com.ua>

<http://bin.ua>

Форма звіту: звіт в редакторі Excel (таблиці, діаграми).

IV. Робота над обраними завданнями з використанням ресурсів мережі Інтернет (15 хв.)

V. Представлення результатів роботи (15 хв.)

Виступ представників з кожної групи.

Представлення звіту.

VI. Підбиття підсумків. Оцінювання учнів.

Обговорення кожного виступу. Самооцінка та взаємооцінка результатів роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безродна Т.М. Веб-квест як інтерактивна форма роботи при викладанні фізики[Електронний ресурс] / Т.М.Безродна. - Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/veb--kvest-yak-interaktivna-forma--roboti-pri-vikl.html>

2. Веб-квест .Інформатика[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://webquestinformatica.jimdo.com>

3. Желізняк Л.Д. Технологія "Веб-квест" на уроках інформатики [Електронний ресурс] /Л.Д.Желізняк. - Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/30734/

4. Степаненко Т.Н. Веб-квест як інтерактивне середовище [Електронний ресурс] /Т.Н.Степаненко. - Режим доступу: <http://nsportal.ru/shkola/obshchepedagogicheskie-tehnologii/library/tehnologiya-veb-kvest-kak-interaktivnaya>

В.В. Чепурний,

учитель фізичного виховання Сагунівської ЗОШ I-III ступенів
Черкаської районної ради

РУХЛИВІ ІГРИ З ЕЛЕМЕНТАМИ АКРОБАТИКИ

У своїй роботі на уроках фізичного виховання я застосовую ігри з елементами акробатики, що дозволяє у живій, захоплюючій та цікавій формі вирішувати педагогічні завдання з формування, закріплення і удосконалення рухових навичок. Більшість елементів (групування, переكاتи, перевороти, стойки, мости, шпагати, рівновага тощо), які входять до змісту занять акробатикою, можна з успіхом повторювати, закріплювати та удосконалювати в ігровій формі.

Як відомо, однією з особливостей психічного розвитку школярів, насамперед молодшого віку, є те, що їхня нервова система швидко стомлюється при тривалому повторенні одноманітних рухів. Повторення одного й того ж завдання набридає учням вже після кількох спроб. Діти стають неуважними, відвертають свою увагу від предмета занять і навіть перестають виконувати певну вправу. Молодші школярі часто звертаються до мене з проханнями дати їм нове завдання, тому що попередня вправа їм набридла, або, як заявляють учні, у цьому випадку, вони "вже добре виконують вправу". Між іншим, мої спостереження показують, що ці самі акробатичні вправи, втілені в цікаву ігрову форму, виконуються учнями з охотою і підвищеним інтересом. В умовах гри учні проробляють одну й ту ж вправу тривалий час без зупинки.

Завдяки емоційній забарвленості занять учні швидше і краще оволодівають технікою акробатичних вправ. Певні ігрові завдання, від правильного виконання яких залежить досягнення ігрової мети, примушують учнів діяти технічно правильно, що дозволяє запобігати помилкам під час навчання акробатичних вправ.

В іграх з елементами акробатики добре розвиваються спритність, орієнтування, почуття рівноваги, гнучкість, сила, сміливість, рішучість, уміння швидко і цілеспрямовано діяти у складних обставинах, узгоджувати свої дії з діями товаришів. Але значення ігор з елементами акробатики не обмежується тільки цим. Відомо, що рухливі ігри мають велику виховну цінність. Вони сприяють вихованню почуття відповідальності перед командою, почуття товариства і взаємодопомоги.

Працюючи багато років у школі, я зрозумів, що ні в якій іншій діяльності так яскраво і багатогранно не виявляється характер, здібності, особливості поведінки дитини, як в процесі гри. Ігрова діяльність дозволяє краще пізнати, вивчити учнів, виявити їх позитивні і негативні якості, з тим щоб потім в процесі навчання, в тому числі і в іграх, впливати на учнів у потрібному виховному напрямку.

Як правило, ігри з елементами акробатики застосовую тільки тоді, коли учні добре засвоїли акробатичні вправи, які входять до складу ігор. Але найпростіші акробатичні елементи, виконання яких не викликає травматизму, потрібно вводити до ігор ще до їх повного засвоєння.

В основу багатьох ігор з елементами акробатики покладено сюжет загальновідомих рухливих ігор з бігом, стрибками, метаннями, які рекомендуються шкільною програмою з фізичної культури. Основний зміст цих ігор залишається без зміни, але, поряд з передбаченими в грі діями, сюди вводяться знайомі дітям акробатичні вправи.

Разом з цим передовою практикою створено цілий ряд зовсім нових ігор та ігрових вправ, повністю

побудованих на матеріалі акробатичних вправ. Окремі ігри та ігрові вправи, хоча безпосередньо і не включають в себе акробатичних елементів, але рухові дії (стрибки, повороти, рівновага, балансування), що входять до змісту ігрової діяльності учнів, сприяють підвищенню спеціальної акробатичної підготовки школярів.

Майже всі описані ігри можна застосовувати на уроках фізичної культури, заняттях шкільних секцій, як з молодшими школярами, так і з учнями середнього, старшого віку. Проводячи одну і ту ж гру з різними за віком і підготовкою учнями, у кожному конкретному випадку, вносячи до змісту і правил гри певні зміни, я урізноманітнював їх в залежності від педагогічних завдань, віку, рівня їх підготовки, умов проведення тощо. Цим регулюється трудність гри, яка проводиться у відповідності з можливостями учнів, підтримується постійний інтерес школярів до ігрової діяльності. Наприклад, в залежності від класу, рівня підготовки учнів та умов проведення занять, в одній і тій же грі можна застосувати різні за характером і трудністю елементи акробатики (групування, переكاتи, перекиди, перевороти, стойки тощо); змінювати дистанцію пересування, тривалість утримування статичного положення, кількість повторення вправи, варіювати сигнали /зорів, слухові/, зменшувати або збільшувати їх кількість, змінювати частоту подачі сигналів тощо. Це дозволяє використовувати доступні для учнів засоби і проводити їх в ігровій формі.

У визначенні ігрових завдань і дій я завжди орієнтуюся на матеріал навчальної програми для відповідного класу або року навчання. Наводжу рухливі ігри та ігрові вправи з елементами акробатики, які знаходять широке застосування в заняттях акробатикою з дітьми.

"Лисичка та їжаки".

Гравці "їжаки" розміщуються в різних місцях залу. Ведучий "лисичка" намагається спіймати когось з "їжаків". Для цього ведучому потрібно доторкнутися рукою до грудей гравця. Груди - це найбільш вразлива частина тіла "їжака". Рятуючись від ведучого, гравці тікають або щільно групуються в положенні присівши, сидючи, лежачи (учням потрібно нагадувати, що "їжак", ховаючи найбільш вразливу частину свого тіла, згортається в "клубочок"). Того, хто групувався, "п'янтати" не можна. Гравець, до грудей якого торкнувся ведучий, змінює останнього. Гра продовжується з новими ведучими. Краще гратиме той, хто за час гри менше побуває ведучим або зовсім не виконуватиме цієї ролі (при підбитті підсумків гри не враховується роль першого ведучого, який був призначений вчителем).

"Акробатичний квач".

Призначається один ведучий "квач", завдання якого полягає у тому, щоб ловити гравців. Гравці вільно бігають по залу і, рятуючись від ведучого, виконують певні елементи акробатики (за умовою або в залежності від вказівок). Якщо ведучий наздожене гравця і "зап'янає" його рукою, вони міняються ролями.

У залежності від дій, які виконуються в процесі гри, може бути декілька варіантів акробатичного квача.

I варіант - рятуючись від ведучого, гравці приймають яке-небудь положення (виразну позу, групування, рівновагу тощо і тримають її 1-3 хвилини).

II варіант - ведучий виконує свою роль певний час. За цей період він намагається зловити як можна більше гравців. Зловлений гравець виконує

акробатичну вправу, яку назве ведучий. Інші гравці намагаються "визволити" свого товариша, тобто легко торкнутися до нього рукою. Визволити гравця можна тільки тоді, коли він технічно правильно виконає загоду ведучим акробатичну вправу. Якщо поза гравця в момент "визволення" не відповідає технічним вимогам, то ведучий може назвати іншу вправу, а "зап'ятаний" повинен зразу ж її виконати. Не дозволяється пропонувати вправи, тривале виконання яких викличе затруднення та утруднює дихання. Краще гратимуть ті учні, яких за час гри менше "зап'янав" ведучий або ті, хто в ролі ведучого більше зловлять гравців.

III варіант - грають навколо доріжки з матів. Втікаючи від ведучого, можна долати доріжку впоперек

і тільки виконанням якоїсь акробатичної вправи (перекидом, переворотом, тощо).

"Хто перший"

Гравці поділяються на дві команди. Кожна команда стає в колону по одному біля стартової риски. На певній відстані проти кожної команди лежать по два гімнастичні мати. За сигналом перші гравці команд біжать до матів, виконують перекид вперед або назад (можна виконувати декілька перекидів, підготувавши необхідну кількість матів) і швидко повертаються назад до своїх команд. Гравець, який прибіг і став першим в кінець своєї команди, дістає виграшне очко. Потім за сигналом учителя біжить друга пара гравців. Так підряд викликаються всі гравці. Виграє команда, яка набирає більшу кількість очків.

В.М. Сосницький,

учитель фізики та астрономії Мехедівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Драбівської районної ради

ЧИ БУЛИ АМЕРИКАНЦІ НА МІСЯЦІ?

РОЗРОБКА ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ 9-11 КЛАСІВ

Мета: поглибити знання учнів з астрономії, космонавтики, фізики, історії; розвивати вміння аргументовано відстоювати свою думку, опонувати суперникам, відшукувати справжні причини подій і явищ, толерантно ставитись до альтернативних поглядів; розвивати спостережливність, логічне мислення; виховувати вміння працювати в команді, проявляти наполегливість у досягненні поставленої мети.

Обладнання: таблиці, картини на космічну тематику.

Учасники заходу: ведучий, дві команди ("Аргумент" і "Контраргумент"), експерти, глядачі, спеціаліст з астрономії, історик, спеціаліст з космонавтики, уфолог.

Хід заходу

1. Вступне слово ведучого.
2. Опитування аудиторії.
3. Довідки спеціалістів:
 - Місяць - супутник Землі.
 - Дослідження Місяця.
 - Таємниці Селени.
4. Інтерактивна гра команд .
5. Оцінка експертами аргументації сторін.
6. Повторне опитування аудиторії.
7. Думки глядачів.

Вступне слово ведучого. Знайомить аудиторію з темою та метою гри, експертами, нагадує правила ведення дискусії.

Опитування аудиторії.

Присутнім глядачам пропонується шляхом голосування дати відповідь на запитання: Чи були американці на Місяці?

- Варіанти відповіді: - звичайно, були;
 - є сумніви;
 - не можу відповісти.

Результати голосування підраховуються. (Ведучий надає слово спеціалістам.)

Довідки спеціалістів.

Спеціаліст з астрономії. Місяць - п'ятий за розмірами супутник у Сонячній системі. Його можна

порівняти за розміром зі своїм "господарем" - Землею. Разом вони ніби складають подвійну систему. Проте, на відміну від Землі, на Місяці немає атмосфери, вся його поверхня зрита кратерами і покрита шаром пилу - це обертовий викопний уламок нашого світу. Тут ніколи не було води в рідкому стані, тому єдине, за рахунок чого змінювався ландшафт Місяця, - це численні бомбардування метеоритами і періодичні виверження вулканів, які відбулися мільйони років тому, коли Сонячна система тільки утворилася.

Навіть неозброєним оком на Місяці помітні темні і світлі плями. Світлі плями - це нагір'я. Вони зриті кратерами, які виникли мільярди років тому в період метеоритних бомбардувань. Темні плями - так звані місячні моря - це величезні кратери, заповнені застиглою лавою. Їхня поверхня відносно гладка, бо лава, що розтеклася, приховала всі деталі рельєфу, відтоді метеорити сюди майже не падали.

Римляни називали супутник Землі Місяцем (по латині Luna). Зустрічається назва Селена. Середня відстань від Землі : 384400 км
 Середня денна температура : 107 °С
 Середня нічна температура : - 153°С
 Максимальна відстань від Землі : 406700 км
 Максимальна температура поверхні : 123°С
 Маса : 0,012 (Земля =1)
 Видима зоряна величина : - 12,7
 (у повний місяць)
 Діаметр: 3476 км, 27,2% земного
 Мінімальна відстань від Землі : 356400 км
 Мінімальна температура поверхні : - 233°С
 Напруженість магнітного поля : < 0,003 Гс (<1% земної).

Об'єм : 0,02 (Земля = 1)
 Прискорення вільного падіння на поверхні : 0,16g

Спеціаліст з космонавтики. Першим ученим, який розглядав Місяць у телескоп, був Галілео Галілей, йому належить відкриття місячних гір і

кратерів. 4 жовтня 1959 року радянська автоматична станція "Луна - 3" вперше сфотографувала протилежну сторону Місяця. 1966 р. теж радянська станція "Луна - 9" першою здійснила вдалу м'яку посадку на Місяць в Океані Бур. Були зроблені знімки Місяця з різних висот і кругова панорама поверхні.

У 1969 р. американські астронавти космічної експедиції "Аполлон - 11" Нейл Армстронг і Едвін Олдрін стали першими жителями Землі, які здійснили прогулянку по Місяцю. Це була сенсація!.. Згодом до Місяця запущено ще шість експедицій "Аполлон". Зібрано і доставлено на Землю зразки місячної породи, одержано іншу інформацію. Про ці експедиції можна почитати в довідниках, енциклопедіях, підручниках...

Ведучий. Але це лише офіційна версія про хід і наслідки американської програми висадки на Місяць.

"NASA обдурило Америку" - так називається книжка винахідника і вченого Ральфа Рене, одна із багатьох з цієї теми. Автор на весь світ "непатріотично" заявив, що ніякої висадки на Місяць не було, а всі фотографії і фільми - досить примітивні фальшивки. Такі знімки неважко інсценізувати в спеціально обладнаному павільйоні на Землі.

Ці спостереження підтвердили і британські дослідники Девід Персі та Мері Беннет, котрі висловили гіпотезу, нібито кадри "місячної епопеї" були сфабриковані в Голівуді. До речі, із 13 тисяч фотографій, що були в розпорядженні NASA, опубліковано лише декілька десятків.

До пошуків істини приєднались вчені та інженери, які розібрали по гвинтику "фізику процесу". Їх вирок: перебування американських астронавтів на Місяці - не більше ніж добре продумана містифікація. Є також висловлювання колишнього співробітника NASA Білла Кейслінга, автора книги "Ми ніколи не були на Місяці", який заявив, що вірогідність успіху висадки людини на Місяці найголовніше космічне відомство Америки оцінювало на той час в 0,0017 %, тобто фактично зводилась до нуля. (надає слово історика).

Історик. Вже у 1959 р. багатьом американським військовим здавалось, що прорив у відкритий космос справа практично вирішена. І незабаром Місяць стане свого роду глобальною базою землян. А на орбіті навколо нашої планети буде висіти армада пілотованих комплексів, оснащених найсучаснішим обладнанням та зброєю.

У цей час до влади в США прийшов Роберт Кеннеді - великий ентузіаст освоєння космосу. Він всенародно закликав націю згуртуватись навколо ідеї висадки на Місяць: ставилось завдання будь-якою ціною виграти космічне змагання з СРСР, як того вимагав імідж наддержави. Адже Радянський Союз першим запустив на навколосеземну орбіту рукотворний сателіт, першим здійснив пілотований політ навколо Землі з Юрієм Гагаріним на борту. Вже тоді було ясно, рівень ракетних технологій в найближчому майбутньому стане головним мірилом військової, а значить, і космічної переваги.

Америці потрібно було рятувати престиж, а для цього залишалось хіба що вразити світ чимось особливим, чи, як говорив Кеннеді, "проникнути в космос ще далі". Під цим "далі" розумівся тільки Місяць. План здавався майже нездійсненним, враховуючи, що на той час у США не існувало

жодного космічного носія, надійного корабля, жоден американець не побував у космосі; а наука не мала на озброєнні потужних комп'ютерів, що дозволяли б контролювати роботу всіх бортових систем.

Незважаючи на це 40 млрд. доларів Конгресом було виділено... 1972 р. програма "Аполлон" завершена. За офіційними повідомленнями на Місяці побувало 12 осіб, а його обліт здійснили 27 астронавтів. Біля 300 годин на Місяці простояли маленькі будиночки з алюмінієвої фольги, в яких палало світло і можна було дихати. Люди ходили, стрибали і їздили на "луномобілі" по поверхні Місяця.

Звичайно, багато коштів було витрачено і на випробувальні стенди, удосконалення зв'язку, створення автоматизованих систем, ЕОМ тощо. Відкрито десятки нових продуктів, процесів, технологій, матеріалів, приладів, які одержали нове життя на Землі. Засоби дистанційного контролю, досконалі способи створення ізольованого середовища, вогнетривкі фарби і захисні матеріали, синтетичні волокна, спеціальні методи консервування і т. д. - такий вторинний продукт космічної програми. (Ведучий надає слово уфологу).

Уфолог. Що й казати, загадкова Селена - небесне тіло, що заслуговує нашої уваги. Ось тільки короткий перелік місячних феноменів, зафіксованих численними спостерігачами із Землі: рухомі світлові об'єкти, різноколірні траншеї, гігантські куполи, що змінюють колір, геометричні фігури, зникаючі кратери, а також припущення, що Місяць є тілом штучного походження. Якщо додати до цього чарівну казку, у викладі астрономів середньовіччя, що Місяць відвідують крихітні "селеніти", що прилітають з інших планет, то картина буде майже повною.

Наша, уфологічна, версія того, чому американці не висадились на Місяць, така: при обльоті супутника Землі було виявлено, що наш космічний сусід... заселений. І на Місяць американців просто не пустили, оскільки час для таких контактів ще не прийшов. При спробі здійснити посадку їм, можливо, відмовили в прийомі. Тоді і довелося інженерам створювати щось подібне до успішного завершення польоту...

Ведучий. Надамо слово представнику команди "Аргумент", яка відстоює офіційну версію проблеми.

VI. Інтерактивна гра команд.

Учень. Весь американський комплекс (корабель і ракета) важив приблизно 5000 тон і перевозився до точки старту величезним гусеничним тягачем. Запуски відбувались із того ж місця, де раніше була база ВПС і ракетний полігон, з якого в 1958 році здійснено запуск першого в США штучного супутника Землі, а 5 травня 1961р. був виведений на навколосеземну орбіту космічний корабель "Меркурій" з астронавтом Аланом Шепардом на борту.

У січні 1969 р. NASA офіційно оголосив склад першого екіпажу для польоту на Місяць. Щасливчиками стали Нейл Армстронг (командир корабля), Едвін Олдрін і Майкл Коллінз.

І ось настав довгоочікуваний день 16 липня 1969 року. Стодесятиметрова ракета - носій "Сатурн - 5" стояла на стартовому столі. Її зліт можна було спостерігати з відстані 150 км. В райони, що прилягали до космодрому, за кілька днів до старту з'їхались тисячі людей. І це не дивно, бо

йшлося про "...подію, рівнозначну по важливості тому етапу в еволюції життя на Землі, коли життя вихлюпнулось на суходіл..." (Так говорив Вернер фон Браун - один із творців ракетної техніки).

Корабель швидко набирив висоту. Старт "Аполло" транслювали в прямому ефірі всі провідні країни світу, окрім Китаю та СРСР. Радянським людям в цей час показували фільм "Свинарка і пастух"...

Вже за три експедиції було привезено багато місячного ґрунту. І це факт.

Ведучий. Є заперечення у команді "Контраргумент", яка звинувачує у фальсифікації?

Контраргумент 1. Зразки місячного ґрунту, передані на експертизу американцями, явно неземного походження. Але це не є серйозним доказом - вони могли бути взятими і автоматичними станціями. І верстата для буріння, яким, нібито, добували зразки з глибини трьох метрів, навіть у вигляді малюнка чи опису, ніхто до цього часу не бачив.

Аргумент 2. (репліка)Ці дані засекречені. Адже події відносяться до періоду "холодної війни"...

Контраргумент 2. Навряд чи таке пристосування, як місячний бур, потрібно було засекречувати. Швидше за все, він не був створений, а фальшивку легко б виявили...

Після того, як зразки місячного ґрунту були привезені і передані в спеціальні сховища, значна частина цих порід... зникла! Офіційна версія - вони вкрадені. Тоді їх зразки повинні б з'явитись на аукціонах і чорних ринках. Але по сьогодні скрізь фігурують лише зразки, привезені радянськими станціями "Луна". (Всього добуто 0,33кг місячного ґрунту)..Ці зразки і понині продаються по "шалених" цінах на крупних аукціонах, наприклад, на аукціоні "Сотбі" - декілька тисяч доларів за міліграм. Якби американці реально привезли кілька сотень кілограмів місячних порід, їх вартість упала б в десятки разів.

Аргумент 3. Спеціалістами визнано правдивими кадри про вихід ракети у відкритий космос під час експедицій "Аполло". Вихлоп газу з двигуна такий, як і повинен бути при входженні у вакуум, видно його структуру у вигляді чергування згустків. Значить в космосі астронавти були. Це теж факт.

Спеціалісти NASA продемонстрували кадри повтореного астронавтами класичного досліду Галілея з падіння у вакуумі пір'їни і молотка. Вони падають на Місяці з однаковою швидкістю. Хіба це не доказ?

Контраргумент 3. У епізоді з дослідом Галілея все було знято таким чином, що неможливо розгледіти, що ж там насправді падає і куди: можливо свинцева пір'їна і ватяний молоток на поверхню Землі?... І сліди від взуття астронавтів на фотографіях вийшли занадто чіткими і глибокими. На Місяці ж немає води, а сухий ґрунт не може "тримати форму". Йдучи по сухому піску не залишаєш відбитків підошов...

Ми не заперечуємо, що старт був, вихід у космос - не підлягає сумніву. Але за стану розвитку техніки і електроніки того часу неймовірно важко було б здійснити складні маневри в космосі по стикуванню і розстикуванню апаратів з людьми і по їх віртуозному поверненню, адже бортові комп'ютери "Аполлонів" були гіршими сучасного калькулятора.

Тобто, висадитись на поверхню Місяця і повернутись назад не дозволяв рівень розвитку тогочасної науки і техніки.

Аргумент 4. Відповідаючи на цей закид, скажу, що ґрунт місячних морів має незвичайні властивості - аномальне зчеплення і значно більший коефіцієнт відносного стиснення ніж у піску. Тому і залишаються чіткі сліди.

Контраргумент 4. По-перше, згідно з численними фотографіями слідів від радянських місяцеходів, ґрунт на Місяці розсипчастий - і будь-який слід осипається під кутом 45°. А у астронавтів сліди чіткі, начебто вони пройшли по мокрому піску. Але навіть залишивши без уваги цю деталь, при місячному тяжінні астронавт повинен залишати просідання сліду не більше 5 мм, і аж ніяк не 15-20см...

А що ви скажете про американський прапор, що коливається, як видно з кадрів, після того, як його встановили на супутнику Землі? На Місяці ж немає атмосфери і прапор повинен бути нерухомим?

Аргумент 5. Насправді алюмінієве древко прапора було виготовлено у формі букви "Г". Воно було подібне до сучасних вудок. А якщо ви у вакуумі колихнете якийсь пружний предмет, то він буде коливатись дуже довго, бо немає опору повітря.

Контраргумент 5. На кадрах кінохроніки видно, що пилюка з-під коліс місяцехода веде себе так, як і на Землі: клубиться і підлітає не дуже високо. Але ж при місячному тяжінні, яке набагато менше земного, вона повинна підніматись вище і не летіти клубками, а - рівними струменями.

Аргумент 6. А це, по-перше, через крила місяцехода, які затримують піднімання пилуки, та через нерівності поверхні: коли колеса втрачають зв'язок з ґрунтом, то, прокручуючись, викидають клуби пилуки.

Контраргумент 6. А ось ще одна "дивина". Коли астронавти подорожують на місяцеході, чутно звук працюючого двигуна. Але ж у вакуумі звук не поширюється?

Аргумент 7. І на це у NASA було дано розумну відповідь. У вакуумі звук, звичайно не поширюється, а ось по твердих тілах передається. Вібрація від працюючого двигуна передається по скафандру і потрапляє на мікрофон, розміщений у шлемі.

Контраргумент 7. Якщо, дійсно, астронавти були на Місяці, то чому на знімках не видно нашої планети? Адже це було б дуже ефектно?

Аргумент 8. Технічно простіше було саджати космічні модулі в центрі видимої сторони Місяця. А це означає, що Земля була в астронавтів над головою і при зйомках не могла потрапити в кадр разом з місячною поверхнею. Але й такі фото є. Членам експедиції "Аполлон-17" (модуль сів ближче до краю видимої поверхні супутника) пощастило зробити знімки, на яких видно Землю.

Контраргумент 8. Неймовірно, але і на фотографіях і в кінокадрах в поле зору камер інколи потрапляли освітлювальні прилади. Наприклад, на одній із світлин, як видно по тіні, два камені освітлені зліва, а астронавт і ще один камінь - з правого боку. Такого ефекту не можна досягти, якщо джерелом світла є Сонце, а не прожектори.

Більша частина документальних кадрів позбавлена театрального блиску, виглядає буденно: астронавти стрибають, жартують і наспівують пісні,

начебто в павільйоні чи на пляжі, а не в смертельно небезпечному і холодному просторі. Поведінка астронавтів з їх іграми і падіннями яскраво говорить або про зайву безпечність, або... це не Місяць.

Нескладні обчислення з урахуванням прискорення вільного падіння Землі (9,8м/с²) і Місяця (1,6м/с²), а також формули для часу повернення кинутого вгору тіла на поверхню, показують, що швидкість кроків астронавта на Місяці повинна бути трохи меншою, ніж на Землі, а висота піднімання ноги при кожному кроці повинна бути в чотири рази вищою, а ширина кроку в 4 рази більшою. У фільмі ж астронавти бігають і стрибають, але висота їх стрибків і ширина кроків значно менші, ніж на Землі. Складається враження, що це звичайні "земні" зйомки, при яких на астронавтах все ж були скафандр і ранець, і їм було важко. Глибина слідів від цього така велика.

Аргумент 9. Багато елементів місячної програми американців мали подвійне призначення. Той же полігон для тренувань посадки з повною імітацією поверхні Місяця, використовувався і для фото- і кінозйомок, і деякі кадри потрапили у пресу та документальні фільми.

Контраргумент 9. Але якраз головними доказами присутності американців на Місяці і могли б бути фото і кіно матеріали. Однак при уважному розгляді вони не витримують жодної критики. Судіть самі. Фільм "Для всього людства" (режисер Елл Рейнерт), випущений в 1989 р. до 20-річчя першої висадки на Місяць, викликає масу запитань. Він триває 75 хвилин. Приблизно через пів години ви обов'язково запитаете: коли ж, нарешті, буде Місяць? Річ у тім, що висадка на Супутник Землі і перебування там астронавтів тривали за 6 експедицій близько 13 діб, а у фільмі це лише 25 хвилин часу. Оскільки показувати нічого, то режисер, щоб урізноманітнити картинку, демонструє як хвилювались у ЦУПі, як позіхають, п'ють каву... А ось про найскладнішу і найвідповідальнішу операцію по розстикуванню і стикуванню космічних апаратів у фільмі не сказано жодного слова!

Офіційні заяви американців про засекреченість всіх одержаних даних, чи втрату реальних фотографій і заміну їх фальшивими звучать не переконливо. Навіть при найстрогішій засекреченості в США "пропадає" місячний ґрунт, а відсоток браку в результатах, що видають за справжні, високий.

Що ж було насправді? Можливо, американці, зрозумівши технічну неможливість висадки астронавтів на Місяць, дійсно зробили серію польотів на навколomisячну орбіту, спустивши на цей супутник Землі безпілотні апарати. В такому випадку розрахунок був на те, що з часом космічна техніка досягне такого рівня, що висадку на Місяць можна буде здійснити. В разі успіху, фальшиві зйомки зразу ж були б замінені реальними; однак успіх не настав. Так тимчасова фальсифікація стала постійною, але це не повинно заважати шанувати астронавтів тільки за їхні польоти... до Місяця.

Перелік деяких інших запитань для обговорення команд

Команда "Аргумент"

1. Як змогли американці тримати в таємниці таке інсценування, якщо у проєкті "Аполлон" брали участь біля 40 тисяч працівників?

2. Навіщо потрібно було йти на величезний ризик, обман всіх землян, ризикуючи іміджем надержави?

3. Чому засоби масової інформації різних країн не піддають сумніву перебування американців на Місяці?

4. Якщо польоти до супутника Землі - фальсифікація, то чому СРСР в свій час не висловлював сумнівів у їхній реальності?

Команда "Контраргумент"

1. Скафандри астронавтів в той час були розраховані на нагрівання до температури 120°C і не мали будь-якого захисту від радіації. Як же астронавти могли працювати в них на Місяці?

2. Чому під модулем, що сідав і стартував з місячної поверхні, на знімках не видно воронки від потоку газів з двигунів?

3. Чому жоден із астронавтів "Аполлонів" ніколи не написав книги "Як я побував на Місяці"?

4. Як пояснити, що американські спеціалісти, що працювали над місячним проєктом, якимось дивним чином або не дають інтерв'ю, або пішли в інший світ?

5. Чому архіви місячних експедицій офіційно вважаються втраченими?

6. Чи планують американці нові експедиції на Місяць?

7. Майже всі космічні програми не відбувалися без аварій. А тут... все досить добре, щоб бути правдою.

8. Чому немає пауз у записках розмов між репліками астронавтів та працівниками ЦУПа, адже вони повинні бути, враховуючи відстань між Місяцем і Землею?

9. А чому б американцям не зробити фотознімки модулів на Місяці через потужний телескоп із Землі чи з орбіти?

Ведучий. До експедицій на Місяць сьогодні готуються Європа і Японія. Вони планують в найближчі 10-20 років своїми силами створити там бази. І ось питання, від якого дещо стає не по собі: а чи знайдуть вони на природному супутнику Землі модулі знаменитих "Аполло"? .. Скоріше всього, що так. А якщо не знайдуть, і це стане сенсацією більшою, ніж та місія, яка потрясла світ з 1969 по 1972р.?...

Оцінка експертами аргументації сторін

Ведучий надає слово голові експертної комісії, яка спостерігала за грою команд. Оцінюється аргументація сторін, дотримання правил ведення дискусії, володіння фактичним матеріалом тощо. Можна відзначити окремих членів команд.

VI. Повторне опитування аудиторії.

Глядачам пропонується шляхом голосування повторно дати відповідь на запитання:

Чи були американці на Місяці?

Результати голосування порівнюються з тими, що одержані на початку гри.

VI. Думки глядачів

Надається слово окремим бажаним глядачам, котрі стисло висловлюються з теми, що обговорювалась.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Всесвіт. Енциклопедичний путівник. - К.: Махаон - Україна, 2009. - 300с.

2. Старокадомский Д. А был ли мальчик?. Плохое кино, или Лунная экспедиция / Д. Старокадомский // Техника. - 2000. - №3. - С. 22.

3. Пернатъев Ю. Великие загадки истории. / Ю. Пернатъев. - Х.: Книжный клуб, 2006 - 415с.

О. В. Поліщук,

заступник директора з навчально-виховної роботи
Конельськохутірської загальноосвітньої школи I - III ступенів
Жашківської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

*Блаженна людина, що
любить свій край
Іван Огієнко*

У час, коли національно-культурне відродження нашого народу в незалежній Українській державі стало реальністю, все більше зростає інтерес до історичного краєзнавства. Цілком очевидно, що без краєзнавства - без знання рідного краю годі говорити про національну гідність, самовідданість, національний менталітет.

Святе відчуття Батьківщини і рідної землі починається саме з рідного краю, свого села чи міста, вулиці, своєї домівки, де людина народилась і виросла, де пройшло її дитинство. Вони передаються з покоління в покоління з молоком матері, мелодією народної пісні, поетикою рідної мови.

Історичне краєзнавство - невід'ємна складова "кореневої системи" духовності дитини, важливий засіб забезпечення нерозривного зв'язку минулого нашого краю з вітчизняною і світовою історією. Іншими словами, воно виступає своєрідним виявом поєднання макро- і мікрорівнів, допомагає дітям читати книгу життя через крихітні частинки минулого не лише очима, а й розумом, самостійно розібратись, куди веде шлях їхніх батьків і дідів, нашого народу.

Розвиток історичного краєзнавства ставить підвищені вимоги до науково-методичного забезпечення. Мета історичного краєзнавства тісно переплітається із загальними цілями історичної освіти школярів. Одним з головних напрямів, визначених Державною національною програмою "Освіта" ("Україна XXI століття"), Концепцією шкільної історичної освіти є оновлення її змісту - досягнення якісно нового рівня у вивченні історії України, історії рідного краю, формування національної свідомості, любові до землі своїх предків, свого народу.

У зв'язку з цим хочеться навести думку відомого академіка НАН України, голови Всеукраїнської спілки краєзнавців Петра Тронька, висловлену ним ще на зорі нашої незалежності: "З огляду на майбутнє, важливого значення набуває проблема викладання краєзнавства в навчальних закладах. Нам здається, що учні шкіл і студенти всіх внз, незалежно від їх профілю, повинні вивчати курс краєзнавства, знати свої першовитоки. Для цього слід зайнятися підготовкою для шкіл та внз програм, підручників, посібників, іншої літератури з краєзнавства та народознавства".

Важливе виховне значення має і позакласна робота з історії краєзнавства, яка переслідує ті ж завдання, що і навчальний курс, тобто прилучає учнів до розуміння історії, збагачує їх знання, розширює історичний світогляд, сприяє зростанню їх інтересу до історії рідного краю.

Особливого значення набуває історико-краєзнавча тематика. Зрозуміти і оцінити сьогодення можна лише порівнявши його з минулим. Вивчаючи минуле свого краю, порівнюючи його з сьогоденням,

школярі бачать успіхи нашої Батьківщини і всього народу.

Пріоритетним напрямком виховання дітей та молоді в національній системі освіти є патріотичне виховання. На рівні із системою освіти велика роль у процесі формування ідеології патріотизму у молодого покоління належить саме бібліотекам. Який же патріотизм, з якими якостями і рисами ми повинні формувати його у молоді? **Серед характерних ознак патріотизму визначається:**

- розуміння і сприйняття української ідеї;
- сприяння розбудові державної незалежності;
- засвоєння національних цінностей: української культури, мови, прищеплення шанобливого ставлення до історичної пам'яті;
- військово-патріотичне виховання тощо.

Але одне з чільних місць належить вихованню любові і дбайливого ставлення до рідної землі, - своєї "малої Батьківщини", її історії, поваги до народних традицій і звичаїв, фольклору, любові до рідної природи. Нема в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилась, землі, на якій зросла... Для того, щоб по-справжньому любити рідний край, його слід добре знати, необхідно вивчати його історію, мову, культуру. У зв'язку з цим одним з пріоритетних напрямів патріотичного виховання молоді є краєзнавство.

Саме краєзнавча робота має посісти важливе місце у виховній роботі школи з тим, щоб з допомогою краєзнавчих матеріалів сприяти вихованню у молоді патріотизму, національної свідомості, високої моральності.

Основне завдання - виявити, зібрати і надати для використання всі матеріали, пов'язані за змістом з певною місцевістю, яка для її населення є рідним краєм; забезпечити бібліографічну інформацію з допомогою цікавих форм і методів популяризації краєзнавчої літератури; залучати молодь до активного пізнання рідної землі.

Особлива роль у формуванні цих громадянських якостей в учнівської молоді відводиться вихованню історією, зокрема при вивченні історії рідного краю, яка виконує важливі науково-пізнавальні та виховні функції. З огляду на це, особливої актуальності набуває уміле використання вчителями шкіл у своїй роботі краєзнавчого матеріалу, застосування різноманітних форм і методів організації навчально-виховного процесу. Головна роль при цьому повинна належати таким активним, ґрунтованим на демократичних засадах методах, які б спрямовували учнів на самостійний пошук істини, сприяли формуванню у них критичного мислення, ініціативи, творчості.

У наш час велике місце в освіті та вихованні школярів займає шкільне історичне краєзнавство.

Зростання інтересу молоді до минулого своєї країни, народних традицій, пам'яток історії та культури значно посилює роль краєзнавства в навчальній і позакласній роботі.

Визначаючи завдання позакласної роботи, краєзнавець-історик А.Ф. Родін справедливо стверджував, що вона "спрямована на досягнення тих же цілей, що і урок, але на іншому матеріалі й іншими засобами".

Класні заняття обов'язкові для учнів і будуються на основі державної програми, в якій визначено мінімальний для даного класу обсяг знань. Добровільний початок - один з основних принципів позакласної роботи і значною мірою визначає її зміст і методи. Позакласна робота історико-краєзнавчого характеру базується на тісному зв'язку навчання, виховання та освіти з життям.

Встановлюючи взаємозв'язок навчальної та позакласної історико-краєзнавчої роботи, учитель в позакласній роботі для більш глибокого вивчення місцевої історії широко використовує знання учнів, отримані на уроці. Пізнання загальних закономірностей історичного процесу допомагає школярам глибше розуміти історію свого краю, як частинку історії нашої країни, а знання місцевої історії сприяє усвідомленню розумінню загальноісторичних закономірностей.

Крім того, краєзнавчий матеріал, як більш близький і знайомий, підсилює конкретність і наочність сприйняття учнями історичного процесу. Коли відбувається вивчення значних історичних подій і показується, як вони заломлюються в конкретній місцевості, це набуває особливого виховного та освітнього значення. Учні бачать найбільші історичні події відображеними в близькій їм обстановці.

Позакласна робота в школі протікає в різних формах. Одна з її форм - масова робота, яка дає можливість охопити відразу велику кількість учнів в якості слухачів. Масові форми - це вечори, олімпіади, вікторини, конференції, клуби, шкільні краєзнавчі куточки, музеї, зустрічі з учасниками історичних подій і ін. Групові форми позакласної роботи - гуртки, товариства, екскурсії, походи, експедиції, лекторії та ін.

Індивідуальна робота з краєзнавства передбачає читання літератури з місцевої історії, роботу з документальними матеріалами архіву, речовими пам'ятниками музею, підготовку рефератів, запис спогадів та інші форми позакласної роботи знаходяться в тісному взаємозв'язку. З масової роботи виростає гурткова. Результати занять у гуртку часто виносяться на громадські вечори, конференції.

Відомий методист-історик А.А. Вагін підкреслював, що "гурток є найбільш гнучкою формою, яка найчастіше стає організаційним центром цілого ряду позакласних заходів."

Висока оцінка гурткової роботи не випадкова. Саме гурток дозволяє поєднувати і використовувати різноманітні форми позакласної роботи. Шкільний гурток базується на знаннях, отриманих учнями на уроках. Він дає можливість організувати систематичні заняття за певною програмою і з постійним складом. Робота в гуртку перетворює учнів в активних помічників вчителя, як у проведенні позакласних заходів, так і уроків.

Успіх роботи гуртка залежить від уміння, бажання, ініціативи та знань його керівника. **Робота історико-краєзнавчих гуртків здійснюється у двох напрямках:**

- 1) теоретичному (бесіди, лекції, доповіді, конференції, вікторини, самостійна робота);
- 2) практичному (екскурсії, походи, експедиції, практикуми в музеї, архіви, бібліотеці).

Керівник гуртка, вчитель історії, забезпечує наукове і методичне керівництво гуртком: консультує

учнів, рекомендує необхідну літературу, допомагає скласти плани, пам'ятки вивчення теми, систематизувати, оцінювати і узагальнювати зібраний матеріал. У роботі гуртка особливу увагу слід приділяти вибору тематики, визначення джерел і планування.

Для поточної організаційної та технічної роботи на загальних зборах гуртківців обираються староста та секретар. Вони за погодженням з керівником призначають заняття гуртка, дають окремі доручення його членам і перевіряють виконання завдань, ведуть облік роботи кожного члена гуртка і всього гуртка в цілому, організують листування гуртка з друзями, стежать за своєчасним і належним оформленням і збереженням матеріалів.

Для визначення тематики гуртка не обов'язково мати вже готовий матеріал. Самостійна робота членів гуртка з виявлення, пошуку, збору і вивчення матеріалу є цінним і привабливим в його діяльності.

Програмою гуртка передбачається поглиблене вивчення області в цілому або окремих місцевих об'єктів, а також вивчення конкретних тем. У гуртку може вивчатися і більш конкретний період в історії краю, наприклад, "Район в роки Великої Вітчизняної війни". Коли вивчається значна історична подія і показується, як вона відбувалася в даній конкретній місцевості, це набуває особливого виховного та освітнього значення. Учні бачать найбільші історичні події, відображені у близькій їм обстановці. Гурток працює за планом, затвердженим на зборах гуртківців на початку навчального року. **План роботи може бути складений з урахуванням:**

- 1) найскладніших питань шкільної програми;
- 2) питань програми, які не отримали ґрунтового розкриття на уроках;
- 3) проблем, взагалі не розкритих на уроках, але наявних в програмі;
- 4) проблем, які не входять у навчальну програму.

У плані визначено мету та завдання і вказуються різні форми його роботи: зустрічі з учасниками історичних подій, проведення екскурсій, вечорів, конференцій, випуск стінгазет, перелік індивідуальних і групових досліджень, створення краєзнавчого куточка або музею, похід або експедиція, звітний захід, терміни і відповідальні за їх організацію та проведення. Робота гуртка закінчується підсумковим заняттям. Воно може бути проведено у формі вечора або конференції. На підсумковому занятті заслуховується короткий звіт, а також краці 2-3 доповіді, що характеризують основний напрям роботи гуртка.

Основним методом роботи гуртка є самостійна діяльність учнів. Кожен член гуртка з урахуванням індивідуальних інтересів вибирає тему і самостійно працює над нею. У результаті роботи гуртка кожен з його членів оволодіває певними вміннями і навичками дослідницької діяльності: складати бібліографію, анотацію, працювати з каталогом, краєзнавчою науковою літературою, з документальними матеріалами, записувати спогади, збирати краєзнавчий матеріал, користуватися логічними прийомками.

Однією з найважливіших завдань гуртка є збір місцевих краєзнавчих матеріалів для подальшого використання їх у навчально-виховній роботі в школі. Члени гуртка з захопленням займаються збором матеріалу, пошуками історичних документів, фактів і відомостей. У процесі збору матеріалів по історії району організуються зустрічі та бесіди з учасниками історичних подій. Освітнє і виховне значення цих зустрічей і бесід величезне. Відомості, отримані з розповідей і бесід учасників історичних подій, є цінними історичними джерелами.

Збір краєзнавчих матеріалів є важливою, але тільки першою частиною дослідницької роботи

красназавців. Накопичення необхідних для висновків і узагальнень відомостей і фактів є як би підготовкою до власного дослідження. Усі записи оповідань і очевидців історичних подій, відомості, отримані з листування, а також архівні та музейні документи, спостереження, зібрані в походах, вивчаються, групуються по темах, систематизуються, обробляються і використовуються для підготовки учнівських доповідей і повідомлень, нарисів і збірок, альбомів і виставок.

Постійно розвиваючи інтерес учнів до занять у гуртку, необхідно не тільки урізноманітнити методи і прийоми роботи, поєднувати теоретичні і практичні заняття, але й вміло їх чергувати: лекції змінювати екскурсією, переглядом діафільмів, прослуховуванням і обговоренням доповідей, рефератів - походом або переглядом кінофільму, слайдів і т.п.

Поглиблена постійна і систематична історико-красназавча робота нерідко призводить до створення в школах історико-красназавчих музеїв. Організація шкільного музею - одна з кращих форм суспільно-корисної роботи юних краєзнавців-істориків, яка об'єднує не тільки членів гуртка, але й широкі маси учнів, їхніх батьків. Вчителю історії залишається тільки використовувати в освітньо-виховних цілях тягу школярів до не завжди усвідомленого ними колекціонування: від зібраних речей, зображень, письмових документів вести підлітків до знання, бо історія, втілена у них, стає доступнішою і зрозумілішою учням. Виховання інтересу до історії, розуміння цінності пам'яток історії та культури, гордість за діяння славних земляків - одне з основних завдань шкільного краєзнавчого музею.

У цілому шкільний краєзнавчий музей сприяє вихованню учнів в дусі патріотизму, залучає молодь до суспільно корисної праці. Основними завданнями музею є пошук і збір краєзнавчого характеру; облік і зберігання зібраних документів предметів, матеріалів; їх наукова перевірка, систематизація та методична обробка; оформлення та експонування матеріалів; використання матеріалів музею в навчально-виховній роботі в школі. Серед шкільних музеїв важливе місце займають військово-історичні музеї. Розкриваючи ратні подвиги земляків в роки Великої Вітчизняної війни, ці музеї виховують у школярів патріотизм, готовність до захисту Батьківщини. Такі музеї дозволяють проводити більшу пошуково-дослідницьку роботу і організувати збір справжніх пам'яток історії. Найбільш часто в школах організовуються краєзнавчі музеї багатoproфільного чи комплексного характеру. Ці музеї створюють найбільш широкі можливості в комплексному вивченні краєзнавчих об'єктів, історії краю та в зборі матеріалів. Комплексні музеї є навчально-матеріальною базою у викладанні цілого ряду навчальних предметів. Тільки в тому випадку, коли організації шкільного музею передусє велика пошуково-дослідницька робота з вивчення краю, коли позакласна робота знаходиться у тісному зв'язку з навчальною і вони сприяють один одному, коли зібрані учнями матеріали для музею широко використовуються як на уроках, так і у позакласних заходах, тільки тоді учні свою роботу з створення музею будуть вважати важливою і необхідною.

Доцільніше починати створення музею зі складання плану. Він обговорюється і затверджується на педагогічній раді. Для керівництва роботою зі створення музею призначається вчитель, зазвичай історик чи географ. Під керівництвом вчителя рада музею складає план експозицій, визначає тематику, приблизний перелік матеріалів, які потрібно знайти, рекомендує шляхи пошуку матеріалів, організовує для цієї мети консультації, розробляє завдання кожного класу. Бажано, щоб всі

члени ради музею були зі старших класів. До складу ради музею обирається приблизно 10-12 осіб, між якими розподіляються обов'язки. Голова ради музею організовує всю роботу ради музею. У його обов'язки входить підготовка плану роботи музею. Головний зберігач фондів музею відповідає за облік і зберігання музейних колекцій, веде інвентарну книгу, створює картотеку, разом з помічником класифікує пам'ятки, видає їх для експонування та використання у навчально-виховному процесі. Веде протоколи засідань ради музею, оформляє і зберігає усі документи по організації та проведенню походів, експедицій секретар ради музею. Кожен з членів ради музею має конкретне завдання, затверджене на раді музею. Зазвичай, члени ради відповідають за збір матеріалу, створення експозицій, організацію екскурсій, походів та ін.

Відкриття музею не слід відкладати до того часу, коли будуть зібрані всі експонати, передбачені планом. Вже з появою перших матеріалів необхідно організувати виставки, створити краєзнавчий куточок, який поступово буде переростати в музей. В іншому випадку діти, не бачачи результатів своєї праці, можуть втратити інтерес до музею.

Будь-який музей цінується, насамперед, багатством свого фонду, тому його комплектування - основне завдання створення музею. Причому збір матеріалів ведеться постійно і не припиняється протягом всього існування музею. Шляхи збору матеріалів для музею можуть бути різними. Основними з них є систематичний збір матеріалів з обраної тематики через систему завдань в ході навчання, під час екскурсій, зустрічей і т.д.

Як бачимо, використання краєзнавчого матеріалу посідає важливе місце у навчально-виховному процесі. Це сприяє формуванню у підростаючого покоління національно-історичної пам'яті, вихованню якостей громадянина-патріота. Виняткова цінність вивчення минувшини краю обумовлена тим, що завдяки йому загальноісторичний процес простежується крізь призму місцевих подій і явищ, підкреслюючи специфічні особливості свого краю.

Використання краєзнавчого матеріалу в навчальному процесі дає можливість вчителям - предметникам наповнити передбачені програмами теми громадянським, українознавчим змістом, підкріпити програмні положення прикладами з місцевої історії, культури, побуту, конкретизувати теоретичні узагальнення цікавим краєзнавчим матеріалом, надати фактам і цифрам емоційного забарвлення.

Різноманітність форм і методів краєзнавчої роботи при оптимальному забезпеченні сучасною методикою робить її важливим засобом реалізації оновлення змісту шкільної освіти. Все це, врешті-решт, забезпечує краєзнавчими знаннями учнів, формує національну свідомість, виховує громадянина незалежної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Трефяк Я. Методика краєзнавчої роботи в школі / Я.Трефяк // Історія в школах України. - 2002. - №1. - С. 33-37.
2. Белов А.В. Нові підходи до вивчення місцевої історії і використання краєзнавчого матеріалу в школі / А.В. Белов // Історія в школах України. - 2000. - №10. - С. 47-50.
3. Мельниченко В.М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності): навчально-методичний посібник для вчителів та викладачів. - Черкаси: Вертикаль, 2006.

Н. Г. Панасенко,

вихователь Смілянської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської обласної ради

ЧОРНА КНИГА УКРАЇНИ. УРОКИ МИНУЛОГО.

(ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД ЧЕРЕЗ 80 РОКІВ)

ПРАВОВИХОВНИЙ ЗАХІД ДЛЯ УЧНІВ 8-9 КЛАСІВ

Мета: сприяти відновленню історичної пам'яті про голодомор 1932-33 років, сталінські репресії, голокост, інші порушення прав людини в довоєнні, воєнні і післявоєнні роки. Формувати в учнів повагу до минулого України, людей, які пережили страшне лихоліття цих жажливих подій, виховувати громадянську свідомість, почуття співпереживання; особистісні риси громадянина України, патріотизм на основі особистісного усвідомлення досвіду історії, щоб не допустити нових воєнних дій, масового прояву тероризму, сепаратизму.

Обладнання: виставка книг про голодомор, фільм "Голодомор-33", Чорна книга України, репродукція фотознімків 1932-33 рр.

Хід заходу

На столі вишитий рушник, на ньому лежить чорна хлібина зі склянкою води, букет квітів, перев'язаних чорною стрічкою, горить свічка.

На дошці написи:

- Чому так знищено багато українців, чому не засухдили винуватих?

- Незнання законів не звільняє від відповідальності. Зате знання допоможе вам... у будь-якій ситуації.

- А нестача інформації породжує... чутки, плітки, паніку, інформаційну війну.

- Поінформований? попереджений.

Вихователь. Сьогодні ми з вами згадаємо трагічні події минулого, використовуючи наші знання про Голодомор українського народу, сталінські репресії, Голокост єврейського народу під час II світової війни, інші порушення прав людини в довоєнний і післявоєнний час XX століття.

Ми порушимо питання можливості правового захисту дорослих і дітей в різні епохи у світі і в роки Радянської влади.

Зараз дуже тяжкий час для Української держави: іде масована інформаційна війна проти нашої країни. Існує загроза української державності. Винуватці екстремістських дій теж повинні бути записані в Чорну Книгу України. Адже ми не хочемо військового конфлікту, хочемо жити у незалежній суверенній Україні.

Тоталітарна система тягнеться за нами, як кайдани, яких ми ще остаточно не позбулися, а тільки перепиляли ланцюги. Злюмпенізований народ (це не вина його, а біда!) більше пам'ятає ковбасу по 2.10, як голодомор чи сталінщину. Важко врятувати свідомість народу спільними зусиллями інтелектуалів-політиків, економістів, бізнесменів, інтелігенції, тому Демократична партія України звернулася через пресу до наших громадян, аби вони самі написали "Чорну книгу України" - про те, як тоталітарна система пройшла по їхніх долях, долях їхніх родин у XX столітті.

Результату того звернення не сподівався ніхто із ініціаторів: таку унікальну, вбивчу книгу міг

написати лише народ. Втім, ось вона перед вами: читайте, плачте, аби цього більше ніколи не повторилося.

Зміст

Яворівський В. Пам'ять зі сльози та крові ...4

Двадцятий вік: розтерзане століття України ...6

Війна проти церкви ...46

Прелюдія до великої трагедії (голодомор 20-х) ...102

Національна катастрофа України (голодомор 30-х) ...123

Сибір. Загратна діаспора ...220

Війна після війни (геноцид проти власного народу сорокових-п'ятдесятих років) ...303

І західна діаспора не спала спокійно ...477

Відлига шістдесятих років бралася приморозками ...503

Правда про Чорнобиль та інші екологічні рани держави ...542

Жертви стають свідками ...562

Окрушини страждання, або про злочини, котрі не закінчуються й нині ...632

Сміх крізь сльози (прислів'я, приказки, анекдоти, сміховинки) ...737

Перед вами Чорна Книга України, в яку записані злочинці і їхні дії проти українського народу в роки радянської влади в XX столітті.

Звучить пісня "Погода в доме"

Як ви розумієте зміст пісні? Яка зараз погода в природі? У державі? В сім'ї? Ми маємо на увазі мікроклімат, який складається в колективі, у нас в школі, наприклад. Ми захищаємось парасолькою від поганої погоди, а в колективі, родині дотримання прав, законів і норм моралі, забезпечення прав дитини, виконання обов'язків, дружні відносини в колективі, мирне вирішення конфліктів є умовою захисту наших громадян від свавілля, порушення прав людини.

Сьогодні парасолька буде символом захищеності від "непогоди" в політичному, психічному, морально-правовому і інших аспектах.

Спочатку ми поринемо в події 30-х років минулого століття з метою дати правову оцінку трагедії українського народу.

Рано чи пізно, але обов'язково кожна людина і весь народ переосмислить своє минуле. Не сьогодні це сказано: Час народжувати і час помирати, час руйнувати і час будувати, час розкидати каміння і час збирати, час мовчати і час говорити. Прийшов час говорити після десятиліть мовчання. (Звучить класична музика).

Учень.

Горить свіча, і випікає серце її вогонь.

І серце скапує сльозами в пригорщі долонь...

Нема від серця сліду - тільки світло -

Яскраве й тепле, наче подих свічки...

Горить свіча... А, може, то Душа?..

Учениця.

Чому, чому... Ми
Гоним правду у тюрму?
Чому від голоду вмирали?
Чому церкви поруйнували?
Чому так знищили багато?
Чому не садять винуватих?
Чому нас нищили? - Боялися невмирущого і грізного духу нашої свободи. В українцеві завжди жив дух запорізьких козаків, який кипить як грізний Дніпро... І зараз дії Росії...

Вихователь. Ми зараз дамо правову оцінку подіям... і запишемо винуватців трагедії українського народу в Чорну книгу України.

Що таке Чорна книга України? Чим вона відрізняється від Червоної книги?

...Із тридцять третім голим роком,
Голодно-голим та німим,
Та тричі пухлим. Хай би з ним
Поїли б кору і комору,
Траву і шкуру, цвіль і міль,
Та мерли б жовті, як з похміль,
Без трун понесені із двору.
Нізащо. Просто. Без вини.

У ту страшну, голодну весну, коли й земля, здавалося, стогнала: "Їсти!", навіть діти не бавилися в свої звичайні ігри, а гралися в їжу. Випікали з чорної, розмоченої дощами землі пишні перепічки та млинці, варили з назбираних камінців галушки та вареники. Потім ходили одне до одного в гості, церемонно припрошуючи покуштувати багатих страв, розпускаючи неіснуючі ремінці на розбухлих від лободи та полови животях.

Тиша в селах. Люди, які ще могли ходити, пересуваються як примари. Корови не мукають, кури не кудкудакають, собаки не гавкають. Їх просто немає. Їх поїли. Люди з пухлими животами й порепаними ногами помирають у хатах. Люди божеволіють і їдять своїх та сусідських дітей. Звуть на свіжину сусідів. Ті, хто переживе голодомор, досі бояться тиші.

Такими у більшості є спогади жителів України, які пережили те страшне лихоліття. А кожного року свідків тих страшних часів залишається все менше й менше.

Навесні 1933 року щохвилини помирали 17 людей, щогодини - 1000, щодня - майже 25 тисяч. Середня тривалість життя українців у розпал голоду становила 7,3 року - для чоловіків і 10,9 - для жінок. Протягом 17-ти місяців голодомору померло 4 мільйони українців.

Діти, що таке голод? Голодомор? /Мозковий штурм/

/Акцентувати у відповідях дітей, що голодомор? це політика офіційної влади, спрямована на створення штучного голоду, це геноцид українського народу, український голокост/.

Учень. 1933 рік. Великий голод. Не було тоді ні війни, ні потопу. А була тільки зла воля одних людей проти інших. Сонце сходило над вихолопими за довгу зиму полями, а сідало за обрій кольору крові й не пізнавало землю. Чорне вороння зграями ширяло над ними, заціпенілими в тяжкому смертному сні...

Вихователь. Попри те, що дії представників сталінської влади, що спричинили смерть людей голодом, кваліфікувалися згідно з нормами тогочасного радянського кримінального законодавства як вбивство, причини цього масового злочину ніколи в СРСР не розслідувалися та ніхто з можновладців, причетних до злочину, не поніс покарання при тому, що навіть найвище керівництво СРСР, включаючи Сталіна, знало про факти загибелі людей від голоду.

Впродовж десятиліть масове вбивство людей штучним голодом не лише навмисно замовчувалося радянською владою, але й взагалі заборонялося про нього будь-де згадувати.

Читання матеріалу на дошці. У дослідженнях Джеймса Мейса та Роберта Конквеста автори доводять, що Голодомор відповідає загальноприйнятому визначенню геноциду. 24 країни офіційно визнали Голодомор геноцидом українського народу. 2003 року Український парламент назвав, а 2006 - офіційно визнав Голодомор геноцидом українського народу. 2010 року судовим розглядом завершилася кримінальна справа за фактом здійснення злочину геноциду. Винними суд визнав сім вищих керівників СРСР та УСРР, а саме генерального секретаря ЦК ВКП(б) Йосипа Сталіна, секретарів ЦК ВКП(б) Лазара Мойсейовича Кагановича та Павла Постишева, голову Раднаркому СРСР В'ячеслава Молотова, генерального секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора, другого секретаря ЦК КП(б)У Менделя Хатаєвича, голову Раднаркому УРСР Власа Чубара і констатував, що за даними науково-демографічної експертизи загальна кількість людських втрат від Голодомору становить 3 мільйони 941 тисяча осіб. Також за даними слідства було визначено, що втрати українців у частині ненароджених становлять 6 мільйонів 122 тисячі осіб.

Учень. У народі кажуть: "Неврожай від Бога, а голод - від людей". Від людей - тоталітарного уряду - і жертви репресій, розстріляне Українське Відродження.

Ми в неоплатному боргу перед людьми, які стали жертвами сталінських репресій. Таких людей в Україні особливо багато, тому що режим завжди боявся національно-визвольного руху українського народу.

Аналіз даних про репресії:

Всього у 1921 - 1953 роках (роки правління І.В.Сталіна) у СРСР, за підрахунками історика В.Земскова, було засуджено 3,77 млн. осіб, з них до вищої міри покарання - 643 тисячі осіб, на заслання - 765 тисяч осіб (дані з довідки на ім'я Н.С.Хрущова). Найбільша кількість засуджених (загалом, не лише за "політичними" статтями) знаходилась у ГУЛАГу у 1950 році - 2,56 млн. осіб.

Жертвами репресій стали найбільш яскраві, талановиті представники українського національного відродження. Лесь Курбас, Олекса Слюсаренко, як і багато інших, загинули на Соловках. Пішли у заслання М.Грушевський, М.Волобуєв. Застрелилися М.Скрипник, М.Хвильовий...

З кінця 1920-х років і до середини 1930-х років з 259 українських письменників ліквідували 223 (17 було розстріляно, 8 закінчили життя самогубством, зникли безслідно 16, загинули у сталінських таборах 175, і 7 померли своєю смертю). Із 85 вчених-мовознавців ліквідували 62. Декілька сотень українських кобзарів, які зібралися на свій з'їзд, заарештували і розстріляли без суду, слідства та винесення вироку.

Загалом у 1930-роки було ліквідовано майже 80 відсотків української інтелігенції. Цей період в історії отримав назву "Розстріляне відродження". Навіть Л.Троцький зазначив: "Ніде репресії, чистки, придушення і всі інші види бюрократичного хуліганства в цілому не досягли таких страшних розмірів, як на Україні, у боротьбі з могутніми прихованими силами в українських масах, що прагнули більшої свободи й незалежності"...

Отже, масові репресії, спрямовані проти інтелігенції, винищили еліту нації - її майбутнє, те, що виховується та плекається століттями. Національна еліта, носії певних моральних чеснот - того морального закону всередині кожної людини,

про який писав Кант, замінилася на партійно-бюрократичних функціонерів. Треба було змінитися поколінням, щоб отямитися від отриманого удару.

Отже, чверть століття, впродовж яких Україна перебувала в епіцентрі політичних репресій тоталітарного режиму, виявилися найбільш жакливими роками у більш, ніж тисячолітній історії українського народу.

Правова оцінка Голодомору, сталінських репресій. Починаючи з 2008 року, Служба безпеки України почала оприлюднювати списки осіб, причетних до здійснення Голодомору в Україні в 1932-1933 роках. За словами директора архіву СБУ Володимира В'ятровича, для встановлення цих осіб широко застосовуються партійні документи, аби визначити відповідальних за Голодомор вже на районному рівні.

22 травня 2009 року Служба безпеки України порушила кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого частиною 1 статті 442 Кримінального кодексу України за фактом здійснення Геноциду в Україні у 1932-1933 роках, від якого загинули мільйони людей. У листопаді було названо звинувачених по справі, першим з яких фігурував Йосип Сталін. 5 січня 2010 року президент України Віктор Ющенко заявив, що Генеральна прокуратура України передала справу до суду.

12 січня 2010 року Апеляційний суд міста Києва почав розгляд справи.

Судом визнано, що Сталін, Молотов, Каганович, Постишев, Косіор, Чубар, Хатаєвич вчинили злочин геноциду, передбачений частиною 1 статті 442 Кримінального кодексу України (геноцид), який, відповідно до Конвенції ООН від 26 листопада 1968 року, не має терміну давності, та закрит кримінальну справу на підставі пункту 8 частини 1 статті 6 Кримінально-процесуального кодексу України, у зв'язку з їхньою смертю.

14 січня 2010 Президент України звернувся до лідерів інших держав Східної Європи, які постраждали від комуністичних режимів - Росії, Польщі, Грузії, країн Балтії та інших - з пропозицією про підписання угоди про створення міжнародного трибуналу над злочинами комунізму.

Учень. Вищезгаданих осіб ми вносимо у Чорну Книгу України.

Вихователь. А як порушувались права людей в роки II світової війни? Чи могла Ліга Націй захистити права людей в ті часи, в тому числі, дітей?

/Вправа "Мозковий штурм" - відповіді дітей. Текст на дошці: У I світовій війні людство втратило 9 млн. чол., у II світовій - 54 млн. чол. Україна втратила біля 10 млн. чоловік...

Довгий шлях проходило людство, поступово відвоюючи права людини.

20 листопада 1959 року Декларація прав дитини була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН. Ще раніше, у 1948 році, 10 грудня, щоб запобігти третій світовій війні, була прийнята Декларація прав людини. У 1989 році Генеральна Асамблея ООН схвалила Конвенцію про права дитини з метою "забезпечити дітям щасливе дитинство і користування, для їх власного добра та блага суспільства, правами та свободами". 27 лютого 1991 року Україна приєдналася до цієї Конвенції. У квітні 2001 року Верховна Рада України прийняла Закон України про охорону дитинства.

Декларація - це документ, у якому викладено важливі правила, обов'язки для всіх людей.

Конвенція - це угода, міжнародний договір з питань /у даному випадку/ з прав дитини. Ось права дитини згідно з Конвенцією:

1. Всі діти рівні у правах.
2. Всі діти мають право на любов та піклування з боку батьків та держави.
3. Право на навчання.
4. Право на життя та медичне обслуговування.
5. Право на гру, розваги, відпочинок.
6. Право на інформацію.
7. Право висловити власну думку.
8. Дитина не повинна бути примушена до тяжкої праці.
9. Дитина не повинна бути скривджена та зневажена.
10. Дитина не повинна бути жертвою насильства та війни.
11. Право на якісне харчування.
12. Діти, позбавлені сім'ї, охороняються та опікуються державою.

Інтерактивна вправа "Клаптикова ковдра". На повторення прав і обов'язків дітей за Конвенцією прав дитини, за Конституцією України.

Як права і обов'язки пов'язані між собою? /Право на життя - обов'язок держави - захищати життя людини; право на охорону здоров'я - берегти своє здоров'я, вести здоровий спосіб життя; право на освіту - обов'язкова для кожного громадянина; право на працю - обов'язок добросовісно працювати; кожному гарантується право знати свої права і обов'язки - кожна людина зобов'язана виконувати свої обов'язки.

Отже, права дитини - це певні можливості, які треба вам, дітям (до 18 років), для того, щоб повноцінно жити і дорослішати. Діти мають особливе право на піклування з боку держави.

А чи знаєте ви куди, в які служби треба звертатися, щоб бути захищеними в разі порушення наших прав? На парасольку давайте помістимо назви цих служб:

Куди можна звернутися, коли порушено ваші права?

1/ В школі, де ви знаходитесь значну частину часу:

- До дорослих осіб: вихователя, завуча, директора.
- До практичного психолога в школі.
- До соціального психолога.

2/ За межами школи:

- До міліції за телефоном: 102.
- До психолога місцевої школи.
- До опікунської ради у вашому районі або місті, яка виявляє неблагополучні сім'ї.
- До соціальної служби у справах неповнолітніх, яка займається цією сім'єю.
- До громадських організацій, що опікуються проблемами порушення прав дитини.
- До кримінальної міліції, яка займається правопорушниками, притягує до відповідальності.
- До психологічної служби за допомогою телефону довіри, яка знаходиться у великих містах.

Що б ще ви помістили на парасольку прав, щоб захиститися від порушення прав?

Вихователь. Отже, події, які забрали мільйони людей, про які ми згадували - страшна трагедія в історії нашої держави. Щоб не повторилися такі події, ми повинні знати і пам'ятати про них. /Звучить уривок з музичного твору Бетховена "симфонії №13"/.

Г. П. Смілянець,

учитель світової літератури Скибинської загальноосвітньої школи I-III ступенів Жашківської районної ради

"З ЯКОГО РОДУ В СВІТ ПОЧАЛИСЬ..."

РОЗРОБКА ГОДИНИ СПІЛКУВАННЯ

Мета: виховувати любов і повагу до рідної землі, сприяти утвердженню духовності, розвитку культури, збереженню історичної пам'яті, розширити знання учнів про духовне багатство нашого краю, розуміння проблем минулого та сьогодення села, прищеплювати любов до рідної мови, виховувати цінителів словесного мистецтва.

(Святкова зала школи прикрашена українськими вишитими рушниками, кетягами червоної калини, колосками пшениці. На столі лежить хліб - сіль. За столом сидять гості свята)

Хід заходу

Слово вчителя. Дорогі діти, шановні гості, ми станемо нацією тільки тоді, коли повсякчас пам'ятатимемо "з якого роду в світі почались". Любов до батьківщини - це поклик предків, роду. Якщо немає зв'язку з минулим - немає зв'язку часів і поколінь. Якщо ми відриваємося від кореня свого роду, заколисуємо свою пам'ять і лінуємося озирнутися бодай на десятки літ назад, щоб побачити і відчувти, як жили батьки наші, і, якщо нам не болітимуть їхні болі і ми не радітимемо їхніми радощами, тоді ми нічого не варті. Корінь роду висохне, як вирване бурею дерево, і нічого людяного, справжнього не залишиться дітям нашим. А чим міцніше буде прив'язана дитина до своєї родини, тим краще розумітиме своє місце в ній, усвідомлюватиме, що вона є ланкою в родовідному ланцюгу, тим менше в ній буде самолюбства, тим більшою мірою вона відчуватиме себе громадянином своєї держави. Ми мусимо зміцнювати в собі природне почуття належності до батьківського дому, отчого краю, котре не дасть нам збачити з правильного життєвого шляху; досліджувати, хто ми, хто наші батьки, діди, прадіди, цікавитись головними подіями їхнього життя, переймати звичаї, традиції, моральні норми поведінки і послуговуватися ними у власному житті. Тоді перелита у дітей материнська любов принесе радість і добро, а батькова наука проросте тугим колоссям честі й відповідальності за весь рід.

Учень. Саме про це говорить відомий український поет Б.Радіш у своєму вірші "Синові":

*Прийде пора платити за батьків хліб,
За материнське молоко, суніці,
і за іскристу дідову криницю,
За золотий великий сонця сніп..*

*Прийде пора, прийде високий час
Ступать самому на одвічну кладку,
Котра веде від предка до нащадка,
Якою йти призначено лиш раз.*

*Прийде пора, тож будеш, сину ти
Нести отвіт за землю і за небо.*

*За обеліски й дідові хрести,
За пам'ять, котрій вічно жити треба.
Щоб далі сонце по землі нести,
Котре візьме нащадок твій без тебе.*

Вчитель. Вслухайтесь у шелест вітру. Він принесе вам звістку про наших пращурів, які жили на землях Скибина. Погляньте на сонце, яке увечері ховається за обрій: воно разом із вогнем було символом життя наших далеких прародичів. Це їхні роди знаходили зручні місця біля річки Гірський Тікич, будували хижі, виготовляли посуд, розводили домашніх тварин, сіяли зерно.

Учениця. У історичних реєстрах за 1765 рік знаходимо послання на 16 жовтня 1636 року, коли було означено Сорочотягу, Городище, Жашків та Скибин Греблі (такою була перша назва Скибина). Наприкінці 17- на початку 18 ст. польський король видав указ, що дозволяв козакам заселяти територію на берегах Тясмина і Тікича. Саме тоді з'явилася можливість для залюднення південної Київщини. Села, що виникали, були досить маленькими. Так, наприклад, у Скибин Греблі (нині Скибин) було 58 халуп, Городищі - 40, а в Сорочотязі - 35. Тетерівку населяло 45 осіб, Нагірну, Баштечки - кілька десятків (Архів ЮЗР.-ч.У11.-т.11.с.107,109,114.)

Учень. На наших землях у 18 столітті відбулося повстання селян проти своїх гнобителів - польських панів. Ця подія увійшла в історію під назвою "Коліїщина", "Уманська різня", коли Максим Залізняк був на чолі повстанців. Почувши про повстання у Соколівці, селяни навколишніх сіл бралися за зброю, не корилися панам. Польські конфедерати пішли на угоду з Туреччиною, обіцяючи за допомогу віддати Київське воеводство. Турецький васал хан Крим - Грей у січні 1769 р. вирушив у похід. Вже 29 січня орда увійшла в Умань. Знову плундрувалися міста і села нашого краю, лилася кров. Проте це був останній набіг на терени Жашківщини.

Учениця. У 19 столітті наша земля перетворилася у мирний хліборобський край. Земля. Споконвічною мрією вона була для бідняків. Мріяли про неї і скибинські землероби. До революції Скибин був найбільшим і найбіднішим селом на Жашківщині. Більше тисячі дворів, а землі мало. Панська нива родила найщедріше, а з бідняцької - хліба до нового врожаю не вистачало.

У 1917 році пройшла гроза, очищувальна гроза революції. Пан утік, а землю села розділили її справжні господарі - землероби.

Учень. Старожили села згадують, що спочатку в селі організували чотири товариства спільного обробітку землі. А в 1929 році скибинчани об'єдналися в три колгоспи - імені Петровського, імені Сталіна та імені Шевченка.

Коли в Скибині появилася перший трактор "Фордзон", село завирувало. Всі звикли до коней, а тут сталевий "кінь" з'явився. Поставили люди

трактора на току, і від його мотора працювала молотарка. А кращих хлопців-колгоспників направили до Жашкова на курси трактористів. Серед них був Григорій Никифорович Загарія - член колгоспу імені Петровського. Екзамени від здав на "відмінно". Напівграмотний селянин, одвічним тяглом якого були воли і коні, за три тижні освоїв трактор.

Учениця. Авангардом трудового селянства став комсомольський осередок. Ватажком молоді на селі був Василь Садівський. Старі колгоспники згадують його як людину енергійну, грамотну, ідейно загартовану, непримиримого борця з класовими ворогами революції. Він знаходився у гущі всіх подій села і району, агітував за колгоспи, проводив заняття в хаті-читальні, роз'яснював селянам події в країні.

Незабаром розпочалася війна. Вона стала серйозним випробуванням для всього радянського народу. 197 скибинців не повернулися з фронтів Великої Вітчизняної війни. Їх імена викарбувані на гранітних плитах Меморіалу Слави в центрі села.

Учень. Невпізнанно змінилося село після війни. За колгоспом "Маяк" закріпили 2654 гектари орної землі. Слава про скибинських землеробів линула далеко за межі села. 26 колгоспників нагородили орденами і медалями. Троє з них мали високі урядові нагороди: орден Леніна - колишній голова колгоспу Гнат Іванович Мединський, колишній бригадир рілничо-тракторної бригади №1 Петро Йосипович Тишкевич, бригадир рілничо-тракторної бригади №2 Михайло Григорович Загарія (найстарший син Григорія Никифоровича Загарії, одного з перших трактористів села).

Учениця. 20 років трудився головним агрономом у колгоспі "Маяк" Василь Іванович Колотенко. Він розпочав війну командиром роти, закінчив начальником штабу стрілецького полку. Війна одягнула шинелю на землероба, заставила його стати кадровим військовим. Та у мирний час він повернувся до хліборобської професії, рідного села. У 1971 році вони стояли разом з головою колгоспу Г.І. Мединським, коли до прапора колгоспу "Маяк" прикріплювали Орден Трудового Червоного Прапора.

Учень. У 1972 році за перемогу у Всесоюзному соцзмаганні господарство нагородили "Ювілейним Почесним знаком". У 1986 році хлібороби колгоспу зібрали по 47,1 центнера зернових з кожного гектара і добилися найвищого результату в районі.

По 4 тисячі кілограм молока доїли від корови передові доярки господарства: Л.П.Піроцька, Г.В.Гулько. По 13 кілограм від первістки щодоби доїли Л.Кубарська і М.М. Курко.

Учень. Понад 500 центнерів солодких коренів з гектара вирощували ланки молодих буряководів: лауреатів Державної премії УРСР і премії Ленінського комсомолу П.Я Білянівського та Г.М. Ломачинського.

Для молодих колгоспників та вчителів створили Нову вулицю: звели 11 цегляних котеджів.

До революції в селі була чотирикласна церковно-приходська школа, а тепер в селі зведена двоповерхова будівля загальноосвітньої школи I-III ступенів. У селі проклали 27 кілометрів доріг з твердим покриттям. Для наймолодшого покоління спорудили двоповерховий дитсадок "Сонечко".

Учениця. Не минув Скибин Голодомор 1933 року. Список жертв геноциду в селі Скибин складається із 30 осіб. А якщо поррахувати безіменних дітей, чоловіків, дружин, то до списку додається ще 70 осіб. Арифметика не складна - Голодомор знелюднив село на 100 осіб та ще розкуркулювання, репресії, принаймні, чоловік 20 забрали. За неповними даними у Скибині в 32-33 роках померло близько 300 осіб.

З жахом ми читаємо список репресованих скибинців у 1937-38 роках:

Орленко Роман Андрійович, вчитель, вища міра покарання.

Патик Йосип Махтеювич, колгоспник, вища міра покарання.

Поліщук Федір Трохимович, тесляр, вища міра покарання.

Руденко Григорій Харитонович, колгоспник, вища міра покарання.

Тишкевич Сільвестр Кирилович, службовець, вища міра покарання.

Шерстяк Григорій Демидович, завгосп, вища міра покарання.

Зубчевський Захар Іванович, слюсар, вища міра покарання.

Кирилюк Василь Карпович, колгоспник, вища міра покарання...

Учень. Що зробили ці люди Сталінській владі? За що їх знищили? Старожили Скибина вказують не непокору згаданих людей радянській сталінській владі.

Розпад СРСР і проголошення незалежності України внесли зміни у життя нашого села. У січні 1990 року вперше за 72 роки радянської влади скибинці разом з іншими жителями району вийшли на площу ім. Леніна з протестами проти існуючого режиму. Два дні (15 і 20 січня) вирував майдан у райцентрі, люди вимагали соціальної справедливості, прав людини, поліпшення умов життя.

Активними учасниками Помаранчевої революції у 2004 році були жителі нашого села. Зараз скибинці вільно висловлюють свої політичні уподобання. Люди продовжують спокійно жити, вчать відстоювати свої права, здобувати досвід роботи у ринкових умовах і не втрачають надії на краще.

Учениця. Славна минулим і сьогоднішнім наша скибинська земля. Це земля, котра шанує і гордиться ветеранами Великої Вітчизняної війни, Збройних Сил України, воїнами - інтернаціоналістами. Земля, котра піклується про багатодітні родини, дітей-сиріт і позбавлених батьківського виховання, літніх самотніх людей, де згуртовані милосердя, соціальний захист.

Вчитель. Наше село багате родючими нивами, квітучою природою, славними працелюбними

людьми. Любов до свого села надихає місцевих жителів до написання віршів про нього. Вашій увазі пропоную вірші Горбівської Олени Степанівни, її сина Горбівського Василя Григоровича, Балдач Людмили Василівни, Шиманської Зінаїди Василівни.

Справу дорослих продовжують діти, які теж дарують односельчанам свої дитячі вірші. Олександра Миколаївна Смілянець та Ольга Віталіївна Гойчук у своїй поезії освідчуються в любові до рідної країни. А чи є щось прекрасніше в поезії, як ці несміливі кроки юних поетів. Люди кажуть, що тільки в дитинстві ми сприймаємо світ емоційніше, яскравіше, багатогранніше. Дитяча душа не терпить фальші, відчуває більше любові, тепла і доброти до всього, що їх оточує. Тож, дорогі друзі, запрошуємо до слова наших поетів.

О.С. Горбівська
ПРОСТИ МЕНІ, МОЄ СЕЛО!

*Мій край, чудова Жашківська земля!
Ти неповторна, коли вертаємось здаля,
Чарують нас твої сади вишневі, яблуневий цвіт,
Найкращі ті місця, де ми з'являємось на світ.
Село моє, моя найкраща Батьківщино!
Перед тобою хочу стати на коліна,
Закопана моя тут пуповина,*

*І тут живе моя рідня, моя родина.
Роки дитинства безтурботні промайнули,
І все, що дарувало ти мені, я не забула.
Спів соловейка у садочку на світанку,
І запах меду й квітів я могла вдихать
безперестанку.*

*Кругом засіяні поля рясніли урожаєм,
А на ставках і у лісах бавились пташині зграї,
І чистий, як кришталь, дзвенів струмочок,
І чувся скрізь дітей веселій голосочок.
В селі моїм води у криницях не стало,
А якщо й є, то каламутною, гіркою стала,
І дим від спалених пластиків людські легені
наповняє,*

*І кожен організм про допомогу вже волає.
Сьогодні для села відкрились горизонти
нові,
Прогрес проник в умови побутіві,
Діти не хочуть йти на вулицю гуляти,
Їх від комп'ютерів не можна відірвати.
На них і одяг, і взуття є супер-нове,
І біля вух в них сотовий є "друг чудовий",
Комфорт і мода - цінності для них найвищі,
До копій роботів вони все ближче й ближче.*

*А я також іду з життям у ногу -
Допомагаю ближнім торувать дорогу,
І з жахом у майбутнє поглядаю,
Але нічого абсолютно не міняю.*

*Я безнадійно руки опускаю,
Коли наші поля бур'яном заростають,
Коли кругом відходи побутіві
Нівечать всю красу сільську, чудову.
Прости село, що люди екологію руйнують,
Важкою працею збудовані хати руїнами стають,
А на кістках померлих розваж заклади будують,
І юні душі без пори у небуття ідуть.*

В.Г. Горбівський
НА РІДНІЙ ЗЕМЛІ

*Ти колись покинув рідну землю,
Від калини гілку відламав...
Довго вслід дивились слізними очима
Всі, кого ти дома покидав.*

*Гірко плакала твоя дівчина!
Ти її кохати обіцяв...
Навіть та, поламана калина,
Плакала, просила: "Повертай!"
Ти вернешь, коли роки минули,
І ніхто тебе вже не стрічав...
Бачила калина, як твоя дівчина,
На зорі в далекий світ пішла...*

*Довго все калина пам'ятала,
З долею змиритись не могла!
Довго дуже рани заживали,
На її поламаних гілках!*

*...Ти колись покинув рідну землю,
Повернешь, коли пройшли роки,
Всі тебе забули, навіть та калина..*

*..Та впізнали зламани гілки!
Нащо із забуття прийшов ти грізно?!
Долю до кінця вже розламав,
Нащо повернувся тепер так пізно,
Встиг лише на край мого життя..*

З.В. Шиманська
СКИБИН - ЛЕЛЕЧИЙ КРАЙ

*Прилітають у Скибин лелеки,
Повертають до моєї хати.
Потомили крила: путь далека.
Сіли у гніздо відпочивати.*

*Рідний мій Скибин, лелечий краю,
Знов до тебе птахи повертають,
Манять в чистих плесах тихі зорі,
Затишне гніздо на осокорі.*

*Підрастають швидко лелечата,
Вже навчили їх батьки літати.
Кличе теплий край за синім морем.
Їм тісне гніздо на осокорі.*

*Рідний мій Скибин, лелечий краю,
Я, як птах, до тебе прилітаю:
Манять в чистих плесах тихі зорі
І гніздо лелек на осокорі.*

*День осінній. Стихло все навколо.
Роблять птахи над подвір'ям коло,
Кидають на землю по пір'їні,
Щоб вернутись знов на Україну.*

Слово вчителя. Дорогі друзі, закінчуючи зустріч з талановитими людьми нашого села, я хочу зазначити, що у час духовного відродження нашого народу ми все частіше звертаємося до минулого, історії свого краю. Кожна людина завжди з великою любов'ю і душевним трепетом згадує те місце, де вона народилась, де промайнуло її босоноге дитинство з дивосвітом-казкою. І для кожного з нас це його рідна земля, його рідна Україна. Країна смутку і краси, радості і печалі, розкішний вінок з рути і барвінку, над яким світять яскраві зорі.

Л. І. Антоненко,

учитель хімії і основ здоров'я Городищенської ЗОШ I-III ступенів №2
Городищенської районної ради

"СКАЖЕМ СНІДУ -НІ!"

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Мета: узагальнити інформацію про ВІЛ/СНІД, виховувати толерантне ставлення до ВІЛ-інфікованих, формування розуміння, що тільки здоровий спосіб життя є гарантом запобігання ризику.

Обладнання: виставка малюнків і плакатів про ВІЛ/СНІД, стрічки червоного кольору, комп'ютер.

Хід заходу

П'єса - казка " Страшний сон"

Дійові особи: хлопець Саша, лікар Айболить, Наркоман, Казанова, Дівчина, Ді-Джей Вірус (ВІЛ), Смерть.

Сцена 1

Завіса відкривається, за столом сидить лікар Айболить щось пише, позад нього клітка з вірусами, поряд стоїть Наркоман і клянчить.

Наркоман. Лікарю, випишіть дозу.

Лікар. Припиніть вживати наркотики.

Наркоман. Так ломка ж.

Лікар. Лікуватись потрібно, подумайте, приймете рішення, прийдете до мене. Я вам допоможу.(Наркоман виходить).

(Заходить Саша. Хлопець 14 років)

Саша. Добрий день, лікарю.

Лікар. Добрий день, юначе, у вас щось трапилось, ви захворіли?

Саша. Ні, лікарю. Я багато про Вас чув, хотів подивитись, як Ви працюєте.

Лікар. Ну що ж, прохось, подивись на мою колекцію (показує на клітку). Це найстрашніші віруси на Землі. Ось наприклад цей, дуже страшний екземпляр. (Звонить телефон) Ало! Зараз вижджаю. Вибач, у мене терміновий виклик. Я незабаром буду. Тільки не підходь до клітки.(Заходить Наркоман)

Наркоман. Добрий день! Я друг лікаря.

А де він?

Саша. Його терміново викликали.

Наркоман. Він обіцяв мені залишити ліки.

Саша. Мені він нічого не говорив.

Вірус. (з клітки) Я знаю, де тобі взяти дозу.

Наркоман. Де?

Вірус. А ти випусти мене, тоді скажу.

Наркоман. Добре (відкриває клітку).

Саша. Не робіть цього!

Але вірус уже на волі. Протягує Наркоману шприц.

Вірус. На, тримай, уколися.

Наркоман. Дякую, вік не забуду.

Вірус. Ну от і все. Іди звідси швидше. Коли потрібно буде, я сам тебе знайду. А ти не хочеш дозу?

Саша. Ні.

Вірус. Тоді йди звідси за своїм лікарем. Не заважай нам! (Випихає Сашу за двері. Але той заховався і спостерігає, що буде далі). Ей, хлопці, виходьте, ми на волі, погуляємо зараз. (Танець Вірусів).

Вірус. Повеселились, а зараз за роботу. Чим більше заразимо людей, тим краще (Віруси розбігаються).

Сцена 2

На сцені Ді-Джей і натовп танцюючих.

Ді-Джей. А зараз повільний танець (Включає повільну музику, всі танцюють. Виходить Казанова).

Казанова. Які красиві дівчата! Кого ж вибрати? (У цей час заходить Вірус і підходить до Казанови).

Вірус. Привіт! Не знаєш кого вибрати! А вибери он ту. (Показує на дівчину, яка танцює з Наркоманом) Не переживай, вона зараз звільниться. (Зве Наркомана). Ти мене пам'ятаєш?

Наркоман. Звичайно (радісно) Ти ж мене виручив.

Вірус. У мене для тебе щось є.

Наркоман. (Кидає дівчину) Це здорово! (підходить до вірусу).

Вірус. (Казанові) Йди до неї. (Казанова з дівчиною танцюють).

Наркоман. Дозудаси?

Вірус. Краще я зараз познайомлю тебе зі своєю подругою.(На сцену виходить Смерть).

Наркоман. Так це ж Смерть!

Вірус. Так - це Смерть.

Смерть. (Сміється). Впізнав мене! Тепер я буду твоєю постійною партнершею.

Наркоман. Чому? Мені ще хочеться жити.

Смерть. А ти дозу в нього брав?

Наркоман. Ну то й що, дозу я можу брати у будь-кого. Ти тут до чого?

Смерть. Ти знаєш, як його звати (показує на Вірус).

Наркоман. Ну і як!

Смерть. ВІЛ!

Наркоман. ВІЛ!!!

Смерть. Так, і тому ти мій (сміється, обнімає і веде з собою).

Вірус. (Кличе Дівчину і Казанову). Я хочу вам сказати, що ви ідеальна пара. Займіться справами.

Казанова. Якими?

Вірус. Любовними. (Казанова з Дівчиною виходять). (Потирає руки). Справа просувається. Я Наркомана заразив, він, у свою чергу, - Дівчину, вона заразить Казанову. Смерть продовжується! (Вірус співає)

Скрізь я встигнув наслідити

Вільний шлях собі пробити.

Я люблю людей вбивати

Окрім смерті, що з них взяти?

Спічувати я не вмію.

На хвороби не хворію.

Знищу всіх я на дорозі.

Подолать ніхто мене не в змозі.

Світ увесь біля ніг моїх.

Тож рятуйте друзіє своїх.

Сцена 3

Казанова, Наркоман, Дівчина сидять на лавочці.

Казанова. Від мене пішла дівчина. Батьки не розуміють.

Дівчина. А мені сусіди вікна б'ють, виганяють з будинку.

Наркоман. Від мене друзі шарахаються. Що нам робити?

Казанова. Я, мабуть, щось із собою зроблю. Не могу більше.

Наркоман. Залишається останній шанс іти до лікаря.

Казанова. Ну так пішли. (Виходять)

Сцена 4

Лікар сидить за столом. До нього вбігають Наркоман, Казанова, Дівчина. Перебиваючи один одного кричать: "Допоможіть, лікарю, допоможіть".

Лікар. Я прийму вас всіх зразу. А тебе (звертаючись до Саші, який спостерігав всю цю історію) прошу бути свідком. Ви (звертається до Наркомана) заразились через кров, тому що користувались нестерильним шприцом. А ви (звертається до інших) заразились від нього в результаті незахищених сексуальних контактів, крім того (звертається до Дівчини) ви можете заразити свою майбутню дитину.

Всі. А що ж нам робити?

Лікар. Я не чарівник івилікувати вас не зможу. Ще не має таких ліків. Але розвиток хвороби можна уповільнити. Постарайтеся змінити себе. Не живайте алкоголю і наркотиків. Ви повинні змінити ваш внутрішній світ. І тоді ви отримуєте шанс.

Сцена 5

Саша прокидається, злякано озирається навкруги.

Саша. І наснитися ж таке! Як добре, що все це трапилось не зі мною. А як жаль цих людей, адже ніхто не застрахований від такого лиха. І всім нам жити на цій прекрасній планеті Земля. Цим людям треба обов'язково допомагати і тільки так ми зможемо подолати цю страшну "чуму" XX і XXI ст.

Статистичний блок.

Ведучий. Із того часу, як було відкрито новий вірус, епідемія ВІЛ/СНІДу охопила весь світ і забрала понад 20 млн. життів. Найбільше постраждали регіони, які виявились неспроможними реалізувати ресурси і політичну волю для подолання епідемії. Серед них - країни Центральної та Південної Африки. Нині вони платять надто високу ціну за бездіяльність своїх урядів. Мільйони жертв і понівечених людських дол, економічний занепад, адже епідемія ВІЛ/СНІДу загрожує економіці цих країн не менше, ніж здоров'ю їх громадян. Епідеміологічний поріг переступила Східна Європа, у тому числі й Україна. За темпами поширення ВІЛ-інфекції наша країна посідає одне з перших місць в Європі.

Ведуча. Україна послідовно переживає три хвилі епідемії ВІЛ/СНІДу, перша з яких почалася у 1987 році, коли реєструвалися поодинокі випадки інфікування ВІЛ, друга - з 1995 року, коли спалахнула епідемія серед споживачів ін'єкційних наркотиків. Третя хвиля почалася у 1999 році і триває дотепер. На сьогодні епідемічна ситуація в Україні щодо ВІЛ/СНІДу характеризується переходом вірусу з груп ризику у широкі верстви населення. Особливістю процесу є зміна шляхів передачі від парентерального (або при споживанні наркотичних речовин шляхом ін'єкцій) на статевий. Саме статевий шлях передачі зростає і складає 32,3% всіх випадків інфікування. І навпаки, роль ін'єкційного шляху передачі знижується від майже 80% у 90-х роках до 46% минулого року.

Завдяки "фемінізації епідемії" на теперішньому етапі її розвитку, оскільки вірус може передаватися від матері до дитини під час вагітності, зростає число дітей народжених ВІЛ-позитивними матерями: 1998 рік - 379 дітей, 2004

рік - 2115 дітей. За офіційними даними МОЗ всього з 1987 року в Україні станом на 01.01.2005 року зареєстровано 8 478 дітей з антитілами до ВІЛ, серед яких 8 325 народжені ВІЛ-інфікованими матерями. У 2 604 дітей діагноз ВІЛ-інфекція знятий. 304 дитини вже захворіли на СНІД, 150 померли від цієї хвороби. Близько 900 дітей підтверджено діагноз ВІЛ-інфекція. Близько 4 800 дітей віком до 18 місяців знаходяться на диспансерному нагляді до визначення діагнозу.

Ведучий. Соціальний портрет ВІЛ-інфікованих дітей. Вперше в Україні випадок передачі ВІЛ від матері до дитини під час вагітності зареєстровано в 1988 році. Найстаршій такій дитині, що живе з ВІЛ, зараз 13 років. Найбільше ВІЛ-позитивних дітей в Одеській, Дніпропетровській, Донецькій, Миколаївській областях та в Криму. Переважна більшість їх (80%) проживає в рідних сім'ях, 80% живуть з батьками, 18% - з іншими родичами, 2% усиновлені.

Із загального числа дітей 70% народжені у соціально неблагополучних сім'ях, кожна п'ята дитина була залишена в пологовому будинку, кожна десята виховувалась у сім'ї, де один або двоє батьків були залежними від алкоголю, споживачами ін'єкційних наркотиків, жebraками або мали судимість. Практично в усіх обстежених родинах батьки також мали ВІЛ-позитивний статус. Тільки кожна п'ята благополучна сім'я має можливість забезпечити свою дитину повноцінним харчуванням, необхідними предметами побуту, іграшками тощо. У соціально неблагополучних сім'ях навіть елементарні потреби дітей, як правило, не задовольняються. Лише 11% дітей з позитивним ВІЛ статусом відвідують дитячий виховний заклад.

Певну частину ВІЛ-інфікованих становлять підлітки віком від 15 до 17 років. Це переважно неповнолітні з послабленими родинними зв'язками та нерозвиненими життєвими навичками, "діти вулиці" та діти, що позбавлені батьківської опіки, утримуються в державних інтернатних закладах. Більшість цих підлітків є ін'єкційними споживачами наркотиків, частина отримала ВІЛ-інфекцію статевим шляхом. Серед ВІЛ-інфікованих підлітків 75% хлопчиків і 25% дівчаток. З них 65% мають 3-4-ту групу здоров'я. Майже половина з них перебуває у конфлікті із законом, 80% проживають у родинах, 75% яких є неблагополучними.

Конвенція про права дитини, яка набула чинності в Україні 27 вересня 1991 року, покладена в основу законодавства України у сфері захисту прав дітей (Закон України про охорону дитинства від 2001 року, де є посилення на Конвенцію про права дитини), "Про попередження насильства в сім'ї" (2001р.), "Про дошкільну освіту" (2001 р.), "Сімейний кодекс України" (2001 р.). Прийнято нещодавно Закон "Про соціальну допомогу дітям сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування", відповідно до чинного законодавства, яке відповідає міжнародним вимогам, та статті 2 Конвенції, яка визначає, що дискримінація дітей за будь-якою ознакою, у тому числі за станом здоров'я, є неприпустимою. Своєю програмою "Десять кроків назустріч людям" Віктор Ющенко започаткував в країні подолання бідності, досягнення вищих стандартів життя, поліпшення якості соціальних послуг населенню з наближенням до європейських норм та збільшення кількості організацій, які надаватимуть ці послуги. Однак у реальному житті ми спостерігаємо порушення цих прав. Частково

це зумовлено недосконалим механізмом реалізації існуючого законодавства, так званою нормативною базою. Дещо застарілі інструкції та відомчі накази у сфері догляду за дітьми, що живуть з ВІЛ, заважають забезпечити їх потреби. Тим часом ця категорія дітей є тими, що потребують особливої підтримки та догляду.

Ведуча. Прогноз кількості ВІЛ-інфікованих в Україні. За прогнозними розрахунками, передчасна смерть одного чи обох з хворих на СНІД молодих батьків зумовлюватиме поширення сирітства серед дітей. Поява нового феномену - сирітства внаслідок СНІДу - є одним із серйозних довготривалих наслідків епідемії ВІЛ/СНІДу. Він буде підсилувати і без того вкрай несприятливу ситуацію із сирітством, проблемами бездоглядності серед дитячого населення в Україні. Згідно з результатами виконаного прогнозу, число таких дітей-сиріт у 2014 р. може досягти у кращому разі 105,1 тис. осіб, у гіршому 169,3 тис.

Масштаби і темпи епідемії ВІЛ/СНІДу, що розгорнулися в Україні, дозволяють стверджувати, що її вплив не обмежується фрагментарно-епізодичними змінами, а відзначається довготривалими руйнівними наслідками для населення та економіки країни.

СНІД став невід'ємною складовою нової реальності в Україні, він перешкоджає людському розвитку, суттєво обмежуючи права дітей та дорослих на здорове і продуктивне життя, досягнення адекватних життєвих стандартів та доступність до різного роду ресурсів.

Наслідки, пов'язані з епідемією ВІЛ/СНІДу в Україні, полягають у витратах широкого демоекономічного та соціального змісту. Для їх оцінки був виконаний прогноз розвитку епідемії на період з 1994 до 2014 рр. за допомогою модулів DemProj та AIM програми Spectrum у трьох варіантах: середній, оптимістичний та песимістичний. Середній сценарій прогнозу передбачає зростання розповсюдженості ВІЛ серед дорослих в Україні від 1,84% у 2004 р. до 2,48% у 2010 р., після чого (у зв'язку з поступовим вичерпанням контингентів з високим ризиком зараження і ефективною діяльністю профілактичних програм) він знизиться до 2,33% у 2014 р. Згідно з оптимістичним варіантом поширеність ВІЛ серед дорослих підвищиться від 1,72% у 2004 р. до 2% у 2010 р. та 1,9% у 2014 р., за гіршим варіантом - від 1,9% у 2004 р. до 3,5% на кінець прогнозного періоду.

Показник перинатальної трансмісії у середньому та оптимістичному варіантах прогнозів поступово знижуватиметься від 15,9% до 5% у 2014 р.; згідно з песимістичним варіантом він скоротиться лише до 10% на кінець прогнозного періоду. Середній та песимістичний сценарії передбачають також повільний тип переходу ВІЛ до СНІДу серед дітей та швидкий серед дорослих; оптимістичний - повільний тип як серед дітей, так і дорослих. Доступність антиретровірусної терапії, яка у 2004 р. в Україні надавалась 1% тих, хто її потребує, підвищиться до 5% у 2005-2014 рр. за песимістичним варіантом прогнозу; до 10% у 2008-2014 рр. за середнім; до 30% у 2010 р. і 50% у 2014 р. за оптимістичним сценарієм. Співвідношення ВІЛ-інфікованих жінок і чоловіків вирівнюватиметься у напрямі до 1 у всіх сценаріях.

Серед демографічних наслідків епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні найчутливішим буде її вплив на стан здоров'я, рівень захворюваності і смертності населення. Як свідчать отримані нами результати,

згідно з найвірогіднішим середнім сценарієм прогнозу чисельність ВІЛ-інфікованих осіб досягне максимуму у 2009 р. (640,7 тис.чол.) У 2014 р. вона може становити від 478,5 тис. (за оптимістичним варіантом) до 820,4 тис. осіб (за песимістичним варіантом). Поширення ВІЛ-інфекції означає зростання кількості передчасних смертей, поширення випадків непрацездатності, підвищення рівня СНІД - асоційованої захворюваності (передусім, туберкульозу), скорочування середньої очікуваної тривалості життя.

Прогноз кількості ВІЛ-інфікованих в Україні протягом 1994-2014 рр., тис осіб.

Епідемія ВІЛ/СНІДу знижує ймовірність досягнення високих життєвих стандартів, прийнятих для більшості населення. Вона не лише створює передумови щодо формування соціальної нерівності для дітей, які виросли у повних сім'ях та дітей, батьки яких померли від СНІДу, але й може стати додатковим чинником маргіналізації сімей та поглиблення соціального розшарування населення в цілому. Оскільки СНІД суттєво обмежує сприятливі перспективи людського розвитку в Україні, оскільки епідемія ВІЛ/СНІДу має стати предметом легітимної інтервенції державних чинників. Потребують розробки єдині державні стандарти щодо утримання, лікування, медичного обслуговування та соціальної допомоги дітей, що потерпають від СНІДу, в тому числі дітей-сиріт. Для реалізації права кожної дитини на здорове, безпечне і продуктивне дитинство держава має взяти на себе відповідальність за їхню опіку та виховання, освіту та професійну підготовку, що має стати невід'ємною складовою стратегії протидії епідемії ВІЛ/СНІДу та пом'якшення її наслідків.

За оцінками експертів, уже до 2010 кількість ВІЛ-інфікованих в Україні може становити 1,44 млн. чоловік, якщо тенденцію до поширення цієї хвороби не буде припинено. Хіба це не переконливі цифри для того, щоб боротьба зі СНІДом нарешті перетворилася із внутрішньої справи пострадянських суспільств та країн, що розвиваються, на загальноєвропейську та глобальну АНТИ-СНІД-стратегію?

Країни з високим рівнем захворюваності на СНІД сьогодні є, по суті, свого роду, "групою ризику". Тому вкрай важливо, щоб зусилля цих країн не були поодинокими та схожими на "відчайдушне воляння серед пустелі".

Сьогодні прийнято вважати головною загрозою людству - тероризм, але що може бути небезпечнішим за перманентний тероризм недбалості та неухважності до проблем тих, хто поруч?

КЛІП "Фабрика зірок". (Антиреклама ВІЛ/СНІДу).

У Берліні перед музеєм історії природознавства покладено алею кам'яних плит із вирізьбленими на них прізвищами, і не видно їм ні кінця, ні краю. Назва алеї "Роздолля роздумів". Майже щомісяця алея поповнюється новими плитами-іменами. Людей, чиї прізвища стоять на кам'яних плитах, об'єднує одне - вони досягли успіху, але померли від СНІДу. - Це музиканти, філософи, художники, танцюристи, актори...

Презентація "Світло згаслих зірок".

Закінчується відео кліпом, присвяченим пам'яті Фреді Меркурі на музику "Шоу має продовжуватись".

**Відеокліп
Вікторина (ВІЛ/СНІД)**

Вікторина

1. Небезпечно обіймати людину, хвору на СНІД?

Неправильно. Не можна отримати СНІД, торкаючись хворого, якщо при цьому не контактувати з кров'ю. Дійсно, хворі можуть обіймати інших. При цьому ті, кого обіймають, будуть більш небезпечні, ніж самі хворі.

2. Чи можна заразитися СНІДом, користуючись громадським туалетом?

Неправильно. Заразитися СНІДом можна тільки при контакті з кров'ю або спермою хворого.

3. Чи цілком безпечно знаходитися в класі з вчителем, хворим на СНІД?

Правильно. Не виникає ніяких проблем, якщо ви знаходитесь в одній кімнаті з хворим. Навпаки, хворий ризикує, бо його імунна система важко переборює ті інфекції, які може отримати від вас.

4. Тільки гомосексуалісти повинні турбуватися про те, щоб не захворіти на СНІД.

Неправильно. Будь-яка людина може одержати вірус СНІДу. Це залежить від того, що ви робите, а не ким є. Ваша поведінка - це головне.

5. Люди, яким вводять у вену лікарські препарати, не повинні користуватися шприцами інших людей.

Правильно. Бо кров однієї людини може попасти в кров іншої, заражаючи вірусом. Отже, не можна користуватися чужими голками для проколювання вух для сережок, нанесення татуювання.

6. Не можна заразитися вірусом, кусаючи один і той же бутерброд або коли п'єш з однієї склянки з хворим.

Правильно. Ще не було жодного випадку, щоб хтось одержав вірус таким способом. Запам'ятайте ще раз: щоб заразитися, людина повинна мати контакт з кров'ю, спермою чи виділенням з піхви інфікованого.

Ведучий. У кожного з вас на грудях червона стрічка - міжнародний символ боротьби зі СНІДом. Його як логотип використовують ВООЗ, агенції ООН та незліченна кількість благодійних фондів. Творцем червоної стрічки є американський художник Франк Мур.

Історія одного символу.

Ведучий. Франк Мур прожив з ВІЛ-інфекцією більше 20 років. Те, що головною справою його життя усі дотепер вважають шматочок шовкової стрічки, здається досить дивним, адже він досягнув популярності як професійний художник - його виставки проходили в різних країнах світу, його дивні "пейзажі" - футуристичні, сюрреалістичні ландшафти - користувалися величезним попитом. Він присвятив життя боротьбі за права людей, охороні навколишнього середовища, а на початку 80-х років ХХ століття, з появою епідемії СНІДу, що торкнулася і його самого, він з властивою йому пристрастю долучився до боротьби з інфекцією.

Своє "відкриття" Франк Мур зробив, працюючи в асоціації художників "Візуальний СНІД", яка об'єднала у 80-х роках ХХ століття ВІЛ-позитивних людей мистецтв і успішно діє й сьогодні. Захворювання спричиняло значні втрати в культурі - багато талановитих художників, музикантів та інших людей мистецтва померли від СНІДу. Активісти вирішили привернути увагу саме до цього факту, щоб хоч якось "розворушити" суспільство.

Ідея Мура була проста, і, як будь-яка геніальна думка, вона вже давно "витала в повітрі". Якось Мур звернув увагу на те, що сусідська родина носила пришпилені до одягу жовті стрічки - на знак надії, що їхня донька-військовослужбовець благополучно повернеться додому з війни (це був 1992-й рік, саме тоді відбувався військовий конфлікт у Перській затоці). Стрічки складалися так, що нагадували перевернуту букву "V" - символ перемоги. Для природженого активіста Франка Мура боротьба зі СНІДом теж була війною, нехай і "внутрішньою" - битвою, яка не закінчується, а втрачає усе зростають. "Стрічка може бути метафорою і для СНІДу також" - вирішив він.

Художник обрав червоний колір - колір крові, однієї з рідин людського організму, у якій може міститися вірус, а також символ "кровного братерства" і пристрасті. Художники з "Візуального СНІДу" полишили мольберти, переключившись на складання стрічечок - їх складала сотні і сотні тисяч, оскільки проект потрібно було зробити популярним у найкоротший термін.

Для нового символу підготували продуману рекламну кампанію, що й забезпечило усіх. Почалося все з поширення простої листівки, яка закликала: "Відріжте червону стрічку довжиною 6 см, згорніть у верхній частині у формі перевернутої "V" та пришпильте її до одягу.

Справжнє визнання проект одержав під час церемонії вручення нагород "Tony Awards" у 2000 році. Усіх домінантів і учасників переконали прикріпити червоні стрічечки. У прес-релізі проекту говорилося: "Червона стрічка (перевернуте "V") стане символом нашого жалю, підтримки і надії на майбутнє без СНІДу. Найбільша надія, пов'язана з цим проектом - те, що до 1 грудня, Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом, ці стрічки носитимуть в усьому світі". Відтоді стрічки стали частиною дрес-коду на церемоніях вручення різноманітних мистецьких премій і подібних "тусовках". Художники досягли бажаної мети - СНІД опинився, нехай і опосередковано, у центрі суспільної уваги. Проста стрічечка порушила "обітницю мовчання" щодо епідемії.

На сцені велика червона стрічка, складена перевернутою "V". По її контуру стоять діти з запаленими свічками.

Ведучий. Немає людини, що була б як острів, сама по собі... Від смерті кожної людини шалію і я, бо я є єдиний з усім людством; тому ніколи не питай, за ким сумує дзвін - він сумує за тобою". (Джон Дон).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воронцова Т.В. Школа проти СНІДу. Профілактика ризикової поведінки: посібник для вчителя / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко. - К.: Алатон, 2004. - 256 с.
2. ВІЛ/СНІД: відчуй себе захищеним // Шкільний світ. - №25-28, серпень. -2004.
3. Поліщук В.П. ВІЛ/СНІД та формування зорового способу життя: навчальний посібник / В.П. Поліщук, О.В. Молчанець, Г.В. Коротеєва. - К., 2008.
4. Манько Н. Сучасні форми профілактики ВІЛ/СНІДу у школі/ Н.Манько // Біологія. - 2007. - № 34.

Л.В.Тертишник,

учитель початкових класів Великобурімської загальноосвітньої школи I-III ступенів Чорнобаївської районної ради

ДАВАЙТЕ ДРУЖИТИ

РОЗРОБКА ГОДИНИ СПІЛКУВАННЯ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Мета: ознайомити дітей із оповіданням В.Сухомлинського "Як Мишкові купили велосипед"; довести дітям необхідність дружби, пояснити, що мати друзів добре, що разом будь-яке діло легше зробити, вчити бачити справжню дружбу; розвивати уміння оцінювати вчинки; виховувати уважне, шанобливе ставлення один до одного.

Обладнання: рожеві кульки, скринька доброти.

Хід години спілкування

1. Поетична хвилинка.

Слова вітання учні говорять разом із учителем.

Добрий день, весняний (зимовий, осінній) день!

Добрий день, весняний ранок!

Ми прийшли у школу всі

Тільки сонечко піднялось.

Одним одному всміхнемось,

Гарним настроєм пройдемося,

До роботи, до розваг

Кожен з нас готовий, так!

(Кожен учень повертається до свого товариша по парті)

2. Мозковий штурм.

Учитель. Діти, прочитайте тему ще раз і скажіть, що ви розумієте під словом "дружба"? (Відповіді дітей)

3. Працює довідкове бюро.

Пояснення слів за тлумачним словником.

Дружба - це стосунки між людьми, в основі яких знаходиться взаємна прихильність, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів, приязнь, дружність, товаришування, приятелювання, співдружба.

4. Спів пісні В.Шайнського "Дружба"

Дружба вірная не зламається,

Не розклеїться від дощів і хуг,

Друг в біді не лишить,

Щирим словом втішить, -

Ось такий він незвичайний вірний друг.

Ми посваримось і помиримось,

"Нерозливвода", - скажуть всі навкруг,

Виручить людину у тяжку хвилину,

Ось такий він незвичайний справжній друг.

5. Бесіда про дружбу.

Учитель. Потреба в дружбі, в друзях виникла дуже давно. Ще первісні люди, наші пращури разом полювали на звіра, берегли вогонь, охороняли житло, ділилися здобиччю. Є дуже повчальне прислів'я : "Людина без друзів, як дерево без коріння."

- Без чого не може існувати дерево? Чому?

- А людина? Чому?

- Кого можна назвати другом?

- Між ким може існувати дружба?

Я їду до школи вранці,

Ой, як радісно мені!

Бо є у мене однокласці -

Однокласники мої.

Сьогодні ми поговоримо про нас. Дізнаємося, хто ми є, чи добре нам живеться разом. У нашому класі 15 учнів. Ми - 4 клас.

Доберіть, будь ласка, синонім до слова "клас" (група, учні, друзі, колектив).

6. Виступає довідкове бюро.

Колектив - це слово стародавнє, прийшло до нас із латинської мови.

Колектив - це група людей, об'єднаних спільною роботою, спільними інтересами.

7. Пошукістини "Яким має бути справжній друг?"

Діти слухають варіанти, які зачитує вчитель, обираючи той, хто найбільш точно відповідає їхнім уявленням.

Друг - це той:

- Хто виконує ваші прохання.

- Кому можна довірити таємницю.

- З ким приємно спілкуватися.

- Хто ділиться з вами останнім.

- Хто вам подобається.

- Хто дає добрі поради.

8. Аукціон цікавих думок.

1) Ти поділився з другом секретом, а виявляється, що невдовзі секрет став відомий усім. Як ти вчиниш у цьому випадку? Що скажеш другові? Чи продовжиться ваша дружба?

2) У клас з учителькою прийшла незнайома дівчинка. Вчителька повідомила, що це - нова учениця. У неї поганий зір, тому їй необхідно поступитися місцем за першою пертою. Ваші дії:

- зачекаю, поки хтось інший запропонує їй своє місце;

- запропоную вчительці принести ще одну парту;

- зроблю вигляд, що не почув, що сказала вчителька;

- спробую першим запропонувати дівчинці своє місце.

3) Прийшовши в клас, ви помітили, що черговий учень відсутній, а тому його обов'язки не виконуються. Ваші дії:

- запропоную вчительці свою допомогу;

- залишу в класі все так, як є, завтра прийде черговий і все виконає.

Учитель. Молодці, діти! З усіма ситуаціями ви справилися добре!

9. Гра "Вибери потрібне слово"

- Із переліку слів виберіть ті, які позитивно впливають на життя і працю в колективі:

- Зневага
- Недовірка
- Дружба
- Взаємодопомога
- Заздрість
- Щирість
- Чесність
- Одностайність
- Ворожнеча
- Великодушність

Діти відповідають так або ні.

10. Читання вірша двома учнями класу.

*Нема ні миру, ні любові,
Розтануло і щезло вмить,
Розбив Віталік носа Вові
І той заплаканий стоїть.
Замазали весь зошит Галі,
Погане слово хтось сказав,
Пішла біда гуляти далі...
Хтось Колі ручку поламав.
Скубнули Таню за косичку,
Вона ображена мовчить.
З книжками скинули полицку...
Ну, як в такому класі жить?
Де хлопці і дівчата б'ються
І прозиваються весь час,
Де над бідюю всі сміються...
Скажіть мені, хіба це клас?*

Учитель. Чи хотілося б вам, діти, жити в такому класі? Як поступають діти по відношенню до однокласників?

11. Читання оповідання В.Сухомлинського "Як Мишкові купили велосипед"

ЯК МИШКОВІ КУПИЛИ ВЕЛОСИПЕД

Мишкові купили велосипед. А живе він поруч зі школою. Між їхньою садибою і шкільною - сад, так що й їхати ніде. Мишко привів свій велосипед, мов коня на вуздечці. Хлопці оточили Мишка. Обмацували колеса, педалі, руль, фару. Велосипед усім подобався. Усі заздрили Мишкові.

- *Що ж, катайся,- сказав Федько й відійшов убік,- так немовби йому зовсім не хотілось кататись.*

- *Ти думаєш, мені справді дуже хочеться на ньому кататись? - байдуже запитав Мишко.- Бери, пробуй.*

Федько, не вірячи своїм вухам, схопив велосипед, сів на нього й помчав шкільним стадіоном. Катався аж до дзвінка на урок.

На першій перерві катався Іван, на другій - Степан, на третій - Сергій, на четвертій - Оля.

Залишилися кататися й після уроків. Велосипед переходив з рук у руки. До четвертої години накаталися всі.

Мишко привів велосипед о пів на п'яту, мов коня на вуздечці.

- *Де це ти досі катався? - здивувалась мати.- Хіба ж так можна?*

- *А я й не катався...*

- *Як - не катався?*

- *Хлопці каталися... Й дівчатка...*

Мама полегшено зітхнула й сказала, немовби сама до себе:

- *Найбільше, чого я боялась, що ти сам кататимешся.*

- *Чи можна Мишка назвати справжнім другом? Чому?*

- *Як ви думаєте, чи користується авторитетом Мишко у класі?*

- *А що таке авторитет?*

12. Працює довідкове бюро.

Авторитет - загальне визначення, вплив, довіра, набуті завдяки знанням та праці.

Фізкультхвилинка.

13. Читання вірша М. Пригари "Тихенька дівчинка"

ТИХЕНЬКА ДІВЧИНКА

Чого це так на мене сердяться в школі?

Тож не чіпаю нікого ніколи.

Ні з ким не сварюся, сиджу собі тихо,

А з цього виходить одне тільки лихо!

Оце я сказала - така в мене звичка -

Що в Галі, як мишачий хвостик, косичка.

Що в Каті спідничка - неначе з рогожі,

Та ще й черевичи на човники схожі.

Що в Тані волосся нечесане досі,

Що очі Мар'янки маленькі та косі,

Що в зошиті Лесі самі тільки плями:

Напевне, бруднющими пише руками.

Я ж правду кажу їм. І що тут такого?

Та я ж не чіпаю ніколи нікого.

Сиджу собі тихо і в школі, і вдома,

І чом вони сердяться всі, невідомо?

- *Чому всі в класі сердяться на дівчинку?*

- *Чи буде вона мати авторитет? Чому?*

14. Обговорення життєвої ситуації.

Ти стоїш на перерві і розмовляєш із друзями. Аж раптом хтось боляче наступає на ногу. Ти розсердився, готовий полізти в бійку, та раптом чуєш:

- *Вибач, будь ласка, я не хотів зробити тобі боляче.*

Злість одразу пройшла, і ти несподівано для себе відповідаєш:

- *Та нічого, буває.*

- *А чи могло бути інакше?*

- *Як не дати розгорітися конфлікту?*

- *Які причини конфлікту можуть бути?*

- *Які чарівні слова прийдуть тоді на допомогу?*

15. Практичні поради психолога

Учитель. Ой, хтось стукає! Заходьте, будь ласка, шановний психологу (входить учень-старшокласник).

Психолог. Доброго дня, діти! А хочете послухати мої поради?

Як подолати гнів?

- Відчувши наближення злості, заплющіть очі і полічіть до десяти.
- Відчувши наближення гніву, подивіться на годинник та відкладіть спалах гніву на 15 хв.
- Придумайте фрази, які могли б послабити ваш гнів (наприклад: не треба кричати, мене і так всі чують)

16. Тест "Я і колектив".

- **Ваш товариш захворів і не прийшов до школи. Ви:**

- а) зателефонуєте йому і поцікавитися здоров'ям - 5;
- б) ніяк не відреагуєте - 1;
- в) відвідаєте його, якщо хвороба неінфекційна, - 10.

- **Товариш не впорався із домашнім завданням. Ви:**

- а) дасте йому списати - 5;
- б) допоможете розібратися - 10;
- в) вдасте, що вас це не стосується - 1.

- **Вам дуже хочеться морозива, і ви маєте гроші, та поряд із вами товариш, у якого немає грошей. Ви:**

- а) купуєте морозиво тільки собі - 1;
- б) позичите товаришеві гроші - 5;
- в) купите два морозива, сподіваючись, що і для вас товариш нічого не по жаліє - 10.

- **Однокласник запросив вас на День народження, а товариша - ні. Ви:**

- а) нічого не скажете йому і підете самі - 1;
- б) попросите однокласника запросити товариша - 10;
- в) підете самі, попередньо пояснивши товаришеві ситуацію, що склалася - 5.

- **Товариш отримав не дуже приємне доручення - прибрати клас або вимити вікна. Ви:**

- а) залишитесь після уроків і допоможете йому - 10;
- б) поспівчуєте йому і підете додому - 5;
- в) порадієте тихцем, що таке доручення отримав він, а не ви - 1.

- **Ваш товариш виграв приз у складному конкурсі. Ви:**

- а) будете намагатися взяти участь у такому ж конкурсі - 5;
- б) порадієте за свого товариша - 10;
- в) у душі позаздрите йому - 1.

Якщо ви набрали:

50-60 балів. Ваші товариші можуть пишатися дружбою з вами. Ви - дуже надійна людина, з вами - хоч у вогонь, хоч у воду. У вас із другом - повне порозуміння.

20-49 балів. Ви - непоганий товариш. Та тільки й того. Ви - обе-режний, нерішучий, все задалегідь розрахуєте. Але часом дуже важливе в житті проходить повз вас. Поміркуйте над цим.

Менше 15 балів. Навряд чи поруч з вами є справжній друг. І винні в цьому ви самі. Бо вам і самому не хотілося б мати такого друга. Нама-

гайтеся змінити свої стосунки з товаришами, якщо не хочете залишитися самотнім.

Завершуючи роботу, порадьтеся зі своїми однокласниками: чи збігли-ся ваші думки про себе з результатами тесту? Що вам хотілося б у собі змінити?

17. Скарбничка народної мудрості

- Нема товариша - шукай, а знайшов - бережи.
- Вірний приятель - то найбільший скарб.
- Не обгороджуй себе огорожею, а приятелями.
- Друга шукай, а найдеш - тримай.
- Не май сто рублів, а одного друга.
- Дружба та братство дорожче багатства.
- З добрими людьми завжди згоди можна дійти..
- Мир та лад - великий клад.

18. Літературна світлиця

*І ти, й твої товариші,
І ваші друзі всі по класу,
Живіть із сонечком в душі,
На ненависть не гайте часу!
Не тратьте часу на біду.
Це страшно, я скажу відразу.
Живіть, як пташечка в саду,
І не носіть в душі образу.
З любов'ю в серці вчіться жити,
Умійте людям гріх прощати.
І навіть ворога любіть,
За себе вмійте постояти.
І доки ви іще малі,
Привчайтеся добро творити.
Бо ж ви людина на Землі,
З собою вчіться в мирі жити.*

19. Підсумок години спілкування

Учитель. Наш клас- це маленька сім'я. Мені та й вам хотілося б, щоб у нашій сім'ї завжди панували добро, взаємоповага, не було сварок, лихослів'я. Наш клас - це ще й частинка більшої сім'ї - нашої школи. Я переконана, що кожен із вас прагне, щоб наша школа стала територією добра. Тому пропоную на паперових смужках написати, що, по-вашому, треба зробити, аби наша школа стала територією добра, і покласти до "Скриньки доброти".

Я дарую вам, діти, ці рожеві кульки добра. Торкніться до них і відчуйте тепло. Нехай поселиться у ваших душах любов до ближнього, добро!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кулик О.О. Уроки етики в 1-4 класах / О.О. Кулик, Г.М. Фінько, Г.І. Кенц. -Х.: Основа, 2007. -56с.
2. Курганова Н.В. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки./ Н.В.Курганова.-Х.:Торсінг Плюс, 2005.
3. Сухомлинський В.О. Казки школи під голубим небом./ В.О.Сухомлинський.- К.:Освіта, 1991

СЛАВЕТНА ІСТОРІЯ - УСПІШНЕ СЬОГОДЕННЯ

(МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ СМІЛЯНСЬКОГО ТЕХНІКУМУ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ)

У Черкаському повіті Київської губернії, до складу якого входило містечко Сміла, ще у 1856 році знаходилось 1580 сил парових машин, тобто на 260 більше, ніж у всій Московській губернії. На 9-ти фабриках і заводах Сміли було виготовлено продукції стільки ж, як на 102 підприємствах Харкова. Причина економічного піднесення містечка була одна - цукрова промисловість. Її швидкий розвиток зумовив будівництво цілого ряду заводів, які створили справжні "цукрові імперії" Бобринських, Яхненків, Семиренків. Проте нова галузь промисловості гостро потребувала кваліфікованих кадрів. На засіданні Київського відділення Російського технічного товариства 15 лютого 1884 року було заслухано доповідь, результатом якої стало рішення про відкриття у містечку Сміла технічних класів на базі дворічного училища, відкритого графом Володимиром Бобринським. Обраний на пост почесного попечителя граф В.Бобринський писав: "На лестное предложение Технического отделения общества о принятии мною Почетного попечителя проектируемых Технических классов в Смеле я изъявляю согласие и искреннюю благодарность".

У подальшому графи Бобринські встановили стипендії для найбільш здібних та нужденних учнів. За перші 19 років Лев Олександрович Бобринський виділив для цих цілей одну тисячу рублів, Надія Олександрівна Бобринська - 250 рублів, Олексій Олександрович - 5500 рублів. Елітарність нового навчального закладу підкреслював викладацький склад. На початку 1900-х років у класах працювали 14 викладачів: четверо з них закінчили Московський університет, троє - Петербурзький

*За днями дні, за роком рік,
Десятки літ вливаються в століття...
130 років технікум стоїть,
Вкарбовує в історію славетні миті...*

університет, двоє - Празький політехнічний інститут, один - технологічний інститут, четверо - духовну семінарію.

Першим попечителем Смілянських технічних класів став Микола Васильович Чериковський - видатний новатор у галузі пробілювання цукру. Складений ним розклад занять встановлює, що заняття починалися о восьмій годині ранку і закінчувалися о сімнадцятій годині. При цьому теоретичні заняття припадали на другу половину дня, починаючи з чотирнадцятої години. Учні засвоювали знання з фізики, цукроваріння, закону Божого, креслення. Наступного дня до дванадцятої години навчальний матеріал закріплювався на практичних заняттях. Практичні заняття проходили під керівництвом Дмитра Івановича Коченовського на Смілянському цукровому заводі, а в окремі роки - і на Балаклеївському цукрозаводі, Смілянському рафінадному заводі біля машин, котлів, електростанцій, на очисних спорудах.

Результатом діяльності Смілянських технічних класів до Лютневої революції 1917 р. став випуск 440 кваліфікованих спеціалістів. Відповідно до "Ежегодника сахарной промышленности", у 1909 році 96 випускників Технічних класів займали керівні посади на 72-ох заводах Російської імперії.

Перша світова війна перервала поступальний розвиток навчального закладу, але і в умовах воєнного часу промисловці турбувалися про розвиток цукрової галузі. Влітку 1917 року Російське технічне товариство констатувало: "Смілянські технічні класи, які вступають у 34 рік свого існування, до цього часу були не тільки в нашому краю, але і по всій Росії найстаршим навчальним закладом для підготовки службовців-спеціалістів цукрових заводів, але з розвитком професійної освіти і вдосконаленням

цукрової промисловості до Технічних класів будуть пред'явлені більші вимоги. І задовольнити їх можна лише перетворивши Технічні класи у середнє хіміко-технічне училище". У розпал боїв на Східному фронті Першої світової Технічне товариство запровадило викладання у Смілянських класах дисциплін за переліком середніх хіміко-технічних училищ. Таким чином, на початок 1917-1918 навчального року у Смілі існувало два класи середнього училища. Це повністю відповідало Постанові Тимчасового уряду від 30 травня 1917 року.

Незважаючи на страхіття громадянської війни, Смілянське середнє хіміко-технологічне училище продовжувало роботу. Період його становлення припадає на важкі часи. Часті зміни влад заважали нормальній реорганізації навчального закладу. У липні 1918 року студенти активно підтримували страйкарів станції Бобринської у той час, коли викладачі закликали до поміркованості: "Головне - навчання. Хороші цукровари за любові влади потрібні".

Господарська та політична криза 1921 року змусила РКП (б) відмовитись від політики "воєнного комунізму". На зміну прийшла НЕП. Керівники УСРР розуміли, що швидка відбудова цукрової промисловості дасть не лише дефіцитну продукцію, але й значні кошти. Саме тому нова влада приділяла велику увагу навчальному закладу, який готував необхідні кадри цукроварів.

Нові часи наступили 1921 року, коли училище було реорганізовано у технікум харчової промисловості, а наступного року при ньому було відкрито професійну школу. Таким чином, 1922 рік можна вважати початком розгалуження навчального закладу, в результаті якого в Смілі сформувалося фактично два навчальних заклади: вища школа, яку представляв собою Смілянський технікум харчової промисловості, та заклад середньої спеціальної освіти - Смілянська профшкола. Статус навчальних закладів був різний. У звіті за літній триместр 1923 р. технікум кваліфікувався як вищий навчальний заклад, який обслуговує весь СРСР і був, на той час, єдиним навчальним закладом зі спеціальності цукроваріння.

Новий 1922-1923 навчальний рік технікум починав з новим директором - Кислінським Пантелеймоном Максимовичем, за освітою інженером-техналом, що три роки працював викладачем Київського політехнічного інституту. Саме на початок його діяльності припадає значне оновлення викладацького складу. Кислінському

вдалося запросити до викладання О.Ю. Архиповича- приват-доцента Київського політехнічного інституту, директора Черкаського інституту народної освіти; викладача Петроградського політехнічного інституту К.О. Курбатова; співробітника Української академії наук І.В. Ліндемана, а також кандидата фізико-математичних наук І.П. Чефранова. Цікаво, що всі 37 викладачів та працівників допоміжного персоналу були безпартійними. У подальшому освітній рівень педагогічного колективу продовжував підвищуватися. У 1927 році К.О. Курбатов був затверджений професором другої групи. Такий же вчений ступінь було присвоєно О.Ю. Архиповичу. У 1928 році на здобуття професорського ступеню були висунуті Я.М. Кислінський, М.П. Єршов, І.І. Дохленко, І.Г. Пономарьов. Ці викладачі та науковці стали авторами багатьох наукових праць. О.Ю. Архипович опублікував статті "Гниття цукрового буряку під впливом грибної цвілі як ферментативний процес", "О белковых веществах свеклы и методах их определения". Науковий здобуток І.І.Дохлаєнка склали такі роботи: "Хранение свеклы в кагатах", "Из практики свеклотехнического производства", "Ускоренный способ кристаллизации в движении", "Кристаллизационная способность зеленой патоки, обработанной активированным углем". Наукові знання пропагувалися не лише через журнали та окремі видання, а також через видавництво статей в типографії при профкомі технікуму.

Високий рівень підготовки спеціалістів і активна наукова діяльність мали закономірний результат: постановою колегії Народного комісаріату освіти УСРР від 28.11.1929 року Смілянський технікум цукроварства було реорганізовано у Смілянський цукровий інститут, а наступного року переведено до м. Києва, де він став складовою частиною Київського інституту цукрової промисловості. На базі профшколи було відкрито Смілянський технікум харчової промисловості, який на сьогодні має статус вищого навчального закладу 1 - го рівня акредитації, а з 2003 року входить як структурний підрозділ до складу Національного університету харчових технологій.

Викладацький та студентський колективи гордо несуть звання одного з найстаріших технічних навчальних закладів України, продовжують естафету поколінь - 130 - річні славетні традиції творчою працею, здобутками та перемогами!

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану освіти на Україні, бути літературно опрацьованою.

Автор статті відповідає за правильність і достовірність викладеного матеріалу, за належність останнього йому особисто. Обсяг статті - електронний варіант до 10 сторінок (шрифт №12). **Структура статті:** ініціали й прізвище автора, назва статті, текст статті, бібліографія відповідно до вимог ВАКУ. До статті бажано давати ілюстрований матеріал, який виконується чітко і якісно. Посилання на ілюстрації у статті - обов'язкове. Разом із друкованою статтею надається дискета, на якій записана стаття. Схеми, таблиці, малюнки та фотографії записуються на дискеті окремими файлами. Для всіх файлів потрібно вказати назви програм (на звороті останньої сторінки статті, у яких вони створені наприклад, Word 2000, Word XP, Lexicon).

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ДЖЕРЕЛ

Книги:

Один автор

1. Великий Василій. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. - Львів : Свічачо, 2006. - 307 с. - (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV-V ст. ; № 14).
2. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Д.Г.Коренівський - К. : Ін-т математики, 2006. - 111 с. - (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).
3. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. - К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. - 311 с. - (Ювеліри України ; т. 1).
4. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. - Львів : Кальварія, 2005. - 196, [1] с. - (Першотвір).

Два автори

1. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. - К. : Прецедент, 2006. - 93 с. - (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11).
2. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. - Львів : Растр-7, 2007. - 375 с.

Три автори

1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование: как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. - Днепропетровск Баланс Бизнес Букс, 2007. - XLIII, 265 с.

Без автора

1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. - К. : Грані-Т, 2007. - 119 с. - (Грані світу).
2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. - К. : Грамота, 2007. - 638, [1] с.
3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця ХІХ - початку ХХ століття : антологія / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. - К. : Грані-Т, 2007. - 190, [1] с.
4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. праць / наук. ред. Калішченко В. та ін.]. - Чернівці : Рута, 2007. - 310 с.

Частина книги, періодичного, продовжуваного видання (журналу)

1. Козіна Ж. Л. Теоретичні основи і результати практичного застосування системного аналізу в наукових дослідженнях в області спортивних ігор / Ж. Л. Козіна // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 6. - С. 15-18, 35-38.
2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень / Тетяна Гранчак, Валерій Горючий // Бібліотечний вісник. - 2006. - № 6. - С. 14-17.
3. Валькман Ю. Р. Моделирование НЕ-факторов - основа интеллектуализации компьютерных технологий / Ю. Р. Валькман, В. С. Быков, А. Ю. Рыхальский // Системні дослідження та інформаційні технології. - 2007. - № 1. - С. 39-61.
4. Ма Шуїн. Проблеми психологічної підготовки в системі фізкультурної освіти / Ма Шуїн // Теорія та методика фізичного виховання. - 2007. - № 5. - С. 12-14.
5. Регіональні особливості смертності населення України / Л. А. Чепелевська, Р. О. Моїсеєнко, Г. І. Баторшина [та ін.] // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. - 2007. - № 1. - С. 25-29.

Електронні ресурси

1. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III-IV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. - 80 Min / 700 MB. - Одеса : Одес. мед. ун-т, 2003. - (Бібліотека студента-медика - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. - Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. - Назва з контейнера.

Режим доступу до журн. : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>.

Книжкова палата України імені Івана Федорова.

ВАСИЛЬ АНДРІЙОВИЧ СИМОНЕНКО – НЕЗАБУТНІЙ ФЕНОМЕН НАШОГО ЧАСУ...

Вдивляючись у мудрий погляд на портреті великого митця, патріота, просто людини з великої літери Василя Андрійовича Симоненка, мимоволі пригадуються його слова, які йшли не з-під пера, а від серця та душі: «Світ який – мереживо казкове!»

Як же можна було любити світ навколо себе, щоб порівнювати його з мереживом казки? Скільки ніжності і почуття у цих маленьких, на перший погляд, словах! Який глибинний зміст, і разом з тим простота почуттів до життя... Він хотів жити і творити, але...

Чому маленьке «але» інколи перекреслює все - а буває обриває найдорожче, що є в людини – життя?

Що може встигнути людина за свій вік? Де може залишити після себе відбиток, щоб він крізь роки міг зворушити душу, підняти думку до рівня хвилі на Дніпрі? У слові! Тільки слово може пройти крізь століття, несучи в собі енергетику космосу, того мікросвіту, що є в кожного з нас. Тільки людина здатна відчувати та відтворювати почуття з допомогою вербального спілкування, тільки людина здатна силою думки, яка обрамлена в риму, підняти дух народу, зачепити струни, які сплять, збудити від сну, змусити підняти очі на красу почуттів, природи, життя. Таку мету повинен ставити учитель для себе, підходячи до вивчення біографії письменників, несучи їхнє слово підростаючому поколінню. Адже ми, вчителі, не повинні забувати про те, що нам випала невимовна честь читати великі слова творців (не побоюєсь цього слова) майбутнього, передавати їхні думки та володіти покликанням захопити та збудити від сну нинішнє покоління.

Митець на кшталт Василя Андрійовича не може залишати байдужим читача. Це феномен, що крізь роки обриває всередині струни, дає відчуття злету фантазії, а найголовніше емоції... Сила силенна думок та почуттів...

Щоб горіли маками долоні,

Щоб гуло моє серцебиття,

Щоб в твоєму соромливім лоні

Визрівало завтрашнє життя...

Пророчі слова, які актуальні зараз для нас, України... Правильно трактуючи поезію Василя Андрійовича, учитель дає змогу зазирнути за лаштунки десятиліть. На цих чотирьох рядках можна побудувати цілий урок, який нестиме в собі глибинний зміст любові до Батьківщини та виховання нинішніх та майбутніх патріотів нашої держави.

Неприпустимо поезію Василя Симоненка розглядати поверхнево, а ще гірше байдуже, коли на кількох віршах, які учні повинні виразно прочитати та кілька вивчити напам'ять, будується поетична спадщина поета. Так, його життя коротке (28 років), серцебиття не гуло довгі роки, як письменникові хотілося (бо любив людей та все навколо), але слово, його глибинний зміст не може не зворушити, не спонукати до мислення та дії. Учитель повинен розуміти цю силу і вправно нею володіти, надаючи можливість учневі самому цікавитись, осмислювати, а не просто читати.

Обірвали Василю всередині не тільки струни, обірвали серце, все те, що дає змогу існувати, не тільки в фізичному плані, а і в моральному. Не зміг змиритися з несправедливістю, горів жагою жити та творити, але не давали... Ніколи не дає влада вільно дихнути людині добрій та справедливій. Комусь невігідні патріоти та справжні Сини нації, комусь не потрібне Слово, яке може підняти на ноги, поглянути на світ по-іншому, відірвати очі від землі до неба, розправити крила («Лебеді материнства»), відчувати себе Людиною («Ти знаєш, що ти - людина») і злетіти. Злетіти в простори всесвіту, розказати про ньеньку-Україну всьому світу, обійняти свій край вечорами і світанками, вітром цілувати рідну землю – не вигідно. То ж і нищать націю, нищать слово... Так сталося і з долею Василя Андрійовича.

Василь Андрійович Симоненко – незабутній феномен нашого часу. Його думка сильна та пророча лине до нас через уста вчителя та майбутнього читача. Вона виховує та вчить, вона бентежить та спонукає задуматись про нашу мету у цьому житті. І нехай рве вона нас із середини, як колись рвалась із серця незабутнього поета...

Л.В.Перепелиця,

учитель української мови та літератури Косарської загальноосвітньої школи I-III ступенів Кам'янської районної ради

Василь Симоненко

"ЗАДИВЛЯЮСЬ У ТВОЇ ЗІНИЦІ..."

Задивляюсь у твої зіниці
Голубі й тривожні, ніби рань.
Крешуть з них червоні блискавиці
Революцій, бунтів і повстань.

Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік...

Одійдіте, недруги лукаві!
Друзі, зачекайте на путі!
Маю я святе синівське право
З матір'ю побути на самоті.

Рідко, нене, згадують про тебе,
Дні занадто куці та малі,
Ще не всі чорти живуть на небі,
Ходить їх до біса на землі.

Бачиш, з ними щогодини б'юся,
Чуеш — битви споконвічний грук!
Як же я без друзів обійдуся,
Без лобів їх, без очей і рук?

Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпука вікова...
Гримотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.

Ради тебе перли в душу сію,
Ради тебе мислю і творю...
Хай мовчать Америки й Росії,
Коли я з тобою говорю.

Хай палають хмари бурякові,
Хай сичать обраци — все одно
Я проллюся крапелькою крові
На твоє священне знамено.

